

A decorative frame in the shape of a lotus flower, rendered in a light orange color. It has four main petals and a central diamond shape.

ไทย

มอง

A circular frame with a green Greek key (meander) pattern. It is centered on the page and overlaps with the orange frame above it.

จีน

CHINA THROUGH
THAI EYES

ไทย

มอง

จีน

CHINA THROUGH
THAI EYES

คำนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนมีมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยกับราชวงศ์หยวนเรื่อยมา ถึงแม้บางช่วงจะเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การค้า สังคม และวัฒนธรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องผ่านการติดต่อระหว่างประชาชนของทั้งสองชาติ โดยส่วนหนึ่งผ่านการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการในยุคปัจจุบันระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 เมื่อนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับนายกรัฐมนตรีโจวเินไหล ได้ลงนามในแถลงการณ์ร่วมสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสอง

จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดีว่าความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน ได้ดำเนินมาครบ 50 ปี ในปี ค.ศ. 2025 นี้ ที่ผ่านมามีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการมีพัฒนาการก้าวหน้ามาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและเอื้อต่อผลประโยชน์ของประเทศทั้งสอง และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป อย่างไรก็ดี ภายใต้สภาพแวดล้อมโลกในปัจจุบัน ทั้งไทยและจีนได้ก้าว

มาถึงจุดที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายต่างๆ ทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน สังคม และวัฒนธรรม ทั้งที่มาจากภายนอกและที่เกิดขึ้นภายในแต่ละประเทศ โดยประเด็นความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศทั้งสองในระยะยาวได้

ดังนั้น ในโอกาสครบรอบ 50 ปีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ไทย-จีน ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC) จึงเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ที่จะจัดพิมพ์หนังสือทางวิชาการขึ้นสักเล่มหนึ่ง เพื่อเปิดโอกาสให้ภาควิชาการของไทยได้สะท้อนมุมมองที่หลากหลายต่อจีนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในปัจจุบัน ศูนย์ฯ จึงขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เจริญรัฐติกาล แห่งวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นอย่างยิ่งที่ได้กรุณารับเป็นบรรณาธิการหนังสือ *ไทยมองจีน เล่มนี้* โดยเชิญชวนผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจัดเป็นคณะผู้เขียน ได้ตรวจและปรับแก้ต้นฉบับ รวมทั้งเป็นผู้เขียนบทความบทหนึ่ง และยังกรุณาแปลบันทึกสนทนาระหว่างนายกรัฐมนตรีนเรนทร วรยุทธกับปราชญ์จีน กับโจวเอนไห่ จากต้นฉบับภาษาจีน ขอขอบคุณคณาจารย์และนักวิชาการทุกท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่ามาร่วมเขียนบทความที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบคุณ ดร.เดช บุญนาคน เลขานุการสภาภาษาชาติไทยและประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์ฯ ที่ได้กรุณาค้นหาและเรียบเรียงบันทึกสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีนมาตีพิมพ์ในโอกาสนี้ด้วย

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่าน ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรในภาครัฐหรือภาคเอกชนที่มีหน้าที่หรือภารกิจที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-จีน หรือคณาจารย์ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา หรือบุคคลทั่วไป จะได้รับประโยชน์และความรู้จากหนังสือ *ไทยมองจีน เล่มนี้* สมดังความตั้งใจของผู้เขียนและผู้จัดพิมพ์ต่อไป

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

มีนาคม 2025

สารบัญ

คำนำ	4
บทบรรณาธิการ	8
ภาค I รวมบทความ	
บทที่ 1 “จีนไทยใช้อื่นไกลพี่น้องกัน”: การประกอบสร้างอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติไทย-จีน พงศ์พิสุทธิ์ บุชบาร์ตัน	14
บทที่ 2 พัฒนาการไทยศึกษาในจีน: บทบาทและผลกระทบ ต่อความสัมพันธ์ไทย-จีน ลธิเทพ เอกสิทธิพงษ์	50
บทที่ 3 ความสัมพันธ์ไทย-จีนในฐานะตัวเลือกทางภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อคานอำนาจกับสหรัฐอเมริกาในยุคหลังสงครามเย็น วสนา วงศ์สุรวัฒน์	74
บทที่ 4 วิวัฒนาการของการส่งออกสินค้าจากไทยไปจีน ตั้งแต่ ค.ศ. 2001 นณต์ ภูมิมา ธนเดช เวชสุรักษ์ และตฤณ ไอยะรา	106
บทที่ 5 วิวัฒนาการของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง จากมุมมองของไทย กัญญรัตน์ เวชชาชีวะ	132
บทที่ 6 ความสัมพันธ์ไทย-จีนในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง: โอกาสและความท้าทาย วิลาสินี พิบูลย์เศรษฐ์	168

บทที่ 7	ชาวจีนอพยพเก่า ชาวจีนอพยพใหม่ และความท้าทาย ในความสัมพันธ์ไทย-จีน <i>ศิวริน เลิศภูษิต</i>	200
บทที่ 8	ความร่วมมือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีน: ภาพสะท้อนวิทยาโลกาภิวัตน์ <i>อรสา รัตนอมรภิรมย์</i>	236
บทที่ 9	ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างไทยกับไต้หวัน ภายใต้นโยบายจีนเดียว <i>สิทธิพล เครือรัฐติกาล</i>	272
บทที่ 10	การผงาดของจีน: ประเด็น โอกาส และความท้าทาย ในมุมมองของนักวิชาการไทย <i>เสกสรรค์ อานันทศิริเกียรติ และสุธาลินี พรสกุลไพศาล</i>	304

ภาค 2 เอกสารชิ้นต้นเกี่ยวกับการสถาปนา ความสัมพันธ์ทวิภาคไทย-จีน

บทที่ 11	“การทูตริมระเบียง” (Corridor Diplomacy) ในความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน <i>เดช บุณนาค</i>	346
บทที่ 12	บันทึกการสนทนาระหว่างโจวเินไหลกับ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช <i>สิทธิพล เครือรัฐติกาล (ผู้แปล)</i>	366
ประวัติผู้เขียน		376

บทบรรณาธิการ

ไทยกับจีนมีการติดต่อกันมายาวนาน ความสัมพันธ์ในระบบ
บรรณาการเริ่มต้นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 และนำไปสู่การแลกเปลี่ยน
ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าต่อมาไทยยุติความสัมพันธ์
ในลักษณะนี้ลงหลัง ค.ศ. 1853 พร้อมกับการมาถึงของลัทธิจักรวรรดินิยม
ตะวันตก แต่การขาดช่วงของความสัมพันธ์ทางการเมืองก็ไม่ได้ทำให้ความ
สัมพันธ์ด้านอื่นสิ้นสุดไปด้วย ในทางตรงกันข้าม หลังจากไทยทำสนธิสัญญา
เบาว์ริง (Bowring Treaty) กับจักรวรรดิบริติชเมื่อ ค.ศ. 1855 เศรษฐกิจไทย
ก็ขยายตัวและเกิดความต้องการแรงงานมากขึ้น จนดึงดูดชาวจีนระลอกใหญ่
นับล้านคนให้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศ สถานะของจีนในเวทีโลกที่สูงขึ้นเมื่อ
สิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาล
ก๊กมินตั๋งเมื่อ ค.ศ. 1946 และยังคงรับรองรัฐบาลนี้ที่ย้ายไปได้วันเมื่อ ค.ศ.
1949 ก่อนจะหันมาเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ.
1975 จึงกล่าวได้ว่าในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา จีนไม่ใช่เรื่องไกลตัวสำหรับ
คนไทย

หนังสือเล่มนี้แบ่งการนำเสนอเป็น 2 ภาค โดยภาคแรกเป็นบทความ 10 เรื่องของนักวิชาการและนักการทูตไทย ซึ่งสะท้อนมุมมองอันหลากหลายต่อจีนมากกว่าจะเป็นการแสดงจุดยืนของกระทรวงการต่างประเทศหรือรัฐบาลไทย บทความที่ 1, 2 และ 3 วิเคราะห์ประเด็นทางประวัติศาสตร์ พงศพิศุทธิ์ บุษบารัตน์ เสนอว่า ความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันระหว่างไทยกับจีนมิได้เกิดจากการที่ชาวจีนยอมปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการที่ชนชั้นนำของไทยในยุครัตนโกสินทร์รับความเป็นจีนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในอัตลักษณ์ของตนด้วย หรือเรียกว่า “การหลอมรวมทางอัตลักษณ์แบบย้อนกลับ” (reverse assimilation) ตามด้วยสิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ ซึ่งฉายให้เห็นบทบาทของ “ชาวจีนโพ้นทะเลหวนคืนสู่มาตุภูมิ” (returned overseas Chinese) และผู้ลี้ภัยการเมืองจากไทยต่อการก่อรูปขององค์ความรู้ด้านไทยศึกษาในจีนตั้งแต่ทศวรรษ 1950 และการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในทศวรรษ 1970 ส่วนवासना วงศ์สุรวัฒน์ ก็ชี้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนที่พัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วง 15 ปีแรกของความสัมพันธ์ทางการทูต (ซึ่งเป็นยุค “หลังสงครามเย็น” ตามความหมายของผู้เขียน) นอกจากจะเกิดจากจุดยืนและผลประโยชน์ร่วมกันในปัญหามลพิษแล้ว ยังเกิดจากการกระชับความสัมพันธ์โดยสมาชิกพระราชวงศ์ และการที่ไทยหลีกเลี่ยงการวิจารณ์ประเด็นละเอียดอ่อนของจีน

บทความที่ 4, 5 และ 6 พิจารณาประเด็นทางเศรษฐกิจ นภนต์ ภูมมาธนเดช เวชสุรักษ์ และตฤณ โอยะรา ฉายภาพการส่งออกสินค้าไทยไปจีนตั้งแต่ ค.ศ. 2001 โดยแบ่งเป็นช่วงเติบโต ช่วงชะลอตัว และช่วงฟื้นตัว รวมทั้งชี้ให้เห็นปัจจัยจากเศรษฐกิจโลกที่เข้ามาเกี่ยวข้องและความท้าทายที่รออยู่เบื้องหน้า ขณะที่กัญญรัตน์ เวชชาชีวะ วิเคราะห์มุมมองและวิธีการของรัฐบาลไทยในการเข้าร่วมข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) เพื่อตอบโต้ทัศนะที่ตีขลุมว่า ข้อริเริ่มนี้เป็นความต้องการของจีนที่จะแผ่ขยายอิทธิพลครอบงำประเทศกำลังพัฒนา และผู้เข้าร่วมจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของจีนผ่านเงินกู้และการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ ส่วนวิลาสินี พิบูลย์เศรษฐ์ ก็ชี้ให้เห็นว่า ไทยได้ประโยชน์หลายด้านจากความสัมพันธ์กับจีนผ่านกรอบความร่วมมือ

แม่โขง-ล้านช้าง แต่ปัจจัยที่จะทำให้การรอบความร่วมมือนี้มั่นคงในระยะยาวก็คือระบบบริหารจัดการน้ำที่เป็นธรรมสำหรับทุกประเทศในอนุภูมิภาค

บทความที่ 7, 8, 9 และ 10 มีจุดเน้นที่แตกต่างหลากหลายกันไป แต่ล้วนเป็นประเด็นปัจจุบันที่ควรค่าแก่การพิจารณา ศิวริน เลิศภูษิต วิเคราะห์การมาถึงไทยของ “ชาวจีนอพยพใหม่” (Xinyimin) ที่เดินทางออกนอกประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1990 โดยชี้ให้เห็นภูมิหลังและรูปแบบพฤติกรรมที่แตกต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลในยุคก่อนหน้า รวมทั้งนัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน ตามด้วยอรรถาธิบาย รัตนอมรภิรมย์ ที่ฉายภาพความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จีนใช้เพื่อการบูรณาการระหว่างประเทศตามแนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” (techno-globalism) ขณะที่สิทธิพล เครือรัฐติกาล วิเคราะห์การวางตัวของรัฐไทยในความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการกับไต้หวันเพื่อให้ไม่ขัดกับหลักการจีนเดียว โดยเสนอว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไทยได้รับจากจีน รวมทั้งพลวัตทางการเมืองและสังคมของไต้หวันซึ่งนำไปสู่ความตึงเครียดข้ามช่องแคบ ทำให้ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 1990 จนถึงปัจจุบัน ไทยระมัดระวังในการติดต่อกับไต้หวันมากเป็นพิเศษ และปิดท้ายด้วยเสกสรร อานันทศิริเกียรติ และสุธาสนี พรสกุลไพศาล ที่วิเคราะห์ทัศนคติของนักวิชาการไทยต่อการผงาดของจีน (The Rise of China) ซึ่งในภาพรวมค่อนข้างมีสมดุล โดยเล็งเห็นทั้งโอกาสและความท้าทายควบคู่กันไป

ภาค 2 ของหนังสือเป็นการนำเสนอเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนจำนวน 2 ชิ้น เอกสารแรกเป็นของเดช บุญนาค ซึ่งใน ค.ศ. 1973 เป็นหัวหน้ากองเอเชียตะวันออก กรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ และเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (Economic Commission for Asia and the Far East: ECAFE) ของสหประชาชาติที่กรุงโตเกียวในเดือนเมษายนของปีนั้นจนได้สนทนากับผู้แทนของจีน เขาสรุปเนื้อหาการพูดคุยครั้งนั้นเอาไว้และไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน เอกสารถัดมาเป็นบันทึกการสนทนา

ระหว่างนายกรัฐมนตรีของทั้งสองประเทศ คือ โจวเอนไหล (Zhou Enlai) กับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่กรุงปักกิ่ง เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1975 ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ *สรณิพนธ์การทูตโจวเอนไหล* โดยสำนักพิมพ์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อ ค.ศ. 1990 บรรณาธิการตัดสินใจแปลเอกสารนี้จากภาษาจีนเป็นภาษาไทย เพื่อเผยแพร่ในโอกาสครบ 50 ปีแห่งความสัมพันธ์ทางการทูต

สิทธิพล เครือรัฐติกาล

15 กุมภาพันธ์ 2025

תא

1

—
מכחמכח
—

01

จีนไทยใช้อื่นไกลพี่น้องกัน:
การประกอบสร้างอัตลักษณ์
ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
ไทย-จีน

พงศ์พิสุทธิ์ บุชบารัตน์

บทนำ

ความสัมพันธ์ไทย-จีนที่ดำเนินมาอย่างยาวนานเป็นที่รับรู้และเข้าใจกันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนและผู้นำคนไทย ซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายมีความสำคัญต่อการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ในความสัมพันธ์เป็นอย่างมาก ความรู้สึกและความเชื่อที่ว่าทั้งสองประเทศใกล้ชิดสนิทสนมกันมาแต่อดีตนั้นก่อให้เกิดคำกล่าวติดปากว่า “จีนไทยใช้เงินใกล้เคียงกัน” หรือแปลเป็นคำที่ใช้ในภาษาจีนว่า 中泰一家親 ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ใกล้ชิดประดุจคนในครอบครัว

ในเชิงประวัติศาสตร์ คำดังกล่าวสะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐสยาม/ไทยในอดีตผ่านระบบการค้าและการทูตแบบบรรณาการที่มีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 (Kang 2010) อันนำมาสู่การอพยพย้ายถิ่นของคนจีนมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ จนก่อร่างสร้างตัวในสยามและดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนำมาสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพี่น้องที่มักมีเหตุผลสนับสนุนอยู่บนฐานคิด 2 ประการ ประการแรกคือ สมมติฐานด้านความสำเร็จของรัฐสยาม/ไทยที่หล่อหลอมชุมชนชาวจีนในไทยที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ให้เข้ากับสังคมไทยดั้งเดิมได้อย่างสมบูรณ์

และปราศจากความขัดแย้งรุนแรง อันนำมาสู่ฐานคิดประการที่สองเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนในปัญหามลพิษทางอากาศช่วงทศวรรษ 1980 ซึ่งสร้างความไว้นื้อเชื่อใจทางทางการเมืองและความมั่นคงได้อย่างดี

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาประวัติศาสตร์การเมืองอย่างละเอียด ฐานคิด 2 ประการข้างต้นอาจเกิดจากการเลือกตีความข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ซึ่งเพิกก่อดำและปรากฏขึ้นเพียงราวหนึ่งศตวรรษ โดยมีชนชั้นนำไทยเป็นหัวเรือใหญ่ในการสร้างอัตลักษณ์นี้ เพื่อประโยชน์ทางการเมืองภายในของไทยในช่วงต้นและนำไปสู่การนำมาปรับใช้การวางกรอบการดำเนินความสัมพันธ์ของไทยกับจีนอย่างค่อนข้างเป็นทางการตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของสงครามเย็นจนถึงปัจจุบัน และน่าสังเกตว่า ผู้นำจีนมิได้ยอมรับการใช้อัตลักษณ์ดังกล่าวอย่างน้อยจนถึงต้นทศวรรษ 2000 ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์ “จีนไทยใช้อื่นไกลพี่น้องกัน” ที่ทำโดยฝ่ายไทยจะช่วยให้เราเข้าใจการสร้างความรู้ต่อนจีนในสังคมไทยมากขึ้น และตระหนักถึงนัยสำคัญของการใช้อัตลักษณ์นี้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงผลลัพธ์ที่มีต่อการสร้างกรอบมโนทัศน์ในหมู่ชนชั้นนำทางการเมืองและผู้กำหนดนโยบายของไทยในการดำเนินความสัมพันธ์กับจีนในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงภาพจำเกี่ยวกับรัฐจีนและคนจีนในไทย: จากความระแวงสงสัยสู่ความไว้นื้อเชื่อใจด้วยญาติมิตร

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ “จีนไทยใช้อื่นไกลพี่น้องกัน” มักจะถูกอธิบายด้วยฐานคิดที่ถูกหยิบยืมมาจากบทวิเคราะห์ของ จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (G. William Skinner) นักวิชาการคนสำคัญที่สำรวจชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลในไทยตั้งแต่อดีตจนถึงทศวรรษ 1950 งานของเขาทำให้เห็นว่า ชาวจีนในไทยหลอมรวมเข้ากับสังคมไทยได้ค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับคนจีนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะความคล้ายคลึงกันทั้งทางวัฒนธรรมและค่านิยม สังคมไทยส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านความเชื่อทางสังคมไม่มากนัก ทำให้ชาวจีนนั้นยอมรับปรับตัวได้อย่างรวดเร็วและแนบแน่น จนทำให้พวกเขายอมรับอัตลักษณ์ความ

เป็นไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ตนจนละลายความเป็นจีนไปในที่สุด (Skinner 1957) การอ้างอิงกับบทวิเคราะห์ของสกินเนอร์ยังบ่งบอกถึงการเปิดกว้างของสังคมไทยที่ยอมรับชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยได้อย่างลงตัวตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์

แม้ว่าแนวคิดเรื่องการหลอมรวมทางวัฒนธรรมของคนจีนในสังคมไทย จะอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ดีพอสมควร และปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์ไทย-จีนในเวลาต่อมา แต่ผู้เขียนเห็นว่า ฐานคิดดังกล่าวทำให้เรามองข้ามเรื่องความขัดแย้งระหว่างคนไทยท้องถิ่นกับ คนจีนอพยพที่เข้ามาใหม่ตลอดสายธารทางประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย ข้อเสนอของสกินเนอร์ที่เห็นว่าคนจีนปรับตัวได้เป็นอย่างดี ไม่ช่วยให้เราเข้าใจ มุมมองของรัฐไทยตั้งแต่อดีต ซึ่งมีทั้งด้านบวกและลบต่อคนจีนในไทยและรัฐจีน ทั้งนี้ในความเป็นจริงรัฐไทยใช้นโยบายทั้งแบบไม้อ่อนและไม้แข็งในการจัดการ กับชุมชนคนจีนในไทยมาโดยตลอด

บทความนี้จึงต้องการเสนอว่า รัฐไทยใช้ไม้แข็งผ่านการใช้มาตรการ ทางกฎหมายเพื่อบังคับให้คนจีนต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมและรัฐไทย (coercive assimilation strategy) ในขณะเดียวกันก็ใช้มาตรการหลอมรวมทางอัตลักษณ์ แบบย้อนกลับ (reverse assimilation) เพื่อโน้มน้าวให้คนจีนเชื่อว่าคนไทย และคนจีนใกล้ชิดและผูกพันกันทางสายเลือด การหลอมรวมแบบย้อนกลับนี้ ต่างกับการหลอมรวมแบบทั่วไปที่เป็นฐานคิดแบบสกินเนอร์ที่เน้นการปรับตัว ของคนกลุ่มน้อยที่เข้ามาใหม่ให้เข้ากับสังคมส่วนใหญ่ เพราะการหลอมรวมทาง อัตลักษณ์แบบย้อนกลับเน้นที่กลุ่มหลัง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ยอมรับ ปรับตัวให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของคนกลุ่มน้อย ในกรณีของรัฐไทย เห็นได้ชัดว่า ชนชั้นนำยอมรับปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับชาวจีนเพื่อลดแรง ต่อด้านจากคนจีนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการหลอมรวมทาง เชื้อชาติ ความพยายามดังกล่าวทำให้ชนชั้นนำไทยยอมรับวิถีธรรมเนียมบาง อย่างแบบจีน ซึ่งมีส่วนนำไปสู่การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ความเป็นพี่น้องระหว่าง ไทยกับจีนในที่สุด (Tong and Chan 2001)

ฐานคิดประการที่สองมาจากการตีความปฏิสัมพันธ์ร่วมสมัยระหว่างรัฐไทยกับรัฐจีนภายใต้บริบทการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนไปในทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ซึ่งช่วยอธิบายความสัมพันธ์ในระดับรัฐที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ค.ศ. 1978 เมื่อเวียดนามรุกรานกัมพูชาจนเกิดความร่วมมือทางความมั่นคงแบบชั่วคราวเพื่อต่อต้านอิทธิพลของเวียดนาม ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าไทยได้ประโยชน์ทางยุทธศาสตร์จากความร่วมมือนี้จากการให้ความช่วยเหลือของจีน ไม่ว่าจะเป็นทางทหาร การขายอาวุธยุทโธปกรณ์ในราคาเป็นกันเอง และความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น การอ้างอิงอัตลักษณ์ความเป็นพี่น้องระหว่างไทยกับจีนในทางการทูตเพื่อสะท้อนความใกล้ชิดทางการเมืองดังกล่าวจึงเป็นกลยุทธ์ทางนโยบายในการโน้มน้าวให้ทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดต่อไป แม้ว่าปัญหากัมพูชาจะยุติลงในต้นทศวรรษ 1990

แม้ว่ามุมมองทางการเมืองและการทูตดังกล่าวจะสะท้อนความเป็นจริงของความร่วมมือที่ใกล้ชิดระหว่างสองประเทศ แต่การด่วนทึกทักว่าความใกล้ชิดดังกล่าวมาจากความสัมพันธ์แบบพี่น้องในครอบครัวเดียวกันก็อาจง่ายเกินไป จริงอยู่ที่ความร่วมมือด้านความมั่นคงในปัญหากัมพูชาจะส่งเสริมความไว้วางใจระหว่างกันเป็นอย่างมาก แต่การเปลี่ยนทัศนคติต่อจีนจากแง่ลบในฐานะศัตรูที่ไทยต้องระแวงสงสัย ไปสู่การเป็นมิตรประเทศที่ใกล้ชิดจนถึงขั้นเรียกได้ว่าเป็นพี่น้องจากครอบครัวเดียวกันเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกิดขึ้นภายในช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปี

ประเด็นที่น่าพิจารณาต่อมาก็คือ เหตุผลที่ไทยเลือกแสดงอัตลักษณ์ทางเครือญาติกับจีนมากกว่าจะแสดงกับมหาอำนาจอื่น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาซึ่งไทยร่วมมือด้วยอย่างใกล้ชิดทางด้านการเมืองและความมั่นคงนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะพันธมิตรทางด้านการทหาร แต่ไทยกลับไม่ได้ให้ความหมายต่อความสัมพันธ์คู่นี้ในทางเครือญาติ เช่นเดียวกับในกรณีของญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และมีบทบาทสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา อีกทั้งความสัมพันธ์ในระดับผู้นำและราชวงศ์ของทั้งสองประเทศก็ใกล้ชิดกัน และประชาชนก็มี

ค่านิยมร่วมหลายอย่างที่คล้ายคลึงกันในฐานะชาวเอเชียเหมือนกัน ไทยก็ไม่ได้แสดงออกว่ามีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นแบบเครือญาติ

หากมองในแง่การเมืองระหว่างประเทศ สมมติฐานสำคัญประการหนึ่งของระบบรัฐสมัยใหม่คือ รัฐต่างๆ นั้นเท่าเทียมกันในฐานะรัฐอธิปไตยไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะแสดงความผูกพันกับอีกประเทศหนึ่งในแบบเครือญาติ ซึ่งมีนัยของสถานะที่ลดหลั่นตามลำดับชั้นจึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ง่ายนัก การที่ไทยเลือกแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเครือญาติกับจีนแบบพี่น้องจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะในภาษาไทยการใช้คำว่า “พี่น้อง” มักจะถูกตีความว่าจีนคือพี่ ส่วนไทยคือน้อง แม้แต่สิงคโปร์ที่ประชาชนส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน ผู้แทนสิงคโปร์มักจะระมัดระวังมิให้เกิดความเข้าใจว่าสิงคโปร์อยู่ในวงศ์สาครญาติ (kinsman) เดียวกับจีนเมื่อติดต่อกันอย่างเป็นทางการ (Leifer 2000, 113) เพื่อมิให้จีนตีขลุมว่าสิงคโปร์ในฐานะประเทศเล็กคือลูกไล่ของตน

แม้แต่กรณีของไทยเองก็มักไม่ค่อยมีการอ้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับประเทศอื่นในการดำเนินความสัมพันธ์สมัยใหม่ อาจมีกรณีที่เป็นข้อยกเว้นคือความสัมพันธ์กับลาว ซึ่งมักมีคำเรียกติดปากในหมู่คนไทยว่า “บ้านพี่เมืองน้อง” ทศนคตินี้เป็นเรื่องที่เข้าใจได้มากกว่ากรณีของไทยกับจีน เพราะไทยและลาวมีความใกล้ชิดกันทางชาติพันธุ์ ภาษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา อย่างไรก็ตาม การอ้างอัตลักษณ์ดังกล่าวกลับนำไปสู่แรงต่อต้านจากลาวโดยเฉพาะหลังจากไทยและลาวปรับความสัมพันธ์หลังสิ้นสุดสงครามเย็น ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับความจริงทางประวัติศาสตร์ที่สยาม/ไทยพยายามแผ่อิทธิพลทางการเมืองไปยังลาวในฐานะประเทศราช รวมถึงการเข้าไปพัวพันในการเมืองลาวหลังได้เอกราชจากฝรั่งเศส ทำให้อัตลักษณ์บ้านพี่เมืองน้องถูกฝ่ายหลังปฏิเสธ เพราะมีนัยแฝงถึงความเหลื่อมล้ำในลำดับชั้นว่าไทยเหนือกว่า ส่งผลให้ไทยต้องพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำดังกล่าวทางการทูต และหันไปใช้คำกลางๆ ว่า “ประเทศเพื่อนบ้าน” ซึ่งไม่มีนัยทางลำดับชั้น

ดังนั้น การใช้คำที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศจึงไม่ใช่สิ่งที่จะมองข้ามไปได้ เพราะสะท้อนพื้นฐานของกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งสร้างอิทธิพลทางความคิด ความเชื่อ และจิตวิทยาของคนที่เป็นตัวขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การแสดงอัตลักษณ์ทางเครือญาติดังกล่าวระหว่างไทยกับจีนจึงอาจแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของปทัสถานในระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสมัยจารีต ซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ในบางส่วนของโลกโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออก รวมถึงการเลือกใช้การสร้างอัตลักษณ์บางประการกับบางประเทศในการดำเนินความสัมพันธ์ซึ่งส่งผลต่อการประกอบสร้างทางสังคม (social construct) ในหมู่คนไทยและผู้กำหนดนโยบายของไทย

ความเป็นอันจว “จีน” ในสังคมไทย

ฐานคิดเรื่องความสำเร็จในการหลอมรวมทางสังคมซึ่งถูกใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนจีนสะท้อนว่า สังคมไทยเปิดรับชาวต่างชาติมาตลอดและความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติมิใช่ปัญหาหลัก สำหรับคนจีนโพ้นทะเลนั้น แม้จะมีความขัดแย้งอยู่บ้าง แต่พวกเขาก็อยู่ร่วมกับคนไทยได้เพราะมีพื้นฐานทางความเชื่อและศาสนาใกล้เคียงกัน สังคมไทยจึงหลอมรวมชาวจีนให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ นอกจากนี้ รัฐไทยยังใช้ฐานคิดนี้เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนยุคใหม่ ดังที่นายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีและนักการทูตผู้มีส่วนในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับกรุงปักกิ่งในทศวรรษ 1970 กล่าวไว้

เมื่อเราพิจารณาประวัติศาสตร์ของการอพยพย้ายถิ่นของคนไทยมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ จะเห็นว่าเรามาจากทางตอนใต้ของจีน ดังนั้น คนไทยมีปฏิสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและลึกซึ้งกับคนจีน ผ่านสายเลือด ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ตั้งแต่ผมเป็นเด็ก เรามักจะได้ยินคำกล่าวที่ว่า “ไทยจีนใช่อื่นไกลเป็นพี่น้องกัน” ความคุ้นเคยกันตลอดระยะเวลาเป็นร้อยๆ ปีตั้งแต่สมัย

สุโขทัย ออยุธยา ธนบุรี จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง
ไทยและจีนเปรียบเสมือนพี่น้องกันอย่างแท้จริง
(อานันท์ ปันยารชุน 2543, 8-9)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์แล้ว ประเทศไทย
กระอักกระอ่วนกับการดำรงอยู่และบทบาทของคนจีนโพ้นทะเลค่อนข้างมาก
ในทางหนึ่ง คนจีนสยามมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอย่างยิ่ง ย้อน
กลับไปสมัยอยุธยา พ่อค้าชาวจีนเป็นตัวกลางในการค้าและการดำเนินการ
ทางการทูตแบบบรรณาการกับจักรวรรดิจีน ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้เลื่อนสถานะ
ทางการเมืองและสังคมจนเข้ามาอยู่ในชนชั้นขุนนางได้สำเร็จ (Andaya 1993,
349-350) เมื่อรัฐสยามลดการผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ และต้องหันไปหา
รายได้จากการเก็บภาษี พ่อค้าชาวจีนก็ถูกจ้างให้เป็นเจ้าภาษีนายอากร และ
ในยามที่สยามขาดแคลนแรงงานในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ คนจีนก็เป็นแรงงาน
สำหรับการสร้างรัฐใหม่และกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในการสร้าง
พระนครและผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกซึ่งเป็นแหล่งรายได้ของท้องพระคลัง
(Baker and Pasuk 2014, 31-32)

ในอดีตสยามจัดวางความสัมพันธ์ทางการเมืองและสังคมอยู่บนระบบ
ไพร่ ซึ่งคนจีนที่อพยพเข้ามาใหม่มักไม่ถูกรวมอยู่ในระบบนี้และถือว่ามีความ
เป็นอื่นในสังคม รัฐจารีตสยามใช้การผูกปี้หรือการจ่ายเงินแทนการเกณฑ์
แรงงานชาวจีน อย่างไรก็ตาม คนจีนโพ้นทะเลบางส่วนที่มีฐานะดี และได้
ผลประโยชน์จากการร่วมมือกับชนชั้นนำทางการเมืองในสยามก่อนหน้านี้
มักจะผันตัวเข้าสู่ระบบศักดินาจนเป็นมูลนายตามตำแหน่งในทางราชการ แต่
ชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่ส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าสู่ระบบนี้ และบางส่วนก็ยอมเข้าสู่
ระบบไพร่ ในขณะเดียวกันรัฐสยามมักถือว่าการสวามิภักดิ์ต่อผู้ปกครองสยาม
ผ่านการเข้าสู่ระบบไพร่ของชาวจีนมีความสำคัญกว่าการหลอมรวมทางสังคม
และการเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้วยซ้ำ ทำให้เห็นว่าคนจีนหลายคนที่ยังคงมูลนายจึง
ยังสามารถแต่งกายแบบจีนหรือผูกเปีย อันเป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมมากกว่าการอัตลักษณ์ทางการเมือง (Kasian 1992, 95-122)

ความระแวงสงสัยต่อคนจีน

แม้ว่าผู้อพยพชาวจีนที่เข้ามาใหม่จะให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่รัฐสยามยังคงระแวงว่าพวกเขาเป็นภัยคุกคามทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในระบบไพร่และหลายคนเลือกอยู่ในบังคับของชาติตะวันตกตามสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับชาวต่างชาติ และคนในบังคับของชาติเหล่านั้น เพื่อที่จะไม่ต้องจ่ายภาษีและอยู่ใต้กฎหมายของสยาม (Hong 2004, 327-354) สยามไม่อาจควบคุมให้คนจีนอยู่ภายใต้กฎหมายของสยามได้ และยังคงระมัดระวังการปฏิบัติต่อคนจีนที่เป็นคนในบังคับของชาติตะวันตกด้วย การกระทบกระทั่งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนกลุ่มนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในระดับรัฐบาล และกลายเป็นข้ออ้างให้รัฐบาลชาติตะวันตกเรียกร้องสิทธิและผลประโยชน์ในสยามมากขึ้น (สายชล สัตยานุรักษ์ 2546, 297-298)

1. คนจีนในฐานะภัยด้านเศรษฐกิจ

แม้ว่าคนจีนจะเป็นหัวแรงหลักในระบบเศรษฐกิจสยาม แต่แรงงานและธุรกิจจีนพยายามหลีกเลี่ยงการเสียภาษี และมักส่งเงินผ่านระบบโพยก๊วน กลับไปยังบ้านเกิด ประมาณการกันว่าช่วง ค.ศ. 1927-1932 มีการส่งเงินกลับจีนสูงถึง 160 ล้านบาท หรือโดยเฉลี่ยปีละ 26.6 ล้านบาท และใน ค.ศ. 1932 เพียงปีเดียวมีการส่งเงินกลับถึง 37 ล้านบาท ในขณะที่สยามใช้งบประมาณสำหรับการป้องกันประเทศ ราชสำนัก และการศึกษาประมาณ 33.84 ล้านบาทเท่านั้น (สายชล สัตยานุรักษ์ 2546, 293-294) แรงงานจีนยังประท้วงและก่อจลาจลเพื่อแสดงความไม่พอใจหลายครั้ง ทำให้สยามไม่สบายใจกับอิทธิพลทางเศรษฐกิจของพวกเขา เช่น ใน ค.ศ. 1910 มีการประท้วงกฎหมายฉบับใหม่ซึ่งเพิ่มการเก็บภาษีผูกปี้จาก 4 บาท เป็น 6 บาทต่อคนต่อปี (Van Roy 2017, 191)

ความกังวลของสยามต่ออิทธิพลทางเศรษฐกิจของคนจีนสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในชว่นนโยบายต่อต้านคนจีนในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งปรากฏชัดในพระราชนิพนธ์เรื่อง *ยิวแห่งบูรพทิศ* เมื่อ ค.ศ. 1914 ซึ่งเปรียบเทียบบทบาทของคนจีนในสยามกับการครอบงำทางเศรษฐกิจของคนยิวในยุโรป (Coughlin 1960, 127-128) เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่เป็นช่วงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก รัฐบาลมีนโยบายจำกัดจำนวนผู้อพยพชาวจีนที่เข้ามาในสยาม เพื่อส่งเสริมการจ้างงานคนไทย (ณรงค์ พ่วงพิศ 2518, 14) ในแง่นี้จึงพอเห็นได้ว่าชนชั้นนำสยามไม่ได้ไว้วางใจบทบาททางเศรษฐกิจของคนจีนในประเทศอย่างสนิทใจ

2. คนจีนในฐานะผู้สร้างความวุ่นวายในสังคม

ชุมชนชาวจีนในสยามมักแบ่งกลุ่มตามภาษาท้องถิ่นและรวมกลุ่มโดยยึดท้องถิ่นที่ตนเองอพยพมา โดยจะให้ความภักดีกับสมาคมหรือกงสีที่ตนสังกัดอยู่ ซึ่งดำเนินการในลักษณะเครือญาติเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ (Sng and Pimpraphai 2015, 147) นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งสมาคมลับตามตระกูลแซ่หรือที่เรียกว่าฮั้งยี่ ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดยกลุ่มฮั้งยี่เหล่านี้จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองด้านเศรษฐกิจและปกป้องสมาชิกจากการถูกกลั่นแกล้งโดยกลุ่มอื่นๆ เพราะพวกเขาไม่ได้อยู่ในระบบไพร่จึงไม่ได้รับการปกป้องจากมูลนายโดยตรง และอาจถูกกดขี่หรือกลั่นแกล้งจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

กลุ่มฮั้งยี่บางกลุ่มดำเนินการไต่ดินและประกอบธุรกิจผิดกฎหมาย เช่น โรงสุบผิ่น บ่อนการพนัน หรือเรียกเก็บค่าคุ้มครอง จึงเกิดการปะทะกันระหว่างกลุ่มเมื่อขัดแย้งกันทางผลประโยชน์ กลุ่มฮั้งยี่ยังก่อจลาจลอีกหลายครั้งเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐด้วย เช่น ใน ค.ศ. 1848 คนงานจีนก่อการจลาจลขึ้นในไริ้อ้อยเพื่อต่อต้านเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา นำไปสู่การบุกยึดโรงงานน้ำตาลและสำนักงานของเมือง (Sng and Pimpraphai 2015, 146-148) ในภูเก็ตเองก็มีการจลาจลหลายครั้งจากความไม่พอใจต่อค่าแรงราคาถูกและการกดขี่ของเจ้าของเหมืองแร่

ใน ค.ศ. 1876 แรงงานชาวจีนก่อการจลาจลขึ้นทั่วทั้งเกาะด้วยการจุดไฟเผาอาคารบ้านเรือนจนเกิดความเสียหายครั้งใหญ่และมีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก นอกจากนี้ การนัดหยุดงานในพระนครเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1910 ส่วนหนึ่งก็มาจากการปลุกปั่นโดยกลุ่มอั้งยี่เช่นกัน (ไชยยุทธ ปินประดับ 2540, 112-113)

3. คนจีนกับภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

ความระแวงสงสัยคนจีนปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากความกังวลต่อความนิยมระบอบสาธารณรัฐในหมู่คนจีนที่แพร่หลายมากขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการสนับสนุนของสมาพันธ์ความร่วมมือเพื่อการปฏิวัติประชาธิปไตยจีน หรือถงเหมิงชู่ยี่ที่นำโดยซุนยัตเซ็น (Sun Yat-sen) เพื่อโค่นล้มราชวงศ์ชิง แนวคิดเหล่านี้ถูกบ่มเพาะในชุมชนชาวจีนผ่านโรงเรียนจีนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วตั้งแต่ ค.ศ. 1909 (Coughlin 2012, 146-147) ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามจึงเกรงว่าความนิยมเช่นนี้จะกระทบต่อความมั่นคงและความชอบธรรมของตนไปด้วย ดังปรากฏชัดผ่านงานพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ที่สะท้อนความรู้สึกรู้สึกต่อต้านคนจีนในสยาม เช่น *ยิวแห่งบูรพทิศ* (1914) *เมืองไทยตื่นเถิด* (1915) *ไทยผสมเป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา* (1915) (ปัทมา จันทรเจริญสุข 2554, 53) ทั้งยังมีการออกกฎหมายเพื่อปลุกเร้าแนวคิดชาตินิยมไทยโดยมุ่งจำกัดสิทธิเสรีภาพของชุมชนจีนในสยามเป็นสำคัญ (Supang 1997, 235-236)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรเมื่อ ค.ศ. 1932 ทิศนคติแห่งลัทธิของรัฐบาลไทยที่มีต่อคนจีนในฐานะ “คนอื่น” ก็ไม่ได้เปลี่ยนไปเท่าใดนัก ในช่วงแรก คนจีนเป็นเป้าหมายของการปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยม เพื่อสร้างความจงรักภักดีกับระบอบใหม่ รัฐบาลจึงเร่งดำเนินนโยบายหลอมรวมชาติพันธุ์ต่างๆ ให้เป็นไทยอย่างเข้มข้น เช่น การบังคับให้โรงเรียนจีนต้องสอนด้วยภาษาไทยเป็นหลัก พอถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งไทยยอมรับร่วมมือกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยก็สวดส่องพฤติกรรมชุมชนชาวจีน เพราะผู้นำชุมชนจำนวนมากอยู่ในขบวนการชาตินิยมจีนที่ต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อถึงช่วงสงครามเย็นซึ่งไทย

ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ รัฐไทยก็หวาดระแวงชุมชนชาวจีน เพราะขบวนการคอมมิวนิสต์ คนจีนในไทยจึงยังคงตกเป็นเป้าของการสอดส่อง จัดระเบียบ และควบคุมจากรัฐอย่างต่อเนื่อง รัฐไทยใช้ทั้งมาตรการชักชวนและบังคับคนจีนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การชักชวนให้เปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย พยายามให้คนจีนยกเลิกธรรมเนียมปฏิบัติและการจัดการศึกษาแบบจีน คนจีนหลายคนเลือกที่จะปกปิดชาติกำเนิดหรือความเป็นคนจีน เพื่อหลีกเลี่ยงมาตรการและการสอดส่องจากรัฐ ด้วยการขอสัญชาติไทยหรือเปลี่ยนนามสกุล (Supang 1997)

ความเกลียดกลัวคอมมิวนิสต์อย่างต่อเนื่องและกว้างขวางทำให้การติดต่อกับจีนทั้งในระดับรัฐและบุคคลจึงเป็นเรื่องต้องห้ามและถูกมองว่าเข้าข้างความเชื่อแบบสังคมนิยม แม้แต่ช่วงสั้นๆ ของระบอบประชาธิปไตยที่แบ่งบานในกลางทศวรรษ 1970 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลปักกิ่งยังถูกวิพากษ์วิจารณ์จากฝ่ายขวาที่เกรงว่า การทำเช่นนั้นจะเพิ่มขวัญและกำลังใจแก่ขบวนการนิยมลัทธิเหมาในประเทศ รวมถึงยังกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมจีนขึ้นในหมู่คนไทยเชื้อสายจีนจนกระทบต่อความมั่นคงภายในของชาติ (กรมเอเชียตะวันออก 2561, 3) นายอานันท์ ปันยารชุน ยังเคยกล่าวติดตลกว่ากลุ่มอนุรักษ์นิยมในช่วงดังกล่าวมักจะโจมตีรัฐบาลคึกฤทธิ์ว่า “ยอมจำนนต่อปีศาจเหลือง” แม้แต่มารดาของเขาก็กังวลว่ารัฐบาลจะส่งเขาไปเป็นทูตที่กรุงปักกิ่งและกล่าวว่า “แม่เกลียดคอมมิวนิสต์ แม่เกลียดจีน เขาบอกกันว่าในจีนเขาจับคนแก่มาทำปุ๋ยกัน” (อานันท์ ปันยารชุน 2543, 20)

การโอบรับความเป็นจีนในสังคมไทย

หากพิจารณาฐานคิดที่เน้นนโยบายหลอมรวมชาวจีนโพ้นทะเลเข้ากับสังคมไทยก็จะเห็นได้ว่า กระบวนการหลอมรวมระหว่างไทยกับจีนเป็นไปในทิศทางเดียว กล่าวคือ คนจีนในฐานะผู้มาใหม่จะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมและประเทศที่ตนเองไปอาศัยอยู่ รวมถึงยอมรับอัตลักษณ์ของสังคมใหม่ ซึ่งก็คือการยอมรับอัตลักษณ์ความเป็นไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตนด้วย จากที่

กล่าวไปก่อนหน้านี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าเรื่องนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างไร้ความขัดแย้ง แต่มิใช่ฝ่ายที่รัฐไทยมักใช้มาตรการเชิงบังคับเพื่อให้เกิดการหลอมรวมเพื่อแก้ไข ปัญหาและความท้าทายที่มาจากคนจีนโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้มองข้ามปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมไทยและคนจีน ซึ่งมีทั้งการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว ทั้งนี้หากพิจารณาในอีกมิติหนึ่งจะพบว่าในการก่อร่างสร้างตัวของความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองเชื้อชาติ สังคมไทย และคนท้องถิ่นก็ยอมรับอัตลักษณ์จีนหรือความเป็นจีนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ ตัวตนเช่นกัน กล่าวคือ แม้ว่ารัฐไทยจะมีทัศนคติต่อคนจีนในฐานะที่เป็นคนอื่น มาตลอดในประวัติศาสตร์ แต่ความน่าสนใจคือ รัฐไทยก็ยอมรับเอาความเป็น จีนมาเป็นอัตลักษณ์ส่วนหนึ่งของตนด้วย ผ่านการปฏิบัติบางอย่างที่แสดงออก ซึ่งความเป็นจีนเสียเองอยู่เป็นระยะ กระบวนการนี้ไม่แปลกที่เกิดขึ้นในหมู่ คนไทยเชื้อสายจีนโดยทั่วไป เพราะพวกเขามีรากเหง้าจีนเป็นทุนเดิม แต่ กระบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างน่าสนใจในระดับชนชั้นนำ ตลอดจนนโยบายของรัฐ ที่รับความเป็นจีนเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของตน ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอว่า ความสำเร็จของการหลอมรวมคนจีนให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นไม่ได้ เป็นกระบวนการแบบเส้นตรง (linear process) หากแต่เป็นกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์แบบสองทาง (two-way interactive process) โดยมีกระบวนการ หลอมรวมแบบย้อนกลับ ซึ่งมีส่วนช่วยให้อัตลักษณ์แบบเครือญาติระหว่างไทย กับจีนมีความต่อเนื่องและชัดเจน ซึ่งในที่สุดถูกนำไปใช้ในการทางการเมืองเพื่อ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

ในลำดับถัดไป ผู้เขียนจะชี้ให้เห็นว่าตัวแสดงสำคัญในสังคมไทย ตั้งแต่ สมัยกษัตริย์ราชวงศ์ ผู้นำทางการเมือง และพ่อค้านักธุรกิจ ต่างส่งเสริมการ โอบรับความเป็นจีนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังเห็นว่า กระบวนการหลอมรวมแบบย้อนกลับนี้เป็นการกระทำต่างกรรม ต่างวาระ และไม่ใช่ว่าการกระทำอย่างเป็นระบบ ข้อเสนอดังกล่าวจะช่วยฉายมิติ ของพฤติกรรมของรัฐไทยที่มีต่อคนจีน อันส่งผลต่อจีนในฐานะรัฐที่ไทยมี ปฏิสัมพันธ์ด้วยหลังจากที่บริบทระหว่างประเทศได้คลาไคลตัวลงและไม่ได้เป็น ข้อจำกัดในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอีกต่อไปเมื่อถึงทศวรรษ 1970

บทบาทของชนชั้นนำทางการเมืองไทย ในการส่งเสริมอัตลักษณ์เครือญาติกับจีน

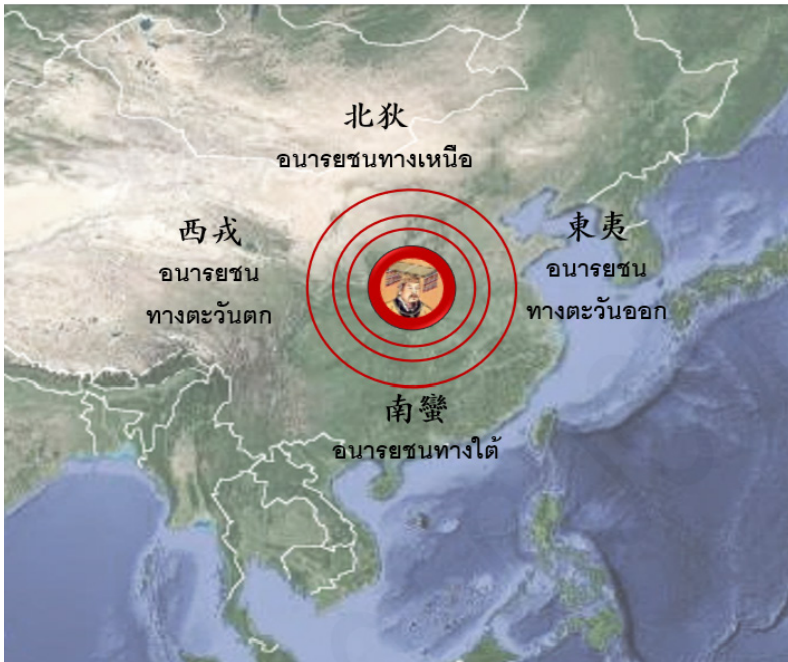

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจของกระบวนการหลอมรวมแบบย้อนกลับนั้น เกิดขึ้นกับราชสำนักสยาม ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดในการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นไทยในทุกมิติ โดยพื้นฐานแล้วสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยตั้งบนฐานความเชื่อทางศาสนาพุทธและฮินดู ซึ่งยกย่องให้พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนเทวราชาที่อวตารมาจากพระผู้เป็นเจ้า ขณะเดียวกันในโลกทัศน์แบบพุทธพระมหากษัตริย์ก็เปรียบเสมือนหน่อพุทธางกูร ดังนั้นถ้าพิจารณาว่าอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่อยู่นอกเขตของอารยธรรมและชนบความเชื่อแบบเต๋าหรือขงจื้อ การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับจักรวาลวิทยาแบบจีนที่พระมหากษัตริย์เป็นโอรสแห่งสวรรค์จึงไม่น่าจะเป็นไปได้ อีกทั้งในโลกทัศน์ทางการเมืองของจักรวรรดิจีนที่มีต่อดินแดนนอกขอบเขตอารยธรรมจีนหรือหาเซีย (华夏) มักจะเป็นไปในแง่ดูถูกว่าเป็นพวกอนารยชน โดยรัฐจาริตทางตอนใต้ของจีนมักถูกจัดอยู่ในกลุ่มพวกอนารยชนทางใต้หรือหนานหนาน (南蠻) (ดูภาพที่ 1.1) หากรัฐสยามสมาทานแนวคิดแบบจีนแล้วสถานะของพระมหากษัตริย์ไทยอาจจะมีความกระอักกระอ่วนอยู่พอสมควร การยึดโยงกับโลกทัศน์ทางการเมืองกับจีนจึงไม่ปรากฏอยู่ในธรรมเนียมของราชสำนักสยามอย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อยกเว้นเมื่อราชสำนักสยามดำเนินการทูตและการค้าแบบบรรณาการกับจีน ทั้งนี้การที่สยามแต่งตั้งคณะทูตไปยังจักรวรรดิจีนถือเป็นการโอนอ่อนผ่อนตามธรรมเนียมของราชสำนักจีนที่มองสยามในฐานะรัฐบรรณาการ ซึ่งไม่ได้เป็นภัยคุกคามโดยตรงต่อสถานะของพระมหากษัตริย์สยาม ในทางกลับกัน การได้รับการยอมรับจากจักรพรรดิจีนและคงความสัมพันธ์กับจีนกลับทำให้พระมหากษัตริย์สยามได้รับพระราชทานของกำนัลตอบแทนเป็นเท่าทวีคูณ ที่สำคัญกว่านั้นคือ การได้รับอนุญาตจากราชสำนักจีนให้ทำการค้ากับฝ่ายจีนได้อย่างเป็นล่ำเป็นสัน (Chan 1968, 415)

ภาพที่ 1.1

ภาพจำลองโลกทัศน์ทางการเมืองแบบจีนโดยมีจักรวรรดิจีนเป็นศูนย์กลางโดยสังเขป

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน

สยามรวมถึงรัฐอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไม่ได้มีความเชื่อตามชนบจีนต่างก็ยอมรับการตีความความสัมพันธ์ที่คล้ายกันนี้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า

ในกรณีของสยาม การค้าตามระบบบรรณาการกับจีนถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งต่อความเจริญรุ่งเรืองของราชสำนักและอาณาจักร อยุธยากลายเป็นจุดหมายการค้าที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้าหลายชนิดซึ่งเป็นที่ต้องการของการค้าระหว่างประเทศ โดยเป็นทางเชื่อมสำคัญกับเส้นทางการค้ากับจีนทางภาคพื้นทวีป (Baker and Pasuk 2017, 120-122) ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึง 16 สยามส่งราชทูตไปจีนถึง 86 ครั้ง และนับจากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 การค้าสำเภาระหว่างสยามกับจีนเพิ่มเป็น

10-20 ครั้งต่อปี (Kang 2010, 115, 132) เมื่อถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 จำนวนเรือสำเภาจากสยามก็เพิ่มขึ้นถึง 38 เท่า (Fairbank 1942, 144)

อย่างไรก็ตาม มีหลายกรณีที่ชนชั้นนำสยามเริ่มอนุวัติธรรมเนียมเงินในด้านต่างๆ มาปฏิบัติโดยเฉพาะในราชสำนัก บางครั้งการอนุวัตินี้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมือง ในบางกรณีมีการแสดงออกถึงความใกล้ชิดทางสายเลือดกับจีนเพื่อการขัดเกลาทางสังคมให้คนจีนในไทยมีความรู้สึกเสมือนเป็นหนึ่งในเดียวกับสังคมไทย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการอนุวัติใช้ซื้อเงินของพระมหากษัตริย์ไทยในการติดต่อกับรัฐจีน การปฏิบัติตามธรรมเนียมเงินในราชสำนัก การสร้างวาทกรรมเครือญาติระหว่างไทยกับเงินจากชนชั้นนำไทย และการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่กับอัตลักษณ์จีน

I. การอนุวัติใช้ซื้อเงิน

การคงความสัมพันธ์กับเงินสำคัญต่อเสถียรภาพและความมั่งคั่งของสยามมาตั้งแต่อดีต เมื่อเข้าสู่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินหลัง ค.ศ. 1767 พระองค์แสดงออกซึ่งอัตลักษณ์จีนอย่างเห็นได้ชัดมากเกินกว่าข้อเรียกร้องตามระบบบรรณาการ ส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับโฉมทัศน์ครั้งนี้อาจมาจากการมีพระราชบิดาเป็นชาวจีนแต่จิว อีกทั้งพระองค์ก็ใช้ชุมชนแต่จิวเป็นฐานสนับสนุนเพื่อดำเนินทานพม่า รวมทั้งกลุ่มเจ้านายและขุนศึกอื่นๆ ที่ตั้งตนเป็นใหญ่หลังอยุธยาล่มสลาย ทั้งนี้เมื่อรวบรวมการสนับสนุนจากกลุ่มต่างๆ จนสถาปนากรุงธนบุรีได้แล้ว นโยบายต่างประเทศที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การทำให้ราชสำนักจีนยอมรับสยามที่สถาปนาขึ้นมาใหม่ภายใต้การนำของพระองค์

ในการนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินพยายามใช้อัตลักษณ์จีนให้เป็นประโยชน์เมื่อต้องติดต่อกับจีน โดยออกพระนามเป็นภาษาจีนว่า เจิ้งจ้าว (鄭昭) ในพระราชสาส์นถึงจักรพรรดิเฉียนหลง แม้การยอมรับจากราชสำนักจีนจะล้มเหลวในช่วงแรกของกรุงธนบุรี แต่ในที่สุดเมื่อถึงปลายทศวรรษ 1770 ราชสำนักจีนก็ยอมรับพระองค์อย่างเป็นทางการในฐานะกษัตริย์สยามองค์ใหม่ และคณะทูต

ก็ถวายบรรณาการแด่จักรพรรดิจีนได้ใน ค.ศ. 1781 และจัดเรือสำเภาเพื่อค้าขายได้ดังที่เคยเป็นมา (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2548, 180-182) แต่เมื่อคณะทูตเดินทางกลับมาถึงพร้อมพระราชสาส์นและตราโลโตที่แสดงถึงการยอมรับจากจีนก็เกิดการผลักดันดินไปสู่ราชวงศ์จักรี โดยราชสำนักจีนก็ยอมรับราชวงศ์ใหม่ ทั้งนี้รัชกาลที่ 1 ยังรับช่วงต่อในการอ้างอัตลักษณ์ความเป็นจีนผ่านการใช้ชื่อแซ่จีนในการติดต่อ โดยใช้แซ่เจิ้งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมาเป็นสกุลแซ่ของราชวงศ์ใหม่ (ดูตารางที่ 1) ที่น่าสนใจคือ ธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ยังคงดำเนินต่อมา แม้ไทยจะยกเลิกการส่งราชทูตไปถวายบรรณาการแด่จักรพรรดิจีนในรัชกาลที่ 4 โดยมีการใช้แซ่เจิ้งในพระนามของพระมหากษัตริย์จนถึงรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏในพระป้ายที่จัดทำขึ้นเพื่อบูชาบรรพชนในประเพณีตรุษจีนซึ่งจะกล่าวในส่วนถัดไป

จะเห็นได้ว่าความพยายามในการประกอบสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นทั้งจากคนไทยและคนจีน ฝ่ายคนจีนที่อพยพเข้ามาพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยด้วยการสละสัญชาติจีนและการเปลี่ยนมาใช้ชื่อสกุลอย่างไทยในระยะหลัง ฝ่ายไทยก็มีกระบวนการในทิศทางย้อนกลับด้วยการอนุวัติธรรมเนียมจีนบางประการ เช่น การใช้ชื่อแซ่แบบจีนโดยชนชั้นนำทางการเมืองไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งราชสำนัก จริงอยู่ว่าการอนุวัติใช้ชื่อแซ่จีนก็เพื่อประโยชน์ทางการเมืองและการค้าในระบบบรรณาการกับจีน แต่การที่ยังคงสืบทอดประเพณีเช่นนี้มาจนถึงปัจจุบันในยุคที่ไทยน้อมรับระบบรัฐสมัยใหม่ และผ่านช่วงเวลาที่ทัศนคติที่ไทยมีต่อจีนยังไม่เป็นไปในแง่บวกนัก การอนุวัติใช้ชื่อแซ่จีนคงจะเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์อื่นด้วยเช่นกัน

จากที่ได้อภิปรายไปในช่วงต้นว่า รัฐไทยประสบกับความท้าทายด้านความมั่นคงภายในจากการมีอยู่ของคนจีนโพ้นทะเลตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ผู้เขียนจึงตั้งสมมติฐานว่า การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนของรัฐไทยผ่านผู้นำรัฐเป็นกุศโลบายแบบไม่อ่อน แม้ว่าจะใช้ควบคู่กับไม้แข็งอย่างการใช้มาตรการเชิงบังคับและปราบปราม รัฐไทยใช้ไม่อ่อนเพื่อโน้มน้าวให้ชุมชนชาวจีนในไทยตระหนักว่า ทั้งรัฐไทยและชาวจีนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยพระมหากษัตริย์ไทยอ้างความเป็นจีนเพื่ออ้างความชอบธรรมว่าเป็นผู้ปกครองชุมชนจีน

ในดินแดนใหม่ของพวกเขาได้เช่นกัน การใช้ชื่อแซ่แบบจีนจึงอาจเป็นวิธีเชิงสัญลักษณ์แบบหนึ่งที่พระมหากษัตริย์สยามใช้ต่อชุมชนชาวจีนเพื่อประโยชน์เช่นนี้

ตารางที่ 1.1

พระนามภาษาจีนของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี¹

พระนามภาษาไทย	พระนามภาษาจีน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	เจิ้งหัว (鄭華)
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	เจิ้งไผ่ (鄭佛)
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	เจิ้งฝู (鄭福)
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	เจิ้งหมิง (鄭明)
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว	เจิ้งเจิ้ง (鄭正)
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	เจิ้งหลง (鄭龍)

ที่มา: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (n.d.)

¹ นอกจากนี้ ยังปรากฏในสื่อทั่วไปถึงพระนามภาษาจีนของพระมหากษัตริย์จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่ รัชกาลที่ 6 เจิ้งเป่า (鄭寶) รัชกาลที่ 7 เจิ้งกวาง (鄭光) รัชกาลที่ 8 เจิ้งสี (鄭禧) รัชกาลที่ 9 เจิ้งกู่ (鄭固) และรัชกาลที่ 10 เจิ้งเหมียน (鄭冕) แม้ไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นทางการและน่าเชื่อถือ แต่ก็แสดงถึงการให้ความสำคัญของสังคมไทยต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีนของพระมหากษัตริย์

2. การปฏิบัติตามธรรมเนียมเงินในราชสำนัก

นอกจากอนุวัติใช้ชื่อเงินแล้ว ราชสำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์ยังปฏิบัติตามธรรมเนียมเงินอีกหลายประการ เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับการแสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวที โดยเฉพาะการประกอบพิธีงเด็กหลวง ทั้งนี้เด็ก (公德) เป็นพิธีที่ผสมผสานหลักความเชื่อแบบเต๋ากับพุทธแบบจีนเพื่อทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าการประกอบพิธีดังกล่าวจะส่งผลบุญให้ผู้ตายได้ไปสู่สวรรค์หรือเกิดในภพภูมิที่ดี (Davis 2009, 315) พิธีงเด็กหลวงมีบันทึกปรากฏให้เห็นอย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดให้ประกอบพิธีเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลถวายแด่รัชกาลที่ 3 โดยเชื่อกันว่ารัชกาลที่ 4 มีพระราชดำริให้จัดพิธีนี้เพราะพระเชษฐาใกล้ชิดกับชาวจีนที่เข้ามาทำการค้าและทรงส่งเสริมการค้าบรรณาการกับจีนอย่างแข็งขันจนสยามเจริญรุ่งเรือง ทั้งนี้มีเรื่องเล่ากันว่ารัชกาลที่ 2 ถึงกับเรียกรัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งยังเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ว่า “เจ้าสัว” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ยกย่องเศรษฐีจีนในไทย รัชกาลที่ 3 ยังทรงสนพระทัยในศิลปะและสถาปัตยกรรมจีน ดูได้จากวัดวาอารามที่ทรงสร้างและทำนุบำรุง นอกจากนี้เจ้าจอมหลายคนของพระองค์ก็มาจากครอบครัวชาวจีน (สุรสิทธิ์ อมรวนิชศักดิ์ 2559, 11-13) พิธีนี้ถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีบำเพ็ญกุศลพระบรมศพและพระศพเจ้านายชั้นสูงอย่างต่อเนื่อง (แสงอรุณ กนกพงษ์ชัย 2551)

สมาชิกราชวงศ์จักรีไม่ได้ประกอบพิธีงเด็กหลวงแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังบูชาบรรพชนตามธรรมเนียมจีนด้วย รัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างพระป้ายของพระราชอนุชาคือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และจัดพระราชพิธีสังเวยพระป้ายในวันตรุษจีนเป็นครั้งแรก ต่อมารัชกาลที่ 5 โปรดให้สร้างพระป้ายของรัชกาลที่ 4 และสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีเพื่อประดิษฐาน ณ พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญ ซึ่งสร้างขึ้นตามสถาปัตยกรรมจีนในพระราชวังบางปะอิน และต่อมาได้ทรงให้สร้างพระป้ายเดียวกันอีกคู่หนึ่งเพื่อประดิษฐาน ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต การจัดทำพระป้ายครั้งล่าสุดเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 นั่นคือ พระป้ายของรัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ณ พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญ

3. การสร้างวาทกรรมเครือญาติระหว่างไทยกับจีน

รัฐไทยยังพยายามสร้างเรื่องเล่าหรือวาทกรรมให้เห็นว่าจีนและไทยเป็นเครือญาติกัน ซึ่งน่าจะเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 สืบเนื่องจากความตึงเครียดระหว่างคนไทยกับคนจีนที่เพิ่มมากขึ้นระหว่างการรณรงค์ต่อต้านชาวจีนของรัชกาลที่ 6 ส่งผลให้รัชกาลต่อมาพยายามประสานความไม่ลงรอยนี้ รัชกาลที่ 7 น่าจะเป็นชนชั้นนำไทยรุ่นแรกๆ ที่แสดงออกถึงวาทกรรมเช่นนี้อย่างชัดเจน โดยพระองค์ทรงกล่าวในพิธีเปิดโรงเรียนจีนแห่งใหม่เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1927 ว่า

อันที่จริงไทยกับจีนนั้น ต้องถือว่าเป็นชาติที่เป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนี้เลือดไทยกับจีนได้ผสมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวจนต้องนับว่าแยกไม่ออก ข้าราชการชั้นสูงๆ ที่เคยรับราชการหรือรับราชการอยู่ในเวลานี้ ที่เป็นเชื้อจีนก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย โดยเหตุเหล่านี้ไทยและจีนจึงได้อยู่ด้วยกันได้อย่างสนิทสนมกลมเกลียวมาช้านาน...
(อ้างใน สายชล สัตยานุรักษ์ 2546, 299)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ พระราชดำรัสในช่วงต้นนี้ไม่ได้ถึงกับมีเจตนาที่จะให้คนจีนคิดว่าต้องเปลี่ยนสำนึกให้เป็นคนไทยอย่างเต็มตัว เพียงเน้นความใกล้ชิดของทั้งสองชนชาติผ่านการผสมกลมกลืนทางสายเลือด เพื่อโน้มน้าวให้คนจีนยอมรับอำนาจการปกครอง เคารพกฎหมาย และส่งเสริมเสถียรภาพและความเจริญก้าวหน้าของสยามที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งเห็นได้จากพระราชดำรัสส่วนหลังของพระองค์ที่ว่า

ท่านย่อมสั่งสอนให้นักเรียนให้รักประเทศจีนอันเป็นของธรรมดาและของควร แต่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศจีน ข้าพเจ้ายังหวังว่าท่านจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเคหสถาน อาศัยอยู่ประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย ได้รับความสุขสบายมั่งคั่งสมบูรณ์ในประเทศสยาม เพราะฉะนั้นความมั่นคงของรัฐบาลสยามและประเทศสยาม ย่อมเป็นสิ่งที่ท่านพึงประสงค์...
(อ้างใน สายชล สัตยานุรักษ์ 2546, 299)

พระราชดำรัสข้างต้นของรัชกาลที่ 7 แสดงให้เห็นว่ารัฐไทยพยายามปรับแนวความคิดเรื่องภาพลักษณ์ของจีนในประเทศเสียใหม่ ด้วยการยอมรับว่าผู้ปกครองสยามต่างก็มีเทือกเขาเหล้ากอเป็นจีน ไทยและจีนจึงไม่ควรมองกันและกันอย่างแปลกแยก ประเด็นนี้อาจเป็นความพยายามที่จะสร้างความปรองดองให้มากขึ้นกว่าสมัยพระเชษฐาของพระองค์ที่มีทัศนคติต่อต้านจีนอย่างชัดเจนและเป็นการขัดเกลากองกำลังให้ชุมชนชาวจีนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยได้อย่างสนิทใจ เพื่อจะสนับสนุนนโยบายของรัฐโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 1

4. การสร้างรัฐชาติสมัยใหม่กับอัตลักษณ์จีน

ผู้ที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ความสัมพันธ์แบบครอบครัวระหว่างไทยกับจีนไม่ได้มีแต่ระดับราชวงศ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้มีบทบาททางการเมืองอื่นๆ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1932 ด้วย แม้ว่าชนชั้นนำไทยจำนวนมากจะมีเชื้อสายจีน แต่การแสดงออกและการยอมรับอัตลักษณ์ของจีนอย่างเป็นทางการของพวกเขาก็ไม่สอดคล้องกับภูมิหลังของครอบครัวเสมอไป การนำแนวคิดรัฐชาติและชาตินิยมไทยมาใช้ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นข้อจำกัดต่อการยอมรับด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณีชนชั้นนำไทยก็พยายามเชื่อมโยงทั้งสองเชื้อชาติโดยใช้กรอบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความพยายามดังกล่าวเห็นได้ชัดในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รัฐบาลของคณะราษฎรเร่งส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมไทยด้วยการสืบทอดเหง้าอันเก่าแก่ของชนชาติไทย แนวคิดนี้ครอบงำวาระของรัฐมาระยะหนึ่งแล้ว และสะท้อนให้เห็นผ่านความทะเยอทะยานของไทยที่จะกอบกู้ “ดินแดนที่สูญเสียไป” คืนมาจากเจ้าอาณานิคมตะวันตก ในช่วงทศวรรษ 1930 ประเทศไทยได้เผยแพร่แนวคิดของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ในหนังสือ *หลักไทย* (1928) ซึ่งว่าด้วยการอพยพของคนไทยจากเทือกเขาอัลไตในเอเชียกลางผ่านลงมายังจีน โดยมีพื้นฐานมาจากหนังสือชื่อว่า *The Tai Race: The Elder Brother of the Chinese* ของวิลเลียม คลิฟตัน

ดอดจ์ (William Clifton Dodd) ซึ่งแนวคิดนี้สนับสนุนข้ออ้างว่าคนไทยและจีนเป็นพี่น้องกัน โดยที่ชนชาติไทยเปรียบเสมือนพี่คนโตของจีน

แนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้สนับสนุนวาระของนักชาตินิยมในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เป็นอย่างดี โดยช่วยให้รัฐไทยสมานความแตกต่างระหว่างคนไทยกับจีน และรวมพวกหลังให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างลัทธิชาตินิยมไทยได้ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของผู้นำไทยที่ต้องการเรียกร้องดินแดนที่เสียไป ใน ค.ศ. 1935 กระทรวงกลาโหมได้เผยแพร่แผนที่จินตนาการอาณาจักรไทยซึ่งทอดยาวตั้งแต่ตอนใต้ของจีนไปจนถึงตอนเหนือของแหลมมลายู และจากรัฐฉานไปจนถึงลาวและกัมพูชา ส่วนหลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) ก็เสนอว่า ไทยควรยึดพื้นที่เหล่านี้คืนและสร้างรัฐไทยให้เป็นมหาอำนาจในภูมิภาค ภายใต้การรณรงค์ของแนวคิดมหาอาณาจักรไทยหรือจักรวรรดิไทยอันยิ่งใหญ่ (Baker and Pasuk 2017, 130-131)

แนวคิดของขุนวิจิตรมาตรายังส่งเสริมให้เกิดการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความใกล้ชิดระหว่างไทยกับจีนผ่านเพลงปลุกใจชื่อ “จีนไทยสามัคคี” ของหลวงวิจิตรวาทการเมื่อ ค.ศ. 1937 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของละครเวทีเรื่องใหม่ชื่อ “พระเจ้ากรุงธนฯ” โดยเพลงนี้สะท้อนถึงความสามัคคีของเชื้อชาติต่างๆ ที่ช่วยสมเด็จพระเจ้าตากสินกอบกู้ชาติไทย และสายสัมพันธ์อันพี่น้องและการสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างไทยและจีนผ่านประวัติศาสตร์ โดยมีเนื้อเพลงดังนี้

ชาติจีน ชาติไทย	มิใช่อื่นไกลพี่น้องกัน
ต้องสงวนความรัก	ต้องสมัครใจมัน
จะสมานมิตรกัน	อยู่เสมอไปเอย
แต่โบราณหลายพันปีมาแล้ว	จีนกับไทยมิได้แคล้วเหมือนน้องพี่
ได้ร่วมแรงร่วมใจเป็นไมตรี	ไม่เคยมีข้อวิวาทบาดหมางกัน
เมื่อเมืองจีนมีภัยไทยก็ช่วย	รับคนจีนมาอยู่ด้วยไม่กีดกัน
เมื่อสยามมีภัยร้ายฉกรรจ์	ไทยกับจีนช่วยกันกู้ชาติไทย
จะผูกรักสามัคคีเหมือนพี่น้อง	ชาติทั้งสองจะไม่แยกแตกกันได้
เมื่อคราวสุขก็สนุกเหมือนกันไป	ถึงยามทุกข์จีนกับไทยไม่ทิ้งกัน
(กุสุมา เฟนสกี-สตาลิ่ง 2547, 32)	

เนื้อเพลงข้างต้นส่งสัญญาณให้กับคนจีนในไทยว่า เขาเหล่านั้นได้รับการต้อนรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย และพยายามให้เหตุผลที่แสดงถึงความสนิทสนมระหว่างสองชนชาติที่ผูกพันกันอย่างแยกไม่ออก ในตอนท้าย ผู้แต่งพยายามชี้ให้เห็นว่าจากความใกล้ชิดจนเสมือนเป็นพี่น้องกันนี้จะเป็นแรงกำลังที่สร้างความเป็นเอกภาพในสังคมเพื่อช่วยกันรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของไทยสืบต่อไป

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าไทยจะเข้าข้างสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลปักกิ่ง แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็พยายามเปิดช่องทางการติดต่อระหว่างสองฝ่ายโดยมีการกิจลับนั้นคือ การส่งผู้แทนไปพบปะกับผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน และการผ่อนคลायข้อจำกัดด้านการค้าและการเดินทาง แต่หลังการรัฐประหาร ค.ศ. 1958 ที่นำโดยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ช่องทางเหล่านี้ก็ถูกปิดลง เพื่อสนองตอบต่อนโยบายความมั่นคงของสหรัฐฯ ในภูมิภาคอันนำมาซึ่งความช่วยเหลือและสนับสนุนจากสหรัฐฯ รวมทั้งการปราบปรามฝ่ายซ้ายและฝ่ายก้าวหน้าผู้เห็นต่างจากรัฐ และการเข้าไปพัวพันกับสงครามอินโดจีนที่นำโดยสหรัฐฯ ช่วงนี้เองที่จีนถูกมองว่าเป็นปีศาจเหลือเชื่อ ส่งผลให้คนจีนในไทยถูกจับจ้องจากรัฐว่าอาจเป็นช่องทางที่สาธารณรัฐประชาชนจีนจะใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายเสถียรภาพและความมั่นคงของไทย

อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงในการเมืองระหว่างประเทศในปลายทศวรรษ 1960 ต่อต้นทศวรรษ 1970 นำไปสู่การผ่อนคลायความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน รวมถึงการแตกหักระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน ทั้งหมดนี้มีส่วนช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติของชนชั้นนำของไทยที่มีต่อจีนไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในจีนเมื่อ ค.ศ. 1978 Deng Xiaoping) ขึ้นเป็นผู้นำและดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจจีนให้เปิดกว้างสู่โลกภายนอกมากขึ้น ในสภาวะเช่นนี้ ชนชั้นนำไทยค่อยๆ เริ่มให้คุณค่ากับอัตลักษณ์ที่อิงกับจีนอีกครั้งหนึ่ง ส่วนหนึ่งก็เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและความมั่นคง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งยังทำให้การแสดงอัตลักษณ์จีนเด่น

ชัดขึ้น ดังที่นายอานันท์ ปันยารชุน กล่าวถึงบุคคลสำคัญที่บุกเบิกความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนอย่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งมีโน้มน้าวกี่ยวกับอัตลักษณ์จีนในตนเองด้วยเช่นกันว่า

...ผม [อานันท์] ว่าท่าน [ชาติชาย] มี Romantic Idea เกี่ยวกับจีนด้วย...อาจเพราะท่านเป็นคนไทยเชื้อสายจีนด้วย ท่านยังเคยเล่าให้ผมฟังว่าท่านจำได้ว่าชีวิตท่านตอนเด็กๆ...จำได้ถึงพิธีกรรมทางด้านจีนที่ตระกูลท่านทำมาตลอด ซึ่งผมก็ยังแปลกใจเพราะผมก็เป็นคนจีน generation ที่ 3 แต่ผมไม่มีอะไรเลยที่เป็นจีน จำได้อย่างเดียวว่าตอนคุณยายผมเสียตอนนั้นมีงเด็ก จำได้แค่นั้นว่าเราเป็นจีน เพราะเราไม่ได้พูดจีน คุณแม่ผมก็ไม่พูดจีน คุณชาติชายก็ไม่ได้พูดจีนอะไร แต่อย่างน้อยรู้สึกว่าเป็นจีน หรือแบบท่านคึกฤทธิ์ก็เหมือนกัน ท่านก็ยังมื่ออะไรที่เป็นความพัวพันกับจีนอยู่ ท่านก็ยังถือธรรมเนียมจีน ตรุษจีนท่านก็ยังมีการไหว้เจ้าอยู่ แต่ที่บ้านคุณชาติชายยังมีการไหว้เจ้าและทำแบบพิธีจีน ซึ่งอันนี้ก็เป็นสิ่งที่น่ารัก ดังนั้นคุณชาติชายก็มีความพัวพันกับจีนทางจิตใจด้วย...

(อานันท์ ปันยารชุน 2543, 14)

การวางกรอบภาพลักษณ์ ผ่านความสอดคล้องด้านวัฒนธรรม

การอภิปรายข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นนำในการเมืองไทยได้สร้างความผูกพันในลักษณะครอบครัว โดยเชื่อมโยงวัฒนธรรมจีนกับไทยจากสิ่งที่ทั้งสองวัฒนธรรมมีร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่องความกตัญญูและภาระหน้าที่ของครอบครัวและการสร้างเครือข่ายแม้ว่าจะมีรายละเอียดและที่มาแตกต่างกันก็ตาม ทั้งขงจื๊อของจีนและพุทธศาสนาของไทยก็ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทีกและการตอบแทนบุญคุณ แนวคิดทั้งสองได้หยั่งรากฝังลึกอยู่ในความเชื่อในสังคมไทย นักวิชาการสังคมวิทยาชื่อดังของไทยกล่าวไว้ว่า บุญคุณ คือ “ความโปรดปรานหรือผลประโยชน์ที่มอบให้คนคนหนึ่ง และคนนั้นก็มีความจำเป็นต้องทำสิ่งตอบแทน” (Akin 1984, 3)

ในความสัมพันธ์ทางสังคมแบบไทย ความกตัญญูทศเวทมีนัยของการตระหนักอยู่เสมอถึงพันธะผูกพันและพยายามตอบแทนบุญคุณในรูปแบบต่างๆ บุญคุณของบิดาและมารดาถือเป็นการกระทำที่ยิ่งใหญ่และเป็นพื้นฐานสำคัญสุดประการหนึ่ง เพราะพวกเขาเป็นผู้ให้กำเนิด และบุตรหลานก็มีหน้าที่ต้องตอบแทนแม้ว่าทั้งชีวิตจะไม่อาจตอบแทนได้อย่างสมบูรณ์ก็ตาม แนวคิดเรื่องพันธะผูกพันทางครอบครัวต่อพ่อแม่และผู้มีพระคุณสอดคล้องกับความกตัญญูตามแนวคิดของขงจื้อหรือ “เฉียว” (孝) ซึ่งกำหนดภาระหน้าที่ของบุตรต่อพ่อแม่ด้วยการแสดงความเคารพ รับใช้ และทำให้พวกเขามีความสุข แนวคิดนี้ถือว่าการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสิ่งต่างๆ นั้นล้วนมาจากบิดามารดา สมาชิกในครอบครัวจึงเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายเดียวกัน และแต่ละคนก็ทำหน้าที่แตกต่างกันไปเพื่อรักษาสมดุลและสุขภาพของร่างกาย สมาชิกในครอบครัวจึงจำเป็นต้องแบ่งปันทรัพยากรซึ่งกันและกันเพื่อรักษาการทำงานของร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ต่อไป (Hwang 1999, pp. 169-170)

ข้อสังเกตข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวมีสถานะพิเศษทั้งในวัฒนธรรมไทยและจีน การเคารพและการคำนึงถึงกันเป็นสิ่งสำคัญต่อการรักษาความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว การแสดงความรู้สึกและการคำนึงถึงผู้อื่นกลายเป็นความคาดหวังทางสังคม ซึ่งสะท้อนอยู่ในแนวคิดเรื่อง “ความเกรงใจ” ในสังคมไทย ซึ่งคล้ายกับแนวคิดเรื่อง “เค่อชี” (客氣) ในสังคมจีนด้วยเช่นกัน แนวคิดดังกล่าวเน้นการแสดงออกถึงความรู้สึกอ่อนน้อม ให้ความเคารพ มอบของขวัญ รวมถึงอาจใช้คำที่สะท้อนความเป็นเครือญาติเรียกความสัมพันธ์ที่ไม่ใช่เครือญาติได้ด้วย (Chen 2011, 1-12) ส่วน “ความเกรงใจ” ในภาษาไทยอาจหมายถึง การแสดงความรู้สึกและการคำนึงถึงหรือเอาใจใส่ผู้อื่นมากกว่าตนเอง โดยคนคนหนึ่งอาจยอมจำกัดผลประโยชน์ของตนเอง เพื่ออำนวยความสะดวกและเอื้อต่อความต้องการของอีกฝ่าย เพื่อที่จะสามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีเอาไว้ได้ (Niffenegger and Songpol 2006, 403-420) เน้นอนว่าแนวคิด “ความเกรงใจ” และ “เค่อชี” ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงครอบครัวเท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่เครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ระดับของแนวความคิดเหล่านี้ขึ้นอยู่กับระยะห่างระหว่างเครือญาติ ในวัฒนธรรมจีนยังมี

แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคมหรือกวานซี (關係) ที่ควบคุมกำกับความสัมพันธ์ประเภทต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความไว้วางใจระหว่างคนในเครือข่ายนั้น โดยความสัมพันธ์ในครอบครัวถือว่ามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากที่สุดแนวคิดดังกล่าว (Barbalet, 2014) เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องครอบครัวในสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดมากกว่า ดังมีคำกล่าวในภาษาไทยที่สะท้อนแนวคิดนี้ เช่น เลือดข้นกว่าน้ำ (Chai n.d., 364-366)

ดังนั้น การอนุวัติแนวปฏิบัติและพิธีกรรมของจีนมาใช้ในหมู่ชนชั้นนำของไทย สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกันระหว่างวัฒนธรรมและปทัสถานของไทยกับจีน ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์จะเห็นได้ว่าการใช้ชื่อแซ่จีนสืบต่อกันมา สะท้อนให้เห็นถึงเอกภาพของครอบครัวตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งในแง่หนึ่งก็สื่อถึงการให้ความเคารพต่อพระองค์เองด้วย การใช้ชื่อแซ่จีนยังนำมาสู่การฟื้นฟูการค้าระหว่างสยามกับจีนในต้นยุครัตนโกสินทร์ การได้รับการยอมรับจากจักรพรรดิจีนในระบบบรรณาการที่อนุญาตให้ทำการค้ากับจีนได้ยังอาจหมายถึงการสร้างภาพลักษณ์ให้ผู้ปกครองสยามในการดูแลคนจีนในสยามด้วยในฐานะที่เป็นเจ้าผู้ปกครองรัฐบรรณาการของจีน ทั้งนี้อาจตีความได้จากภาพวาดสีของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ด้วยการแต่งกายตามจารัตนจีนซึ่งเก็บไว้ในพระราชวังบางปะอิน (ดูภาพที่ 1.2)

นอกจากนี้ ข้อความข้างต้นที่รัชกาลที่ 7 และชนชั้นนำไทยอื่นๆ กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางครอบครัวระหว่างไทยกับจีน ยังสะท้อนให้เห็นถึงการนำปทัสถานเรื่อง “กวานซี” มาใช้ แม้ว่าความตั้งใจเริ่มแรกจะมุ่งไปที่ชุมชนชาวจีนให้รู้สึกกระตือรือร้นถึงความเอื้ออาทรของประเทศไทย ซึ่งทำให้พวกเขาเริ่มต้นชีวิตใหม่และเจริญรุ่งเรืองได้ พวกเขาจึงควรปฏิบัติตามหลัก “เซียว” และการกตัญญูทดแทนต่อรัฐไทยด้วยเช่นกัน

การขัดเกลาทางสังคมในลักษณะของครอบครัวกับจีนเช่นนี้พัฒนาไปไกลเกินกว่าที่ชนชั้นนำไทยจะแสดงออกมาโดยไม่ได้ไตร่ตรองก่อน เช่น ชนชั้นนำไทยรุ่นหลังแสดงความเห็นต่อจีนในฐานะสมาชิกของครอบครัวที่อาวุโสกว่าได้อย่างเต็มปาก ดังกรณีที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวในงานเลี้ยงระหว่างเยือนกรุงปักกิ่งเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1975 ว่า “...แม้เรา [ไทยและจีน] จะ

ภาพที่ 1.2

ภาพวาดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม
และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส
ในเครื่องแต่งกายแบบจีนสมัยราชวงศ์ชิง

ที่มา: วิทยา วิทยานวยคุณ และศิลป ไพรพิชัย (2526).

มีวิธีคิดที่แตกต่างกัน แต่มันไม่ได้กระทบความเป็นพี่น้องเรา มันทำให้ความแตกต่างนั้นไร้ปัญหา...” หลังจากนั้นเขาเล่าให้สื่อมวลชนฟังเกี่ยวกับความรู้สึกเมื่อพบกับเหมาเจ๋อตง (Mao Zedong) ว่า “...ประธานเหมาใจดีกับผมเป็นพิเศษ ผมไม่รู้ว่าจะทำไมนะ ท่านอวยพรให้ผมเจริญรุ่งเรืองเหมือนเวลาคนที่อายุมากกว่าจะทำกับคนที่อ่อนกว่า...” (เดลินิวส์, 3 กรกฎาคม 2518) คำกล่าวเหล่านี้ในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นการนำอัตลักษณ์เครือญาติฉันครอบครัวมาใช้ และสิ่งนี้ก็มียุทธพลต่อความคิดของชนชั้นนำไทยในการมองจีนในยุคใหม่ ไม่ว่าจะพวกเขาจะตระหนักหรือไม่ก็ตาม

บทความนี้ผู้เขียนตั้งใจไม่กล่าวถึงการสร้างและใช้อัตลักษณ์ “จีนไทยใช้เนื้อไกลพี่น้องกัน” จากฝ่ายจีน เพื่อตอกย้ำข้อโต้แย้งที่เสนอในข้างต้นว่า อัตลักษณ์ดังกล่าวก่อตัวขึ้นจากความพยายามของชนชั้นนำไทยที่มุ่งจัดการกับประเด็นข้อท้าทายซึ่งหน้าในแต่ละช่วงตลอดศตวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ประเด็นความมั่นคงภายใน ความชอบธรรมของชนชั้นนำไทยที่มีต่อชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ การสร้างชาตินิยมไทยหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1932 ความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น และการนำมาใช้เพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ไทย-จีนนับตั้งแต่ช่วงผ่อนคลายความตึงเครียดเพื่อช่วยจัดการปัญหากัมพูชา ตลอดถึงเพื่อใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการผงาดขึ้นของจีนหลังสิ้นสุดสงครามเย็น

การใช้อัตลักษณ์นี้จากฝ่ายจีน โดยเฉพาะจากผู้นำและภาครัฐในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการและเปิดเผยเริ่มมาปรากฏในช่วงไม่กี่สามทศวรรษที่ผ่านมา ดูได้จากกระแสวิจารณ์เสด็จพระราชดำเนินเยือนจีนของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2000 เจียงเจ๋อหมิน (Jiang Zemin) กราบบังคมทูลว่าตน “ประทับใจที่คนไทยรู้สึก ว่า ไทยและจีนใกล้ชิดกันดังครอบครัว” และสรุปว่า ความสัมพันธ์ฉันมิตรที่มีมาหลายพันปีได้กลายมาเป็นตัวแบบที่ดีในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐภายใต้หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติห้าประการ (Ministry of Foreign Affairs, PRC, 15 November 2000) หรือระหว่างการเยือนไทยอย่างเป็นทางการของหูจิ่นเทา (Hu Jintao) ในเดือน

พฤศจิกายนปีเดียวกัน เขากล่าวย้ำว่า ความสัมพันธ์ที่ดีของทั้งสองฝ่ายที่ดำเนินมาครบรอบ 25 ปี ทำให้ทั้งประชาชนและประเทศทั้งสองมีความไว้วางใจ เข้าอกเข้าใจ และเกื้อกูลกัน ซึ่งไม่ได้เป็นเรื่องที่สร้างขึ้นมาได้โดยง่ายและควรทะนุทะนอมให้ดี (Ministry of Foreign Affairs, PRC, 17 November 2000)

ตั้งแต่ทศวรรษ 2000 ฝ่ายจีนเริ่มยอมรับและปรับใช้อัตลักษณ์ที่ไทยพยายามใช้ตอกย้ำและโน้มน้าวมาตลอด เมื่อจูหรงจี (Zhu Rongji) เยือนไทยในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2001 ทักซิณ ชินวัตร กล่าวย้ำว่า ไทยและจีนมีความสัมพันธ์ตั้งเครือข่ายอันนำมาสู่ความใกล้ชิดกันในปัจจุบัน จูจึงตอบว่า การอธิบายเช่นนี้แสดงว่า สองประเทศไม่มีปัญหาค้างคระหว่างกันที่น่ากังวล (Ministry of Foreign Affairs, PRC, 2001) และเมื่อเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จูกราบบังคมทูลว่า “ความเชื่อที่ว่าจีนและไทยใกล้ชิดสนิทสนมเสมือนครอบครัวเดียวกันนั้น ได้หยั่งรากลึกลงไปจิตใจของประชาชนของทั้งสองประเทศแล้ว” (Ministry of Foreign Affairs, PRC, 22 May 2001) จึงอาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ครอบครัวระหว่างไทยกับจีนเริ่มหยั่งรากลงไปในสำนึกของผู้กำหนดนโยบายของจีนแล้วเช่นกัน และใช้วางกรอบการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ แม้ยังยากที่จะสรุปในขั้นนี้ว่า การทำเช่นนี้หมายความว่า จีนเชื่อและสมานานอัตลักษณ์ดังกล่าวอย่างแท้จริง แต่อย่างน้อยสิ่งนี้ก็กลายเป็นเครื่องมือทางการทูตที่จีนสร้างความใกล้ชิดกับไทย ท่ามกลางบทบาทระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้นของจีนในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

สรุป

บทความนี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมระหว่างคนไทยกับคนจีนตลอดประวัติศาสตร์ ช่วยประกอบสร้างอัตลักษณ์ว่าทั้งสองฝ่ายเปรียบเสมือนเครือญาติครอบครัวเดียวกัน โดยเฉพาะความเป็นพี่น้องกันที่ปรากฏในภาษาไทย สิ่งสำคัญคือชนชั้นนำของไทยกลายเป็นตัวแสดงสำคัญที่ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ชุมชนชาวจีนในไทยยอมรับตัวและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อรับมือกับความท้าทายภายในที่เกิดขึ้นหลังจากการ
หลังไหลเข้ามาของผู้อพยพชาวจีน ทั้งด้านความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเสถียรภาพทางการเมือง กระบวนการดังกล่าว
ไม่ได้เกิดขึ้นจากการบังคับทั้งทางกฎหมายและการกดดันให้คนจีนปรับตัวเข้า
กับสังคมไทยเพียงอย่างเดียว หากแต่ชนชั้นนำไทยเองก็สร้างการหลอมรวมทาง
สังคมแบบย้อนกลับ ผ่านการให้ความหมายและคุณค่าว่าตนเองก็เป็นส่วนหนึ่ง
ของปัทมสถานและโลกทัศน์แบบจีน ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านการวางกรอบความ
สัมพันธ์โดยอิงกับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และเชื้อชาติ ตลอดจนความ
สอดคล้องเชิงวัฒนธรรมความเชื่อของทั้งสองชาติ ซึ่งรัฐไทยสามารถสร้างกรอบ
การรับรู้แบบหลวมๆ เพื่อสร้างความเข้ากันได้ระหว่างคนทั้งสองชาติ โดย
บทบาทของพระราชาวงศ์ไทยมีส่วนสำคัญยิ่งในการช่วยสร้างอัตลักษณ์ที่ถูก
ประกอบสร้างขึ้นมานี้อย่างต่อเนื่อง

บทความนี้พยายามตีความนัยต่างๆ ทางประวัติศาสตร์เพื่อแสดงให้เห็น
ว่า การประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเครือญาติระหว่างไทยกับจีน เกิดขึ้น
ได้ภายใต้แนวคิดระบอบรัฐสมัยใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มโนทัศน์
เกี่ยวกับจีนที่ถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำไทยว่าเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน
กับจีนเช่นนี้ยังมีส่วนในการกำหนดการแสดงออกต่อชาวจีนและนโยบายที่มีต่อ
ประเทศจีนด้วย โครงสร้างทางความคิดเช่นนี้มีอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
ต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน ในชั้นหลังชนชั้นนำและผู้กำหนด
นโยบายไทยมักใช้ปัทมสถานและการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์แบบเดียวกับ
ที่พวกเขาใช้กับคนจีนในสังคมไทยที่อ้างอิงถึงความเป็นพี่น้อง เครือญาติ
ตลอดจนวัฒนธรรม ความทรงจำ และประวัติศาสตร์ที่มีร่วมกันมาแต่โบราณ
ในการพยายามเสริมสร้างการดำเนินนโยบายและความสัมพันธ์กับจีนสมัยใหม่
อัตลักษณ์จึงกลายเป็นกรอบกำหนดวิธีการตอบสนองต่อผลประโยชน์ที่ตัวแสดง
ทางการเมืองต้องการบรรลุอีกทางหนึ่งด้วยเมื่อต้องมีปฏิสัมพันธ์กับจีน ทั้งนี้
อัตลักษณ์ความเป็นเครือญาติที่อยู่ในการรับรู้มาโดยตลอดและต่อเนื่อง ส่งผล
ต่อแนวปฏิบัติของรัฐไทยที่มีนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อการสานความสัมพันธ์
กับจีนแม้ว่าภัยคุกคามของไทยโดยเฉพาะในช่วงสงครามในกัมพูชาจะยุติลง

ไปแล้ว ความร่วมมือด้านความมั่นคงจีน-ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวช่วยปูทางความสัมพันธ์สมัยใหม่ระหว่างทั้งสองประเทศ

จากมุมมองข้างต้น ความเป็นพี่น้องที่ไทยสร้างขึ้นและการให้ความหมายของไทยต่อความสัมพันธ์กับจีนไม่เพียงแต่ช่วยให้ไทยวางกรอบวาทกรรมเชิงนโยบาย ซึ่งช่วยให้ความสัมพันธ์กับปักกิ่งเป็นไปอย่างราบรื่นขึ้น โดยเฉพาะในช่วงสงครามในกัมพูชา แม้ว่าปัญหาด้านความมั่นคงดังกล่าวจะยุติลงแล้ว แต่อัตลักษณ์เครือญาติที่สร้างขึ้นไม่ได้จางหายไป แต่กลับถูกใช้อย่างต่อเนื่องและบ่อยครั้ง ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับจีนยังเป็นประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะหลังจากที่จีนปฏิรูปเศรษฐกิจและเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดด อัตลักษณ์เช่นนี้ยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงนโยบายต่างประเทศของไทยสืบต่อมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความคาดหวังและพฤติกรรมในฐานะสมาชิกในครอบครัวที่ควรจะเคารพโครงสร้างลำดับชั้น ในกรณีของจีน ขนาดภูมิศาสตร์ ประชากร และเศรษฐกิจขนาดใหญ่ซึ่งได้กลายมาเป็นมหาอำนาจในภูมิภาคในปัจจุบัน ยิ่งทำให้มีทัศนแบบลำดับชั้นของครอบครัวยิ่งชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยมีภาพของจีนที่มีลักษณะเป็นพี่ใหญ่มีบทบาทที่เข้มแข็งในลำดับชั้นที่สูงกว่า ในขณะที่ไทยอาจมองตนเองในฐานะน้องที่มีศักดิ์ลดหลั่นลงไป ข้อสังเกตทางด้านนโยบายที่สำคัญคือ ขนชั้นนำของไทยมีแนวโน้มที่จะพยายามรักษาความสัมพันธ์ของตนกับจีนให้ราบรื่นภายใต้กรอบอัตลักษณ์แบบเครือญาติต่อไป ผลกระทบที่ตามมาจากการวางตนเองในความสัมพันธ์แบบนี้คือ ไทยต้องยอมโอนอ่อนผ่อนตามต่อแรงกดดันหรือข้อเรียกร้องของจีนอยู่บ่อยครั้ง เพราะอาจเกรงใจหรือเกรงว่าหากปฏิเสธจะกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ทวิภาคี ซึ่งสะท้อนค่านิยมที่แสดงถึงความเกรงใจและ “เค่อซี่” ต่อจีน

ดังนั้น ถึงแม้ว่าการหยิบใช้อัตลักษณ์แบบเครือญาติระหว่างไทยกับจีนจะเอื้อประโยชน์ให้ไทยใช้นโยบายผู้นำจีนว่าทั้งสองประเทศมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดในทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ อันจะเอื้อประโยชน์ต่อการส่งเสริมความสัมพันธ์กับจีนเพื่อเสริมสร้างผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ดังจะเห็นได้จากการค้าไทย-จีนที่มีการเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดดตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวและลงทุน

ของจีนในไทยในเวลาต่อมาด้วย แต่ผู้กำหนดนโยบายของไทยก็ควรตระหนักถึงอิทธิพลทางจิตวิทยาในการวางกรอบความสัมพันธ์บนวาทกรรมหรืออัตลักษณ์ เช่นนี้ว่าอาจก่อให้เกิดความกระอักกระอ่วนในการวางจุดยืนทางนโยบายในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะเมื่อการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกา กับจีนเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ทำให้ไทยต้องพยายามรักษาสมดุลในนโยบายต่างประเทศ และความมั่นคงเพื่อความเป็นอิสระด้านนโยบายเพื่อบรรลุผลประโยชน์สูงสุดแห่งชาติ การเกรงใจจีนในฐานะประเทศใหญ่หรือพี่ใหญ่ในครอบครัวที่เกิดจากอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นอาจเป็นอุปสรรคในการวางสมดุลในสถานการณ์ระหว่างประเทศเช่นนี้ได้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมเอเชียตะวันออก. 2561. ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.
- กุสุมา เฟนสกี-สตาลิ่ง. 2547. “มหรสพการเมือง: พิจารณาละคอนโฆษณาชวนเชื่อของหลวงวิจิตรวาทการ.” *ศิลปกรรมสาร* 1(1): 22-34.
- ไชยยุทธ ปิ่นประดับ. 2540. ประวัติความเป็นมาของอั้งยี่กับศาลเจ้าต้องย่องสูงภูเก็ต. ภูเก็ต: วิเศษออฟเซ็ทคอมพิวเตอร์
- ณรงค์ พ่วงพิศ. 2518. นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2548. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปัทมา จันทรเจริญสุข. 2554. “การเมืองและความเป็นการเมืองในบทพระราชนิพนธ์แปล ‘เวนิสวานิช’.” *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สื่อสารมวลชน)*, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พลกุล อังกินันท์. 2515. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: ประจักษ์การพิมพ์.
- วิทยา วิทยานวยคุณ และศิลป ไพรพิชัย. 2526. *คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร*. กรุงเทพฯ : เส้นทางเศรษฐกิจ.
- สายชล สัตยานุรักษ์. 2546. *สมเด็จพระยาตากษานูปภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “จีน” ของชาวยุโรป*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- “สี่หนูเกี่ยวไทยอยากมีสัมพันธ์ไมตรี.” 2518. *เดลินิวส์*, 3 กรกฎาคม 2518.
- สุรสิทธิ์ อมรวิชช์กิตติ. 2559. “พิธีเด็กในราชสำนักไทย: คิดว่าด้วยความกตัญญู.” *วารสารจีนศึกษา*, 9(2): 1-44.
- แสงอรุณ กนกพงษ์ชัย. 2551. “งเด็กหลวง งานพระบรมศพระรัชกาลที่ 3.” *ศิลปวัฒนธรรม*. 29(5): 48-50.
- สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. ม.ป.ป. “พระราชพิธีสังเวยพระป้าย.” <https://www.finearts.go.th/literatureandhistory/view/49548-พระราชพิธีสังเวยพระป้าย>.

อานันท์ ปันยารชุน. 2543. ปาฐกถาพิเศษ. ใน *ความสัมพันธ์ไทย-จีน: เพลียวหลังแล
หน้า*, บรรณาธิการโดย เขียน อีระวิทย์ และเจีย แยนจอง, 8-9. กรุงเทพฯ:
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Akin Rabibhadana, A. 1984. "Kinship, Marriage, and the Thai Social System." In *Perspective on the Thai Marriage*. Bangkok: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Andaya, L. 1993. "Interactions with the Outside World and Adaptation in Southeast Asian Society, 1500–1800". In *The Cambridge History of Southeast Asia*, edited by N. Tarling, 341-401. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baker, C., and Pasuk P. 2014. *A History of Thailand* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Baker, C., and Pasuk P. 2017. *A History of Ayutthaya: Siam in the Early Modern World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barbalet, J. 2014. "The Structure of Guanxi: Resolving Problems of Network Assurance." *Theory and Society*, 43(1): 51-69.
- Chai P. N.d. Coresidence and the Transition to Adulthood in the Rural Thai Family. In *Tradition and Change in the Asian Family*, edited by L.-J. Cho & M. Yada, 363-382. Honolulu: East-West Center.
- Chan, H.-L. 1968. "The 'Chinese Barbarian Officials' in the Foreign Tributary Missions to China during the Ming Dynasty." *Journal of the American Oriental Society*, 88(3): 411-418.
- Chen, G. M. (2011). "An Introduction to Key Concepts in Understanding the Chinese: Harmony as the Foundation of Chinese Communication." *China Media Research*, 7(4) 1-12.

- Coughlin, R. J. 1960. *Double Identity: The Chinese in Modern Thailand*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Coughlin, R. J. 2012. *Double Identity: The Chinese in Modern Thailand*. Bangkok: White Lotus.
- Davis, E. L. (Ed.). 2009. *Encyclopedia of Contemporary Chinese Culture*. London: Taylor & Francis.
- Fineman, D. 1997. *A Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Hong, L. 2004. "“Stranger within the Gates’: Knowing Semi-Colonial Siam as Extraterritorials.” *Modern Asian Studies*, 38(2): 327-354.
- Hwang, K.-K. 1999. "Filial Piety and Loyalty: Two Types of Social Identification in Confucianism." *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1): 163-183.
- Kang, D. C. (2010). *East Asia before the West: Five Centuries of Trade and Tribute*. New York: Columbia University Press.
- Kasian T. 1992. "Pigtail: A Pre-History of Chineseness in Siam." *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 7(1): 95-122.
- Kullada K. M. 2004. *The Rise and Decline of Thai Absolutism*. Oxfordshire: Routledge Curzon.
- Leifer, M. 2000. *Singapore's Foreign Policy: Coping with Vulnerability*. London: Routledge.
- Ministry of Foreign Affairs, PRC. 2000. "President Jiang Zemin Meets Thai Queen." 15 November. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2787_663568/2789_663572/202406/t20240607_11413846.html.
- Ministry of Foreign Affairs, PRC. 2000. "Chinese Vice-President Meets Thai Crown Prince and Other Friends." *Ministry of Foreign Affairs, PRC*. 17 November. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665

- 435/2675_665437/2787_663568/2789_663572/202406/t20240607_11413849.html
- Ministry of Foreign Affairs, PRC. 2001. "Premier Zhu Rongji Called on King of Thailand." 22 May. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_dq_665435/2675_665437/2787_663568/2789_663572/202406/t20240607_11413854.html.
- Ministry of Foreign Affairs, PRC. 2001. "Premier Zhu Rongji Met with Thai PM." 21 May. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2787_663568/2789_663572/202406/t20240607_11413853.html.
- Niffenegger, P. and Songpol K. 2006. "Conflict Cultural Imperatives in Modern Thailand: Global Perspectives." *Asia Pacific Business Review*, 12(4), 403-420.
- Skinner, G. W. 1957. *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. New York: Cornell University Press.
- Sng, J., and Pimpraphai, B. 2015. *A History of the Thai-Chinese*. Singapore: Didier Millet.
- Supang C. 1997. From Siamese-Chinese to Chinese-Thai: Political Conditions and Identity Shifts among the Chinese in Thailand. In L. Y. Chin & M. S. H. Wong (Eds.), *Ethnic Chinese as Southeast Asians* (251-252). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Tong, C. K., and Chan, K. B. 2001. *Alternate Identities: The Chinese of Contemporary Thailand*. Leiden: BRILL.
- Van Roy, E. 2017. *Siamese Melting Pot*. Singapore: ISEAS Yusof Ishak Institute.
- Wyatt, D. K. 2003. *Thailand: A Short History* (2nd Revised ed.). New Haven, CT: Yale University Press.

02

พัฒนาการไทยศึกษาในจีน: บทบาทและผลกระทบต่อ ความสัมพันธ์ไทย-จีน*

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์

* บางส่วนของบทความนี้มาจากงานวิจัยของผู้เขียนเกี่ยวกับไทยศึกษาในจีนซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการ

บทนำ

แม้ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจะดำเนินมาถึงวาระครบรอบ 50 ปีใน ค.ศ. 2025 ทว่าสังคมไทยกลับมีความรู้เกี่ยวกับไทยศึกษาในจีนอย่างจำกัด ทั้งที่องค์ความรู้ดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการทำ ความเข้าใจว่าจีนมองไทยอย่างไร ความรู้และบุคลากรด้านไทยศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างการรับรู้ที่จีนมีต่อไทยและกำกับความสัมพันธ์ไทย-จีน อย่างไรก็ตามในโลกภาษาไทยมีเพียงการศึกษาไม่กี่ชิ้นที่พยายามให้ภาพพัฒนาการไทยศึกษาในจีน แต่งานเขียนเหล่านั้นยังคงเน้นฉายภาพพัฒนาการไทยศึกษาในมิติเกี่ยวกับพัฒนาการการเรียนการสอนภาษาไทยโดยทั่วไปตามบริบทนโยบายของรัฐบาลจีน (จรัสศรี จิรภาส 2562) หรือแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของงานวิจัยเกี่ยวกับไทยศึกษาในภาพรวมผ่านการศึกษาความถี่ของหัวเรื่องข้อมูลเกี่ยวกับไทยที่ปรากฏในฐานข้อมูลจีน (ศิริวรรณ วรชัยยุทธ 2557; สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์ 2556) การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการดังกล่าว รวมทั้งพลวัตของสังคม-การเมือง และเงื่อนไขทางสถาบันที่กำกับการสร้างความรู้ไทยศึกษาในจีนยังคงเป็นพื้นที่ที่ตกสำรวจในวงวิชาการไทย

บทความนี้ชวนมองเงินจากมุมมองของนักวิชาการไทยคนหนึ่งที่มีต่อพัฒนาการไทยศึกษาในจีน เพื่อฉายให้เห็นการก่อตัวของไทยศึกษาในจีนนับแต่ก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1949 กระทั่งถึงช่วงทศวรรษ 1980 อันเป็นช่วงแรกหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน การศึกษาในที่นี้เน้นพิจารณาบทบาทของนักไทยศึกษาซึ่งในบทความนี้ให้ความหมายกว้างที่ครอบคลุมถึงผู้ปฏิบัติงานที่มีส่วนสร้างความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ การพิจารณาจากแง่นี้จะช่วยฉายให้เห็นความละเอียดอ่อนในความสัมพันธ์ไทย-จีน รวมทั้งประวัติศาสตร์การทูตจากมุมมองที่เผยให้เห็นบทบาทของผู้คนโดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ในจีนยุคสงครามเย็น พวกเขาเหล่านี้มีส่วนสำคัญยิ่งในการสานสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศผ่านการสร้างความรู้วิชาการและปฏิบัติการทางการทูต

รัฐบาลจีนใหม่หลัง ค.ศ. 1949 เผชิญปัญหาทั้งในระดับนานาชาติและระดับชาติ กล่าวคือ ในระดับนานาชาติ สงครามเย็นที่โลกแบ่งเป็น 2 ขั้ว ระหว่างโลกเสรีกับโลกคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับรัฐต่างๆ เป็นเรื่องสำคัญ จีนจำต้องอาศัยความรู้ดังกล่าวในการกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะกับไทยซึ่งอยู่คนละขั้วกับจีน ทั้งยังเป็นพันธมิตรสำคัญของสหรัฐอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนในระดับชาติ อำนาจรัฐจากส่วนกลางยังไม่อาจแผ่ขยายไปยังทุกอณูของประเทศอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนในเขตมณฑลยูนนานทางภาคใต้ซึ่งมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ติดกับพม่าและไต้หวันไทย ทั้งยังมีกองกำลังฝ่ายก๊กมินตั๋งปฏิบัติการอยู่บริเวณพื้นที่ชายแดนเขตติดต่อกับมณฑลดังกล่าว ขณะเดียวกัน การดำรงอยู่ของชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างจากคนอื่น ก็เป็นประเด็นท้าทายสำหรับการสร้างชาติจีนที่จำเป็นต้องบูรณาการทั้งดินแดนและผู้คนเพื่อสร้างเอกภาพในระดับชาติ การดำรงอยู่ของชนกลุ่มน้อยที่ใช้ภาษาตระกูลไท โดยเฉพาะชนชาติไต ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ข้ามพรมแดนยึดโยงกับผู้คนในไทย ยิ่งทำให้ประเด็นปัญหาที่จีนเผชิญในระดับชาติซ้อนทับไปกับปัญหาในระดับนานาชาติ ในบริบทนี้ความรู้เกี่ยวกับภาษาและประเทศไทยซึ่งอยู่คนละขั้วอำนาจจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างบูรณาการทางดินแดนของจีนและการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

เริ่มสร้างไทยศึกษา

ภายใต้ความท้าทายทั้งจากภายในและภายนอกในบริบทสงครามเย็น การสร้างสถาบันและบุคลากรที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจเอเชียซึ่งรวมถึงไทย จึงเริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1949 นายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล (Zhou Enlai) สั่งการให้ หูเจียวมู่ (Hu Qiaomu) หัวหน้าสำนักข่าวจีนหัว ปรึกษากับศาสตราจารย์ จีเซียนหลิน (Ji Xianlin) ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมรุ่นมหาวิทยาลัยชิงหัวถึงความประสงค์ ของรัฐบาลในการนำวิทยาลัยภาษาตะวันออกหนานจิง บางส่วนของคณะวิชา กิจการชายแดนของมหาวิทยาลัยแห่งชาติจิงยัง และวิทยาลัยกิจการชายแดน ผนงรวมกันเพื่อก่อตั้งเป็นคณะภาษาตะวันออก ณ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง เพื่อ เป็นศูนย์กลางในการศึกษาและผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเอเชีย ซึ่งรวมถึงไทย (Ji 1996) จึงเกิดการก่อตั้งคณะดังกล่าวภายใต้การดูแลของ ศาสตราจารย์จีเซียนหลินในฐานะคณบดีผู้ก่อตั้ง เมื่อเข้าสู่ ค.ศ. 1952 คณะนี้ เป็นคณะที่ใหญ่ที่สุดในมหาวิทยาลัยปักกิ่ง เปิดสอนภาษาตะวันออกทั้งหมด 12 ภาษา มีอาจารย์ 50 คน และนักเรียนราว 500 คน (School of Foreign Languages 2024)

สำหรับสาขาวิชาภาษาไทย การสร้างบุคลากรผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ ประเทศและภาษาไทยในระยะแรกไม่ใช่เรื่องง่าย ภายใต้ความขัดแย้งระหว่าง ค่ายโลกเสรีกับคอมมิวนิสต์ที่ไทยและจีนอยู่ตรงข้ามกันทางอุดมการณ์ ความ ร่วมมือกันเพื่อสร้างไทยศึกษาในจีนจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ นอกเหนือจากบุคลากร ที่ได้มาจากการผนวกรวมวิทยาลัยภาษาตะวันออกหนานจิงซึ่งเปิดสอนภาษา ไทยมานานับแต่ ค.ศ. 1946 รัฐบาลจีนจำต้องพึ่งกลุ่มคนที่ทางการจีนเรียกว่า “คนจีนโพ้นทะเลหวนคิ่นสู่มาตุภูมิจากไทย” ซึ่งหมายถึงคนไทยเชื้อสายจีนที่ เดินทางไปจีนด้วยเหตุผลหลากหลาย และจำต้องอาศัยอยู่ในจีนต่อไปหลังการ ปฏิวัติเมื่อ ค.ศ. 1949 ด้วยไม่อาจเดินทางกลับไทยได้ บางคนเดินทางไปจีน เพราะต้องการศึกษาต่อในระดับสูง ภายใต้บริบทที่การศึกษาของลูกจีนในไทย ถูกจำกัดและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายต่อต้านจีน ขณะที่

บางคนก็ศรัทธาในลัทธิคอมมิวนิสต์ คนไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งไทยศึกษาในจีน หลายคนเป็นผู้เชี่ยวชาญไทยในมหาวิทยาลัยปักกิ่ง ในช่วงระยะก่อตั้งสาขาวิชาภาษาไทย อาทิ ฝ่านเหอฟาง (Fan Hefang) หลินชานานาน (Lin Shan'an หรือสนาน แซ่ลี้ม) และเจิ้งเซียนหมิง (Zheng Xianming หรือสมพงษ์ ภาวิจิตร) (School of Foreign Languages 2021)

นอกจากกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ผู้ลี้ภัยการเมืองไทยก็มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาความเข้าใจต่อไทย การเรียนการสอนภาษาไทย และรวมถึงปฏิบัติการทางการทูตสาธารณะของจีนในช่วงสงครามเย็น ผู้สอนภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยปักกิ่งในระยะก่อตั้งมีหลายท่านที่เป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง อาทิ นักหนังสือพิมพ์ และสมาชิกขบวนการเสรีไทยซึ่งเผชิญกับการคุกคามจากรัฐบาลไทยในขณะนั้น ผู้สอนคนสำคัญได้แก่ สิทธิชัย สงฆรักษ์ สมาชิกเสรีไทย ซึ่งสนิทสนมกับปรีดี พนมยงค์ จนต้องลี้ภัยการเมืองมายังจีน โดยศาสตราจารย์ จี๋เซียนหลินขอให้เพื่อนที่เป็นรัฐมนตรีออกวีซ่าให้สิทธิชัยมาสอนภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยปักกิ่ง (ซีว 2563, 33) ขณะที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ “ศรีบูรพา” ปัญญาชนไทยที่ต้องลี้ภัยการเมืองในจีน ก็ได้รับเชิญให้ไปสอนที่มหาวิทยาลัยเดียวกัน โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทย รวมทั้งมีบทบาทส่งเสริมการทูตสาธารณะของจีนด้วยการเขียนและกระจายเสียงออกอากาศเล่าเรื่องประเทศจีนผ่านสถานีวิทยุปักกิ่ง และยังมีบทบาทสำคัญในการตรวจแปล *วรรณิพนธ์เหมาเจ๋อตง* เป็นภาษาไทย (ตรีศิลป์ บุญจรรยา 2548, 77, 204-205, 230-231) ต่อมาเมื่อมีการขยายสถาบันที่ทำการเรียนการสอนด้านไทยศึกษาที่มหาวิทยาลัยภาษาต่างประเทศปักกิ่งเมื่อ ค.ศ. 1965 ภาวะขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านไทยทำให้รัฐบาลจีนขอให้สุชาติ ภูมิบริรักษ์ ผู้ลี้ภัยทางการเมือง ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์คนสนิทของกุหลาบ สายประดิษฐ์ มาเป็นครูสอนภาษาไทยที่สถาบันดังกล่าว (ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์ 2550, 80) ต่อมาสุชาติย้ายไปทำงานที่แผนกภาษาไทยของสำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศปักกิ่งในฐานะผู้เชี่ยวชาญจนเกษียณอายุ

กล่าวได้ว่าความขัดแย้งในการเมืองไทยยุคสงครามเย็น ที่นำไปสู่การตกค้างของผู้ลี้ภัยการเมืองไทยในจีนมีผลสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการเรียน

การสอนภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยปักกิ่ง บรรดาผู้ลี้ภัยเหล่านี้โดยเฉพาะสิทธิชัย สงขรวัช และคนไทยเชื้อสายจีนที่สอนภาษาไทยในมหาวิทยาลัยปักกิ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสื่อการสอนภาษาไทย ด้วยความสัมพันธ์ไทย-จีนที่ตึงเครียดในช่วงสงครามเย็นทำให้การนำเข้าบุคลากรและสื่อการสอนจากไทยเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ในระยะนี้การพัฒนาสื่อการสอนยังไม่มีเป็นระบบ ตำราและแบบเรียนภาษาไทยที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพิ่งปรากฏเมื่อราวปลายทศวรรษ 1980 ที่ความสัมพันธ์ไทย-จีนพัฒนาขึ้นในแง่บวก (Li และพัชรินทร์ บุรณะกร 2565, 710)

ภูมิหลังของผู้ลี้ภัยทางการเมืองซึ่งโน้มเอียงไปทางลัทธิสังคมนิยม และเงื่อนไขทางการเมืองที่กำกับการสร้างความรู้ในจีนมีส่วนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับไทยในระยะแรกเริ่มของจีน อย่างไรก็ตามการดำรงอยู่ของผู้เชี่ยวชาญชาวไทยเหล่านี้สร้างคุณูปการสำคัญต่อการเติบโตของไทยศึกษาในจีน ต่วนลี่เซิง (Duan Lisheng) ซึ่งสำเร็จการศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยจากมหาวิทยาลัยปักกิ่งเมื่อ ค.ศ. 1967 และต่อมากลายเป็นนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ไทยที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติการการทูตวิชาการเพื่อสานสัมพันธ์ไทย-จีนในช่วงทศวรรษ 1980 เล่าถึงสภาพการณ์ที่เป็นแรงดึงดูดสำคัญให้เขาเลือกเรียนภาษาไทยและสภาพการณ์การเรียนการสอนภาษาไทยในยุคนั้นว่า

มีอาจารย์คนหนึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญของไทยมาสอนภาษาไทย ในขณะที่ภาษาอื่นยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญมาจากประเทศนั้น ผมเห็นว่าเป็นโอกาสดี จึงเลือกเรียนวิชาเอกภาษาไทย
(ต่วน 2537, 181)

และ

ในตอนนั้นไม่มีตำราหนังสือภาษาไทย สื่อการสอนและเนื้อหาต่างๆ ล้วนมาจากทีมการสอนทั้งนั้น ในทีมงานการสอนมีอาจารย์ชาวไทยชื่อสิทธิชัย สงข-
รวัช และครูสมพร ซึ่งเป็นชาวจีนโพ้นทะเลไทยจากโรงเรียนทหารคุนหมิง ย้ายมาทำงานที่มหาวิทยาลัยปักกิ่ง ส่วนเนื้อหาการสอน นอกจากมีการเรียน

การสอนสะกดพยางค์แล้ว มักจะเป็นนิทานจีนสั่งสอนให้ขยันเรียนและรักชาติ...เรื่องคติพจน์ประธานเหมาและคำกล่าวของผู้นำในโอกาสต่างๆ แทบไม่มีหนังสือให้อ่าน สำหรับการฟังก็ฟังวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย... เนื้อหาส่วนมากจะเป็นเรื่องการเมืองการปกครอง จะไม่ค่อยเกี่ยวกับวิถีชีวิตเลย ไม่รู้จักทุเรียนเลย เพราะอาจารย์ไม่สอน และเมื่อสอนแล้วก็ไม่รู้ว่ามีหน้าตาอย่างไร วาดให้ดูก็ยาก เมื่อมีนักศึกษาคนนั้นไปเป็นล่าม พอเจอ “กงจี” (ไกตัวผู้) แปลไม่เป็น จึงอธิบายเพิ่มว่า คู่รักของแม่ไก่ (ตัวน ลี เิง อ่างถึงใน Li และพัชรินทร์ บุรณะกร 2565, 710)

เริ่มสร้างบุคลากร

ในช่วงที่ทางการจีนต้องการผลิตผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับไทยโดยเร็ว กลุ่มนักเรียนไทยเชื้อสายจีนที่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับภาษา สังคม และวัฒนธรรมไทยจึงได้รับการชักชวนให้เข้าศึกษาในสาขาวิชาภาษาไทยของมหาวิทยาลัยปักกิ่ง เซียวเส้าหยุน (Xiao Shaoyun) หรือชื่อจริงว่า ลูกจิ้นจากไทยเล่าถึงประสบการณ์ร่วมสมัยในฐานะนักเรียนสาขาวิชาภาษาไทยรุ่นแรกของมหาวิทยาลัยปักกิ่งว่า

แรกๆ ผมอยากเรียนประวัติศาสตร์ แต่ทางมหาวิทยาลัยอยากให้เรียนภาษา เพราะตอนนั้นทางกระทรวงการต่างประเทศของจีน ชักชวนนักศึกษาให้เรียนภาษาต่างประเทศเพื่อไว้ใช้เป็นล่าม โดยเฉพาะนักศึกษาโพ้นทะเล รัฐบาลจีนอยากได้ผู้เชี่ยวชาญภาษาเอเชียบูรพา ซึ่งรวมทั้งภาษาไทย...เพราะจีนต้องการอบรมนักศึกษาให้ไปเป็นนักการทูตในเอเชีย (จิ๋ว 2563, 32)

สำหรับบรรยากาศการเรียนของนักศึกษาวิชาภาษาไทยในรุ่นแรก เซียวเส้าหยุนเล่าว่ามีผู้เรียนเพียง 7 คน กระทั่งต่อมาเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ จนจบการศึกษาพร้อมกันเมื่อ ค.ศ. 1955 ราว 15 คน เพื่อนร่วมรุ่นของเซียวนั้นรวมถึงกานดา พงศธรานนท์ ลูกจิ้นจากปากน้ำโพที่เคยเรียนโรงเรียนจีน

ในไทยด้วยกัน ซึ่งต่อมาสมรสกับทวิป วรดิกล ปัญญาชนไทยคนสำคัญเมื่อ ค.ศ. 1965 และมีผลงานแปลงานวรรณคดีจีนโดยใช้นามปากกา “นาริยา” ขณะที่เพื่อนร่วมรุ่นคนสำคัญอีกคนหนึ่งคือ กงหยุนเป่า (Gong Yunbao) ชาวปักกิ่งซึ่งต่อมากลายเป็นคู่ชีวิตของเซียว และร่วมงานด้านการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับไทยด้วยกัน ซึ่งรวมถึงการสร้างพจนานุกรมไทย-จีน ฉบับทางการ ฉบับแรกของจีน การเรียนการสอนภาษาไทยในยุคนั้นเป็นไปอย่างเข้มข้นเพื่อผลิตบุคลากรตามความต้องการของรัฐบาล นักศึกษาต้องเรียนทั้งอักษรวิธี ไวยากรณ์ และคำศัพท์ ตัวหนังสือกลางถึงประสบการณ์ในปีแรกว่า นักศึกษา ถูกกำหนดให้ฟังวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยให้ได้ร้อยละ 70-80 ของเวลาเรียนทั้งหมด (ต้วน 2537, 182)

การที่บุคลากรที่เชี่ยวชาญเรื่องไทยในระยะแรกมีจำกัด เส้นทางอาชีพ หลังจบการศึกษาของบัณฑิตจึงถูกกำหนดเอาโดยมุ่งผลประโยชน์ของรัฐจีนเป็นสำคัญ มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดหางานให้กับบัณฑิตตามความต้องการของ กระทรวงต่างๆ บัณฑิตส่วนหนึ่ง อาทิ กงหยุนเป่าหลังจบการศึกษาก็ได้รับมอบหมายให้เป็นอาจารย์สอนภาษาไทยในสาขาวิชาภาษาไทยของมหาวิทยาลัยปักกิ่ง พร้อมกับเป็นผู้ช่วยของศาสตราจารย์จีเซี่ยนหลินในตำแหน่งรองคณบดี เพื่อช่วยผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านประเทศและภาษาไทย ต่อมาใน ค.ศ. 1956 กงสมรสกับเซียวเส้าหยุนก่อนได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานที่สำนักงานกิจการต่างประเทศของคณะมุขมนตรีเมื่อ ค.ศ. 1963 ร่วมกับสามีโดยเน้นงานที่เกี่ยวกับไทย

ขณะที่บัณฑิตอีกส่วนหนึ่ง อาทิ เซียวเส้าหยุนหลังจบการศึกษาก็ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับไทยโดยตรงทันที โดยเป็นเจ้าหน้าที่ประจำองค์การสันติภาพของจีนและดูแลปัญญาชนไทยในกลุ่มกบฏสันติภาพ นั่นคือ สूरีย์ ทองวานิช บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ *เสียงไทยรายวัน* และจรรยาพร กล้ายานมิตร โดยเซียวมีหน้าที่เป็นล่ามและจัดกำหนดการพบปะและการเดินทางของคนกลุ่มดังกล่าว (ชีว 2563, 39-40) หน้าที่ที่เซียวได้รับมอบหมาย เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลจีนในขณะนั้นที่ให้ความสำคัญกับมิตรต่างชาติ โดยเฉพาะนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถช่วยโฆษณาภาพทาง

บวกของจีน ต่อต้านการฉายภาพลัทธิคอมมิวนิสต์ในแง่ลบของฝั่งโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ นอกจากนี้ลัทธิหรือผู้ติดตามมิตรต่างชาติยังมีหน้าที่สังเกตและรายงานข่าวสารเกี่ยวกับมิตรต่างชาติที่ตนดูแลให้กับรัฐ (Brady 2003, 19-20, 102) เชี่ยวให้ทัศนคติงานลัทธิว่าเป็นงานด้านการต่างประเทศที่ไม่ใช่เรื่องเล็ก เพราะต้องใส่ใจทุกรายละเอียดและพึงระลึกว่าตนเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการต่างประเทศ (Krooboss 2019) ต่อมาเขาได้รับมอบหมายให้ทำงานที่สำนักงานของเลี้ยวเฉิงจื่อ (Liao Chengzhi) ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามวัตถุประสงค์ของโจวเอนไห่ที่ต้องการขยายผลจากการประชุมบันดุงเมื่อ ค.ศ. 1955 โดยมุ่งขยายผลติดต่อกับประเทศเอเชียที่ยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน โดยเฉพาะญี่ปุ่นและไทยซึ่งเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ การติดต่อกับสองประเทศนี้จึงมีความสำคัญทางการเมืองอย่างมาก (ชีว 2563, 48) สำนักงานนี้ยกระดับเป็นสำนักงานกิจการต่างประเทศของคณะมุขมนตรีเมื่อ ค.ศ. 1958 โดยเชียวมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการลัทธิและต้อนรับมิตรจากไทยที่เดินทางมายังกรุงปักกิ่งซึ่งรวมถึงปรีดี พนมยงค์ เขามีโอกาสในการทำงานลัทธิให้กับโจวเอนไห่ และต่อมาเมื่อตั้งเสี่ยวผิงเยียนไทยเมื่อ ค.ศ. 1978 และพลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ รองนายกรัฐมนตรีเยือนจีนในปีถัดมา เขาทำหน้าที่ลัทธิเช่นกัน (ดูภาพที่ 2.1)

อย่างไรก็ตาม กระทั่งถึงกลางทศวรรษ 1950 ที่นักศึกษาจากสาขาวิชาภาษาไทยของมหาวิทยาลัยปักกิ่งเริ่มจบการศึกษาและเข้าปฏิบัติงานตามหน่วยงานของรัฐ การผลิตบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านไทยก็ยังมีจำนวนจำกัด ผู้ปฏิบัติงานด้านการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับไทยส่วนหนึ่งจึงถูกคัดเลือกจากคนไทยเชื้อสายจีนที่มีความสามารถทางภาษาไทยและมีความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทย ปรีดี พนมยงค์ กล่าวถึงลัทธิไทย-จีนที่ดูแลเขาและครอบครัวในจีนว่า “เป็นลูกจีนโพ้นทะเลที่เกิดในสยาม” (ปรีดี พนมยงค์ 2529, 143-144) เชียวเส้าหุนระบุถึงลัทธิประจำตัวของปรีดีที่กว้างเจาว่าชื่อ หลินยว่กวง (Lin Ruoguang) ซึ่งคอยประสานงานกับทางการเงินในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปรีดี (ชีว 2563, 79) ในระยะนี้มีผู้ปฏิบัติงานที่อาจไม่ได้รับการฝึกฝนด้านการสอนภาษาไทยโดยตรง อาทิ เหยาอี้ (Yao Yi หรือเซียร์ ศรีจั่วราย) ซึ่งหลังจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยภาคใต้กว้างเจาเมื่อ ค.ศ 1953 เข้าทำงานกับองค์กรวิเทศกิจ

ภาพที่ 2.1

พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ รองนายกรัฐมนตรี

เข้าพบหารือกับเติ้งเสี่ยวผิงที่กรุงปักกิ่ง

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 โดยเชียวเส้าหยุน (ขวาบน) ทำหน้าที่ล่าม

ที่มา: Zhan (2022)

มณฑลกวางตุ้งซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองกวางเจา กวางตุ้งเป็นมณฑลสำคัญทางภาคใต้ นอกจากจะใกล้กับฮ่องกงแล้ว ยังเป็นถิ่นกำเนิดของชาวจีนโพ้นทะเลจำนวนมาก จึงเป็นพื้นที่สำคัญของปฏิบัติการเผยแพร่ข่าวสารด้านบวกของจีน เหยาได้รับมอบหมายให้เป็นล่ามและดูแลคณะศิลปินไทยที่นำโดยสุวัฒน์ วรดิลก ซึ่งเยือนจีนตามคำเชิญของโจวเินไห่เมื่อ ค.ศ. 1957 และต่อมายังเป็นล่ามให้แก่คณะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยที่เยือนจีนเมื่อ ค.ศ. 1958 เขาติดตามคณะผู้แทนจากไทยทั้งสองคณะโดยพาไปเยี่ยมชมความก้าวหน้าของสังคมนิยมจีนในเมืองต่างๆ โดยเฉพาะคณะ สส. เยือนจีนในช่วงนโยบายก้าวกระโดด (Great Leap Forward) ซึ่งได้สัมผัสถึงพลังความก้าวหน้าของมวลชน (ช. ศรีจรรย์ราย 2546, 230-232)

ความสำคัญของมณฑลกวางตั้งในการต่างประเทศของจีนทำให้มีการเปิดสอนภาษาไทยที่วิทยาลัยภาษาต่างประเทศกวางเจาเมื่อ ค.ศ. 1970 (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยการค้าและภาษาต่างประเทศกวางตั้งเมื่อ ค.ศ. 1995) เซียวเส้าหยุนและกงหยุนเป่าซึ่งถูกกักตัวในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมและบังคับใช้แรงงานในเขตชนบทของกวางเจา ได้รับคำสั่งให้เข้าทำงานเป็นอาจารย์สอนภาษาไทยที่วิทยาลัยแห่งนี้ ต่อมาเหยาอี้ซึ่งถูกส่งไปปฏิบัติงานที่เขตทหารคุนหมิงในมณฑลยูนนานช่วงทศวรรษ 1960 ร่วมกับสหายคนไทยเชื้อสายจีนเพื่อปฏิบัติงานและสอนภาษาไทยให้กับสถาบันการทหารต่างๆ (Chen and Guan 2003, 155) กระทั่งเผชิญกับการคุกคามในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม ก็ได้รับคำสั่งให้ย้ายมาเป็นอาจารย์สอนภาษาไทยที่วิทยาลัยเดียวกันเมื่อ ค.ศ. 1978

ในทศวรรษ 1970 เมื่อจีนกับสหรัฐอเมริกาเริ่มผ่อนคลายความตึงเครียดต่อกัน โจวเินไหลเตรียมความพร้อมสำหรับการผลิตบุคลากรผู้เชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศ ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม การเรียนการสอนระดับมหาวิทยาลัยหยุดชะงักจนกระทบต่อการผลิตบุคลากรด้านการต่างประเทศ เมื่อถึง ค.ศ. 1970 โจวจึงจัดประชุมการสอนภาษาต่างประเทศ โดยหารือร่วมกับตัวแทนจากมหาวิทยาลัยปักกิ่ง มหาวิทยาลัยภาษาต่างประเทศปักกิ่ง และมหาวิทยาลัยอื่นๆ พร้อมกับให้คำแนะนำและกำหนดแนวทางผลิตบุคลากรผู้เชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศ (Sun 2011) ในปีเดียวกัน สถาบันที่มีการเรียนการสอนภาษาไทยก็เพิ่มขึ้นถึง 3 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยภาษาต่างประเทศกวางเจา วิทยาลัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของกองทัพปลดแอกประชาชนทั้งที่หนานจิงและคุนหมิง จากเดิมช่วง ค.ศ. 1949-1966 ที่มีสถาบันที่สอนด้านไทยศึกษาอย่างเป็นระบบเพียง 5 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง วิทยาลัยภาษาต่างประเทศของกองทัพปลดแอกประชาชนที่ฉว๋หยาง มหาวิทยาลัยชนชาติกวางสีมหาวิทยาลัยภาษาปักกิ่ง และมหาวิทยาลัยภาษาต่างประเทศปักกิ่ง (Kanokporn Numtong and Zhang 2022, 386; จรัสศรี จิรภาส 2562, 98-99)

ใน ค.ศ. 1975 กระทรวงศึกษาธิการและกรมการพิมพ์แห่งชาติภายใต้การชี้นำของโจวเินไหลจัดสัมมนาเรื่องการวางแผนและการตีพิมพ์พจนานุกรมภาษาจีนและภาษาต่างประเทศ ณ เมืองกวางเจา กระทั่งเกิดแผนการรวบรวมและจัดพิมพ์พจนานุกรมภาษาจีนและภาษาต่างประเทศ ค.ศ. 1975-1985 ที่ได้รับอนุมัติจากคณะมนตรี (Du 2023) โดยมีแผนจะเผยแพร่พจนานุกรมภาษาจีนและภาษาต่างประเทศจำนวน 160 เล่ม แบ่งเป็นพจนานุกรมภาษาจีน 31 เล่ม และพจนานุกรมภาษาต่างประเทศ 129 เล่ม (Du 2019) เพียวเส้าหยุนและกงหยุนเป่าได้รับมอบหมายให้จัดทำพจนานุกรมไทย-จีนตามแผนการนี้ โดยรวบรวมผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเทศและภาษาไทย และมีैयाอี้เป็นหนึ่งในคณะทำงานร่วม จนสำเร็จเป็นพจนานุกรมไทย-จีนฉบับวิทยาลัยภาษาต่างประเทศกวางเจาเมื่อ ค.ศ. 1987 คำนำของพจนานุกรมดังกล่าวระบุว่าได้ “รวบรวมคำศัพท์ที่สะท้อนสังคมและวิถีชีวิตไทย และคำศัพท์ที่สะท้อนสังคมและวิถีชีวิตจีนในขณะเดียวกัน” การสำรวจคำศัพท์ในพจนานุกรมฉบับนี้อาจคร่าวๆ สะท้อนให้เห็นมุมมองที่จีนมีต่อไทยและบริบทสังคมการเมืองร่วมสมัย ขณะเดียวกันก็สะท้อนเงื่อนไขทางสังคม-การเมืองและสถาบันเป็นข้อจำกัดของการสร้างความรู้ เช่น เมื่อค้นหาคำว่า “ประชาธิปไตย” จะพบตัวอย่างคำขยาย “ประชาธิปไตยสังคมนิยม” และเมื่อค้นหาคำว่า “วัตถุ” จะพบตัวอย่างคำขยาย “วัตถุนิยมประวัติศาสตร์” และ “วัตถุนิยมวิภาษ” (Xiao 1987, 391, 617) เป็นต้น การที่บุคลากรด้านภาษาไทยในจีนมีภูมิหลังคล้ายคลึงกัน ทั้งยังเป็นเครือข่ายสถาบันขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงถึงกัน และถูกกำกับด้วยการเมืองสังคมนิยมทำให้การมองไทยนั้นเจือปนด้วยโลกทัศน์แบบสังคมนิยม

ยูนนานกับการวิจัยและปฏิบัติการไต้-ไทย

นอกจากกรุงปักกิ่งและมณฑลกวางตุ้งแล้ว มณฑलयูนนานก็เป็นอีกพื้นที่สำคัญต่อปฏิบัติการด้านการต่างประเทศของจีนที่เกี่ยวข้องกับไทย โดยปฏิบัติการดังกล่าวยังมีผลต่อการสร้างชาติของจีนอีกด้วย ยูนนานเป็นมณฑลชายแดน

ทางตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยหลายกลุ่ม รวมถึงกลุ่มคนที่ใช้ภาษาตระกูลไท โดยเฉพาะชนชาติไต ซึ่งได้รับการจัดจำแนกให้เป็นหนึ่งใน 1 ใน 56 ชนชาติพันธุ์ของจีนผ่านโครงการการจัดจำแนกชนชาติ อันเป็นโครงการทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเพื่อสร้างชาติและสมาชิกของชาติ โดยให้ชนชาติเป็นหน่วยสถาบันพื้นฐานของระบบสังคมการเมืองจีน กลุ่มที่ได้รับการจัดจำแนกรับรองให้มีสถานะชนชาติจะถูกนับให้เป็นสมาชิกชนชาติจีน ชนชาติจึงเป็นหน่วยพื้นฐานในการจัดความสัมพันธ์ภายในจีน และสร้างจีนในฐานะชาติที่เกิดจากการหลอมรวมของคนหลากหลายชนชาติ ประกอบด้วย 55 ชนชาติส่วนน้อย และคนส่วนใหญ่คือชนชาติฮั่น (Yang 2009, 248-249)

การจัดจำแนกชนชาติทำให้เกิดการประดิษฐ์ชื่อชนชาติไต เพื่อใช้เป็นชื่อเรียกกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทที่มีถิ่นอาศัยในเขตปกครองตนเองชนชาติไตสิบสองปันนา และเขตปกครองตนเองชนชาติไตและจิงพั่วเต๋อหง อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงชนชาติไตไม่ใช่กลุ่มชนชาติเดียวในจีนที่ใช้ภาษาไท หากยังมีกลุ่มชนชาติอื่นที่ใช้ภาษาไทและมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับคนไต หากแต่ถูกจำแนกให้เป็นอีกชนชาติหนึ่งนั่นคือ ชนชาติจ้วงในเขตปกครองตนเองกว่างซี นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีบทบาทสำคัญในการจัดจำแนกชนชาติผ่านการสร้างองค์ความรู้ชุดหนึ่งที่พิสูจน์การดำรงอยู่ของชนชาติต่างๆ ที่ใกล้ชิดกับชนชาติฮั่นและเป็นส่วนหนึ่งของรัฐจีนมายาวนาน องค์ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นนี้จึงมีส่วนสำคัญในการสร้างชาติจีน ในกรณีของชนชาติไต การสร้างความรู้เกี่ยวกับชนชาตินี้เป็นเรื่องที่ยากลำบาก นอกจากภาษาไตซึ่งเป็นอุปสรรคต่อนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานชาวฮั่นแล้ว ความคล้ายคลึงและเชื่อมต่อทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันคนไตเข้ากับกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทอื่นๆ ทั้งในและนอกพรมแดนจีนโดยเฉพาะคนไทยในประเทศไทยได้ท้าทายความพยายามในการจัดจำแนกชนชาติไตให้เป็นส่วนหนึ่งของชาติจีน ในทศวรรษ 1950 กลุ่มคนไตที่กังวลกับความไม่แน่นอนภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จำนวนไม่น้อยได้ลี้ภัยไปยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไท โดยเฉพาะประเทศไทย (Hsieh 1989, 217, 221-222)

นับแต่ปลายทศวรรษ 1940 คนจีนโพ้นทะเลหวนคืนสู่มาตุภูมิจากประเทศไทยได้เริ่มปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับชนชาติส่วนน้อยในมิติต่างๆ ทั้งการวิจัยชนชาติส่วนน้อย จัดตั้งแนวร่วมชนชาติส่วนน้อย ลาดตระเวนปกป้องพรมแดน และอบรมชนชาติส่วนน้อย ณ ช่วงเวลาหนึ่งมีจำนวนผู้ปฏิบัติงานที่มีสถานะเป็นจีนโพ้นทะเลหวนคืนสู่มาตุภูมิจากประเทศไทยในยูนนานรวมมากกว่าร้อยคน (Chen and Guan 2003, 3-4) บรรดาคนไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าของรัฐบาลจีนสำหรับการปฏิบัติงานในมณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนอันเต็มไปด้วยชนชาติส่วนน้อยที่ทางกรุงปักกิ่งแทบไม่ทราบข้อมูลมากนัก คนไทยเชื้อสายจีนที่หวนกลับไปยังจีนและใช้ภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่วจึงถูกมอบหมายให้ทำงานในพื้นที่สิบสองปันนาและเต๋อหง เนื่องจากพวกเขาเรียนรู้ภาษาไตและเข้ากับคนไตได้อย่างรวดเร็ว

เซี่ยหยวนจาง (Xie Yuanzhang หรือยรรยง จิระนคร) ลูกจีนจากหาดใหญ่ ซึ่งเริ่มปฏิบัติงานครั้งแรกในฐานะล่ามประจำฝ่ายประสานงานและการเมืองของหน่วยทหารหมายเลข 4 แห่งพื้นที่ทหารยูนนานได้เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ของชนไตเมื่อ ค.ศ. 1952 โดยเริ่มงานที่ฝูเออร์และซือเหมาเมื่อราว ค.ศ. 1954 ก่อนที่จะปฏิบัติงานในสิบสองปันนาในปีถัดมา (Xie 2016, n.p) ความคุ้นเคยต่อภาษาและวัฒนธรรมไทยทำให้เซี่ยและคนไทยเชื้อสายจีนคนอื่นๆ เรียนรู้ภาษาไตได้ในเวลาอันสั้น เนื่องจากติดต่อสื่อสารได้โดยไม่ต้องผ่านล่ามและเข้ากับคนในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว (สุทิ หริมเทพาธิป 2548, 454-456) ขณะเดียวกัน คนไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในไทยเหล่านี้ก็มีความผูกพันและจินตนาการสังคมไตให้เป็นภาพแทนของบ้านในเมืองไทยที่พวกเขาจากมา เซี่ยระบุว่า “ผมเกิดในราชอาณาจักรไทย ผมจึงรู้สึกผูกพันกับราชอาณาจักรเชียงรุ่งแห่งสิบสองปันนา เนื่องจากคนไทยนับคนไตที่นี่เป็นญาติ” (Xie 2003: 278) ความผูกพันดังกล่าวทำให้เซี่ยผูกมิตรกับเพื่อนชาวไตหลายคนรวมทั้งเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้ายของสิบสองปันนา ประสบการณ์ของเซี่ยไม่ใช่กรณีพิเศษ หากแต่ยังมีผู้อื่นที่มีประสบการณ์คล้ายคลึงกัน หลินเหว่ยซิง (Lin Weixiong) คนไทยเชื้อสายจีนที่หวนคืนสู่จีนและปฏิบัติงานในยูนนานเช่นกันก็เรียนรู้ภาษาไตอย่างรวดเร็วกระทั่งมีมิตรสหายไตจำนวนมาก และต่อมาสมรสกับหญิงชาวไต (Chen 2003: 88)

ในช่วง ค.ศ. 1949-1963 ซึ่งเงินดำเนินโครงการจัดจำแนกชนชาติ รัฐบาลส่งกลุ่มเยี่ยมเยียนไปยังพื้นที่ของชนกลุ่มน้อยซึ่งรวมถึงชนชาติไตเพื่อลดแรงต่อต้าน กลุ่มเยี่ยมเยียนเข้าสู่พื้นที่ของชนชาติไตในผู้เออร์ สิบสองปันนา และพื้นที่โดยรอบ นอกจากทำหน้าที่อธิบายนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ต่อชนชาติส่วนน้อยและเชื่อมสัมพันธ์กับชนชาติส่วนน้อยโดยเฉพาะในระดับนำกลุ่มดังกล่าวยังเก็บข้อมูลสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ ภาษา จำนวนประชากร และลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเพื่อจำแนกชาติพันธุ์และการพัฒนาชนชาติส่วนน้อยผ่านการปฏิรูปที่ดิน ต่อมาบางมณฑลโดยเฉพาะยูนนานได้เริ่มส่งกลุ่มเยี่ยมเยียนไปยังพื้นที่ส่วนน้อยเพื่อสนับสนุนการทำงานของส่วนกลาง กระทั่งนำไปสู่การรับรอง 13 ชนชาติแรก รวมถึงชนชาติไตให้มีสถานะเป็นชนชาติ (Yang 2009, 251-255; Hsieh 1989, 194) ในช่วงเวลานี้เองการสำรวจสิบสองปันนาทั้งจากระดับรัฐบาลกลางและมณฑลเป็นไปอย่างคึกคักมีการสำรวจครั้งใหญ่โดย “ทีมร่วมสำรวจชนชาติไตสิบสองปันนา” อันประกอบด้วยสมาชิกกว่า 70 คนซึ่งได้รับมอบหมายให้เก็บข้อมูลสำหรับการปฏิรูปที่ดินในสิบสองปันนา (Hsieh 1989, 196-197) ในช่วงนี้เสียหยวนจางปฏิบัติงานในฐานะทหารของกองทัพปลดแอกและมีส่วนสำคัญในการทำงานด้านชนชาติ โดยเริ่มเข้าปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ชนชาติไตเมื่อ ค.ศ. 1950 งานสำคัญคือการดูแลและชักจูงให้ครอบครัวเจ้าแผ่นดินสิบสองปันนาเชื่อในแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์และลดการขัดขืนต่อความเปลี่ยนแปลง การปฏิบัติงานดังกล่าวทำให้เขามีโอกาสใกล้ชิดชนชั้นนำของสิบสองปันนาและเก็บข้อมูลทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี (ยรรยง จิระนคร 2557, 97-102) เมื่อการปฏิรูปที่ดินในพื้นที่ยูนนานส่วนใหญ่สำเร็จลงใน ค.ศ. 1956 พรรคคอมมิวนิสต์ตัดสินใจเริ่มกระบวนการปฏิรูปสังคมนิยม โดยมองว่าการปฏิรูปนี้จะช่วยให้ชนชาติส่วนน้อยหลุดพ้นจากความล้าหลังและก้าวเดินสู่ความทันสมัยตามแนวทางสังคมนิยม การสำรวจข้อมูลของชนชาติส่วนน้อยจึงเกิดขึ้นอีกครั้งโดยเน้นด้านสังคมและประวัติศาสตร์

นับแต่ ค.ศ. 1961 เสียหยวนจางทำงานหลักเป็นผู้สำรวจและวิจัยให้แก่ฝ่ายประสานงานของเขตทหารคุนหมิง กระทั่งขึ้นเป็นรองหัวหน้าของหน่วยงาน

ดังกล่าว ก่อนที่จะย้ายมาประจำยังกลุ่มงานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สถาบันวิจัยประวัติศาสตร์ประจำมณฑลยูนนานเมื่อ ค.ศ. 1978 (ต่อมายกระดับเป็นสถาบันเอเชียอาคเนย์ศึกษา สังกัดสถาบันสังคมศาสตร์ประจำมณฑลยูนนาน) โดยเขาทำงานแปลและวิจัยเกี่ยวกับชนชาติไตและไทย กระทั่งขึ้นเป็นหัวหน้าหน่วยวิจัยประเทศไทย และเมื่อเกิดการสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน ค.ศ. 1975 รัฐบาลปักกิ่งทราบดีถึงการดำรงอยู่ของประวัติศาสตร์ไทยฉบับอัลไต-น่านเจ้า กระทั่งการต่างประเทศและพรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงได้สั่งการผ่านพรรคคอมมิวนิสต์ประจำมณฑลยูนนานให้สถาบันวิจัยประวัติศาสตร์ประจำมณฑลยูนนานทำวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-จีนเพื่อความกระจ่างชัด ทั้งเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยฉบับอัลไต-น่านเจ้าที่อ้างอิงอิทธิพลทางประวัติศาสตร์เหนือชาติพันธุ์และดินแดนบางส่วนของจีน ผ่านการอ้างว่าน่านเจ้าหรือต้าหลี่ในปัจจุบันเคยเป็นอาณาจักรไทยมาก่อน และประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังเน้นความไม่ลงรอยระหว่างชนชาติพันธุ์ไท(ย)กับจีน โดยอ้างว่า การรุกรานของจีนเป็นชนวนทำให้ “คนไท(ย)ทิ้งแผ่นดิน” และอพยพลงใต้จากน่านเจ้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยปัจจุบัน

กลุ่มวิจัยซึ่งมีเชี่ยวชาญจบรวมอยู่ด้วยได้เริ่มแปลเอกสารภาษาไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทยและความสัมพันธ์ไทย-จีนเพื่อนำเสนอข้อมูลต่างๆ ให้รัฐบาลใช้ในการดำเนินความสัมพันธ์กับไทย อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้ไม่ได้มุ่งเพียงการนำเสนอข้อมูลแก่รัฐบาลเท่านั้น หากแต่การผลิตความรู้ของกลุ่มวิจัยยังมีภาคปฏิบัติการใช้ความรู้วิชาการเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานทางการทูต เมื่อทำวิจัยได้ราวครึ่งปี กลุ่มวิจัยก็เริ่มเผยแพร่งานวิจัยเป็นบทความในวารสารวิชาการ และส่งสำเนาไปยังกระทรวงการต่างประเทศและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเอกสารบางส่วนเป็นเอกสารลับเผยแพร่ภายในหน่วยงานเท่านั้น หลังจากได้ศึกษาผลงานของกลุ่มวิจัยแล้ว กระทรวงการต่างประเทศได้ตอบกลับและชมเชยว่า งานวิจัยนี้ช่วยสนับสนุนการทำงานของกระทรวงเป็นอย่างมาก (Chen 2003, 5)

สำหรับการวิจัยความสัมพันธ์ไทย-จีนที่ใช้ระยะเวลายาวนานกว่าสองทศวรรษจากจุดเริ่มต้นในฐานะโครงการภายใต้สถาบันวิจัยประวัติศาสตร์ประจำ

มณฑลยูนนาน กระทั่งถึงการยกระดับไปเป็นโครงการภายใต้การควบคุมของสถาบันเอเชียอาคเนย์ศึกษา สังกัดสถาบันสังคมศาสตร์ประจำมณฑลยูนนาน กลุ่มวิจัยได้วางเค้าโครงวิจัยตั้งแต่แรกว่าจะสร้างประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-จีนที่เน้นมิตรภาพ และเน้นว่าคนไตในยูนนาน ซึ่งคนไทยในประเทศไทยอ้างว่าเป็นเครือญาติที่มีบรรพบุรุษร่วมกันเนื่องจากอพยพมาจากเทือกเขาอัลไตนั้น ไม่ได้อพยพมาจากเทือกเขาดังกล่าว สงครามไทย-จีนที่ทำให้คนไทยต้องถอยร่นลงใต้ตามประวัติศาสตร์ฉบับอัลไต-น่านเจ้าจึงเป็นเพียงมายาคติ และบรรพบุรุษของคนไทยไม่เคยสร้างอาณาจักรใดๆ ในจีน นอกจากนี้กลุ่มวิจัยยังวิจารณ์แนวคิดเรื่องเชื้อชาติบริสุทธิ์ที่เป็นแกนของประวัติศาสตร์ไทย เพื่อปฏิเสธความเกี่ยวข้องทางสายเลือดระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาไทในจีนกับคนไทยในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม กลุ่มวิจัยยอมรับความเกี่ยวพันทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาไทในจีน (เช่น ไต และจ้วง) กับคนไทย โดยการใช้ “วัฒนธรรมจีน” เป็นแกนกลางในการเชื่อมต่อ กลุ่มวิจัยระบุว่าทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาไทในจีนกับคนไทยในประเทศไทยล้วนได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมและวัฒนธรรมจีน อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างไท(ย)กับจีน งานวิจัยเหล่านี้เผยแพร่ไปยังหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและตีพิมพ์ลงในวารสารวิชาการเพื่อห้กล้างความรู้ประวัติศาสตร์จากไทยที่เริ่มแทรกซึมเข้ามายังจีนพร้อมกับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต (Hsieh 1993)

กลุ่มวิจัยยังส่งออกความรู้มายังประเทศไทยอีกด้วย โดยในขั้นแรกสมาชิกกลุ่มวิจัยมักได้รับมอบหมายให้พบกับคณะผู้แทนไทยที่รัฐบาลจีนเชิญให้ไปเยือนยูนนาน เพื่อให้ความรู้กับคณะผู้แทนไทยว่าประวัติศาสตร์ฉบับอัลไต-น่านเจ้านั้นเป็นเพียงมายาคติ และมิตรภาพไทย-จีนได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับพันปี ปัญญาชนและข้าราชการไทยที่ได้รับการเชิญจากจีนให้เยือนยูนนานต่างได้รับการกำหนดการให้พบกับสมาชิกกลุ่มวิจัยที่ได้รับมอบหมายให้บรรยายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-จีน และประวัติศาสตร์ไทยจากมุมมองนักวิชาการจีน นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มวิจัยยังเริ่มส่งงานวิจัยมาตีพิมพ์ในวารสารและนิตยสารไทยเพื่อเผยแพร่ความรู้ที่ห้กล้างประวัติศาสตร์ฉบับอัลไต-น่านเจ้า และส่งเสริมความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างไทย-จีนในทศวรรษ 1980 (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ 2562)

ไทย ไต้หวัน และจีน: ผู้คนที่อยู่เบื้องหลัง ในความสัมพันธ์ไทย-จีน

กล่าวได้ว่าพัฒนาการไทยศึกษาตั้งแต่ก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนจนถึงช่วงแรกเริ่มสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน มีส่วนผูกพันอย่างแยกไม่ออกกับการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศของจีน ผู้คนจำนวนไม่น้อยโดยเฉพาะกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่ตกค้างในจีนช่วงสงครามเย็นมีบทบาทสำคัญต่อการก่อรูปไทยศึกษาในจีน และปฏิบัติการทางการทูตเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไทย-จีน การเรียนการสอนภาษาไทยและปฏิบัติการของผู้คนเหล่านี้ช่วยสานสัมพันธ์ทางการทูต รวมทั้งยังมีบทบาทสำคัญที่คาบเกี่ยวกับการทำความเข้าใจชนชาติส่วนน้อยโดยเฉพาะชนชาติไตในจีน ซึ่งความรู้เกี่ยวกับชนชาติไตนี้ก็มีความสำคัญในความสัมพันธ์ไทย-จีนอีกเช่นกัน แต่ด้วยข้อจำกัดจากบริบททางสังคม การเมือง และสถาบัน ส่งผลให้พัฒนาการไทยศึกษาในช่วงนั้นค่อนข้างเป็นเครือข่ายความรู้ในวงปิด ที่เป็นเงื่อนไขกำกับให้ความรู้และพัฒนาการไทยศึกษาในจีนมีลักษณะจำกัดไปในทิศทางเดียวกันผ่านโลกทัศน์แบบสังคมนิยมที่ทาบทับไปกับความเป็นชาตินิยมจีน นำสนใจว่าหลังทศวรรษ 1980 พัฒนาการไทยศึกษาในจีนมีความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงจากระยะก่อตั้งนี้อย่างไร สถาบันและเครือข่ายทางวิชาการรวมถึงผู้ปฏิบัติงานในระยะก่อตั้งได้ส่งทอดมรดกทางความรู้ที่มีส่วนกำกับพัฒนาการของไทยศึกษาในจีนในระยะต่อมาอย่างไร นอกจากนี้ผู้เขียนหวังว่าจะมีโอกาสศึกษาเอกสารชั้นต้นในจีนเพิ่มเติมซึ่งน่าจะช่วยให้เกิดการส่องสว่างให้เห็นว่า ไทยและจีนมองและรับรู้ซึ่งกันและกันอย่างไรผ่านไทยศึกษาในจีน

ในวาระครบรอบ 50 ปีแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต การทำความเข้าใจพัฒนาการไทยศึกษาในจีนซึ่งมีทั้งบทบาทและผลกระทบสำคัญต่อความสัมพันธ์จะช่วยให้เกิดการมองความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีนที่ลึกซึ้งมากขึ้น เรื่องเล่าเกี่ยวกับการสานสัมพันธ์ไทย-จีนในกระแสหลักมักถูกกำกับโดยปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศและความเคลื่อนไหว

ทางการทูตของชนชั้นนำทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางการทูตเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความเข้าใจข้ามภาษาและวัฒนธรรมอันเกิดจากบทบาทของผู้คนที่มีส่วนในการสร้างไทยศึกษาในจีน อันเป็นรากฐานที่สำคัญของการสร้างผู้ปฏิบัติงานด้านการต่างประเทศของจีนที่เกี่ยวข้องกับไทย ในฐานะนักวิชาการไทยที่มองไปยังจีน ผู้เขียนเชื่อว่าการพิจารณาการก่อร่างสร้างตัวของไทยศึกษาในจีนในเชิงสถาบัน รวมทั้งบทบาทของผู้คนที่ทั้งเป็นผู้ปฏิบัติงานและเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการดังกล่าว เป็นภาพสะท้อนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของความสัมพันธ์ไทย-จีน การศึกษาประวัติศาสตร์ในแง่นี้จะทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสองประเทศที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จรัสศรี จิรภาส. 2562. “ศึกษาไทย” และ “ไทยศึกษา” ในประเทศจีน”. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม* 38(2): 95-118.

ช. ศรีจิรวราย. 2546. *มังกรพลัดถิ่น*. กรุงเทพฯ: จินสยาม.

ชีว ชิววัน. 2563. *หยิกเล็บมึงกร*. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

ตรีศิลป์ บุญขจร. 2548. *คืออิสสรชน คือคนดี คือศรีบูรพา*. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก.

ถ้วน ลี เิง. 2537. *ประวัติศาสตร์ไทยในสายตาชาวจีน*. กรุงเทพฯ: พิราบ.

ปรีดี พนมยงค์. 2529, *ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า และ 21 ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.

ยรรยง จิระนคร. 2557. “สิบสองปันนาและความร่วมมือทางวิชาการ.” ใน *นักคิด ศาสตราจารย์ยรรยง จิระนคร ถอดบทเรียน ความคิด ชีวิต และประสบการณ์, บรรณาธิการโดย ยุวดี คาคาการณ์ไกล*, 94-106. ปทุมธานี: สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ.

ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. 2550. *ปักกิ่งในความทรงจำ*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน.

ศิริวรรณ วรชัยยุทธ. 2557. *การสำรวจองค์ความรู้ด้านไทยศึกษาในฐานข้อมูลเวผู้ของจีน: กรณีศึกษาบทความช่วงปี 1989-2012*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นจาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:307192.

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. 2562. “การทูตวิชาการ และความ(ไม่)รู้ในความสัมพันธ์ไทย-จีน”. *วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์* 6(2): 199-253.

สุทิ หริมเทพาธิป. 2548. “เจีย แยนจอง (ยรรยง จิระนคร) เกิดที่หาดใหญ่ ไปเรียนเมืองจีน ค้นคว้าเรื่อง ‘คนไท’ ใน ยูนนาน เป็น ‘ศาสตราจารย์สองแผ่นดิน’.” ใน “คนไท” ไม่ใช่ “คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา : รวมความรู้ “ไทยศึกษา” ของ “ศาสตราจารย์สองแผ่นดิน”, บรรณาธิการโดย สุจิตต์ วงษ์เทศ, 448-459. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุรสิทธิ์ อมรวิชศักดิ์. 2556. *การสำรวจองค์ความรู้ด้านไทยศึกษาในฐานข้อมูล CNKI ของจีน: กรณีศึกษาวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นจาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:307191.

Li, Juncai และ พัชรินทร์ บุรณะกร. 2565. “ประวัติ พัฒนาการของแบบเรียนภาษาไทยในสาธารณรัฐประชาชนจีน.” ใน มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, *การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 9 “วิชาการรับใช้สังคม”* 1 กรกฎาคม 2565 (703-716). <https://has.hcu.ac.th/jspui/handle/123456789/2656>.

ภาษาอังกฤษ

Brady, Anne-Marie. 2003. *Making the Foreign Serve China: Managing Foreigners in the People's Republic*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Hsieh, Shih-Chung. 1989. “*Ethnic-Political Adaption and Ethnic Change of the Sipsong Panna Dai: An Ethnohistorical Analysis*.” PhD. thesis, University of Washington.

Yang, Bin. 2009. *Between Winds and Clouds: The Making of Yunnan (Second Century BCE-Twentieth Century BCE)*. New York: Columbia University Press.

ภาษาจีน

Chen Lüfan 陈吕范. 2003. “zhong tai guanxi ruogan wenti yanjiu keti xiaojie” 中泰关系若干问题研究课题小结 [สรุปหัวข้อวิจัยประเด็นต่างๆ ในความสัมพันธ์จีน-ไทย] in *Taiguo qiyuan yu nanzhaoguo yanjiu wenji* 泰族起源与南诏国研究文集 [รวมงานวิจัยเกี่ยวกับต้นกำเนิดชนชาติไทยและอาณาจักรน่านเจ้า] Vol.1, 1-12. Beijing: Zhongguo shuxiang chubanshe.

- Chen, Qi and Guan Fang 陈琪和关萍, eds. 2003. *Cong meinanhe dao lancangjiang* 从湄南河到澜沧江 [จากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำล้านช้าง]. Kunming: Yunnan minzu chubanshe.
- Chen, Qi 陈琪. 2003. “Yunnan minzu gongzuo wushi nian qinli ” 云南民族工作五十年亲历 [50 ปีของงานชาติพันธุ์ในยูนนาน] in *Cong meinanhe dao lancangjiang* 从湄南河到澜沧江 [จากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำล้านช้าง] eds., Chen, Qi and Guan Fang 陈琪和关萍, 73-114. Kunming: Yunnan minzu chubanshe.
- Du, Xiang 杜翔. 2019. “Cihui xue yu cishu xue yanjiu 70 nian” 词汇学与辞书学研究 70 年 [70 ปีแห่งการวิจัยศัพท์และพจนานุกรม]. Accessed June 30, 2024. <http://www.jszywz.com/forum.php?mod=viewthread&tid=84419>.
- Du, Xiang 杜翔 . 2023. “Zhongguo cishu yu zhonghua wenming chuancheng” 中国辞书与中华文明传承 [พจนานุกรมจีนและการสืบทอดอารยธรรมจีน]. Accessed June 30, 2024. https://www.cssn.cn/skgz/bwyc/202312/t20231206_5700874.shtml.
- Hsieh Shih-Chung 谢世忠. 1993. “Nanzhao, taiguo, yunnan guguo: Dangdai zhong taiguo zu zhuyi de jingzheng guocheng” 南诏，泰国，云南古国：当代中泰国族主义的竞争过程 [น่านเจ้าประเทศไทย และอาณาจักรยูนนานโบราณ: กระบวนการแข่งขันของลัทธิชาตินิยมจีน-ไทยร่วมสมัย]. *Kaogu renleixue xuekan* 考古人类学学刊 49: 50-69.
- Ji, Xianlin 季羨林. 1996. “Mai xiang xin de shiji——jinian dongfang xue xi jianli wushi zhounian” 迈向新的世纪——纪念东方学系建立五十周年 [ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี การสถาปนาคณะวิชาตะวันออกศึกษา] *Beijing daxue xuebao* 北京大学学报 [วารสารมหาวิทยาลัยปักกิ่ง].
- Kanokporn Numtong กนกพร นุ่มทอง and Zhang, Feng 张峰. 2022. “Zhongguo gaoxiao taiyu zhuanfeng fanyi rencai xianzhuang” 中国高校

泰语专业翻译人才现状 [สภาพการณ์ปัจจุบันของทรัพยากรบุคคล
ด้านการแปลภาษาไทยในสถาบันอุดมศึกษาจีน] วารสารวิชาการภาษาและ
วัฒนธรรมจีน 9(1): 381-396.

Krooboss. 2019. “Waishi fanyi zhong yao zhuyi shenme?” 外事翻译中
要注意什么? [การแปลในการต่างประเทศต้องใส่ใจเรื่องอะไร?]
Accessed June 30, 2024. [https://www.krooboss.com/news
info/1912688.html](https://www.krooboss.com/news/info/1912688.html).

School of Foreign Languages, Peking University 北京大学外国语学院.
2021. “Beijing daxue waiguoyu xueyuan guojia ji yiliu benke
zhuanye jianshe dian: Taiyu” [จุดเริ่มต้นสาขาวิชาระดับปริญญาตรี
ระดับชาติของคณะภาษาต่างประเทศ: สาขาวิชาภาษาไทย] Accessed
June 30, 2024. <https://sfl.pku.edu.cn/jxgl/bks/ylzyjs/133298.htm>.

School of Foreign Languages, Peking University 北京大学外国语学院.
2024. “Xueyuan jiashao” 学院介绍 [แนะนำคณะ] Accessed June
30, 2024. <https://sfl.pku.edu.cn/xygk/xyjs/index.htm>.

Sun Chi 孙迟. 2011. “Wenge shi nian quzhe qianjin” 文革十年 曲折
前进 [สิบปีของการปฏิวัติวัฒนธรรมและการพลิกผัน] Accessed June
30, 2024. [https://www.chinadaily.com.cn/dfpd/bw70/2011-
09/19/content_13732562.htm](https://www.chinadaily.com.cn/dfpd/bw70/2011-09/19/content_13732562.htm).

Xiao Shaoyun 萧少云. 1987. “Tai han cidian” 泰汉词典 [พจนานุกรม
ไทย-จีน]. Mangu: Taiguon Nanmei youxian gongsi.

Xie Yuanzhang 谢元章. 2003. “Cong Xishuangbanna dao zhulalonggong”
从西双版纳到朱拉隆功讲台 [จากสิบสองปันนาสู่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย] in *Cong meinanhe dao lancangjiang* 从湄南河到
澜沧江 [จากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำล้านช้าง], 277-286. Kunming:
Yunnan minzu chubanshe.

Xie Yuanzhang 谢元章. 2016. *Xie yuanzhang xueshu wenxuan* 谢元章
学术文选 [รวมงานวิชาการคัดสรรของเชี่ยหยวนจาง]. Kunming:
Yunnan daxue chubanshe.

Zhan, Fangyao詹方瑶. 2022. Relie zhuhe taiyu fanyi zhuanjia waijiao jia xiaoshaoyun xiansheng jiushi huadan 热烈祝贺泰语翻译专家外交家萧少云先生九十华诞 [แสดงความยินดีกับเชียวเส้าหยุน ผู้เชี่ยวชาญด้านการแปลภาษาไทยและนักการทูตในวาระครบรอบวันเกิดปีที่ 90] Accessed December 30, 2024. <https://krooboss.com/news/info/2400159.html>.

03

ความสัมพันธ์ไทย-จีน
ในฐานะตัวเลือกทางภูมิรัฐศาสตร์
เพื่อคานอำนาจกับสหรัฐอเมริกา
ในยุคหลังสงครามเย็น

วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

บทนำ: นิยามและกรอบเวลาของ “สงครามเย็น” ในไทยและภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

เมื่อจะศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยโดยใช้สงครามเย็นเป็นหมุดหมายแห่งยุคสมัยแล้ว ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้นิยามและกำหนดกรอบเวลาของสิ่งที่เรียกว่า “สงครามเย็น” ในการศึกษานี้เป็นเบื้องต้นแรก เหตุเพราะสงครามเย็นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกนั้นแตกต่างจากคำจำกัดความมาตรฐานของโลกตะวันตก และผู้เล่นสำคัญ 2 ใน 3 ฝ่ายที่ปรากฏในบทความนี้คือไทยและจีน ต่างตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

สงครามเย็นในโลกตะวันตกคือ การแข่งขันกันระหว่างมหาอำนาจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แก่ สหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำโลกเสรี และสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ โดยต่างพยายามแผ่อิทธิพลเหนือประเทศเล็กๆ และประเทศเกิดใหม่ต่างๆ จนโลกถูกแบ่งเป็น 2 ค่ายทางอุดมการณ์ดังกล่าวข้างต้น แต่ทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตย่อมพยายามหลีกเลี่ยงที่จะปะทะกันโดยตรงเพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 3 ซึ่งจะเป็นสงครามนิวเคลียร์อันนำมาซึ่งความวิบัติสู่มนุษยชาติทั้งมวลอย่างแน่นอน ทั้งสองมหาอำนาจจึงเลือกที่จะทำสงครามผ่านตัวแทนในประเทศเล็กๆ หรือ

ประเทศเกิดใหม่ จึงเกิดการแบ่งหลายประเทศออกเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายโลกเสรีตามลำดับ อาทิ เยอรมนีตะวันออกกับเยอรมนีตะวันตก สาธารณรัฐประชาชนจีนกับสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) เกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้

อย่างไรก็ตาม ในโลกตะวันออกโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คำจำกัดความของสงครามเย็นในบริบทโลกตะวันตกดังกล่าวข้างต้นกลับไม่ตรงตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ในหลายแง่มุม ประการแรกที่สำคัญที่สุดคือ ภูมิภาคนี้มีจีนเป็นมหาอำนาจที่ 3 นับตั้งแต่สงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950-1953) ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจที่หนุนหลังเกาหลีใต้ ส่วนเกาหลีเหนือนั้นได้รับการสนับสนุนอย่างมหาศาลจากจีน (มากกว่าจะเป็นสหภาพโซเวียต) ยิ่งไปกว่านั้นนับตั้งแต่ ค.ศ. 1960 ก็เกิดเหตุบาดหมางกันระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียต (Sino-Soviet Split) ที่ยาวนานเกือบ 3 ทศวรรษ ซึ่งในระหว่างนั้นจีนแสดงท่าทีชัดเจนว่าสหภาพโซเวียตเป็นศัตรูตัวฉกาจในระดับเดียวกับสหรัฐอเมริกาเลยทีเดียว ความขัดแย้งนี้นำไปสู่การเปลี่ยนข้อพันธมิตรในสงครามเย็นที่สำคัญในทศวรรษ 1970 โดยผู้นำสหรัฐอเมริกาคือประธานาธิบดีริชาร์ด เอ็ม. นิกสัน (Richard M. Nixon) ได้จับมือกับเหมาเต๋อตง (Mao Zedong) ใน ค.ศ. 1972 และร่วมมือกันต่อสู้กับอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในสมรภูมิสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งสงครามเวียดนาม สงครามกลางเมืองในลาวและกัมพูชาในเวลาต่อมา จึงอาจกล่าวได้ว่า สงครามเย็นในเอเชีย โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไทยตั้งอยู่นั้น ไม่ใช่สงครามอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ แต่เป็นการแข่งขันทางอิทธิพลระหว่างมหาอำนาจภายนอก 3 ฝ่าย ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีน ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่ไปกับความพยายามออกจากความเป็นอาณานิคม (decolonization) และสถาปนาตนเป็นเอกราชของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน (Ang 2018)

เมื่อคำนึงถึงและมหาอำนาจที่มีส่วนร่วมนั้นมีความแตกต่างกันแล้ว กรอบเวลาและจุดสิ้นสุดของสงครามเย็นระหว่างโลกตะวันตกกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกก็แตกต่างกันไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โลกตะวันตกมักยึดเอาการทำลายกำแพงเบอร์ลินและการรวมชาติเยอรมนีในช่วง ค.ศ. 1989-1990 หรือ

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 เป็นหมุดหมายทางประวัติศาสตร์ที่บ่งชี้การสิ้นสุดลงของสงครามเย็น เพราะเหตุว่าเมื่อไม่มีสหภาพโซเวียตแล้วโลกก็เหลือสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจเพียงตัวเดียว สงครามเย็นก็ย่อมไม่อาจดำเนินต่อไปได้ การรวมชาติเยอรมนีบ่งชี้การล่มสลายทางอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในยุโรปตะวันออก และแสดงให้เห็นว่าสหภาพโซเวียตไม่อาจแข่งขันในการขยายอิทธิพลไปสู่ประเทศบริวารกับสหรัฐอเมริกาได้อีกต่อไป สงครามเย็นก็สิ้นสุดเพราะรัฐบริวารทั้งมวลก็พากันหันออกจากแนวทางสังคมนิยมคอมมิวนิสต์สู่ความเป็นเสรีนิยมตามแบบตัวอำนาจเดียวที่เหลืออยู่นั่นเอง

สงครามเย็นในเอเชียแปซิฟิกนั้นควรนับว่ามีจุดสิ้นสุดที่ต่างไปจากโลกตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ โดยน่าจะสิ้นสุดในช่วง ค.ศ. 1975-1980 หรือราว 1 ทศวรรษก่อนการสิ้นสุดของสงครามเย็นในโลกตะวันตก โดยชาติต่างๆ ในเอเชียแปซิฟิกอาจนับจุดสิ้นสุดของสงครามเย็นด้วยหมุดหมายทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันไป ลาวและเวียดนามอาจนับ ค.ศ. 1975 ซึ่งสหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากเวียดนามและเป็นที่สิ้นสุดสงครามเวียดนาม จีนอาจนับ ค.ศ. 1976 ซึ่งเป็นปีที่เหมาเจ๋อตงถึงแก่อสัญกรรมและสิ้นสุดการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ทางวัฒนธรรมแห่งชนชั้นกรรมาชีพ (Great Proletarian Cultural Revolution) หรืออาจนับ ค.ศ. 1978 ที่เติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) ได้เถลิงอำนาจเป็นผู้นำสูงสุดของจีนและประกาศนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ กัมพูชาอาจนับ ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดการปกครองโดยเขมรแดง และไทยอาจนับ ค.ศ. 1980 ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลออกคำสั่ง 66/2523 ซึ่งเปิดทางให้ขบวนการนักศึกษาออกจากป่าและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกลับมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยได้ต่อไป หมุดหมายทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดที่นำเสนอมานี้ล้วนแล้วแต่แสดงสภาวะสงครามที่สิ้นสุดลงเนื่องเพราะเหลือคู่ต่อสู้เพียงฝ่ายเดียว

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในกาลานุกรม (timeline) การสิ้นสุดของสงครามเย็นในเอเชียแปซิฟิกที่นำเสนอมาข้างต้นนี้คือ การปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนให้เปิดรับตลาดโลกและส่งเสริมการร่วมทุนและลงทุนจากต่างชาติทุกชาติโดยไม่มีการกีดกันแบ่งแยกตามอุดมการณ์ทางการเมืองเหมือนในยุคสงครามเย็นอีกต่อไป ทศวรรษ 1980 เป็นเวลาแห่งการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

(Special Economic Zones: SEZs) 4 แห่งแรก ได้แก่ เซินเจิ้น ซานไหว จูไห่ และเฉียวเหมิน อันนำมาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจจีนอย่างก้าวกระโดด จนเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 และสืบมาจนถึงปลายทศวรรษ 2000 จีนมีตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 10 ต่อปีอย่างต่อเนื่องตลอด 20 ปีเต็ม (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์ 2565) ซึ่งความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมหัศจรรย์ (economic miracle) นี้เป็นเรื่องที่ไม่อาจเข้าใจได้เลยหากเราวางจุดสิ้นสุดของสงครามเย็นในจีนไว้ที่เดียวกับโลกตะวันตก นั่นคือ การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 หรือการรวมประเทศเยอรมนีในปีก่อนหน้า ซึ่งในเวลาใกล้เคียงกันจีนก็เกิดการประท้วงใหญ่ที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน แต่หาได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยเหมือนอย่างโลกตะวันตก

ในสมการสงครามเย็นอันมีลักษณะเฉพาะตัวของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกนี้ ไทยนับเป็นตัวแปรสำคัญยิ่งที่นำมาซึ่งสันติภาพจากการสิ้นสุดลงของสงครามเย็นในภูมิภาคนี้ และความสมานฉันท์ระหว่างอดีตศัตรูในสงครามเย็นที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) ในปลายทศวรรษ 1990 ไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่ประกาศตนเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาในค่ายโลกเสรีนับตั้งแต่แรกเริ่มยุคสงครามเย็นในปลายทศวรรษ 1940 และเป็นฐานที่มั่นสำคัญของสหรัฐอเมริกาตลอดสงครามเวียดนาม ในขณะเดียวกันไทยก็กลายมาเป็นตัวแปรสำคัญยิ่งในการรักษาความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เมื่อสหรัฐฯ ตัดสินใจถอนทหารซึ่งนำไปสู่การสิ้นสุดลงของสงครามเวียดนามใน ค.ศ. 1975 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่รัฐบาลไทยตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ตัดความสัมพันธ์กับไต้หวัน และรับรองรัฐบาลเขมรแดง ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 1970 จนถึงตลอดทศวรรษ 1980 ไทยกลายเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการเจรจาต่อรองของฝักฝ่ายต่างๆ ทั้งสหรัฐฯ จีน เขมรแดง เวียดนาม ตลอดจนอดีตเจ้าอาณานิคมอย่างฝรั่งเศสที่พยายามยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมแก่ผู้ลี้ภัยสงครามจากอดีตรัฐอินโดจีนฝรั่งเศส ทั้งสาม

แม้ว่าเหล่านักการทูตจากค่ายคอมมิวนิสต์ทั้งหลายจะเคยให้ฉายาแก่ไทยว่าเป็น “เรือบรรทุกเครื่องบินที่ไม่มีวันล่มของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม” (America’s unsinkable aircraft carrier in the Vietnam War) (Warning 2019) นับว่าสหรัฐฯ ควบคุมไทยได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดราวกับเป็นเรือบรรทุกเครื่องบินลำหนึ่งในกองทัพเรือของตน แต่ไทยก็กลับเป็นที่ซึ่งตั้งเสี้ยวผิงเลือกเป็นจุดหมายแรกในการเยือนอาเซียนในฐานะผู้นำสูงสุดของจีนในปลาย ค.ศ. 1978 และในระหว่างที่ผู้นำจีนกำลังมาเยือนครั้งประวัติศาสตร์นี้ รัฐมนตรีต่างประเทศของเวียดนามก็มาเยือนไทยด้วย ผู้นำทั้งสองได้ให้สัมภาษณ์และปะทะคารมกันอย่างเผ็ดร้อนผ่านสื่อต่างประเทศในระหว่างที่เยือนไทยพร้อมกัน แต่ไม่ได้พบกัน และความขัดแย้งนี้ก็บานปลายกลายเป็นสงครามจีน-เวียดนาม (Sino-Vietnamese War) ในระยะเวลาสั้นๆ ช่วงต้น ค.ศ. 1979 เห็นได้ชัดว่าสำหรับทุกฝ่ายในความขัดแย้งช่วงปลายสงครามเย็นในเอเชียแปซิฟิกนั้น ไทยเป็นตัวแปรทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญยิ่งที่อาจนำมาซึ่งสันติภาพและการสงบศึกหรือความขัดแย้งที่อาจบานปลายไปสู่สมรภูมิร้อนได้เช่นเดียวกัน

งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งศึกษาจากมุมมองของไทยในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อนี้โดยจะพิจารณาว่า ไทยมีตัวเลือกทางภูมิรัฐศาสตร์อะไรบ้างในการรักษาเอกราชอธิปไตย และดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างเป็นอิสระพอสมควร ภายใต้เงื่อนไขของการเป็นประเทศเล็กที่ต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจตลอดยุคสงครามเย็น และสืบเนื่องมาถึงยุคหลังสงครามเย็นในทศวรรษ 1990 และ 2000

กำเนิดมหามิตร: มิตรภาพไทย-จีน กับการออกจากสงครามเย็นร่วมกัน

เดิมเมื่อเข้าสู่ยุคสงครามเย็นหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายต่างประเทศของไทยถูกจำกัดด้วยแนวทางการชี้นำจากสหรัฐอเมริกาอย่างเข้มข้นและหลีกเลี่ยงได้ยาก ไทยหลังสงครามต้องอาศัยแรงสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาเป็นหลักเพื่อให้รอดพ้นจากสถานะผู้แพ้สงครามและเข้าเป็น

สมาชิกองค์การสหประชาชาติตั้งเช่นนานาอารยประเทศผู้เป็นเอกราชและ
ขณะสงครามทั้งหลายในยุคนั้น (ดิเรก ชัยนาม 2560) ยิ่งหลังการรัฐประหารเมื่อ
ค.ศ. 1947 ซึ่งนำจอมพล ป. พิบูลสงคราม ศัตรูของสหรัฐฯ ในสงครามโลก
ครั้งที่ 2 ให้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่งใน ค.ศ. 1948 ไทยก็ยิ่งต้อง
ดำเนินนโยบายต่างประเทศเข้าข้างสหรัฐฯ อย่างเต็มที่เพื่อตอกย้ำจุดยืนในค่าย
โลกเสรีและอุดมการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาดของจอมพล ป. ให้เป็น
ที่ยอมรับและสนับสนุนจากมหาอำนาจผู้มีอิทธิพลครอบงำและคุ้มครอง
(patron state) ในยุคต้นของสงครามเย็น

ในช่วง 2 ทศวรรษแรกของสงครามเย็นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก
(ทศวรรษ 1950-1960) สหรัฐอเมริกามองว่าจีนเป็นภัยคอมมิวนิสต์ที่ร้ายแรง
ที่สุดสำหรับชาติพันธมิตรของสหรัฐฯ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มุมมองนี้
ประจักษ์ชัดทั้งจากท่าทีของผู้นำสหรัฐฯ ต่อความพ่ายแพ้ของจีนคณะชาติและ
การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นบนผืนแผ่นดินใหญ่ใน ค.ศ. 1949 และ
การที่รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นชาติแรกใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตกลงส่งทหารเข้าร่วมกองกำลังของสหประชาชาติที่
นำโดยสหรัฐฯ ในสงครามเกาหลีเมื่อ ค.ศ. 1950 จากคำแถลงของพระเจ้า
วรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ประพันธ์ (พระองค์วรวงศ์ฯ) ผู้แทนไทยประจำ
สหประชาชาติ ระบุชัดเจนถึงสาเหตุสำคัญที่ไทยต้องเข้าร่วมกับกองกำลังของ
สหประชาชาติในสงครามนี้ว่าเป็นเพราะจีนคือภัยคุกคามอันร้ายแรง ซึ่งหาก
ไทยไม่ร่วมกับชาติพันธมิตรในการสกัดกั้น (containment) จีนบนคาบสมุทร
เกาหลีแล้ว เป้าหมายต่อไปที่จะถูกคุกคามโดยภัยคอมมิวนิสต์ก็ย่อมต้องเป็น
คาบสมุทรอินโดจีนและมาถึงไทยในที่สุดอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก (เกษราภรณ์
หาญแก้ว 2561)

หลังจากมีข้อตกลงหยุดยิงในสงครามเกาหลีเมื่อกลาง ค.ศ. 1953
สถานการณ์สงครามเย็นในรัฐอินโดจีนฝรั่งเศสก็ย่ำแย่ลงถึงขีดสุด เจ้าอาณานิคม
ฝรั่งเศสประกาศถอนทหารจากอินโดจีนหลังความพ่ายแพ้ย่อยยับในสมรภูมิ
เดียนเบียนฟูในต้น ค.ศ. 1954 ตามมาด้วยข้อตกลงจากการประชุม ณ นครเจนีวา
(Geneva Conference) ที่ให้เอกราชแก่ลาวและกัมพูชา พร้อมทั้งแบ่งเวียดนาม

ตามแนวเหนือใต้ที่เส้นขนานที่ 17 โดยเวียดนามเหนืออยู่ภายใต้การปกครองของคอมมิวนิสต์เวียดนามห์ และเวียดนามใต้เป็นราชอาณาจักรภายใต้จักรพรรดิเบาได้ (ก่อนเปลี่ยนเป็นสาธารณรัฐในปีถัดมา) ท่ามกลางสถานการณ์ที่ดูเหมือนค่ายคอมมิวนิสต์กำลังได้เปรียบนี้สหรัฐอเมริกาได้ผลักดันนโยบายสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนหลากหลายรูปแบบ ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวข้องกับไทยอย่างมีนัยสำคัญทั้งสิ้น เริ่มจากการสถาปนาองค์การสนธิสัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Treaty Organization: SEATO) ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1954 เพื่อป้องกันภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสมาชิกเพียง 2 ประเทศเท่านั้น ได้แก่ฟิลิปปินส์ และไทย¹ นอกจากนี้ในปีเดียวกัน สำนักข่าวสารอมอเมริกัน (United States Information Services: USIS) ยังได้เริ่มตีพิมพ์เผยแพร่วารสาร *เสรีภาพ* เป็นวารสาร 2 ภาษา (ไทย-อังกฤษ) ให้ข้อมูลโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสนับสนุนกิจการของสหรัฐฯ ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในไทย วารสารดังกล่าวตีพิมพ์เผยแพร่เป็นรายเดือนและแจกจ่ายไปตามโรงเรียน ห้างสมุด โรงพยาบาล และสถานที่ราชการเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยไม่คิดมูลค่าอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 2 ทศวรรษ จนยุติการตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1975 พร้อมกับการสิ้นสุดลงของสงครามเวียดนาม ตลอดครึ่งหลังของทศวรรษ 1950 ไปจนถึงปลายทศวรรษ 1960 วารสารนี้นำเสนอภาพว่าจีนเป็นภัยคุกคามที่ร้ายแรงที่สุดสำหรับรัฐไทย คนไทย และความเป็นไทย (ธงนรินทร์ นามวงศ์ 2562) ภายใต้สภาวะดังกล่าว นับว่าเป็นไปได้ยากมากที่รัฐบาลไทยจะดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระหรือพยายามถ่วงดุลอิทธิพลของสหรัฐฯ ด้วยการผูกมิตรกับจีนหรือประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์อื่นๆ ได้อย่างเปิดเผย

แม้เมื่อมิตรประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พยายามเสนอทางเลือกที่ 3 เพื่อให้ชาติที่เกิดขึ้นใหม่ ในเอเชียและแอฟริกาไม่ต้องเลือกเป็นรัฐบริวารของมหาอำนาจหรืออุดมการณ์ทางการเมืองค่ายใดค่ายหนึ่ง สหรัฐอเมริกาก็

¹ ชาติสมาชิกผู้ก่อตั้งซีโต้อื่นๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และปากีสถาน

แสดงความหวาดระแวงและกังวลในสถานภาพของพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของไทยอย่างชัดเจน เมื่อประธานาธิบดีซูการ์โน (Sukarno) แห่งอินโดนีเซียจัดการประชุมเอเชีย-แอฟริกาขึ้นที่เมืองบันดุงในเดือนเมษายน ค.ศ. 1955 นั้น สหรัฐฯ ได้ติดต่อมายังกระทรวงการต่างประเทศของไทยเพื่อให้ส่งผู้แทนไปสังเกตการณ์การประชุมนี้ เพราะไม่เชื่อว่าจะเป็นความร่วมมือของกลุ่มประเทศที่ไม่ต้องการเลือกข้างอุดมการณ์ทางการเมืองในสงครามเย็นจริงๆ สหรัฐฯ ต้องการให้ชาติพันธมิตรของตนในเอเชียอย่างไทยและฟิลิปปินส์ไปร่วมประชุมเพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า การประชุมดังกล่าวเป็นกลางจริง หรือว่าเป็นคอมมิวนิสต์แฝงตัวมา (Wiraj 2023) ในกรณีของไทย สหรัฐฯ ระบุชัดเจนว่าประสงค์ให้ไทยส่งพระองค์วรวงศ์ฯ ไปประชุม จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ดำเนินการตามคำแนะนำของสหรัฐฯ

อย่างไรก็ดี การที่รัฐบาลไทยส่งพระองค์วรวงศ์ฯ เข้าร่วมการประชุมบันดุงนั้นกลับนำไปสู่ความพยายามดำเนินนโยบายถ่วงดุลอำนาจสหรัฐอเมริกาเป็นครั้งแรกของไทยนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 การที่พระองค์วรวงศ์ฯ ได้พูดคุยกับตัวแทนจากจีน นั่นคือนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล (Zhou Enlai) ทำให้ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่ไทยจะต้องพัฒนาความสัมพันธ์กับจีนเพื่อถ่วงดุลกับสหรัฐฯ ที่เข้ามามีอิทธิพลเหนือรัฐบาลไทยมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญหลังการประชุมที่เจนีวาเมื่อปีก่อนหน้า พระองค์วรวงศ์ฯ เสนอแนวคิดนี้ต่อจอมพล ป. ซึ่งเห็นพ้องกันและดำเนินการส่งคณะทูตได้เดินทางไปสร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการกับรัฐบาลปักกิ่งครั้งแรกในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1955 คณะทูตชุดแรกประกอบด้วยคนของจอมพล ป. 2 คน ได้แก่ นายอารี ภิรมย์ (นักหนังสือพิมพ์จีนซึ่งเป็นสหายสนิทของนายสังข์ พธโนทัย ที่ปรึกษาคนสนิทของนายกรัฐมนตรี) และนายกรุณา กุศลาสัย (นักเขียนและนักวิชาการด้านศาสนาและภาษาศาสตร์) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเครือข่ายขอยราชครูของพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ อีก 2 คน ได้แก่ นายอัมพร สุวรรณบล สส. จังหวัดร้อยเอ็ด และนายสอ้ง มารังกุล สส. จังหวัดบุรีรัมย์ หลังจากคณะทูตได้ดินชุดแรกพบปะและสานสัมพันธ์กับผู้นำระดับสูงของรัฐบาลปักกิ่งซึ่งรวมถึงประธานเหมา (อารี ภิรมย์ 2545) ในปีรุ่งขึ้นได้มีการส่งลูกของนายสังข์ พธโนทัย 2 คนคือ วรณไว

(อายุ 12 ปี) และสิรินทร์ (อายุ 8 ปี) เป็นยวทูตสันถวไมตรีไปอยู่ในความดูแลของโจวเอนไหลที่กรุงปักกิ่งด้วย

แม้จะไม่มีหลักฐานบ่งชี้อย่างแน่ชัดว่านโยบายการทูตได้ติดกับจีนที่เกิดขึ้นและพัฒนาอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาไม่กี่ปีมีส่วนนำไปสู่รัฐประหารเมื่อ ค.ศ. 1957 ซึ่งล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนำไปสู่การเถลิงอำนาจของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือไม่ แต่ก็เห็นได้ชัดว่าการรัฐประหารดังกล่าวได้นำแนวนโยบายต่างประเทศของไทยกลับสู่แนวทางของสหรัฐอเมริกาอย่างเคร่งครัด และชัดเจน จอมพล สฤษดิ์ ยกเลิกความสัมพันธ์กับจีนในทุกรูปแบบ ผู้เกี่ยวข้องกับการทูตได้ดินอย่างนายอารี ภิรมย์ นายกรุณา กุศลาลัย และนายสังข์ พัธโนทัย ถูกจำคุก² จอมพล ป. และพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศจนจนถึงแก่อสัญกรรมทั้งสองคน การรัฐประหาร ค.ศ. 1957 ทำลายเครือข่ายอำนาจของชอຍราชครูลงแทบจะโดยสิ้นเชิง พันเอก ชาติชาย ชุมพะวัน บุตรชายคนเดียวของจอมพล ผิน ชุมพะวัน ถูกส่งไปรับราชการไกลถึงสถานทูตไทยประจำกรุงบัวโนสไอเรสของอาร์เจนตินา (เสถียร จันทิมาธร 2548) และเครือข่ายที่ภักดีต่อสหรัฐอเมริกาของจอมพล สฤษดิ์สามารถครอบครองอำนาจอยู่ต่อมาได้ยาวนานอีกกว่าทศวรรษ³

แม้ว่าความพยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะล่มสลายไปพร้อมการรัฐประหารเมื่อ ค.ศ. 1957 แต่รัฐบาลทหารในยุคต่อมาโดยเฉพาะหลังจากจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมใน ค.ศ. 1963 น่าจะเริ่มตระหนักว่า ไทยไม่อาจพึ่งพาสหรัฐฯ ในด้านความมั่นคงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจได้เสมอไป โดยเฉพาะ

² เนื่องด้วยความพลิกผันทางการเมืองในประเทศไทย ด.ช.วรรณไว และ ด.ญ.สิรินทร์ พัธโนทัย ผู้เคราะห์ร้ายจึงได้ตกค้างอยู่ที่กรุงปักกิ่งอีกกว่าทศวรรษจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม

³ แม้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะถึงแก่อสัญกรรมด้วยโรคตับใน ค.ศ. 1963 แต่เครือข่ายของเขาที่สืบทอดอำนาจเผด็จการต่อมาในรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร อีก 1 ทศวรรษ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973

เมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของสหรัฐฯ ในสงครามอินโดจีน ไม่มีแนวโน้มว่าจะสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะในอนาคตรวดในใกล้ ในทศวรรษ 1960 นี้ ต้องนับว่าไทยอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สับสนเสี่ยงมาก เพราะเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่เข้าข้างสหรัฐฯ ในสงครามเย็นอย่างออกนอกหน้ามาโดยตลอด ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นอดีตรัฐอินโดจีนฝรั่งเศสล้วนแต่มีขบวนการคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งและมีความสัมพันธ์อันดีกับจีนและสหภาพโซเวียต รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร จึงเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศตามแนวทางของสหรัฐฯ นั่นคือ ไทยไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ (ยกเว้นกับสหภาพโซเวียต) แต่ในทางการค้านั้น รัฐบาลถือว่าไทยยึดมั่นในระบบทุนนิยมเสรียอมทำการค้าได้กับทุกประเทศโดยไม่คำนึงถึงพื้นฐานอุดมการณ์ทางการเมือง หลักฐานเอกสารจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมนี (German Democratic Republic: GDR) หรือเยอรมนีตะวันออกชี้ชัดว่าไทยในทศวรรษ 1960 มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศดังกล่าวและอีกหลายประเทศในยุโรปตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นโปแลนด์ ฮังการี เชโกสโลวาเกีย และโรมาเนีย รวมทั้งยังอาศัยเยอรมนีตะวันออกเป็นตัวกลางในการติดต่อเจรจากับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเอเชียหลายกลุ่ม ทั้งเวียดนามห์ เชมรแดง และจีน (Warning 2019)

อนึ่ง พฤติกรรมการแยกส่วนการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่คล้อยตามสหรัฐอเมริกาพร้อมๆ กับดำเนินนโยบายทางพาณิชย์ที่เปิดรับการค้ากับกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลจอมพล ถนอม นั้นไม่อาจเรียกได้ว่าเป็น “การทูตไผ่ลู่ลม” ตามที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการต่างประเทศของไทย เช่น Jittipat (2022) วิเคราะห์ด้วยสาเหตุหลายประการคือ (1) สิ่งนี้ไม่ใช่การที่ประเทศเล็กอย่างไทย คานอำนาจกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต หรือจีน เพราะไทยอยู่ในสถานะที่ต้องพึ่งพิงสหรัฐฯ มากที่สุดอยู่แล้ว (2) การดำเนินนโยบายลักษณะนี้เป็นไปแนวทางลับ และการติดต่อค้าขายกับกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกไม่ปรากฏมากนักในเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศของไทย รวมทั้งไม่ได้ดำเนินการในลักษณะที่เปิดเผยต่อสหรัฐฯ และ (3) ไทยไม่อยู่ในสถานะที่จะเลือกมีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างโลกเสรีกับโลก

คอมมิวนิสต์ได้ การติดต่อกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้านที่สหรัฐฯ จับตามองใกล้ชิดจึงต้องทำผ่านตัวกลางอย่างเยอรมนีตะวันออก

อย่างไรก็ดี การดำเนินนโยบายลักษณะนี้ของรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร ก็ทำให้ไทยยังพอมีทางหนีทีไล่ที่จะเอาตัวรอดได้ในยามที่สหรัฐอเมริกา เปลี่ยนนโยบายอย่างฉับพลันทันทีอันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอในประเทศ ประชาธิปไตยซึ่งมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีทุก 4 ปีและสลับกันไประหว่าง 2 พรรคใหญ่ที่มีนโยบายต่างกัน และสิ่งนี้ก็เกิดขึ้นจริงๆ เมื่อริชาร์ด นิกสัน แห่ง พรรครีพับลิกันชนะเลือกตั้งใน ค.ศ. 1968 โดยชูนโยบายถอนทหารสหรัฐฯ จาก เวียดนาม โดยให้เหตุผลว่าเป็นการทำให้สงครามเวียดนามเป็นเรื่องของคน เวียดนาม (Vietnamization of the war) ไม่ใช่ให้คนอเมริกันไปรบในสงคราม ของคนอื่นแทนคนอื่น (Scanlon 2009)

การที่ประธานาธิบดีนิกสันจะถอนทหารจากเวียดนามได้นั้นจำเป็นต้อง ปรับนโยบายว่าด้วยสงครามเย็นในเอเชียแปซิฟิกอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ต้อง ฉวยโอกาสในความร้าวฉานระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตซึ่งดำเนินมานานับศตวรรษ แล้ว โดยเข้าไปเชื่อมสัมพันธ์กับจีนและอยู่ให้จีนยื่นมือเข้ามาช่วยป้องกันการขยาย อิทธิพลของเวียดนามเหนือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แทนที่สหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ เพราะเวียดนามเหนือเข้าข้างสหภาพโซเวียต ขณะที่เขมรแดงเข้าข้างจีน กล่าว อีกนัยหนึ่งคือ สหรัฐฯ จะให้โลกคอมมิวนิสต์ที่แตกแยกกันเป็น 2 ฝักฝ่ายนั้น ขัดขวางกันเองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปเพื่อป้องกันการขยายตัวของ ลัทธิคอมมิวนิสต์ตามทฤษฎีโดมิโน (Domino Theory) หลังจากที่สหรัฐฯ ถอน ทหารแล้วนั่นเอง แนวทางนี้นำไปสู่การเจรจากันรอบแรกกระหว่างบุคคลระดับสูง ของจีนกับสหรัฐฯ คือ โจวเินไหล กับเฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) ใน ค.ศ. 1971 ความสำเร็จในการเจรจารอบแรกตามมาด้วยการที่จีนชนะการ ลงมติจนได้ที่นั่งในสหประชาชาติ (ทั้งสมาชิกใหญ่และคณะมนตรีความมั่นคง) แทนที่ได้หว้นในปีเดียวกัน และนำไปสู่การจับมือกันครั้งประวัติศาสตร์ระหว่าง นิกสันกับเหมาเจ๋อตงที่กรุงปักกิ่งในปัฐจิ้น (MacMillan 2007)

การเปลี่ยนแปลงนโยบายอย่างกะทันหันของสหรัฐอเมริกาที่มาพร้อม กับการเปลี่ยนประธานาธิบดีเมื่อ ค.ศ. 1969 กระทบความมั่นคงของไทยอย่าง

ร้ายแรงและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะการทำให้สงครามเวียดนามกลายเป็นของ
คนเวียดนามด้วยการถอนทหารสหรัฐฯ นั้นย่อมนำมาซึ่งการถอนทหารออกจาก
ไทยด้วย ซึ่งก็จะนำไปสู่สถานะที่ไทยจะถูกยกล้อมด้วยประเทศเพื่อนบ้านที่เป็น
คอมมิวนิสต์โดยไม่มีมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรีคุ้มครองอีกต่อไป ทางรอดเดียว
สำหรับไทยในสถานการณ์นี้คือการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนให้เร็วที่สุด และ
สิ่งนี้รัฐบาลไทยสามารถทำได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1969 โดยไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์
เพราะนอกจากไทยจะมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับชาติคอมมิวนิสต์ในยุโรป
ตะวันออกซึ่งมีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับจีนมาตลอดทศวรรษ
1960 แล้ว รัฐบาลยังเลือกใช้บุคคลสำคัญที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับจีน
คอมมิวนิสต์มายาวนานตั้งแต่ยุคจอมพล ป. นั่นคือพลตรี ชาติชาย ชุณหะวัณ
เขาถูกย้ายจากบัวโนสไอเรสให้ไปประจำการในสถานทูตหลายแห่งในยุโรปช่วง
ปลายทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 เพื่อเตรียมสถาปนาความสัมพันธ์
ทางการทูตกับกลุ่มยุโรปตะวันออก รวมทั้งเริ่มกรุยทางสู่การสถาปนาความสัมพันธ์
ทางการทูตกับจีนด้วย

แผนการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยเริ่มดำเนินการมา
ตั้งแต่นิกสันขึ้นเป็นประธานาธิบดีเมื่อ ค.ศ. 1969 เป็นอย่างช้าที่สุด นอกจาก
จะเป็นการเริ่มปรับนโยบายเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนท่าทีของสหรัฐอเมริกาแล้ว
ยังเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศที่อาจบานปลายไป
เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐบาลเผด็จการของไทยด้วย และกระบวนการซึ่งนำ
ไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนนั้นมีคนของชอยราชครูคือ พลตรี ชาติชาย
ชุณหะวัณ เป็นผู้ขับเคลื่อนหลักสำคัญตั้งแต่ต้นและจบลงด้วยการลงนาม
สถาปนาความสัมพันธ์ในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 จึงไม่ใช่เรื่องแปลกหรือ
เหนือความคาดหมายใดๆ ที่ในบรรดาบุคคลสำคัญที่ร่วมคณะของไทยที่ไปเยือน
จีนในคราวนั้น มีเพียงนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และรัฐมนตรี
ต่างประเทศชาติชายเท่านั้นที่ได้รับเกียรติให้เข้าพบเหมาเจ๋อตงอย่างกะทันหัน
ในคำคืนหนึ่งระหว่างที่คณะกำลังชมอุปรากรจีนปักกิ่งที่เจ้าภาพได้จัดไว้ต้อนรับ
(คึกฤทธิ์ ปราโมช 2518)

ความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างเหตุความขัดแย้งภายในประเทศกับกระบวนการที่นำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนนั้นเห็นได้ชัดจากกรณีการเยือนไทยของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศฮังการี ซึ่งเดินทางมาถึงเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม ค.ศ. 1973 เพื่อเตรียมการก่อนที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเองจะเดินทางมาลงนามสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยอย่างเป็นทางการในเวลาต่อมา เนื่องจากขณะนั้นมีการชุมนุมใหญ่ของนักศึกษาเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สนามหลวง และขยายมาจนถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ผู้แทนจากฮังการีจึงถูกนำตัวจากสนามบินดอนเมืองไปยังโรงแรมที่พักและได้พบกับพลตรี ชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร ฝ่ายไทยได้แจ้งว่าเกิดมีเหตุไม่สงบเล็กน้อยและขอให้คณะของฮังการีรออยู่ที่โรงแรมโดยไม่ต้องกังวล เพราะจะได้พบนายกรัฐมนตรีของไทยอย่างแน่นอน และในวันรุ่งขึ้นก็เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม แล้วรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฮังการีก็ได้พบนายกรัฐมนตรีคนใหม่คือนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม ต่อมาในปลายเดือนเดียวกัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฮังการีก็เดินทางมาลงนามสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยสำเร็จลุล่วงตามแผนเดิมทุกประการ (Warning 2019)

เมื่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฮังการีเดินทางกลับหลังพบนายกรัฐมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์ ก็มีข้อสอบถามมาจากมิตรประเทศทั้งในโลกคอมมิวนิสต์และกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดว่าสถานการณ์ในไทยเป็นอย่างไรบ้าง แผนการที่ประเทศนั้นๆ เตรียมจะสถาปนาความสัมพันธ์กับไทยยังเป็นไปได้ดังเดิมหรือไม่หลังการเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีอย่างกะทันหันหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ทางฮังการีตอบมิตรประเทศเหล่านั้นว่าไม่มีอะไรต้องกังวล แม้เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ผู้มีอำนาจตัดสินใจทุกคนในรัฐบาลไทยยังเป็นคนกลุ่มเดิม ดังนั้นแผนการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับทุกประเทศยังคงเป็นไปตามเดิมทุกประการ ความต่อเนื่องนี้สังเกตได้ชัดเจนที่สุดจากตำแหน่งของพลตรี ชาติชาย ชุณหะวัณ ในแต่ละ

รัฐบาล กล่าวคือ เขาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร และยืนยันกับคณะจากฮังการีที่มาเยือนไทยในวันที่ 13 ตุลาคม ค.ศ. 1973 ว่าทุกอย่างจะสำเร็จตามแผนทุกประการ จากนั้นเขาได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ และในที่สุดเมื่อถึงรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่จะสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนใน ค.ศ. 1975 เขาก็กลายเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในที่สุด

กระบวนการซึ่งนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนและความขัดแย้งทางการเมืองภายในไทยนั้นเกี่ยวเนื่องกัน กล่าวคือ ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในต้นทศวรรษ 1970 ได้รับอิทธิพลอย่างยิ่งจากลัทธิเหมาอิสต์ซึ่งกำลังเฟื่องฟูในจีนยุคปฏิวัติวัฒนธรรม (จันหนา ไชยนาเคนทร์ 2566) ประกอบกับการขยายอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งได้รับการสนับสนุนและชี้นำจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนรวมทั้งขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งนิยมแนวทางเหมาอิสต์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทำให้การชุมนุมต่อต้านรัฐบาลเผด็จการและเรียกร้องประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาในวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 นั้นเป็นสถานการณ์ที่ประหลาดมากสำหรับชนชั้นนำไทย หากทำการปราบปรามอย่างรุนแรงไปเลยในทันทีก็อาจจะเป็นการช่วยเสริมกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ด้วยจะเป็นการผลักดันให้นักศึกษาหนีเข้าป่า ประกอบกับท่าทีของสหรัฐอเมริกาที่ไม่ชัดเจนว่าจะอยู่ช่วยไทยต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ไปอีกนานเพียงใด ทางออกของวิกฤต 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 นั้นจึงเป็นการซื้อเวลาด้วยการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีที่คาดว่าจะเป็นที่ยอมรับของขบวนการนิสิตนักศึกษา และเมื่อการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนแล้วเสร็จอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1975 รัฐไทยก็มั่นใจมากขึ้นว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนจะไม่สนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกต่อไป และนำไปสู่การตัดสินใจปราบปรามการประท้วงของนักศึกษาอย่างรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 สิ่งนี้จึงไม่ใช่ทั้ง “บ้านเมืองของเราลงแดง” ตามข้อเสนอของเบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (2559) และการที่ฝ่ายขวาปิดฉาก “ยุคประชาธิปไตยแบ่งบาน” สิ่ง que เข้าใจกันมาก่อนหน้านี้ว่าเป็น

ชัยชนะของประชาชนในวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 แท้จริงแล้วเป็นเพียงการรื้อฟื้นจิตสำนึกฝ่ายซ้ายอย่างราบคาบหลังจากที่สถาปนาความสัมพันธ์กับจีน และประชาธิปไตยก็ไม่เคยเบ่งบานเลยตลอดทศวรรษ 1970 ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม

ชัยชนะในสงครามเย็นของไทยกับการต้อนรับจีนสู่โลกเสรี (แม้จะยังเป็นปกครองโดยเผด็จการ)

มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าไทยมีความสามารถพิเศษในการร่วมเป็นพันธมิตรกับมหาอำนาจในสงครามแต่เมื่อมหาอำนาจดังกล่าวพ่ายแพ้สงคราม ไทยกลับเป็นฝ่ายชนะ สิ่งนี้ไม่ได้เกิดเฉพาะในสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น ถ้าพิจารณาสถานการณ์ของสงครามเวียดนามซึ่งไทยเป็นพันธมิตรที่สำคัญที่สุดของสหรัฐอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปก็เช่นเดียวกัน เพราะท้ายที่สุดแล้วสหรัฐฯ เป็นฝ่ายแพ้สงครามเวียดนาม แต่ชนชั้นนำไทยกลับได้ประโยชน์จากสงครามนี้ราวกับว่าอยู่ฝ่ายผู้ชนะ (Carter 2019) และในแง่ที่สหรัฐฯ ไม่อาจหยุดยั้งคอมมิวนิสต์จากการเข้าครอบงำและปกครองประเทศที่เป็นอดีตอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสทั้งสามได้ ตรงข้ามกับเผด็จการอนุรักษ์นิยมไทยที่เผด็จศึกฝ่ายคอมมิวนิสต์ในไทยได้โดยสิ้นเชิง ผลของสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่ดูย้อนแย้งจากมุมมองของไทยและสหรัฐฯ ซึ่งเป็นพันธมิตรกัน แต่กลับได้รับผลของสงครามที่ดูจะตรงข้ามกันนี้ เป็นผลจากบทบาทของจีน และความสำเร็จในการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนอย่างมีนัยสำคัญ

ฝ่ายขวาไทยมีชัยชนะเหนือฝ่ายซ้ายได้โดยเด็ดขาดเพราะการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนใน ค.ศ. 1975 อย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากมิตรภาพกับจีนจะทำให้ชนชั้นนำไทยมั่นใจมากพอที่จะปราบปรามขบวนการนักศึกษาอย่างรุนแรงในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ความผันผวนทางการเมืองภายในจีนยังมีส่วนช่วยเผด็จการขบวนการเหมาอิลมิในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงและทำให้สงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สิ้นสุดเร็วขึ้นอีก กล่าวคือ หลังจากที่เหมาเจ๋อตงถึงแก่อสัญกรรมในต้นเดือนกันยายน

ค.ศ. 1976 ผ่านไปอีกไม่ถึง 1 เดือน คือในวันที่ 6 ตุลาคม (วันเดียวกับที่มีการปราบปรามนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) เติ้งเสี่ยวผิงร่วมกับสหายในกองทัพอย่างจอมพล เย่เจี้ยนอิง (Ye Jianying) ก่อรัฐประหารเจี๋ยจับกุมตัวเจียงชิง (Jiang Qing) จางชุนเฉียว (Zhang Chunqiao) เหยาเหวินหยวน (Yao Wenyuan) และหวังหงเหวิน (Wang Hongwen) หรือที่รู้จักกันในนาม “แก๊งสี่คน” ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนการปฏิวัติวัฒนธรรมร่วมกับประธานเหมามาตั้งแต่ทศวรรษ 1960 การจับกุมดังกล่าวนอกจากเป็นการยึดอำนาจในพรรคให้กลับมาอยู่ในมือของฝ่ายเติ้งแล้ว ยังถือเป็นจุดสิ้นสุดอย่างเป็นทางการของการปฏิวัติวัฒนธรรม แก๊งสี่คนถูกดำเนินคดีและตัดสินลงโทษในฐานะอาชญากรผู้รับผิดชอบความผิดพลาดทั้งหมดแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรมที่ยืดเยื้อยาวนานถึง 10 ปี และสร้างความชอบธรรมในการที่เติ้งเสี่ยวผิงจะนำพาประเทศออกจากแนวทางสังคมนิยมเหมาอิสต์สู่แนวทางปฏิรูปและเปิดประเทศสู่ตลาดโลกพร้อมๆ กับที่ยังคงกุมอำนาจเผด็จการของพรรคคอมมิวนิสต์เหนือรัฐบาลและประชาชนจีนกว่าพันล้านคนอีกด้วย ใน ค.ศ. 1978 เติ้งเสี่ยวผิงสถาปนาอำนาจของตนเองอย่างมั่นคงและกลายเป็นผู้นำสูงสุด (paramount leader) และเพื่อประกาศความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่นี้ให้เป็นที่รับรู้ของประชาคมโลก เติ้งเลือกเดินทางออกนอกประเทศมาเยือนอาเซียนในฐานะผู้นำสูงสุดของจีนเป็นครั้งแรก โดยเยือนไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ทั้งนี้เขาเลือกไทยเป็นจุดหมายแรกของการเดินทางครั้งประวัติศาสตร์ครั้งนี้ (Lee 1981)

ในการเยือนไทยเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1978 นอกจากเติ้งเสี่ยวผิงจะได้พบผู้นำรัฐบาลไทยรวมถึงอดีตผู้นำที่นับเป็นสหายเก่าอย่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และพลตรี ชาดิชาย ชุณหะวัณ แล้ว ยังได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รวมทั้งเข้าร่วมพระราชพิธีทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย (ดูภาพที่ 3.1) นับเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ว่า ผู้นำจีนคนใหม่นี้ไม่วางตัวเป็นศัตรูกับสถาบันพระมหากษัตริย์หรือพุทธศาสนาดังเช่นที่เคยเป็นในยุคเหมาเจ๋อตง

ภาพที่ 3.1

ตั้งเสี้ยวฝังเข้าร่วมพระราชพิธีทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1978

ที่มา: *Bangkok Post* (1978, November 7).

ถ้าหากว่าหมู่บรรดานิสิตนักศึกษาที่หนีเข้าป่าไปอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม จะยังมีหวังในการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนอยู่บ้างแม้ว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมจะสิ้นสุดลงแล้วนั้น พวกเขาคงหมดหวังโดยสิ้นเชิงเมื่อเห็นภาพผู้นำจีนปรากฏตัวอย่างยิ้มแย้มแจ่มใสในพระราชพิธีดังกล่าว การที่ฝ่ายซ้ายไทยจะอ่อนแรงลงอย่างมีนัยสำคัญหลังจากนี้ไปจนถึงขั้นที่รัฐบาลฝ่ายขวาประกาศชัยชนะได้โดยสิ้นเชิงผ่านคำสั่ง 66/2523 ในอีกไม่ถึง 2 ปีถัดมาจึงเป็นเรื่องที่ไม่เหนือความคาดหมายแต่ประการใด

ความสัมพันธ์ไทย-จีนที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1970 ไม่ได้เป็นประโยชน์กับรัฐบาลไทยแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ยังเป็นประโยชน์ต่อจีนภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงอย่างสำคัญ ประการแรกคือ การมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยทำให้จีนเข้ามาแสดงบทบาท “หุ้นส่วน” ของสหรัฐอเมริกาในสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปได้สะดวกยิ่งขึ้น กล่าวคือ เมื่อสหรัฐฯ ถอนทหารออกไปแล้ว และจีนเข้ามาสนับสนุนกลุ่มเขมรแดงให้ป้องกันการขยายอิทธิพลของเวียดนามแล้ว จีนก็ร่วมมือและเรียกร้องความสนับสนุนจากไทยซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านสำคัญของกัมพูชาและเป็นอดีตพันธมิตรที่สำคัญที่สุดของสหรัฐฯ ในสงครามเวียดนามได้ด้วย และประการถัดมา สืบเนื่องจากความเชื่อของสหรัฐฯ ที่มีมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะช่วยรักษาไทยไม่ให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์ได้ การที่เติ้งเสี่ยวผิงแสดงความเป็นมิตรสนิทสนมคุ้นเคยกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยและได้รับการยอมรับจากฝ่ายไทยด้วยเป็นอย่างดีก็เป็นการรับประกันให้สหรัฐฯ อีกชั้นหนึ่งว่าจีนภายใต้การนำของเติ้งไม่เป็นภัยต่อโลกเสรีที่สหรัฐฯ เป็นผู้นำ

นอกจากนี้ ในช่วงที่เติ้งเสี่ยวผิงเยือนไทยในปลาย ค.ศ. 1978 นั้นก็เป็นช่วงที่ผู้นำเวียดนามเยือนไทยเพื่อหารือเรื่องปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชา ผู้นำจีนจึงได้โอกาสคัดค้านสิ่งที่จีนมองว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในกัมพูชาของเวียดนามในเวลานั้นผ่านการตอบข้อซักถามจากสื่อมวลชนในไทย และหลังจากนั้นในต้นปี ค.ศ. 1979 เมื่อกองกำลังซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามได้เข้ามาล้อมล้างรัฐบาลเขมรแดง จีนก็ส่งกำลังทหารบุกข้ามชายแดนเวียดนามจนเกิดเป็นสงครามที่ฝ่ายจีนเรียกว่า “สงครามสังฮอน” เพราะมุ่งลงโทษเวียดนาม

ที่รังแกเขมรแดงซึ่งเป็นพันธมิตรร่วมอุดมการณ์ที่ใกล้ชิดกับจีน สงครามนี้แม้จะจบลงภายในเวลาเพียง 1 เดือน (17 กุมภาพันธ์-16 มีนาคม ค.ศ. 1979) แต่ก็เป็น การแสดงออกอย่างชัดเจนว่า จีนสนับสนุนเขมรแดงและต่อต้านเวียดนาม ซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจของสหรัฐอเมริกามาก่อน (Ross 1991) ในขณะเดียวกันที่จีนแสดงท่าทีสนับสนุนเขมรแดงและสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจนในความขัดแย้งนี้ รัฐบาลไทยก็ได้แถลงจุดยืนไม่เห็นด้วยกับการละเมิดอธิปไตยของกัมพูชาโดย กองกำลังซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนาม และกองทัพไทยก็ได้ให้ความ ช่วยเหลือผู้นำเขมรแดงให้ลี้ภัยเข้ามาในเขตไทย รวมทั้งจัดกองกำลังเฉพาะกิจ ไปอารักขาผู้นำระดับสูงของเขมรแดง ซึ่งรวมถึงพอลพต (Pol Pot) ผู้นำสูงสุด ที่เข้ามาพำนักอยู่ในเขตจังหวัดตราดต่อมาอีกหลายปีด้วย การแสดงท่าทีของ ทั้งฝ่ายจีนและไทยต่อสถานการณ์ความขัดแย้งในกัมพูชาดังกล่าวนี้นี้เป็นการ ประกาศตนเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและต่อต้านเวียดนามคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็น ศัตรูของสหรัฐฯ ตลอดสงครามเวียดนามอย่างชัดเจนด้วย การที่ทั้งจีนและ ไทยนำเสนอท่าทีดังกล่าว รวมทั้งดำเนินการสนับสนุนเขมรแดงและต่อต้าน เวียดนามร่วมกันได้อาจน่าเชื่อถือไม่น้อย ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการที่ทั้งไทยและ จีนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกันแล้วตั้งแต่กลาง ค.ศ. 1975

ท่าทีของจีนต่อความขัดแย้งในอินโดจีนอินโดจีนฝรั่งเศสตลอดจนการทำ สงครามกับเวียดนามเมื่อต้น ค.ศ. 1979 มีผลอย่างมากต่อสถานะความสัมพันธ์ ของสหรัฐอเมริกากับจีนในยุคหลังสงครามเย็น กล่าวคือ ทศวรรษ 1980 เป็น ช่วงแห่งการริเริ่มสถาปนาเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการ ขับเคลื่อนการปฏิรูปและเปิดประเทศของจีน ในเขตเหล่านี้ใช้กฎหมายพิเศษที่ ส่งเสริมการลงทุนและร่วมทุนกับต่างชาติหลากหลายรูปแบบเพื่อผลักดัน ให้เศรษฐกิจจีนสามารถแข่งขันในเวทีโลกทุนนิยมเสรีได้ ในระยะแรกที่เปิด ดำเนินการเขตเศรษฐกิจพิเศษ ธุรกิจต่างชาติดกลุ่มแรกที่เข้าไปลงทุนในจีนคือ กลุ่มธุรกิจจากไทย โดยเฉพาะเครือเจริญโภคภัณฑ์ (C.P. Group) ซึ่งได้ทะเบียน บริษัทหมายเลข 00001 ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้น (จุลชีพ ชินวรรณ 2553) และการพัฒนาอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจทั้งภาคการผลิตและส่งออกผ่านเขต เศรษฐกิจพิเศษกลุ่มแรกนี้ก็ประสบความสำเร็จและได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

จากตลาดโลกเสรีโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาตลอดทศวรรษ 1980 เป็นการส่งสัญญาณที่น่าสนใจว่า แม้จีนจะยังไม่เป็นประชาธิปไตยและยังปกครองโดยเผด็จการของพรรคคอมมิวนิสต์จีน แต่ในเมื่อปฏิรูประบบเศรษฐกิจให้เปิดรับการลงทุน ร่วมทุน และค้าขายกับต่างชาติอย่างเสรีแล้วก็สามารถเป็นมิตรประเทศและคู่ค้าของสหรัฐอเมริกาได้ในยุคหลังสงครามเย็น และพันธมิตรที่สำคัญที่สุดของสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเวียดนามอย่างไทยก็เป็นชาติแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยินยอมพร้อมใจที่จะต้อนรับจีนเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีของโลกยุคหลังสงครามเย็นได้โดยปราศจากเงื่อนไขทางการเมืองเช่นเดียวกัน

ทศวรรษ 1980 ยังช่วงเวลาแห่งความสัมพันธ์พิเศษระหว่างไทยกับจีนอีกด้วย กล่าวคือ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนจีนอย่างเป็นทางการครั้งแรกใน ค.ศ. 1981 พระองค์ได้พบผู้นำสูงสุดอย่างเติ้งเสี่ยวผิง นายกรัฐมนตรีจ้าวจื่อหยาง (Zhao Ziyang) ตลอดจนบุคคลสำคัญอย่างเติ้งอิงเซา (Deng Yingchao) ภริยาของอดีตนายกรัฐมนตรีโจวเินไหลผู้ล่วงลับ และเยือนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในกรุงปักกิ่งและเมืองอื่นๆ อีกหลายแห่ง และเมื่อเสด็จฯ กลับประเทศไทยแล้วก็ได้ตีพิมพ์พระราชนิพนธ์บันทึกการเดินทางเยือนจีนเล่มแรกคือ *ย่าแดนมังกร* ออกมาในปลายปีนั้น ซึ่งนับเป็นการเปิดขอบฟ้าใหม่ในไทยสำหรับการเขียน ตีพิมพ์ และค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับจีน เพราะเป็นเสมือนการยืนยันรับรองว่าข้อมูลความรู้เกี่ยวกับ “จีนแดง” ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติอีกต่อไป และเป็นเรื่องที่ตีพิมพ์เผยแพร่และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องกังวลเหมือนที่ผ่านมา

ตลอดทศวรรษ 1980 ก็มีพระบรมวงศานุวงศ์ระดับสูงเยือนจีนเป็นระยะ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนในฐานะผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรฯ 1 ครั้ง ส่วนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จเยือนอย่างน้อย 3 ครั้ง และมีการตีพิมพ์หนังสือสารคดีถึงวิชาการอันเกี่ยวเนื่องกับการเดินทางแต่ละครั้งอีก 3 เล่ม ได้แก่ *1 โหลในเมืองจีน* เมื่อ ค.ศ. 1985 *ขุนนาง*

เมื่อ ค.ศ. 1986 และ *สายธารอารยธรรมจีน: 7 ธานีแห่งอาณาจักรกลาง* เมื่อ ค.ศ. 1988 ขณะที่พันธมิตรทางเศรษฐกิจและการเมืองที่สำคัญที่สุดของไทยยังคงเป็นสหรัฐอเมริกา แต่ในทศวรรษนั้น พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจีนกับสมาชิกระดับสูงของพระราชวงศ์ไทยก็เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่า จีนยุคปฏิรูปนั้นได้รับการยอมรับและต้อนรับในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีของประชาคมโลกยุคหลังสงครามเย็นเป็นอย่างดี และการที่ไทยเป็นมิตรสนิทกับสหรัฐอเมริกามาก่อนก็ได้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาสัมพันธภาพแบบเพื่อนพิเศษกับจีนในทศวรรษ 1980 นี้แต่ประการใด

จุดเปลี่ยนที่สำคัญยิ่งในสารบบรักสามเส้าระหว่างไทย สหรัฐอเมริกา และจีนในยุคหลังสงครามเย็นนั้นมากับอุบัติเหตุการณ์เทียนอันเหมินเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1989 ซึ่งรัฐบาลจีนภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิง และนายกรัฐมนตรีหลี่เผิง (Li Peng) ใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามและยุติการชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญญาชน คนรุ่นใหม่ที่ยึดเอียงาวมาตั้งแต่กลางเดือนเมษายน การปราบปรามดังกล่าวนอกจากจะมีหลักฐานจากสื่อและการข่าวของรัฐบาลต่างชาติที่เชื่อถือได้น่าจะทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากแล้ว ยังนับเป็นการใช้ความรุนแรงโดยรัฐที่เปิดเผยและถูกจับตามอง รวมทั้งบันทึกภาพทั้งภาพนิ่งและวิดีโอภาพเคลื่อนไหวโดยสำนักข่าวนานาชาติเผยแพร่ไปทั่วโลกมากที่สุดในประวัติศาสตร์คริสต์ศตวรรษที่ 20 ทั่วโลก โดยเฉพาะกลุ่มชาติประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้วทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออก อาทิ สหรัฐอเมริกา ประชาคมยุโรป ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ไต้หวัน หรือแม้กระทั่งฮ่องกง ซึ่งในเวลานั้นยังเป็นอาณานิคมอังกฤษล้วนออกมาประณามจีนอย่างรุนแรง แต่นอกจากการประณามด้วยถ้อยคำที่เผ็ดร้อนแล้วกลับไม่มีมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจใดๆ อย่างจริงจังจนนอกเหนือไปจากข้อตกลงยกเลิกการค้าอาวุธให้จีนโดยกลุ่มประชาคมยุโรป (จนกระทั่งสิ้นสุดลงเมื่อฝรั่งเศสเริ่มขายอาวุธให้จีนอีกครั้งใน ค.ศ. 2004) การไม่มีบทลงโทษอย่างจริงจังจากประชาคมโลกนี้น่าจะเป็นสิ่งที่เติ้งเสี่ยวผิงคาดการณ์ไว้แล้ว (Nathan 2001) เพราะตลอดทศวรรษ 1980 เศรษฐกิจจีนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นทั้งแหล่งผลิตและตลาดที่สำคัญที่สุดอีกแห่งหนึ่งในระบบเศรษฐกิจของโลกทุนนิยมยุคหลัง

สงครามเย็น ประเทศใดก็ตามที่หาญกล้าคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจกับจีนย่อมสูญเสียความสามารถในการแข่งขันในเศรษฐกิจโลก และนำไปสู่ความถดถอยล้ำหลังทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้อีกต่อไปสำหรับประชาชน นักเลือกตั้งในประเทศโลกที่ 1

นอกจากจะไม่มีบทลงโทษอย่างจริงจังต่อการที่รัฐบาลจีนใช้ความรุนแรงปราบปรามผู้ประท้วงแล้ว ปราภฏการณ์ที่น่าสนใจมากอีกประการหนึ่งคือ บางประเทศนอกจากจะไม่ประณามการละเมิดสิทธิมนุษยชนของรัฐบาลจีนแล้ว ยังใช้ช่วงเวลานี้พัฒนาความสัมพันธ์กับจีนอย่างก้าวกระโดดอีกด้วย สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าฯ กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนจีนอย่างเป็นทางการครั้งที่ 2 ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1990 หรือหลังเกิดอุบัติเหตุเทียนอันเหมินไม่ถึงหนึ่งปี ในห้วงเวลาดังกล่าวมีบุคคลสำคัญจากต่างประเทศจำนวนน้อยมากที่เยือนจีน เพราะแม้จะไม่มีมหาอำนาจใดออกมาคว่ำบาตรจีนอย่างเป็นทางการ แต่ผู้นำรัฐส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะไม่เยือนด้วยเกรงจะเป็นการส่งสัญญาณว่าสนับสนุนการใช้ความรุนแรง จึงอาจกล่าวได้ว่า ณ ห้วงเวลาที่ไม่มีการแสดงความเป็นมิตรกับจีนอย่างเปิดเผย ไทยกลับยินดีแสดงตัวเป็นมิตรแท้ในยามที่ภาพลักษณ์ของจีนยุคหลังปฏิรูปตกต่ำที่สุดในสายตาประชาคมโลก ในการเยือนจีนครั้งนี้ นอกจากได้พบกับผู้นำระดับสูงในรัฐบาลจีนแล้ว พระองค์ยังเสด็จฯ เยือนเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์เพื่อดูงานการจัดการด้านวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของจีนในพื้นที่ของชนกลุ่มน้อยชาวอุยกูร์ด้วย การเยือนครั้งนี้นำมาซึ่งการตีพิมพ์พระราชนิพนธ์บันทึกการเดินทางยังสาธารณรัฐประชาชนจีนเล่มที่ 2 คือ *มุ่งไกลในรอยทราย* ซึ่งออกวางตลาดในปลายปีเดียวกัน

อาจกล่าวได้ว่าทศวรรษ 1990 นั้นเป็นช่วงเวลาแห่งการพัฒนาความสัมพันธ์ไทย-จีนอย่างก้าวกระโดดในหลายด้าน ในทศวรรษนี้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าฯ กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนจีนอย่างเป็นทางการมากกว่า 10 ครั้ง (หรือมากกว่าปีละ 1 ครั้งโดยเฉลี่ย) และได้ตีพิมพ์พระราชนิพนธ์บันทึกการเดินทางเยือนจีนถึง 8 เล่ม รวมทั้งพระราชนิพนธ์แปลนิยายจีนที่มีชื่อเสียงอีก 2 เล่มได้แก่ *ผีเสื้อ*

เมื่อ ค.ศ. 1994 และ *เมฆเหินน้ำไหล* เมื่อ ค.ศ. 1996 มีการสถาปนาสมาคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจไทย-จีน (Thai-Chinese Culture and Economy Association: TCCEA) เพื่อเป็นสะพานที่สั้นที่สุดที่จะเชื่อมความสัมพันธ์และประสานความร่วมมือระหว่างกองทัพไทยและกองทัพปลดแอกประชาชนจีนใน ค.ศ. 1993 โดยมีประธานผู้สถาปนา (founding president) คือพลเอก ชาลิต ยงใจยุทธ นอกจากนี้หลังจากที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียขึ้นในปี ค.ศ. 1997 จีนเข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่งในการฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับผลกระทบ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไทย-จีนนั้นขยายตัวขึ้นอย่างมากในช่วงปลายทศวรรษ 1990 สืบเนื่องมาจากการขยายตัวของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียน ซึ่งรับเวียดนาม พม่า ลาว และกัมพูชาเข้าเป็นสมาชิกอย่างเต็มตัว ในระหว่างปี ค.ศ. 1995-1999 ประเทศเพื่อนบ้านของไทยทั้งสิ้นเป็นพันธมิตรในค่ายสังคมนิยมร่วมกับจีนมาก่อนตั้งแต่ยุคสงครามเย็น และจีนก็ได้เริ่มเข้ามาลงทุนและแสวงหาอิทธิพลทางเศรษฐกิจในสี่ประเทศลุ่มน้ำโขงนี้เป็นกลุ่มแรกในบรรดาชาติสมาชิกอาเซียนทั้งหมด เมื่อทั้งสี่ประเทศได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียนอย่างเต็มตัวแล้วก็กลายมาเป็นสื่อกลางที่สำคัญอีกทางหนึ่งซึ่งช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีนไปอีกขั้นหนึ่งด้วย

ในมุมมองของจีน ทศวรรษ 1990 ควรนับเป็น ‘ขาขึ้น’ ของเศรษฐกิจจีนอย่างแท้จริง นักวิเคราะห์หลายรายพากันเรียกทศวรรษนี้ว่า ครึ่งแรกของมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจของจีน (Chinese Economic Miracle) ที่สร้างปรากฏการณ์ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 10 ต่อปีติดต่อกันตั้งแต่ ค.ศ. 1991 ถึง 2009 ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดของจีนในช่วงนี้จะไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย หากปราศจากความยินยอมพร้อมใจจากมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในโลกตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่จะมาลงทุนและร่วมทุนในจีน รวมทั้งเปิดตลาดเพิ่มมูลค่าการค้าขายกับจีนอย่างต่อเนื่องจนนำไปสู่การยอมรับจีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ใน ค.ศ. 2001 นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว สหราชอาณาจักรก็ยินยอมดำเนิน

ตามข้อตกลงแถลงการณ์ร่วมกับจีน (Sino-British Joint Declaration) เมื่อ ค.ศ. 1984 ในการคืนอาณานิคมฮ่องกงสู่อำนาจอธิปไตยของจีนใน ค.ศ. 1997 ซึ่งทำให้ฮ่องกงกลายเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของ จีนร่วมกับเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 4 แห่งที่กล่าวไปแล้ว นำมาซึ่งการขยายตัวของเศรษฐกิจจีนจนแซงหน้าญี่ปุ่น และกลายเป็นเศรษฐกิจขนาดใหญ่เป็น อันดับ 2 ของโลกรองจากสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 2004 (จุลชีพ ชินวรรณ 2565)

น่าสังเกตว่าทั้งหมดนี้เกิดขึ้นหลังอุบัติเหตุการณ์เทียนอันเหมินเมื่อ ค.ศ. 1989 ทั้งสิ้น ซึ่งควรนับเป็นบรรทัดฐานใหม่ของโลกยุคหลังสงครามเย็นที่ทั้ง สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และผู้นำเศรษฐกิจโลกในกลุ่มประเทศ G7 ทั้งหมดต่างก็ยินดีที่จะมีความสัมพันธ์ทางการค้าและสนับสนุนพัฒนาการทาง เศรษฐกิจของจีนแม้จะยังอยู่ภายใต้อำนาจเผด็จการของพรรคคอมมิวนิสต์ และ แม้จะได้ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงและเปิดเผยต่อสากลโลกในกรณีเทียน อันเหมินก็ตาม เห็นได้ชัดว่าเมื่อมาถึงปลายทศวรรษ 1990 การเยือนจีน ของผู้นำหรือบุคคลสำคัญจากต่างประเทศต่างๆ ก็กลายเป็นเรื่องปกติ และใน ค.ศ. 2001 จีนยังได้รับเลือกให้เป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อนที่กรุงปักกิ่งใน ค.ศ. 2008 อีกด้วย

สรุป: ความสัมพันธ์ไทย-จีน ในฐานะตัวเลือกทางภูมิรัฐศาสตร์ สำหรับระเบียบโลกใหม่หลังสงครามเย็น

สำหรับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก สงครามเย็นสิ้นสุดลงก่อนโลกตะวันตก ราว 1 ทศวรรษ หรือตรงกับช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1970 ถึงต้นทศวรรษ 1980 และมาพร้อมกับการยุติการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ของมหาอำนาจทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จีนละทิ้งอุดมการณ์เหมาอิลล์ หันเข้าหาตลาดโลก และเปิดรับการ ลงทุนจากระบบทุนนิยมเสรีภายนอกประเทศ ส่วนสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมก็ยอมรับจีนเป็น คู่ค้า ตลาด และแหล่งผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคราคาถูกป้อนโลกตะวันตกได้

แม้ว่าจีนยังคงปกครองโดยอำนาจเผด็จการของพรรคคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์
นองเลือด ณ จัตุรัสเทียนอันเหมินเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1989 เป็น
หมุดหมายสำคัญยิ่งที่สะท้อนการลำดับความสำคัญของโลกเสรีในยุคหลัง
สงครามเย็นที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่เหนือกว่าประชาธิปไตยและ
สิทธิมนุษยชนโดยปราศจากข้อโต้แย้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนที่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบทดังกล่าว
ข้างต้นนี้ให้ความชอบธรรมกับการดำรงอยู่และหวนคืนของอำนาจเผด็จการ
ทหารในไทยยุคหลังสงครามเย็น ไม่น้อยไปกว่าที่ให้การยอมรับปฏิบัติการทาง
เศรษฐกิจในตลาดโลกของจีนภายใต้อำนาจเผด็จการของพรรคคอมมิวนิสต์ และ
เมื่อเศรษฐกิจจีนเติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดดในช่วงทศวรรษ 1990-2000
นอกจากจะก้าวขึ้นมาเป็นเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลกแทนญี่ปุ่นแล้ว จีนยังคงอยู่
กลายมาเป็นมหาอำนาจที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจสูงสุดเหนือเอเชียตะวันออก
เฉียงใต้ภาคพื้นทวีปแทนสหรัฐอเมริกาอีกด้วย แม้ไทยจะได้เข้าสู่กระบวนการ
กลายเป็นประชาธิปไตยในช่วงเวลาไล่เลี่ยกับอดีตพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาใน
สงครามเย็นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกทั้งหลายในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และ
ตลอดทศวรรษ 1990 อย่างฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ ไต้หวัน และอินโดนีเซีย แต่เมื่อ
ชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยมต้องการหวนคืนสู่อำนาจผ่านการรัฐประหารใน
ค.ศ. 2006 และ 2014 จีนก็พร้อมเป็นพันธมิตรใหม่ที่จะให้ความเกื้อหนุนไทย
ทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงแทนสหรัฐอเมริกาที่เคยเป็นมาตลอดยุค
สงครามเย็น ส่วนสหรัฐฯ จะวิพากษ์วิจารณ์หรือประณามการหวนคืนสู่ระบอบ
เผด็จการของไทยก็ทำได้ไม่เต็มปาก เพราะตัวเองก็ยอมรับความชอบธรรมของ
รัฐบาลเผด็จการคอมมิวนิสต์จีนมากกว่า 2 ทศวรรษแล้ว นอกจากนี้การแสดง
ท่าทีไม่เป็นมิตรกับไทยมากเกินไปก็อาจส่งผลให้สหรัฐฯ สูญเสียพันธมิตร
สำคัญในภูมิภาคไปโดยสิ้นเชิง แล้วก็จะกลายเป็นการเพิ่มอิทธิพลของจีนใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปให้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดยิ่งกว่าเดิมไปอีกหาก
ไทยเลือกตัดขาดสหรัฐฯ แล้วหันไปพึ่งพิงจีนอย่างเต็มรูปแบบดังเช่นที่เกิดขึ้นมา
แล้วกับลาวและกัมพูชา

จากกรณีอธิบายข้างต้นจึงสรุปได้ว่า จีนกับไทยกลายเป็นตัวเลือกทางภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ของกันและกันในการจำกัดอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคหลังสงครามเย็น เป็นตัวเลือกที่ช่วยให้ไทยมีอำนาจต่อรองทั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงกับสหรัฐฯ มากขึ้น ทำให้จีนมีเครือข่ายสนับสนุนอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านองค์การอาเซียนได้มากขึ้น ทั้งในกรณีพิพาทน่านน้ำและดินแดนในทะเลจีนใต้ และเรื่องการจัดหาน้ำในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region) แต่ก็ต้องนับเป็นตัวเลือกที่เป็นอุปสรรคต่อการกลายเป็นประชาธิปไตยของทั้งไทยและจีนตลอดจนอีกหลายๆ ชาติในภูมิภาค เช่น เวียดนาม ลาว กัมพูชา เมียนมา จนนำไปสู่การเกิดขึ้นของเครือข่ายนักต่อสู้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในภูมิภาคในรูปแบบต่างๆ ดังเครือข่ายพันธมิตรชาวมilk (Milk Tea Alliance) ที่เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 2020 ในหมู่นักเคลื่อนไหวชาวไต้หวัน ฮองกง ไทย และเมียนมา และส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของสหรัฐฯ ด้วยการขยายเครือข่ายพันธมิตรของชาติที่ไม่เป็นประชาธิปไตยกับจีนในยุคหลังสงครามเย็นทำให้สหรัฐฯ ถูกบังคับให้ลดบทบาทลงทั้งในองค์การสหประชาชาติและไม่สามารถแก้ไขปัญหาคัดแย้งสำคัญๆ ในโลก เช่น สงครามกลางเมืองในซีเรีย สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครน และสงครามระหว่างอิสราเอลกับกลุ่มฮามาสได้ตามแนวทางระเบียบโลกที่สหรัฐฯ เคยเหลือเป็นขวี่อำนาจชั่วเดียวอยู่ตลอดทศวรรษ 1990 จนนักวิเคราะห์บางส่วนมองว่าโลกกำลังเข้าสู่สภาวะ “สงครามเย็นใหม่” ที่มีสหรัฐฯ และจีนเป็นคู่ขัดแย้งหลัก

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการเรียกปรากฏการณ์ทางการเมืองโลกที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ว่าเป็น “สงครามเย็นใหม่” เพราะความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนในรอบนี้มิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ใดๆ เป็นเพียงแต่การแข่งขันสร้างอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองผ่านการแข่งขันสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมด้วยกันทั้งคู่ และยังแข่งกันมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือประเทศอื่นๆ ในโลกผ่านการครอบงำทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมเหมือนกันอีกด้วย สรุปความท้ายที่สุดได้ว่า เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 3 ของคริสต์ศตวรรษที่ 21 ก็เป็นที่

ประจักษ์ชัดแล้วว่าผู้ชนะในสงครามเย็นนั้นไม่ใช่โลกเสรี ประชาธิปไตย หรือ สิทธิมนุษยชน แต่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ครอบงำทุกสังคมในโลก ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าสังคมนั้นจะปกครองโดยระบอบทางการเมืองใดๆ ก็ตาม และความสัมพันธ์ไทย-จีนอันเป็นที่มาแห่งตัวเลือกทางภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ของทั้งสองประเทศในยุคหลังสงครามเย็นก็เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ และเป็นผลลัพธ์ โดยตรงของชัยชนะของทุนนิยมเหนือประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนใน ระเบียบโลกใหม่ยุคหลังสงครามเย็นนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กัลยาณิวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. 2528. 1 *โหลในเมืองจีน*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

กัลยาณิวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. 2529. *ยูนนาน*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

กัลยาณิวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. 2531. *สายธารอารยธรรมจีน: 7 ธานีแห่งอาณาจักรกลาง*. กรุงเทพฯ: วงศ์จร.

เกษราภรณ์ หาญแก้ว. 2561. “แนวคิดชาติ ศาสน์ กษัตริย์: ความเป็นไทยกับการเข้าร่วมสงครามเกาหลี.” *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และ วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. 2565. *ประวัติศาสตร์จีนหลังเหมา*. เชียงใหม่: ชิลค์เวอร์ม.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2518. *คึกฤทธิ์เปิดม่านไม้ไผ่*. กรุงเทพฯ: สวนอักษร.

จันทนา ไชยนาเคนทร์. 2566. “การเข้าสู่ความเป็นสังคมนิยมซ้ายจัดของขบวนการนักศึกษาระหว่าง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519.” *วิทยานิพนธ์ดุขุภักิ บัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.

จุลชีพ ชินวรโรณ. 2553. 35 *ปีความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.

จุลชีพ ชินวรโรณ. 2565. *มังกรผงาด: 70 ปีการเมืองสาธารณรัฐประชาชนจีน (ค.ศ. 1949-2019)*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดิเรก ชัยนาม. 2560. *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. 2528. *ย่าแฉนมังกร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ณาการไทยพานิชย์.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. 2533. *มุ่งไกลในรอยทราย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ณาการไทยพานิชย์.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. 2540. *เมฆเห็นน้ำไหล*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊กส์.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. 2555. *ผีเสื้อ*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊กส์.

- ธงนรินทร์ นามวงศ์. 2562. “โฆษณาชวนเชื่อในนิตยสารเสรีภาพ พ.ศ. 2497-2518.”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน. 2559. *บ้านเมืองของเราลงแดง: แง่มุมทางสังคมและวัฒนธรรม
ของรัฐประหาร 6 ตุลาคม.* กรุงเทพฯ: มติชน.
- เสถียร จันทิมาธร. 2548. *เส้นทางสู่อำนาจ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ.* กรุงเทพฯ:
มติชน.
- อารี ภิรมย์. 2545. *คณะทูตได้ดินสู่ปากกิ้ง: เสี้ยวหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย-จีน.*
กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

ภาษาอังกฤษ

- Ang Chen Guan. 2018. *Southeast Asia's Cold War: An Interpretive History.*
Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Carter, Paul T. 2019. “Defeating the communist insurgency in the north
and northeast of Thailand through state extension and economic
development in support of national security, 1950-1984.”
Doctoral thesis, Thai Studies, Chulalongkorn University.
- Film Archive Thailand. 2021. *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เยือนจีน.* [https://www.youtube.
com/watch?v=Vm2KeMg9BQs]
- Jittipat Poonkham. 2022. *A Genealogy of Bamboo Diplomacy: The Politics
of Thai Détente with Russia and China.* Canberra: ANU Press.
- Lee Lai To. 1981. “Deng Xiaoping’s ASEAN Tour: A Perspective on
Sino-Southeast Asian Relations,” in *Contemporary Southeast
Asia.* vol.3 no.1 (June 1981), 58-75.
- MacMillan, Margaret. 2007. *Nixon and Mao: The Week that Changed the
World.* New York: Random House.
- Nathan, Andrew J. 2001. “The Tian An Men Papers,” in *Foreign Affairs.*
vol.80 no.1 (Jan-Feb), 2-48.

- Ross, Robert S. 1991. "China and the Cambodian Peace Process: The Value of Coercive Diplomacy," *Asian Survey*. vol.31 no.12 (Dec), 1170-1185.
- Scanlon, Sandra. 2009. "The Conservative Lobby and Nixon's "Peace with Honor" in Vietnam," *Journal of American Studies*. vol.43 no.2, 255-276.
- Warning, Christina. 2019. "Cold War Diplomacy: The German Democratic Republic (GDR) and Thailand during the 1970s and 1980s." Doctoral thesis, Thai Studies, Chulalongkorn University.
- Wiraj Sripong. 2023. "Prince Wanwaithayakon's Attempt for Rapprochement with the People's Republic of China at the 1955 Asian-African Conference at Bandung," *Manusya: Journal of Humanities*, 26, 1-17.

04

วิวัฒนาการของการ
ส่งออกสินค้าจากไทยไปจีน
ตั้งแต่ ค.ศ. 2001

นภนต์ ภูมิมา ธนเดช เวชสุริย์ และตฤณ ไอยะรา

บทนำ

การเข้าร่วมองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ของจีนในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2001 เป็นหมุดหมายสำคัญในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลก ในทางหนึ่ง จีนเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ มีทรัพยากรธรรมชาติมากมายหลายชนิด ที่สำคัญมีประชากรจำนวนกว่า 1,400 ล้านคน เมื่อการค้าเปิดกว้าง สินค้าจำนวนมากที่ผลิตในจีนด้วยต้นทุนโดยเปรียบเทียบที่ต่ำกว่า สินค้าจากประเทศอื่นก็เดินทางไปยังนานาประเทศ ศักยภาพที่ยังซ่อนเร้นอยู่ทำให้จีนเป็นเสมือนยักษ์หลับที่กำลังจะตื่นขึ้นมาเขย่าโลก นอกจากนี้ ชาวจีนจำนวนมากที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจก็เป็นโอกาสทางธุรกิจที่เปิดกว้างขึ้นของผู้ประกอบการจากประเทศต่างๆ ในการส่งสินค้าเข้าไปขายในจีน

ผู้ผลิตจากไทยและรัฐบาลไทยก็เห็นโอกาสนี้เช่นเดียวกัน ต้น ค.ศ. 2001 ก่อนที่จีนจะเข้าเป็นสมาชิก WTO อย่างเป็นทางการ ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้พบผู้นำจีนหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน (Jiang Zemin) ที่ฮ่องกงช่วงต้นเดือนพฤษภาคม การเยือนไทยอย่างเป็นทางการของนายกรัฐมนตรี จูหรงจี (Zhu Rongji) ช่วงปลายเดือนพฤษภาคม และการเยือนจีนของทักษิณและคณะซึ่งส่วนหนึ่งคือนักธุรกิจชั้นนำของ

ประเทศในเดือนสิงหาคม โดยหัวข้อสำคัญของการสนทนาในการพบปะทุกครั้ง ก็คือการค้าระหว่างสองประเทศ ไม่นานหลังจากนั้น รัฐบาลทักษิณแสดงความพยายามเป็นพิเศษในการสานสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นและหวังว่าสินค้าไทยจะสามารถผาด่านเข้าไปขายในจีนได้เป็นกอบเป็นกำ เช่น การตั้งศูนย์กระจายสินค้าในทุกมณฑลของจีน การเปิดสถานกงสุลเพิ่มเพื่อสนับสนุนการค้าที่มากขึ้น เป็นต้น (Katewadee 2009) และรัฐบาลชุดต่อๆ มา ก็กระตือรือร้นในการสานต่อความสัมพันธ์ (Chulacheeb 2008; Chulacheeb 2009) ด้วยความพยายามที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้ ค.ศ. 2001 จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญสำหรับการส่งออกสินค้าจากไทยไปยังจีน

เวลากว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา มีเหตุการณ์มากมายเกิดขึ้นซึ่งส่งผลต่อการผลิตและการส่งออกของไทย ไม่ว่าจะเป็นการที่อินเทอร์เน็ตมีบทบาทกับชีวิตผู้คนมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ การเกิดขึ้นของสินค้าทันสมัยหลายประเภท เช่น สมาร์ทโฟน เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านที่สั่งการโดยระบบอินเทอร์เน็ต แท็บเล็ตคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งราคาไม่แพงเกินไปและผู้คนทั่วไปเข้าถึงได้ การเกิดขึ้นของวิกฤตซับไพรม์ (subprime crisis) ใน ค.ศ. 2008 ตามด้วยวิกฤตหนี้ของหลายประเทศในทวีปยุโรปทำให้เศรษฐกิจโลกสั่นคลอน การริเริ่มยุทธศาสตร์ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” ของจีน การก้าวขึ้นเป็นผู้นำสหรัฐอเมริกาของโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ที่ปลุกกระแสชาตินิยมในตลาดการค้าโลก และสงครามการค้าระหว่างสหรัฐฯ กับจีน เป็นต้น หรือแม้แต่เหตุการณ์ในไทย ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วมใหญ่ใน ค.ศ. 2011 ทำให้โรงงานหลายแห่งปิดตัวลง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การรัฐประหาร 2 ครั้งใน ค.ศ. 2006 และ 2014 ล้วนทำให้ความสามารถในการผลิตสินค้าของผู้ประกอบการไทยเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาชวนให้พิจารณาว่า โครงสร้างการส่งออกสินค้าไทยไปขายในตลาดจีนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง บทความนี้จึงต้องการศึกษาวิวัฒนาการโครงสร้างการส่งออกสินค้าไทยไปขายในตลาดจีนตั้งแต่ ค.ศ. 2001 โดยเริ่มจากการอธิบายภาพรวมของการส่งออกไปจีนเพื่อให้เห็นความสำคัญของการขายสินค้าในตลาดจีนที่มีต่อ

เศรษฐกิจไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ตามด้วยการเจาะลึกในรายละเอียดเพื่อให้เห็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยจำแนกตามลักษณะสินค้า จากนั้นเป็นการศึกษาโดยจำแนกตามระดับเทคโนโลยี รวมทั้งตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับลักษณะและระดับเทคโนโลยีของสินค้าที่ส่งออกไปจีน และปิดท้ายด้วยการสรุปเนื้อหาพร้อมกล่าวถึงข้อกังวลที่เกิดขึ้นจากการส่งออกไปยังจีนที่ขยายตัว

บทบาทและความสำคัญของการส่งออกสินค้าไทยไปจีน

ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อ ค.ศ. 1975 และทำข้อตกลงทางการค้าฉบับแรกอีก 3 ปีถัดมา จากนั้นจึงยกระดับไปสู่การตั้งคณะกรรมการความร่วมมือทางเศรษฐกิจใน ค.ศ. 1985 โดยในช่วงแรกของความสัมพันธ์ ทั้งสองประเทศมีข้อตกลงฉันทามติในการแลกเปลี่ยนข้าวกับน้ำมัน (Hewison 2018, 118-119) แต่เมื่อพิจารณาว่าขณะนั้นจีนไม่ได้เป็นคู่ค้ารายใหญ่ 5 อันดับแรกของไทย จึงถือว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในช่วงนั้นยังไม่ก้าวหน้า จุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์ทางการค้าเกิดขึ้นในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ ค.ศ. 1997 ที่ทำให้ไทยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญ of จีนในฐานะคู่ค้ามากขึ้น

การส่งออกไปจีนมีบทบาทไม่น้อยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจไทยจากวิกฤต โดยสัดส่วนการนำเข้าสินค้าจากไทยเมื่อเทียบกับการนำเข้าสินค้าทั้งหมดของจีนเพิ่มขึ้นจากราวร้อยละ 3 ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 ไปเป็นร้อยละ 5 ใน ค.ศ. 2002 โดยในช่วง ค.ศ. 1997-2002 มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากไทยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 24 ต่อปี นับว่าสูงกว่าอัตราการนำเข้าเฉลี่ยจากประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 19 โดยปัจจัยสำคัญในระยะสั้นที่ทำให้สินค้าไทยถูกส่งไปขายในจีนเพิ่มขึ้นก็คือ การลดลงของค่าเงินบาทหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่ทำให้นานาชาติประเทศรวมทั้งจีนเห็นว่าสินค้าจากไทยมีราคาถูก (Athukorala and Suphat 2004) หลังจากนั้น มูลค่าของสินค้าทั้งหมดที่ส่งออกไปจีนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน

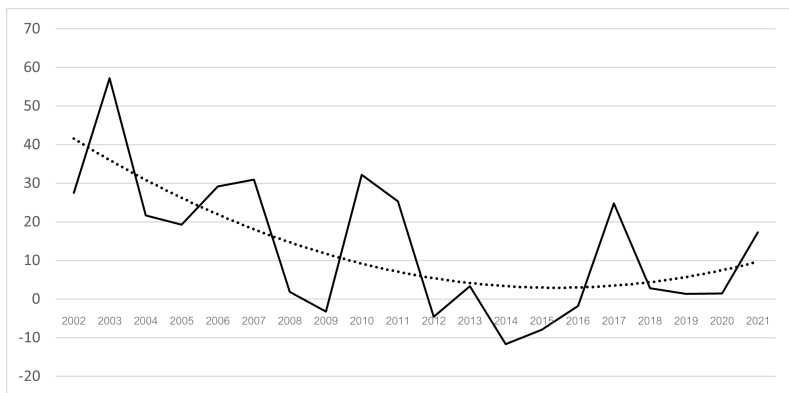
เส้นทึบในแผนภูมิที่ 4.1 แสดงอัตราการเจริญเติบโตต่อปีของมูลค่าการส่งออกที่แท้จริงของไทยไปจีนในช่วงเวลาข้างต้นซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 11.82 แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายปีก็จะพบว่า การเจริญเติบโตส่วนใหญ่อยู่ในแนวนอน นั่นคือ มูลค่าที่แท้จริงของการส่งออกไปจีนเพิ่มขึ้นแทบทุกปี อย่างไรก็ตาม ตัวเลขในแต่ละปีกลับแกว่งตัวค่อนข้างมาก โดยการเจริญเติบโตสูงสุดคือร้อยละ 57.17 ใน ค.ศ. 2003 และต่ำที่สุดคือร้อยละ -11.66 ใน ค.ศ. 2014 เส้นประในรูปเดียวกันคือเส้นแนวโน้มแบบทวินาม (binomial trend line) ของเส้นทึบ ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มโดยรวมของอัตราการเจริญเติบโตของการส่งออกที่แท้จริงซึ่งมีค่าสูงมากในช่วงแรก จากนั้นจึงลดระดับลงมาจนแตะจุดต่ำสุดเมื่อ ค.ศ. 2015 ก่อนที่จะกลับเข้าสู่ช่วงขาขึ้นอีกครั้ง¹

แผนภูมิที่ 4.1 ให้ข้อมูลว่าในแต่ละปีการส่งออกไปจีนเติบโตเพียงใด แต่เพื่อชี้ให้เห็นว่าการส่งออกไปจีนมีบทบาทและความสำคัญอย่างไร ตัวชี้วัดตัวแรกที่นิยมใช้ก็คือ สัดส่วนมูลค่าการส่งออกไปจีนเมื่อเทียบกับการส่งออกทั้งหมดของไทย (เส้นทึบในแผนภูมิที่ 4.2) ซึ่งสะท้อนความสำคัญของตลาดจีนเมื่อเทียบกับตลาดอื่นๆ สำหรับสินค้าส่งออกจากไทย จะเห็นว่าสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง 10 ปีแรก จากร้อยละ 4.25 ใน ค.ศ. 2001 ไปเป็นร้อยละ 11.71 ใน ค.ศ. 2011 หลังจากนั้นก็ลดลงเล็กน้อย จนกระทั่ง ค.ศ. 2016 ก็กลับมาเพิ่มขึ้นอีกครั้งและแตะจุดสูงสุดที่ร้อยละ 13.51 ใน ค.ศ. 2021 อีกตัวชี้วัดหนึ่งที่น่านิยมใช้ก็คือ สัดส่วนของการส่งออกไปจีนเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ของไทย (เส้นประในแผนภูมิที่ 4.2) ซึ่งสะท้อนความสำคัญของการส่งออกไปจีนเทียบกับองค์ประกอบตัวอื่นๆ ของรายได้ประชาชาติ จะเห็นว่าสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง 10

¹ อัตราการเจริญเติบโตของมูลค่าสินค้าที่จีนนำเข้าจากไทยที่แสดงใน Athukorala and Suphat (2004) คำนวณจากมูลค่าที่เป็นตัวเงิน แต่อัตราการเจริญเติบโตของมูลค่าการส่งออกไปตลาดจีนที่ผู้เขียนกล่าวถึงคำนวณจากมูลค่าการส่งออกที่แท้จริง (ดูรายละเอียดการคำนวณในภาคผนวก) โดยปกติตัวเลขอัตราการเจริญเติบโตของมูลค่าที่เป็นตัวเงินจะสูงกว่าตัวเลขมูลค่าที่แท้จริง

แผนภูมิที่ 4.1

อัตราการเจริญเติบโตของมูลค่าการส่งออกที่แท้จริงของไทยไปจีน

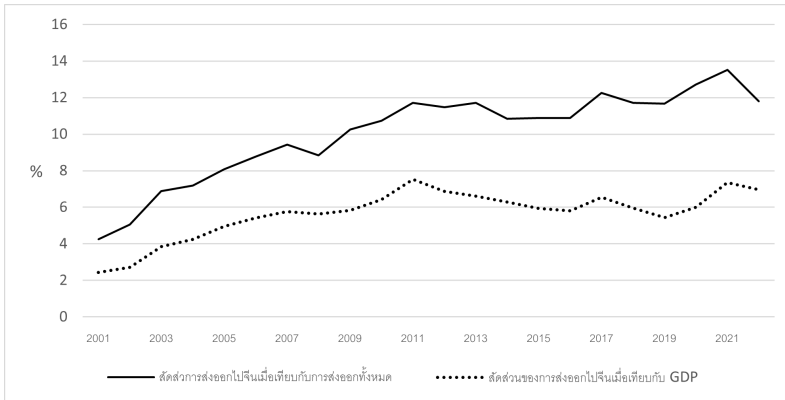
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน สามารถอ่านรายละเอียดการคำนวณได้ในภาคผนวก

ปีแรก จนกระทั่งแตะจุดสูงสุดที่ร้อยละ 7.52 ใน ค.ศ. 2011 หลังจากนั้นก็เข้าสู่ขาลงก่อนปรับตัวสูงขึ้นอีกครั้งตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2010

อัตราการเติบโตในแผนภูมิที่ 4.1 ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนในแผนภูมิที่ 4.2 จึงกล่าวได้ว่าความสำคัญของการส่งออกไปจีนนั้นแบ่งได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 เรียกว่า “ช่วงเติบโต” ซึ่งเกิดขึ้นตลอดทศวรรษ 2000 ที่มูลค่าที่แท้จริงของการส่งออกไปจีนเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ตลาดจีนมีบทบาทและความสำคัญสำหรับเศรษฐกิจไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก และสอดคล้องกับช่วงขาขึ้นของการค้าทั่วโลกสืบเนื่องจากกระแสการเปิดเสรีทางการค้าระหว่างประเทศ (trade liberalization) อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 1980 จนถึง ค.ศ. 2008 ช่วงที่ 2 เรียกว่า “ช่วงชะลอตัว” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2010 หลังวิกฤตเศรษฐกิจโลก (2008-2009 Great Recession) ที่อัตราการเจริญเติบโตของการค้ากับจีนลดลงถึงขนาดติดลบในหลายปี ทำให้การส่งออกไปจีนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทศวรรษก่อนหน้านี้ชะลอตัว และช่วงที่ 3 เรียกว่า “ช่วงฟื้นตัว” ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2010 เป็นต้นมา ที่อัตราการเจริญเติบโตการค้ากับจีนกลับมาเป็นบวกอีกครั้ง ซึ่งหมายความว่าระดับความสำคัญ

แผนภูมิที่ 4.2

สัดส่วนมูลค่าการส่งออกไปจีนเทียบกับการส่งออกทั้งหมดของไทย
และสัดส่วนมูลค่าการส่งออกไปจีนเทียบกับ GDP ของไทย

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน สามารถอ่านรายละเอียดการคำนวณได้ในภาคผนวก

ของการส่งออกไปจีนกำลังฟื้นตัวขึ้น สอดคล้องกับเศรษฐกิจโลกที่ฟื้นตัวช้าๆ แต่ขณะเดียวกันหลายประเทศก็เริ่มใช้นโยบายกีดกันทางการค้ามากขึ้น หรือเรียกว่าโลกาภิวัตน์ที่ชะลอตัว (slowbalization) นั่นเอง (Georgeiva 2023)

โดยรวมแล้ว ถึงแม้ว่าสัดส่วนการส่งออกไปจีนจะชะลอตัวหลัง ค.ศ. 2010 แต่ก็ยังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เมื่อเทียบกับปัจจุบันกับ ค.ศ. 2001 การส่งออกไปจีนนั้นมีบทบาทและความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สัดส่วนการส่งออกของไทยไปจีนขยับขึ้นไปอยู่ที่ร้อยละ 13.51 ของการส่งออกทั้งหมด นับเป็นค่าที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับ 2 รองจากสหรัฐฯ ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 15.55 ใน ค.ศ. 2021 แต่สิ่งใดอยู่เบื้องหลังการค่าที่เพิ่มขึ้นนี้ ผู้เขียนจะให้คำตอบโดยศึกษา รายละเอียดการส่งออกไปจีนจำแนกตามลักษณะสินค้าในลำดับถัดไป

การส่งออกสินค้าจากไทยไปจีน จำแนกตามลักษณะสินค้า

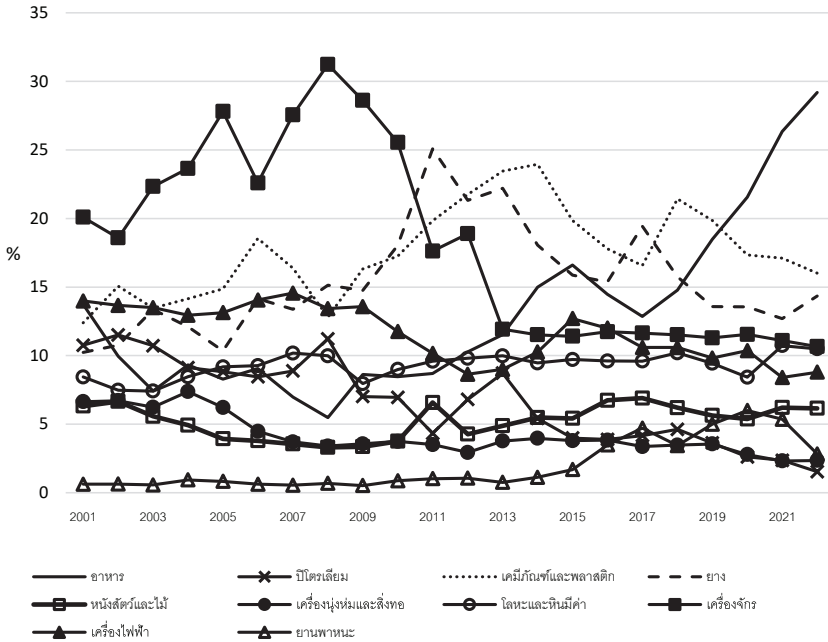
ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ค.ศ. 1997 สินค้าไทยที่ไปขายในจีนส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตร แต่หลังจากนั้นก็มีความหลากหลายมากขึ้น (Sompop 2009) การศึกษาของ Athukorala and Suphat (2004) พบว่า การส่งออกสินค้าที่หลากหลาย นอกเหนือไปจากสินค้าอุตสาหกรรมดั้งเดิม (เช่น เสื้อผ้า รองเท้า) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การส่งออกไทยไปจีนสำเร็จโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยระยะสั้นอย่างการลดค่าเงินบาท² จุดเดนนี้อย่างคงอยู่เรื่อยมาและทำให้การส่งออกไปจีนมีบทบาทและความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมากขึ้น ถึงกระนั้นสินค้าแต่ละจำพวกก็ส่งผลต่อการเติบโตของการส่งออกในภาพรวมไม่เท่ากัน ผู้เขียนจำแนกสินค้าออกเป็น 10 จำพวกตามลักษณะ ได้แก่ (1) อาหาร (2) ปิโตรเลียม (3) เคมีภัณฑ์และพลาสติก (4) ยาง (5) หนังสัตว์และไม้ (6) เครื่องนุ่งห่มและสิ่งทอ (7) โลหะและหินมีค่า (8) เครื่องจักร (9) เครื่องไฟฟ้า และ (10) ยานพาหนะ จากนั้นจึงคำนวณสัดส่วนการส่งออกของสินค้าแต่ละประเภทเทียบกับมูลค่าของการส่งออกรวมไปยังตลาดจีนแล้วแสดงในแผนภูมิที่ 4.3

จากแผนภูมิที่ 4.3 สินค้าทั้ง 10 จำพวกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ “กลุ่มขาขึ้น” นั่นคือ สินค้าที่สัดส่วนของมูลค่าการส่งออกเทียบกับมูลค่าการส่งออกรวมใน ค.ศ. 2022 สูงกว่า ค.ศ. 2001 มากกว่าร้อยละ 3 ได้แก่ อาหาร เคมีภัณฑ์และพลาสติก และยาง กลุ่มที่สองคือ “กลุ่มขาลง” นั่นคือ สินค้าที่สัดส่วนของมูลค่าการส่งออกเทียบกับมูลค่าการส่งออกรวมใน ค.ศ. 2022 ต่ำกว่า ค.ศ. 2001 เกินร้อยละ 3 ได้แก่ ปิโตรเลียม เครื่องจักร

² ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าอัตราแลกเปลี่ยนไม่ส่งผลในระยะยาว Bahmani-Oskooee and Tatchawan (2019) พบว่าอัตราแลกเปลี่ยนส่งผลในระยะยาวต่อการส่งออกไปจีนของสินค้าแต่ละประเภทไม่เท่ากัน กล่าวคือ การเพิ่มค่าเงินบาททำให้การส่งออกสินค้ากลุ่มหนึ่ง (HS 26, 51, 57, และ 59) ลดลง และการลดค่าเงินบาททำให้สินค้าอีกกลุ่มหนึ่ง (HS 29, 39, 52, 57, และ 62) เพิ่มขึ้น

แผนภูมิที่ 4.3

สัดส่วนมูลค่าการส่งออกของสินค้าจำพวกต่างๆ
เทียบกับมูลค่ารวมของการส่งออกปจีน

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน สามารถอ่านรายละเอียดการคำนวณได้ในภาคผนวก

เครื่องไฟฟ้า และเครื่องนึ่งหมและสิ่งทอ และกลุ่มที่สามคือ “กลุ่มคงตัว” นั่นคือสินค้าที่มูลค่าการส่งออกเทียบกับมูลค่าการส่งออกรวมใน ค.ศ. 2022 เปลี่ยนแปลงจาก ค.ศ. 2001 ไม่เกินร้อยละ 3 ได้แก่ หนังสือแร่และไม้ โลหะและหนังมีค่า และยานพาหนะ

ข้อสังเกตสำคัญก็คือ สินค้าไทยที่เป็นหัวหอกในการบุกตลาดจีนเปลี่ยนจากเครื่องจักรในทศวรรษ 2000 มาเป็นอาหาร ซึ่งสัดส่วนสินค้าประเภทนี้เพิ่งจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลัง ค.ศ. 2017 โดยเฉพาะผลไม้ (HS 08) ซึ่งเพิ่มจาก 31,148 เสิร์กสหรัฐใน ค.ศ. 2001 เป็น 659,463 เสิร์กสหรัฐใน ค.ศ. 2017

และเป็น 4.84 ล้านเหรียญสหรัฐใน ค.ศ. 2022 นั่นคือเพิ่มจากร้อยละ 7.47 เป็นร้อยละ 17.20 และเป็นร้อยละ 48.15 ของมูลค่าสินค้าส่งออกจำพวกอาหารตามลำดับ นอกจากนี้สินค้าจำพวกแป้ง (HS 11) เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มสูงขึ้นอย่างโดดเด่น โดยเพิ่มจาก 9,443 เหรียญสหรัฐใน ค.ศ. 2001 เป็น 1.12 ล้านเหรียญสหรัฐใน ค.ศ. 2022 นั่นคือเพิ่มจากร้อยละ 2.35 เป็นร้อยละ 11.19 ของมูลค่าสินค้าส่งออกจำพวกอาหาร เมื่อพิจารณาสินค้าขาขึ้นอีกสองจำพวก นั่นคือ ยางกับเคมีภัณฑ์และพลาสติก จะพบว่ามีความแตกต่างจากอาหารในแง่ที่สัดส่วนของมูลค่าส่งออกของยางและสัดส่วนของมูลค่าส่งออกของเคมีภัณฑ์และพลาสติก เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในทศวรรษ 2000 แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2010 สัดส่วนดังกล่าวของสินค้าทั้งสองจำพวกกลับลดลง (แต่ไม่เร็วเท่าที่เพิ่มในช่วงที่เพิ่มขึ้น ทำให้เมื่อเทียบ ค.ศ. 2001 กับ ค.ศ. 2022 แล้ว จังยังอยู่ในกลุ่มขาขึ้น) หรือกล่าวได้ว่า เมื่อเทียบกับสินค้าจำพวกอื่นๆ แล้ว อาหารเป็นสินค้าที่โดดเด่นที่สุดในการบุกตลาดจีนในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม สัดส่วนที่ลดลงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นจากการที่สินค้าเหล่านี้มีมูลค่าการส่งออกที่แท้จริงลดลงเสมอไป และเป็นไปได้ที่สินค้าในกลุ่มขาลงจะมีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นแต่มีสัดส่วนลดลงเพราะเติบโตน้อยกว่าสินค้าในกลุ่มขาขึ้น ตารางที่ 4.1 จึงแสดงอัตราการเจริญเติบโตที่แท้จริงเฉลี่ยของมูลค่าสินค้าทั้ง 10 จำพวก ซึ่งหากพิจารณาตลอดช่วงเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมาจะพบว่า สินค้าทุกจำพวกมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยเพิ่มขึ้น แต่สินค้าในกลุ่มขาขึ้น (อาหาร เคมีภัณฑ์และพลาสติก และยาง) มีอัตราการเจริญเติบโตโดยเฉลี่ยสูงกว่าสินค้าในกลุ่มขาลง (ปิโตรเลียม เครื่องนุ่งห่มและสิ่งทอ เครื่องจักร และเครื่องไฟฟ้า) ที่น่าสังเกตก็คือ สินค้าในกลุ่มคงที่ (หนังสือและไม้ โลหะและหินมีค่า และยานพาหนะ) มีอัตราการเจริญเติบโตที่ค่อนข้างสูง สาเหตุเป็นเพราะการส่งออกสินค้าเหล่านี้มีมูลค่าค่อนข้างน้อย ทำให้ถึงแม้จะเติบโตเร็วและมีมูลค่าสูงขึ้นจากปีก่อนหน้าค่อนข้างมาก แต่มูลค่าดังกล่าวก็ยังค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าจำพวกอื่น สัดส่วนของการส่งออกสินค้าเหล่านี้ในการส่งออกไปจีนทั้งหมดจึงเปลี่ยนไปไม่มาก

ตารางที่ 4.1

อัตราการเจริญเติบโตที่แท้จริงเฉลี่ยของมูลค่าสินค้าทั้ง 10 จำพวกในช่วงเวลาต่างๆ
(หน่วย: ร้อยละ)

จำพวก	2001- 2022	ช่วงเติบโต (2001- 2010)	ช่วงชะลอตัว (2011- 2016)	ช่วงฟื้นตัว (2017- 2022)
อาหาร	16.19	19.19	9.99	17.90
ปิโตรเลียม	5.78	20.36	-3.51	-6.80
เคมีภัณฑ์และพลาสติก	14.58	29.79	2.44	3.90
ยาง	16.91	34.76	1.82	5.24
หนังสือพิมพ์และไม้	14.00	17.40	18.72	4.19
เครื่องนุ่งห่มและสิ่งทอ	6.84	17.16	1.73	-3.54
โลหะและหินมีค่า	16.56	20.23	11.02	16.58
เครื่องจักร	10.17	29.18	-11.40	3.21
เครื่องไฟฟ้า	9.35	21.96	0.77	-0.99
ยานพาหนะ	26.91	34.77	32.00	10.05

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน สามารถอ่านรายละเอียดการคำนวณได้ในภาคผนวก

อัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยของสินค้าแต่ละจำพวกในช่วงเวลาต่างๆ ที่แสดงในตารางที่ 4.1 ทำให้เราเห็นว่าบทบาทและความสำคัญที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลานั้นมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่าส่งออกของสินค้าใดบ้าง กล่าวคือ การขยายตัวของการส่งออกในสินค้าแทบทุกจำพวกมีส่วนทำให้ช่วง ค.ศ. 2001-2010 กลายเป็น “ช่วงเติบโต” ต่อมามูลค่าการส่งออกสินค้าทุกจำพวกเติบโตช้าลง และที่สำคัญคือ เครื่องจักรและปิโตรเลียมซึ่งมีมูลค่าสูงเป็นอันดับ 1 และ 2 ใน ค.ศ. 2001 เมื่อเทียบกับจำพวกอื่นๆ กลับมีอัตราการเจริญเติบโตติดลบ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ช่วง ค.ศ. 2011-2016 กลายเป็น “ช่วงชะลอตัว” ต่อมาช่วง ค.ศ. 2017-2022 การส่งออกสินค้าหลายจำพวก

ฟื้นตัวกลับมาได้ ที่โดดเด่นที่สุดก็คืออาหาร จนกล่าวได้ว่าการเฟื่องฟูของ การส่งออกอาหารเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวกลายเป็น “ช่วงฟื้นตัว”

การส่งออกสินค้าจากไทยไปจีน จำแนกตามระดับของเทคโนโลยี

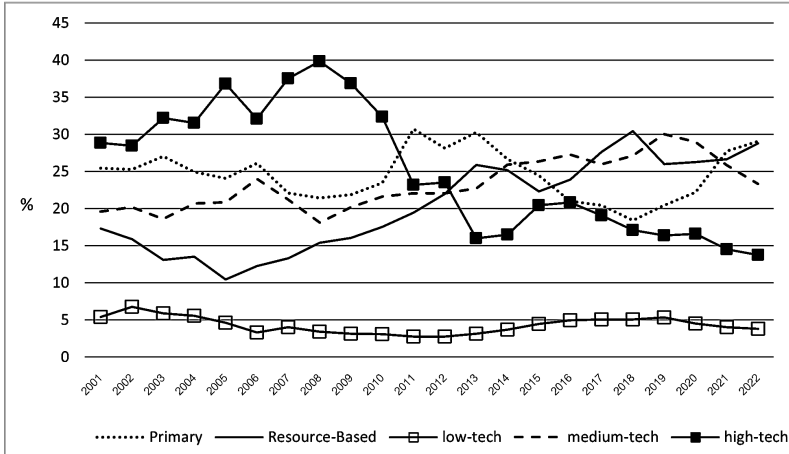
การย้อนกลับไปอาศัยสินค้าเกษตรเหมือนยุคก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ค.ศ. 1997 อีกครั้งอาจจะไม่ใช่เรื่องแย่อย่างที่คิด หากธุรกิจไทยสามารถนำอาหาร ไปผ่านกระบวนการเพื่อแปลงสภาพและเพิ่มมูลค่า การส่งออกไปจีนก็อาจจะ ทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในขณะที่หากเครื่องจักรหรือ เครื่องใช้ไฟฟ้าที่อยู่ใน “กลุ่มชาลง” เป็นสินค้าตกยุคและผลิตโดยใช้เทคโนโลยี ที่ไม่ทันสมัย การสละสินค้าเหล่านี้แล้วส่งออกอย่างอื่นก็อาจจะเป็นทางเลือกที่ดี ทั้งหมดนี้หมายความว่าสินค้าในแต่ละจำพวกนั้นมีอยู่มากมาย เช่น หมวดยาง ประกอบไปด้วยสินค้าหลากหลายตั้งแต่ถ้วยยาง ท่อยาง ถังมียาง ไปจนถึงยาง รถยนต์ ซึ่งสินค้าแต่ละชนิดก็ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่แตกต่างกัน ระดับของ เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตสินค้าจึงมีความสำคัญและทำให้เราต้องพิจารณา ว่าการส่งออกสินค้าที่ระดับเทคโนโลยีต่างๆ นั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ผู้เขียนใช้วิธีการจำแนกสินค้าตามระดับของเทคโนโลยีของ Lall (2000) โดยแบ่งสินค้าเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ขั้นปฐม (primary products) ผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐาน (resource-based manufactures) ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นต่ำ (low-technology manufactures) ผลิตภัณฑ์ ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นกลาง (medium-technology manufactures) และ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง (high-technology manufactures) สัดส่วน มูลค่าการส่งออกไปจีนของสินค้าแต่ละระดับเทคโนโลยีเทียบกับมูลค่า การส่งออกสินค้าทั้งหมด ได้ผลดังที่แสดงในแผนภูมิที่ 4.4

เมื่อใช้การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนร้อยละ 3 เป็นเกณฑ์เช่นเดียวกับการ วิเคราะห์ตามลักษณะสินค้า ผู้เขียนแบ่งสินค้าได้เป็น 3 กลุ่ม คือ “กลุ่มขาขึ้น”

แผนภูมิที่ 4.4

สัดส่วนมูลค่าการส่งออกของสินค้าที่ระดับเทคโนโลยีต่างๆ
เทียบกับมูลค่ารวมของการส่งออกไปจีน

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน สามารถอ่านรายละเอียดการคำนวณได้ในภาคผนวก

ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ขั้นปฐม ผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐาน และผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นกลาง “กลุ่มกลาง” ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูง และ “กลุ่มคงตัว” ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นต่ำ

ข้อสังเกตที่ได้จากแผนภูมิที่ 4.4 มีอยู่ 2 ประการ ประการแรกก็คือ บทบาทและความสำคัญของการส่งออกผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงไปยังตลาดจีนนั้นลดลง โดยสังเกตเห็นแนวโน้มนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 2008 ซึ่งเป็นปีที่สัดส่วนมูลค่าการส่งออกของผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงเทียบกับมูลค่าการส่งออกทั้งหมดแตะจุดสูงสุดที่ร้อยละ 39.84 แต่ว่าหลังจากนั้นสัดส่วนดังกล่าวก็ลดลงอย่างต่อเนื่องจนต่ำสุดที่ร้อยละ 13.76 ใน ค.ศ. 2022 ขณะเดียวกัน สินค้าที่มีระดับเทคโนโลยีต่ำลงมาโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐานมีบทบาทมากขึ้นในการเจาะเข้าไปยังตลาดจีน โดยจะเห็นว่า สัดส่วนมูลค่าการส่งออกของผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐานเคยต่ำสุดที่ร้อยละ 10.48 ใน

ค.ศ. 2005 แต่หลังจากนั้นก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งแตะจุดสูงสุดที่ร้อยละ 30.46 ใน ค.ศ. 2018 ทั้งนี้เมื่อ ค.ศ. 2022 สัดส่วนดังกล่าวอยู่ที่ร้อยละ 28.79 ซึ่งต่ำกว่าค่าสูงสุดเล็กน้อย

ประการที่สอง แม้ผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมและผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นกลางต่างอยู่ใน “กลุ่มขาขึ้น” แต่สัดส่วนมูลค่าการส่งออกของทั้งสองเทียบกับมูลค่าการส่งออกรวมใน ค.ศ. 2022 นั้นเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 2001 เกินเกณฑ์ร้อยละ 3 เพียงเล็กน้อยเท่านั้น (สัดส่วนของผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมเพิ่มจากร้อยละ 25.47 เป็นร้อยละ 29.09 ขณะที่สัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นกลางเพิ่มจากร้อยละ 19.59 เป็นร้อยละ 23.35) หากดูจากแผนภูมิที่ 4.4 จะพบว่าสาเหตุของการเข้ามาอยู่ใน “กลุ่มขาขึ้น” อย่างฉิวเฉียดนี้มาจากการที่สัดส่วนของสินค้าทั้งสองเปลี่ยนแปลงทิศทางอย่างฉับพลันในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา กล่าวคือ สัดส่วนของผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมมีแนวโน้มลดลงตั้งแต่ ค.ศ. 2013 แต่ใน ค.ศ. 2018 กลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (ทำให้จากที่น่าจะอยู่ใน “กลุ่มขาลง” กลับกลายมาเป็น “กลุ่มขาขึ้น”) ในขณะที่สัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นกลางมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ค.ศ. 2008 แต่ใน ค.ศ. 2019 กลับลดลงอย่างรวดเร็ว จนทำให้สัดส่วนที่น่าจะเกินร้อยละ 3 อย่างขาดลอยกลายเป็นเกินอย่างฉิวเฉียด การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นจุดที่น่าสนใจซึ่งจะอธิบายในลำดับถัดไป

ในทำนองเดียวกัน สัดส่วนที่ลดลงของผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงไม่ได้หมายความว่ามูลค่าการส่งออกจะลดลงเสมอไป แต่อาจเพิ่มขึ้นช้ากว่าสินค้าที่ระดับเทคโนโลยีอื่นๆ ตารางที่ 4.2 จึงแสดงอัตราการเจริญเติบโตที่แท้จริงเฉลี่ยของมูลค่าสินค้าทั้ง 5 ระดับเทคโนโลยีซึ่งเมื่อพิจารณาอัตราเฉลี่ยในช่วง ค.ศ. 2001-2022 ก็พบว่าเป็นบวกทั้งหมด แต่ว่าผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยต่ำที่สุด ขณะที่ผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐานซึ่งโดดเด่นที่สุดในกลุ่มขาขึ้นมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยสูงที่สุดในช่วงเวลาเดียวกัน

ตารางที่ 4.2

อัตราการเจริญเติบโตที่แท้จริงเฉลี่ยของมูลค่าสินค้า
ทั้ง 5 ระดับเทคโนโลยีในช่วงเวลาต่างๆ
(หน่วย: ร้อยละ)

ระดับเทคโนโลยี	2001-2022	ช่วงเติบโต (2001- 2010)	ช่วงชะลอตัว (2011- 2016)	ช่วงฟื้นตัว (2017- 2022)
primary	13.82	23.58	1.56	11.43
resource-based	15.02	24.53	6.91	8.86
low-tech	10.60	18.66	8.33	0.77
medium-tech	12.97	25.83	4.30	2.36
high-tech	9.01	26.81	-6.30	-2.38

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน สามารถอ่านรายละเอียดการคำนวณได้ในภาคผนวก

เมื่อพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยในช่วง ค.ศ. 2001-2010 จะพบว่า แม้ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเติบโตเร็วกว่าสินค้าที่ระดับเทคโนโลยีอื่นๆ แต่ส่วนต่างก็ไม่ได้มากนัก จึงกล่าวได้ว่าสินค้าทุกระดับเทคโนโลยียกเว้นผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นต่ำ (ซึ่งมีอัตราการเจริญเติบโตและมูลค่าน้อยที่สุด) ล้วนมีส่วนผลักดันให้ช่วงเวลาดังกล่าวเป็น “ช่วงเติบโต” ของการส่งออกไปจีน แต่ในช่วงเวลาต่อมา การส่งออกสินค้าทุกระดับเทคโนโลยีชะลอตัวลง โดยผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเป็นจำพวกเดียวที่มีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยติดลบ ซึ่งหมายความว่ามียอทธิพลมากที่สุด ทำให้เวลานี้กลายเป็น “ช่วงชะลอตัว” ขณะที่ในช่วงเวลาสุดท้ายที่เป็น “ช่วงฟื้นตัว” นั้น ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นต่ำ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นกลาง และผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงไม่ได้แสดงสัญญาณว่าฟื้นตัวจากช่วงเวลาก่อนหน้า อันที่จริงการที่มูลค่าการส่งออกของผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงติดลบน้อยลงจาก -6.30 เป็น -2.38 ไม่ได้หมายความว่าส่งผลทางบวกต่อการฟื้นตัวของการส่งออกไปจีน แต่หมายความว่ามูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงนั้น

สวนทางกับกระแสการฟื้นตัว หรือเท่ากับลดการส่งออกไปจีนในทั้งสองช่วงเวลา โดย “ช่วงชะลอตัว” มีแรงกดดันมากกว่า “ช่วงฟื้นตัว” ในทางตรงกันข้าม ผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมและผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐานคือกลุ่มสินค้าที่มี อัตราการเจริญเติบโตของมูลค่าการส่งออกที่แท้จริงแตกต่างจากช่วงเวลาก่อนหน้าอย่างชัดเจน หรือเป็นเสมือนเครื่องยนต์ที่ขับเคลื่อนการส่งออกไปจีนใน “ช่วงฟื้นตัว” นั่นเอง

ข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะ และระดับเทคโนโลยีของสินค้าที่ส่งออกจากไทยไปจีน

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า จุดเด่นของไทยในการส่งออกไปจีนหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ค.ศ. 1997 อยู่ที่ความหลากหลายของสินค้า จุดเด่นนี้ยังคงอยู่ตลอด 2 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยตารางที่ 4.1 ซึ่งแสดงว่าบางช่วงเวลาที่สินค้าบางจำพวกกลดบทบาทลงก็มีสินค้าบางจำพวกเติบโตขึ้นมาแทน แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ในปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็น “ช่วงฟื้นตัว” ของการส่งออกไปจีนนั้น สินค้าที่โดดเด่นคือจำพวกอาหารซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมและผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐาน ส่วนเครื่องจักรและเครื่องไฟฟ้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและเคยโดดเด่นใน “ช่วงเติบโต” ซึ่งตรงกับทศวรรษ 2010 กลับมีบทบาทลดลง

ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนพลวัตของการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่งแห่งที่ในระบบเศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีน ในทางหนึ่ง เมื่อจีนสามารถผลิตสินค้าเทคโนโลยีสูงได้มากขึ้น ความต้องการนำเข้าก็ลดน้อยลง Gallagher and Porzehnski (2010) พบว่าช่วง ค.ศ. 1985-2006 จีนเพิ่มการส่งออกสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงได้ถึงร้อยละ 100,000 และทะยานจากอันดับที่ 29 มาเป็นอันดับที่ 1³ นอกจากนี้ จีนได้เน้นบทบาทของตนเองในฐานะศูนย์กลางการผลิต

³ สินค้าเทคโนโลยีสูงใน Gallagher and Porzehnski (2010) มีนิยามแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในบทความนี้

สินค้าหัตถอุตสาหกรรมสำหรับการบริโภค ทำให้จีนต้องพึ่งพาการนำเข้าสินค้าขั้นปฐมในฐานะวัตถุดิบของการผลิตสินค้าดังกล่าวจากแหล่งต่างประเทศมากขึ้น ประเทศที่ผลิตสินค้าเหล่านี้จึงส่งออกไปยังตลาดจีนมากขึ้นไปด้วย (Eichengreen, Rhee, and Hui 2007) กล่าวคือ จีนเป็นศูนย์กลางของห่วงโซ่การผลิตของสินค้าแทบทุกประเภท ไทยและประเทศอื่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงผันตัวเองจากการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมไปส่งออกผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมและผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐาน เช่น ผลิตภัณฑ์ป่าน้ำมัน ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และผลิตภัณฑ์เกษตรกรรมอื่นเพิ่มมากขึ้น (Coxhead 2007)⁴

รูปแบบการค้าขายผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมระหว่างไทยกับจีนมีแนวโน้มทวีความเข้มข้นขึ้นอีกจากการก่อสร้างเส้นทางรถไฟขนาดมาตรฐาน (standard gauge) ที่รางมีขนาดกว้าง 1.4 เมตร⁵ ในเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างประเทศลาวกับมณฑลยูนนานทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน รางรถไฟข้างต้นทำให้การขนส่งผลิตภัณฑ์ขั้นปฐม โดยเฉพาะสินค้าเกษตรเป็นไปอย่างสะดวกขึ้น ดังเห็นได้จากข่าวที่ระบุว่า บริษัทขายผลไม้ขนาดใหญ่ของจีนอย่าง Hongjiu Fruit ทดลองใช้เส้นทางรถไฟนี้ขนส่งทุเรียนจำนวน 28 ตู้คอนเทนเนอร์ น้ำหนักกว่า 400 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 108 ล้านบาท (21.6 ล้านบาท) ใน ค.ศ. 2023 โดยรถไฟขบวนนี้ติดตั้งระบบทำความเย็นที่ควบคุมทั้งอุณหภูมิและความชื้น

⁴ นำสังเกตว่างานของ Eichengreen, Rhee and Hui (2007) และ Coxhead (2007) ล้วนตีพิมพ์ตั้งแต่ทศวรรษ 2000 นั้นหมายความว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีนมีลักษณะเช่นนี้มาลึกซึ้งแล้ว ก่อนที่จะปรากฏให้เห็นผ่านลักษณะและระดับเทคโนโลยีของสินค้าส่งออกดังที่แสดงในบทความนี้

⁵ กลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ ปัจจุบัน มีรางรถไฟ 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) รางรถไฟแบบขนาดความกว้าง 1 เมตร (meter gauge) ซึ่งรางรถไฟประเภทนี้มักถูกเรียกกันอย่างไม่เป็นทางการในอีกชื่อ “รางอาณานิคม” (colonial gauge) เพราะรางประเภทนี้หลายแห่งก็มรดกจากยุคดังกล่าว ซึ่งรางรถไฟส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้เป็นรางรถไฟแบบ 1 เมตร และ (2) รางรถไฟมาตรฐาน (standard gauge) ที่มีขนาดความกว้างของราง 1.4 เมตร โดยรางรถไฟประเภทนี้ใช้ในเส้นทางรถไฟที่เชื่อมต่อระหว่างกรุงเวียงจันทน์กับมณฑลยูนนานของจีน

บริษัทกล่าวว่า การขนส่งทางรถไฟใช้เวลาน้อยกว่าการขนส่งทางทะเลและทำให้ผลไม้เน่าเสียน้อยลง แม้ต้นทุนการขนส่งทางบกจะสูงกว่าก็ตาม (สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ เมืองหนานหนิง, 16 มิถุนายน 2566) ความสะดวกและความรวดเร็วที่เพิ่มขึ้นจากการใช้ระบบรางทำให้การส่งออกสินค้าปฐมภูมิของไทยไปจีนมีโอกาสดิบโตเพิ่มขึ้น

แม้การก่อสร้างโครงข่ายรางรถไฟที่เชื่อมต่อระหว่างไทยกับจีนนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของการค้าขายสินค้าปฐมภูมิ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอย่างผลไม้เมืองร้อน แต่การเติบโตของการค้าขายสินค้าประเภทนี้อาจเผชิญกับความท้าทายบางประการ ประการแรกคือ อิทธิพลของ “ล้ง” หรือพ่อค้าคนกลางทางจีนที่มีอิทธิพลเติบโตขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ดังที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีของการซื้อขายทุเรียนในพื้นที่ภาคตะวันออกและภาคใต้ของไทย พ่อค้าคนกลางเหล่านี้กำหนดความเป็นไปของตลาดผลไม้ในฐานะของผู้มีอำนาจผูกขาดการซื้อ (monopsonistic power) (Trin 2020, 108-111) สถานการณ์เช่นนี้อาจทำให้เกษตรกรไทยมีอำนาจต่อรองน้อยลงจนนำไปสู่การขายผลผลิตในราคาต่ำลงได้ และประการที่สองคือ การส่งออกสินค้าเกษตรจากไทยไปยังจีนยังเผชิญกับอุปสรรคจากมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (non-tariff barriers) เช่น การกำหนดให้ครอบคลุมใบอนุญาตนำเข้าหรือการประกอบธุรกิจในจีน และมาตรการด้านการกักกันโรค (quarantine) ดังที่ปรากฏในกรณีของการส่งออกทุเรียนจากไทยไปยังจีน ผู้ค้าทุเรียนชาวไทยไม่สามารถส่งออกไปยังจีนโดยตรง เนื่องจากข้อกำหนดเรื่องการถือครองใบอนุญาตที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าและการผ่านขั้นตอนการกักกันโรค โดยทางจีนระบุว่าผู้ถือครองใบอนุญาตเหล่านี้ต้องจดทะเบียนในฐานะนิติบุคคลในระบบของจีน ผู้ค้าเหล่านี้จึงเลือกแสดงบทบาทเป็นผู้จัดหาผลผลิต (suppliers) ให้แก่พ่อค้าจีน มากกว่าการส่งออกโดยตรงซึ่งต้องแบกรับต้นทุนการทำธุรกิจที่สูงกว่า (Punpreecha, Papatsara and Nuttaporn 2022, 87-88) สถานการณ์ที่เกิดขึ้นชวนให้คิดว่า รัฐบาลไทยควรจัดการแบ่งสรรผลประโยชน์และรับมือกับผลกระทบจากการค้าระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้นน้อยอย่างไรต่อไป

บทสรุป

การค้ากับจีนมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมานานหลายทศวรรษ บทความนี้ใช้สัดส่วนมูลค่าการส่งออกไปจีนเทียบกับการส่งออกทั้งหมดของไทย และสัดส่วนมูลค่าการส่งออกไปจีนเทียบกับ GDP ของไทยเพื่อแสดงว่าการเปลี่ยนแปลงบทบาทของการค้ากับจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมาแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ “ช่วงเติบโต” ซึ่งหมายถึงตลอดทศวรรษ 2000 ที่สอดคล้องกับช่วงเติบโตของการค้าระหว่างประเทศทั่วโลก “ช่วงชะลอตัว” ซึ่งหมายถึงต้นทศวรรษ 2010 ที่มีวิกฤตเศรษฐกิจเกิดขึ้นในหลายประเทศ และ “ช่วงฟื้นตัว” ซึ่งหมายถึงปลายทศวรรษ 2010 จนถึงปัจจุบันที่การค้าทั่วโลกเติบโตขึ้นอย่างช้าๆ โดยส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่อุปสงค์สินค้าเติบโตช้าลงและการกีดกันทางการค้าที่เพิ่มขึ้นหลังสงครามการค้า (trade war) ระหว่างจีนกับสหรัฐฯ โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่าการค้ากับจีนในปัจจุบันมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมากขึ้นเมื่อเทียบกับ ค.ศ. 2001 การสานสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเพื่อให้การส่งออกไปยังจีนเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องจึงเป็นเรื่องสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทยในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การค้ากับจีนยังก่อให้เกิดข้อกังวล 2 ประการ ประการแรก การมี “ช่วงชะลอตัว” หมายความว่า การส่งออกไปจีนไม่ได้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา การชะลอตัวในต้นทศวรรษ 2010 เป็นผลจากการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกที่สะสมมาตั้งแต่วิกฤตซับไพรม์ใน ค.ศ. 2008 ตามมาด้วยวิกฤตหนี้ของหลายประเทศในยุโรปซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 2009 ไปจนกระทั่งกลางทศวรรษ 2010 วิกฤตเหล่านี้ทำให้ชาติตะวันตกต้องการสินค้าจากจีนลดลงซึ่งก็ส่งผลให้จีนต้องการสินค้าจากไทยลดลงอีกต่อหนึ่ง (แน่นอนว่า สินค้าที่ไทยส่งออกไปประเทศตะวันตกโดยตรงซึ่งมีสัดส่วนไม่น้อยก็ลดลงเช่นกัน) หรือกล่าวได้ อีกอย่างว่า การที่อุปสงค์จากต่างชาติช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจมากขึ้นทำให้เศรษฐกิจไทยนั้นอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศยิ่งขึ้นไปด้วย เหตุการณ์นี้ชวนให้เกิดข้อกังวลว่า การส่งออกสินค้าไทยไปจีนจะนำไปสู่การ

พัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืนได้หรือไม่ และหากเศรษฐกิจจีนและเศรษฐกิจโลกตกต่ำ เศรษฐกิจไทยจะถูกพัฒนาให้ตกต่ำตามไปด้วยหรือไม่

ข้อกังวลประการที่สองมาจากการที่สินค้าเกษตรซึ่งถูกจัดให้เป็นผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น แต่สินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในการบุกตลาดจีนกลับมีบทบาทลดลงอย่างน่าใจหาย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสินค้าส่งออกทำนองนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแต่ในไทยเท่านั้น Cooney (2016) เสนอว่าหลัง ค.ศ. 2000 อาร์เจนตินา บราซิล และอีกหลายประเทศในลาตินอเมริกาหันไปผลิตสินค้าขั้นปฐม เช่น ผลิตภัณฑ์จากถั่วเหลือง น้ำตาล เนื้อวัว และกาแฟ เพื่อส่งออกเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของส่งออกเป็นพลังที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตภายในประเทศเหล่านี้ ทรัพยากรในการผลิตถูกโยกย้ายจากภาคอุตสาหกรรมไปยังภาคเกษตรกรรม และการผลิตสินค้าขั้นปฐมเหมือนที่เคยเป็นในอดีต Cooney เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “การกลับไปสู่สินค้าขั้นปฐมอีกครั้ง” (reprimarization) ซึ่งนั่นหมายถึงการเสียโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงกว่าและมีผลิตภาพมากกว่า หรืออาจถึงขั้นทำให้เกิด “การถดถอยของภาคอุตสาหกรรมก่อนเวลาอันควร” (premature deindustrialization) อย่างไรก็ตาม Tanadej and Praopan (2024) พบว่าอุตสาหกรรมไทยยังไม่เข้าสู่ช่วงถดถอย แต่ทว่ามูลค่าการผลิตและการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมนั้นเติบโตช้าลงเรื่อยๆ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลจากการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมไปจีนที่ลดลงโดยเฉพาะสินค้าเทคโนโลยีขั้นสูง และการเติบโตที่มากขึ้นของอุตสาหกรรมเกษตรซึ่งอาจจะดึงแรงงานและทุนออกไปจากภาคอุตสาหกรรม

ข้อกังวลเหล่านี้ไม่ได้หมายความว่าบทบาทของการส่งออกไปจีนควรลดลง และไม่ได้หมายความว่า การส่งออกผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมควรถูกจำกัด แต่ควรนำไปสู่การขบคิดว่า ทำอย่างไรความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนจึงจะมีเสถียรภาพ และไม่อ่อนไหวไปกับสถานการณ์เศรษฐกิจโลกจนเกินไป นอกจากนี้ยังควรนำไปสู่การขบคิดอีกว่า ทำอย่างไรสินค้าที่ใช้ระดับเทคโนโลยีขั้นสูงจึงจะสามารถเข้าไปขายในตลาดจีนได้มากขึ้น ในขณะที่การส่งออกสินค้าขั้นปฐมก็ยังคงสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำแก่คนไทย นักเศรษฐศาสตร์มักจะพูดถึงการพัฒนา

ผลิตภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิต และการปรับสินค้าให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพิ่มความสามารถในการแข่งขันกับต่างชาติ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่จีนพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตได้อย่างต่อเนื่องและยกระดับสินค้าจนแข่งขันกับชาติตะวันตกได้อย่างไม่น้อยหน้า ห่วงโซ่การผลิตสินค้าทั่วโลกจึงมีความเชื่อมโยงกับจีนมากขึ้น การแข่งขันเพื่อเอาชนะผู้ผลิตจากจีนคือการปั่นกระแสโลกและแทบจะเป็นไปไม่ได้ ดังนั้น การดำเนินความสัมพันธ์กับจีนเพื่อให้ผู้ประกอบการไทยเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่การผลิตสินค้าทันสมัยจากจีนจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทย

ภาคผนวก

ข้อมูลการส่งออกในบทความนี้นำมาจากเว็บไซต์ www.trademap.com ของ International Trade Centre (ITC) ซึ่งรวบรวมข้อมูลการค้าระหว่างประเทศของหลายประเทศทั่วโลกจากฐานข้อมูลของสหประชาชาติที่ชื่อว่า UN Comtrade ประกอบกับข้อมูลจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลสินค้าเข้าออกของแต่ละประเทศ จากนั้นก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดการทำให้เข้าถึงได้ง่ายและสะดวกต่อผู้ใช้งาน มูลค่าการส่งออกทั้งหมดเป็นข้อมูลรายปีมีหน่วยเป็นเหรียญสหรัฐ ผู้เขียนแปลงมูลค่าที่เป็นตัวเงินนี้ให้เป็นมูลค่าที่แท้จริงโดยใช้ดัชนีราคาส่งออก (export price index) จากเว็บไซต์ธนาคารแห่งประเทศไทย

ฐานข้อมูลจำแนกสินค้าตามพิกัดศุลกากระบบฮาร์โมนไนซ์ (Harmonized System: HS) โดยสินค้าที่นำมาซื้อขายในระดับสากลจะได้รับรหัส (HS Code) 6 หน่วย 2 หน่วยแรกจำแนกสินค้าตาม “ตอน” (chapter) 2 หน่วยต่อมาคือ “ประเภท” (heading) และ 2 หน่วยสุดท้ายคือ “ประเภทย่อย” (subheading) สินค้ามีทั้งหมด 97 ตอน (รหัส 2 หน่วยแรก คือ 01-98 โดยไม่มีรหัส 77) โดยสินค้าในตอนที่ดีๆ กันส่วนใหญ่จะมีลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งถูกแบ่งอย่างเป็นทางการ 21 “หมวด” (section) การแบ่งสินค้าออกเป็น “จำพวก” ในบทความนี้ทำโดยผู้เขียนเองโดยการผนวกบางหมวดที่สินค้ามีลักษณะใกล้เคียงกัน

เข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถแสดงผลการศึกษาได้ โดยที่ตัวเลขสัดส่วนของมูลค่าส่งออกสินค้าแต่ละจำพวกต่อมูลค่าส่งออกสินค้าทั้งหมดไม่ต่างกันจนไม่สามารถแสดงให้เห็นในรูปได้ สินค้ามีทั้งสิ้น 10 จำพวก ได้แก่ (1) อาหาร (HS ตอนที่ 01-24) (2) ปิโตรเลียม (HS ตอนที่ 25-27) (3) เคมีภัณฑ์และพลาสติก (HS ตอนที่ 28-39) (4) ยาง (HS ตอนที่ 40) (5) หนังสัตว์และไม้ (HS ตอนที่ 41-49) (6) เครื่องนุ่งห่มและสิ่งทอ (HS ตอนที่ chapter 50-67) (7) โลหะและหินมีค่า (HS ตอนที่ 68-83) (8) เครื่องจักร (HS ตอนที่ 84) (9) เครื่องไฟฟ้า (HS ตอนที่ 85) และ (10) ยานพาหนะ (HS ตอนที่ 86-89) ส่วนสินค้าที่มี HS ตอนที่ 90-98 นั้นมีความหลากหลาย ผู้เขียนพิจารณาว่าเป็นจำพวกสินค้าอื่นๆ แต่เมื่อเป้าหมายของการแบ่งสินค้าเป็นจำพวกคือเอาสินค้าที่มีลักษณะใกล้เคียงกันหรือสัมพันธ์กันมาจัดไว้ด้วยกัน การเสนอผลการศึกษาของสินค้าอื่นๆ ซึ่งเป็นการเอาสินค้าหลากหลายลักษณะที่แบ่งเป็น 10 จำพวกข้างต้นไม่ได้มารวมกัน จึงไม่ตอบเป้าหมายของการศึกษา อีกทั้งเมื่อคำนวณสัดส่วนมูลค่าการส่งออกของสินค้าอื่นๆ เทียบกับการส่งออกทั้งหมดออกมาแล้ว พบว่าตัวเลขค่อนข้างต่ำ ผู้เขียนจึงไม่ได้นำผลมาแสดงในแผนภูมิที่ 4.3 และตารางที่ 4.1

การจำแนกสินค้าตามระดับเทคโนโลยีเป็น 5 ระดับในบทความนี้ ดัดแปลงมาจากการจำแนกสินค้าตามระดับเทคโนโลยีของ Lall (2000) ซึ่งใช้ข้อมูลการค้าระบบ Standard International Trade Classification (SITC) แต่เนื่องจากข้อมูลที่ผู้เขียนใช้ในบทความนี้เป็นข้อมูลตามระบบฮาร์โมนีซ์ ผู้เขียนจึงเทียบรหัส SITC กับรหัส HS จากนั้นจึงทำการจำแนกสินค้าตามระดับเทคโนโลยีออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

(1) ผลิตภัณฑ์ขั้นปฐม (primary products) คือ สินค้าที่ได้มาจากธรรมชาติโดยตรงหรือผลิตได้โดยง่าย ไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อน เช่น ผลไม้สด ธัญพืช ผัก สิ่งมีชีวิต น้ำมันดิบ เป็นต้น

(2) ผลิตภัณฑ์ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐาน (resource-based manufactures) คือ สินค้าที่แปลงผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมเป็นสินค้าชนิดใหม่โดยใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่จะเป็นกระบวนการผลิตที่เน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก เช่น อาหารกระป๋อง แป้ง น้ำมันพืช อัญมณี เป็นต้น

(3) ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นต่ำ (low-technology manufactures) คือ สินค้าที่ใช้เครื่องจักรที่ไม่ซับซ้อน การผลิตไม่ได้มีขั้นตอนหลากหลาย และไม่จำเป็นต้องใช้เวลานานเพื่อเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นสำหรับการผลิต เช่น เสื้อผ้า เครื่องหนัง เครื่องปั้นดินเผา

(4) ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นกลาง (medium-technology manufactures) คือ สินค้าที่ใช้เครื่องจักรและกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนในการผลิต จำเป็นต้องมีการวิจัยและพัฒนาในระดับหนึ่งจึงจะสามารถพัฒนาเทคโนโลยีขั้นนี้ได้ และบางทักษะที่จำเป็นสำหรับการผลิตต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ เช่น ชิ้นส่วนรถยนต์ ป้าย พลาสติก เป็นต้น

(5) ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง (high-technology manufactures) คือ สินค้าที่ใช้เครื่องจักรที่ซับซ้อนมากขึ้นในการผลิต การพัฒนาเทคโนโลยีจนสามารถผลิตสินค้าเหล่านี้ได้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า มอเตอร์ ยานบางประเภท เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การจำแนกสินค้าทั้ง 2 ระบบมีการปรับปรุงรหัสทุกๆ 5 ปี เพื่อให้มีความเหมาะสมกับเทคโนโลยีและทำให้สินค้าออกใหม่มีรหัสที่เหมาะสม สินค้าใหม่ที่ไม่ได้อยู่ใน Lall (2000) จึงถูกจำแนกระดับเทคโนโลยีตามดุลพินิจของผู้เขียน และข้อมูลของสินค้าที่มี HS ตอนที่ 90-98 ที่ไม่ได้แสดงในการวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญตามลักษณะสินค้านั้นถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญตามระดับเทคโนโลยีด้วย

สุดท้าย ข้อมูล GDP ของไทยนำมาจากฐานข้อมูล World Development Indicators ในเว็บไซต์ของธนาคารโลก (World Bank)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ เมืองหนานหนิง. 2566. “บริษัท จัดจำหน่ายผลไม้อันดับหนึ่งของจีน เหมากบวกรถไฟจีน-ลาว-ไทย เป็นครั้งแรกในการนำเข้าทุเรียน.” กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 16 มิถุนายน. เข้าถึงเมื่อ 26 มิถุนายน 2567. <https://www.ditp.go.th/post/127632>.

ภาษาอังกฤษ

- Athukorala, Prema-chandra, and Suphat Suphachalasai. 2004. “Post-Crisis Export Performance in Thailand.” *ASEAN Economic Bulletin* 21 (1): 19-36. muse.jhu.edu/article/387682. *The Chinese Economy*
- Chulacheeb Chinwanno. 2008. “Thai-Chinese Relations: Security and Strategic Partnership.” S. Rajaratnam School of International Studies Working Paper No. 155, March 24. Access June 25, 2024. .
- Bahmani-Oskooee, Mohsen and Tatchawan Kanitpong. 2019. “Thailand-China commodity trade and exchange rate uncertainty. *The Journal of Economic Asymmetries* 20 (C).
- Chulacheeb Chinwanno. 2009. “Rising China and Thailand’s Policy of Strategic Engagement.” In *The Rise of China: Responses from Southeast Asia and Japan*, edited by Jun Tsunekawa, 81-109. Tokyo: National Institute for Defense Studies. .
- Cooney, Paul. 2016. “Reprimarization: Implications for the Environment and Development in Latin America: The Cases of Argentina and Brazil.” *Review of Radical Political Economics* 48 (4): 553-561. <https://doi.org/10.1177/0486613416655639>.

- Coxhead, Ian. 2007. "A New Resource Curse? Impacts of China's Boom on Comparative Advantage and Resource Dependence in Southeast Asia." *World Development* 35 (7): 201-206. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2006.10.012>.
- Eichengreen, Barry, Yeongseop Rhee, and Tong Hui. 2007. "China and Exports of Other Asian Countries." *Review of World Economics* 143 (2): 201-26. <https://doi.org/10.1007/s10290-007-0105-0>.
- Gallagher, Kevin, and Roberto Porzecanski. 2010. *The Dragon in the Room: China and the Future of Latin American Industrialization*. Palo Alto, C.A.: Stanford University Press.
- Georgieva, Kristalina. 2023. "The Price of Fragmentation: Why the Global Economy Isn't Ready for the Shocks Ahead." *Foreign Affairs*, August 22. Access August 12, 2024. <https://www.foreignaffairs.com/world/price-fragmentation-global-economy-shock>.
- Hewison, Kevin. 2018. "Thailand: An Old Relationship Renewed." *The Pacific Review* 31 (1): 116-130. <https://doi.org/10.1080/09512748.2017.1357653>.
- Katewadee Kularbkaew. 2009. "Sino-Thai Relations during the Thaksin Administration (2001-2006)." *Journal of the Graduate School of Asia-Pacific Studies* 17 (4): 87-101. e.pdf.
- Lall, Sanjaya. 2000. "The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports, 1985-98." *Oxford Development Studies* 28 (3): 337-369. .
- Punpreecha Bhutong, Papatsara Rattanasimanon, and Nuttaporn Udomkiattikul. 2022. "3-Agricultural Exports from Thailand to China: A Value Chain Analysis of Cassava and Durian." In *Agricultural Trade between China and the Greater Mekong Subregion Countries*, edited by Jayant Menon and Vathana Roth, 59-107. Singapore: ISEAS-Yusof Ishak Institute.

Sompop Manarungsan. 2009. "Thailand-China Cooperation in Trade, Investment and Official Development Assistance." In *A China-Japan Comparison of Economic Relationships with the Mekong River Basin Countries*, edited by Mitsuhiro Kagami, 290-367. Chiba: Institute of Developing Economies (IDE)-Japan External Trade Organization (JETRO). .

Tanadej Vechsuruck and Praopan Pratoomchat. 2024. "Double Dualism, Economic Growth Slowdown, and Falling Income Inequality in Thailand." *Asian Development Review*. <https://doi.org/10.1142/S0116110524500069>.

Trin Aiyara. 2020. "Purchasers and Purveyors: Impacts of Chinese Actors in the Thai Economy." In *タイ経済とメコン (Thai Economy and Mekong-ITI Research Series 100)*, edited by Takahashi Yoshi, 100-139. Tokyo: Institute of Trade and Investment (ITI). https://www.iti.or.jp/report_100.pdf.

05

วิวัฒนาการของ ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง จากมุมมองของไทย

กัญญรัตน์ เวชชาชีวะ

บทนำ

ในสายตาของนานาชาติ ประเทศ ขั้วริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) คือโครงการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจของประเทศจำนวนมากเข้ากับจีนอย่างไม่เคยมีมาก่อน และเป็นสัญลักษณ์ของการแผ่ขยายอิทธิพลด้านการต่างประเทศของจีนจนถูกโจมตีว่า เป็นเครื่องมือที่จีนใช้กับประเทศกำลังพัฒนาโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบต่อประเทศที่ต้องกู้ยืมเงินจำนวนมหาศาลเพื่อลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน แต่การศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการและการขยายอิทธิพลของจีนผ่านขั้วริเริ่มดังกล่าวควรจะพิจารณาให้ทะลุอคติและ “ภาพจำ” ในระดับผิวเผินว่าจีนเป็น “ผู้ให้” หรือ “ผู้บังคับ” เพียงฝ่ายเดียว โดยควรศึกษามุมมองของประเทศที่เข้าร่วมโครงการด้วยว่ามีวัตถุประสงค์อะไรที่สนับสนุนขั้วริเริ่มนี้ ตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์กับจีนและประเทศที่ยื่นคนละข้างกับจีนอย่างไร เพราะขั้วริเริ่มสายแถบและเส้นทางไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศหรือเพียงเพื่อแผ่ขยายอิทธิพลเหนือประเทศกำลังพัฒนา แต่เกิดขึ้นในบริบทการพัฒนาและเป้าประสงค์ทางเศรษฐกิจทั้งของจีนและของประเทศในภูมิภาคที่รายล้อมจีน ตลอดจนบริบทของเศรษฐกิจโลกในช่วงเวลานั้นด้วย

เพื่อพิจารณาวิวัฒนาการของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางอย่างรอบด้านมากไปกว่า “ภาพจำ” ที่สื่อจำนวนมากถ่ายทอดไว้ ผู้เขียนจะนำเสนอมุมมองต่อข้อริเริ่มนี้โดยแยกแยะประเด็นต่างๆ อย่างละเอียดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อความกระชับของบทความ ผู้เขียนจะจำกัดขอบเขตการศึกษาวิวัฒนาการของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางเฉพาะในไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในส่วนของการร่วมมือที่ส่งเสริมความเชื่อมโยง (connectivity) ระหว่างประเทศเพื่อชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่พบในข่าวและบทวิเคราะห์ทั่วไปซึ่งมักจะโจมตีข้อริเริ่มนี้จากมุมมองของประเทศนอกภูมิภาคนั้นตรงกับข้อมูลเชิงประจักษ์เพียงใด โดยจะวิเคราะห์กรณีของไทยเป็นพิเศษ เพื่อนำเสนอตัวอย่างที่ให้มุมมองใหม่ที่แยกแยะจุดยืนหรือท่าทีของประเทศต่างๆ ต่อข้อริเริ่มนี้อย่างสมดุลกว่าภาพจำที่ปรากฏในสื่อทั่วไป

บทความนี้แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ กำเนิดของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางในบริบทการพัฒนาเศรษฐกิจภายในของจีน การขยายตัวของข้อริเริ่มนี้กับความเชื่อมโยงในอาเซียน ประวัติการเจรจาช่วงต้นของโครงการก่อสร้างรถไฟความเร็วสูงที่ไทยดำเนินการร่วมกับจีน และการตอบสนองของประเทศที่เคยเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและผู้ลงทุนรายใหญ่มาแต่เดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อข้อริเริ่มดังกล่าวของจีน โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับอคติที่ผู้เขียนเรียกว่า “3 ภาพจำ และ 1 ความคาดหวัง” อันประกอบไปด้วย (1) ภาพจำที่ว่าข้อริเริ่มนี้เกิดจากการต้องการของจีนที่จะแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศเพื่อครอบงำประเทศกำลังพัฒนา (2) ภาพจำที่ว่า จีนเป็นผู้นำในการส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาคผ่านการเสนอข้อริเริ่มนี้ (3) ภาพจำที่ว่าประเทศที่เข้าร่วมข้อริเริ่มดังกล่าวตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีนผ่านเงินกู้ ความช่วยเหลือ และการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ โดยใช้กรณีตัวอย่างของไทยเพื่อวิเคราะห์วิธีการ “เข้าร่วม” ในข้อริเริ่มนี้อย่างละเอียดว่า ประเทศผู้เข้าร่วมมีอำนาจการกระทำและตัดสินใจที่เป็นของตัวเองมากน้อยเพียงใด และ (4) ความคาดหวังที่ว่า เมื่อโครงการในข้อริเริ่มดังกล่าวขยายตัว ประเทศนอกภูมิภาคที่ห่วงกังวลกับการเติบโตของจีนจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินและ/หรือเข้าไปลงทุนโดยตรงยังประเทศในภูมิภาคนี้มากขึ้นไปด้วยหรือไม่

กำเนิดของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง ในบริบทการพัฒนาเศรษฐกิจภายในวจีน

ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางเกิดขึ้นในทศวรรษ 2010 ซึ่งเป็นช่วงเศรษฐกิจจีนที่เคยเติบโตในอัตราเฉลี่ยสูงประมาณร้อยละ 10 ต่อปีในทศวรรษก่อนหน้านี้ ลดลงมาเหลือร้อยละ 7-8 สาเหตุมาจากการปริมาณการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานในทุกภาคส่วนเริ่มเข้าสู่จุดอิ่มตัว ทำให้ผลตอบแทนของการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและอุตสาหกรรมภายในประเทศที่รัฐบาลจีนสนับสนุนอย่างเต็มที่มาตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 1990 นั้นเริ่มน้อยลง (Jones and Hameiri 2020, 5) ซึ่งเป็นเรื่องปกติของการเร่งเพิ่มการลงทุนติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน ที่ในช่วงแรกการลงทุนจะให้ผลผลิตที่สูง ทำให้ได้ผลตอบแทนการลงทุนในระดับสูงและเป็นเครื่องยนต์ขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจเติบโตเร็ว แต่เมื่อเวลาผ่านไปปริมาณทุนต่อปัจจัยการผลิตอื่นๆ เพิ่มขึ้น ผลผลิตจากการเพิ่มทุนจะลดลง (World Bank Group 2018) ผลตอบแทนของการลงทุนในโครงการต่างๆ ภายในประเทศจีนก็ลดลง ประกอบกับเมื่อเศรษฐกิจโลกเผชิญวิกฤตการเงิน ค.ศ. 2008 สถาบันการเงินสำคัญในสหรัฐอเมริกาล้มละลายและส่งผลกระทบเป็นโดมิโนไปยังประเทศพัฒนาแล้วอื่นๆ โดยเฉพาะในยุโรป ส่งผลให้เศรษฐกิจเหล่านี้ซึ่งเคยเป็นผู้นำเข้าสำคัญจากจีนซบเซาลง จีนจึงส่งออกได้น้อยลงมากและจำเป็นต้องอัดฉีดเงินเข้ากระดุนเศรษฐกิจที่เคยพึ่งพาการส่งออก ให้มาพึ่งพาการลงทุนในโครงการโครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ รวมถึงอสังหาริมทรัพย์ เพื่อรักษาการจ้างงานและการกระตุ้นเศรษฐกิจให้เติบโตทดแทนการส่งออกที่ลดลง (Yang and Huizenga 2011, 133-134) เมื่อมีการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้นก็กลับมาเกิดปัญหาเดิม นั่นคือผลตอบแทนต่อการลงทุนที่ลดลง

ในช่วงต้นทศวรรษ 2010 จีนจึงจำเป็นต้องปรับนโยบายเศรษฐกิจพื้นฐานหลายประการ ทั้งการเร่งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตเพื่อการลงทุนที่มีขึ้นต่อมามีผลตอบแทนที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังต้องหาปัจจัยขับเคลื่อน

เศรษฐกิจใหม่ๆ เช่น การสนับสนุนให้การบริโภคภายในประเทศเพิ่มขึ้นมาช่วยทดแทนการลงทุนที่ชะลอตัว ไปจนถึงสนับสนุนการออกไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศเพื่อแสวงหาผลตอบแทนการลงทุนที่ดีกว่าการลงทุนในประเทศ ที่ จะสนับสนุนการรักษาพลัดของการเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ได้ (China Daily 2014) จึงกล่าวได้ว่า ในช่วงเวลาที่มีการประกาศข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง จีนจำเป็นต้องจัดการกับปัญหาทุนล้นเกินภายในประเทศ ผนวกกับนโยบายที่รัฐบาลจีนผลักดันให้วิสาหกิจสัญชาติจีนพัฒนาขีดความสามารถเพื่อออกไปลงทุนในต่างประเทศมากขึ้น (Reddy 2023) ทำให้โอกาสการส่งออกทุนเป็น “ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ” ที่ปฏิเสธไม่ได้สำหรับจีน

ความต้องการของจีนในมิติที่เป็นรูปธรรมข้างต้น สอดคล้องกับความต้องการของจีนในมิติที่เป็นนามธรรม นั่นคือ การวางท่าทีที่เหมาะสมกับการเติบโตของตนในเวทีระหว่างประเทศ (Funairole and Glaser 2017) เพราะหลังจากที่เศรษฐกิจและสังคมจีนพัฒนาอย่างต่อเนื่องเกือบ 50 ปีภายหลังการเปิดประเทศของเติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) จีนในปัจจุบันก้าวขึ้นสู่สถานะมหาอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทั้งในสายตาของประเทศอื่น และของรัฐบาลและประชาชนจีนเอง การวางท่าทีด้านการต่างประเทศที่เหมาะสมกับสถานะและเป้าหมายการพัฒนาของตนจึงเป็นเรื่องสำคัญในการสนับสนุนให้การขยายตัวของตนเป็นไปอย่างราบรื่น

ดังนั้น ภาพจำที่ว่า ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางเกิดจากความต้องการของจีนที่จะแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศเพื่อครอบงำประเทศกำลังพัฒนานั้นอาจจะตรงกับความจริงเพียงบางส่วน แต่ต้องไม่ลืมความท้าทายด้านเศรษฐกิจที่จีนประสบอยู่ภายในประเทศในเวลาเดียวกัน ซึ่งข้อริเริ่มนี้เป็นนโยบายหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจจีนผ่านการออกไปลงทุนในต่างประเทศ และจำเป็นต่อการตอบสนองความท้าทายทางเศรษฐกิจในยุคหลังวิกฤตการเงิน ค.ศ. 2008 ไปพร้อมกับการช่วยให้จีนบรรลุวัตถุประสงค์ด้านการเมืองในเวทีระหว่างประเทศด้วยการสร้างอิทธิพลของตนให้เพิ่มพูนขึ้นด้วย นักวิเคราะห์ที่มองข้อริเริ่มนี้จากมุมดังกล่าวข้างต้นมักจะได้ข้อสรุปว่า รัฐบาลของประเทศที่คิดจะร่วมมือกับจีนควรจะต้องรับผิดชอบอนาคตของตนมากขึ้นในการประเมิน

ความเป็นไปได้และปัญหาอุปสรรคของโครงการ เพื่อให้มั่นใจว่าประเทศของตนจะได้ประโยชน์อย่างแท้จริงจากการเข้าร่วม ไม่ใช่ให้ประโยชน์เกิดขึ้นแก่บริษัทที่มালทุนก่อสร้างในโครงการเหล่านี้แต่เพียงฝ่ายเดียว ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ จะต้องพิจารณาความเป็นไปได้และความยั่งยืนทางการเงินและฐานะการคลังของประเทศตน รวมทั้งพัฒนาความสามารถในการเจรจากับจีน ตลอดจนเสริมสร้างกฎหมายและสภาพแวดล้อมทางกฎระเบียบภายในของตน เพื่อให้แน่ใจว่าประเทศจะได้รับประโยชน์จากข้อริเริ่มนี้อย่างแท้จริง (Jones and Hameiri 2020, 28)

การขยายตัวของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง กับความเชื่อมโยงในอาเซียน

ความต้องการขยายโครงข่ายความเชื่อมโยงทางกายภาพเพื่อประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาเป็นหนึ่งในเป้าหมายของอาเซียนมาตั้งแต่การก่อตั้งองค์การเมื่อ ค.ศ. 1967 ที่ถึงแม้จะมีเป้าหมายด้านการเมืองและความมั่นคงเป็นหลัก แต่ก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของความร่วมมือระหว่างประเทศที่ส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพราะจะเป็นรากฐานสนับสนุนความมั่นคงและความอยู่ดีกินดี ซึ่งในท้ายที่สุดก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างสันติสุขในภูมิภาค เมื่อสงครามเย็นยุติลง อาเซียนต้อนรับสมาชิกเพิ่มขึ้นในทศวรรษ 1990 และนานาประเทศเล็งเห็นศักยภาพของโลกาภิวัตน์และประโยชน์ของความร่วมมือทางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ ในโอกาสที่ก่อตั้งอาเซียนครบ 30 ปีเมื่อ ค.ศ. 1997 ประเทศสมาชิกได้ร่วมกันจัดทำเอกสารที่ชื่อว่า ASEAN Vision 2020 แสดงความปรารถนาที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น และผลักดันความร่วมมือด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการคมนาคมและการสื่อสาร ต่อมาเรื่องดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้ชัดเจนยิ่งขึ้นสู่แนวคิดเรื่องการส่งเสริมความเชื่อมโยงที่เป็นส่วนสำคัญของแผนการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน ผ่านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของความร่วมมือด้วยความ

ตกลงฉบับต่างๆ โดยในเอกสารที่ชื่อว่า Declaration of ASEAN Concord (Bali Concord) II เมื่อ ค.ศ. 2003 มีการประกาศเจตจำนงการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน และแสดงชัดเจนว่าการส่งเสริมความเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐานและการสื่อสารเป็นปัจจัยจำเป็นการก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประเด็นนี้ได้รับการขยายเนื้อหาให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพิ่มขึ้นโดยลำดับในเอกสารฉบับต่อมา เช่น ASEAN Economic Community Blueprint เมื่อ ค.ศ. 2007, Roadmap for an ASEAN Community 2009-2015 เมื่อ ค.ศ. 2009, ASEAN Master Plan on Connectivity (MPAC) เมื่อ ค.ศ. 2010 และ ASEAN Master Plan on Connectivity 2025 เมื่อ ค.ศ. 2016

พัฒนาการในการสร้างประชาคมอย่างต่อเนื่องของอาเซียน ที่ถึงแม้จะค่อยเป็นค่อยไปแต่ก็มั่นคง ทำให้อาเซียนดึงดูดต่อนักลงทุนมากขึ้นโดยลำดับ เพราะอาเซียนมีแผนที่จะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานรองรับการลงทุน มีความตั้งใจที่จะปรับปรุงระเบียบระหว่างกันให้สอดคล้องและเป็นมาตรฐานนานาชาติ ตลอดจนให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจมหภาคที่มั่นคงและสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งสร้างความมั่นใจเพิ่มขึ้นให้แก่การลงทุนระหว่างประเทศ โดยหมุดหมายทางนโยบายอันสำคัญยิ่งที่เสริมสร้างความสำคัญทางเศรษฐกิจของอาเซียนในสายตานักลงทุนระหว่างประเทศก็คือ การเจรจาความตกลงการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับประเทศคู่เจรจาในช่วงทศวรรษ 2000 ไม่ว่าจะเป็น เกาหลีใต้เมื่อ ค.ศ. 2007 ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ จีน และญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 2010 ซึ่งปัจจัยข้างต้นเป็นส่วนสำคัญที่ดึงดูดให้การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) ไหลเข้าอาเซียนเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่มก่อนเกิดวิกฤตการเงิน ค.ศ. 2008 (ASEAN Investment Report 2008, 3)

นอกจากนี้ ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางยังเกิดขึ้นพอเหมาะพอดีกับช่วงที่เศรษฐกิจโลกกำลังฟื้นตัวหลังวิกฤตการเงิน ค.ศ. 2008 และนักลงทุนจากภาคส่วนต่างๆ มองหาแหล่งลงทุนที่มีศักยภาพ น่าเชื่อถือ และมั่นคงในระยะยาว (UNCTAD 2011, 41) ประเทศสมาชิกอาเซียนจึงได้รับประโยชน์โดยตรงจากนักลงทุนที่ต้องการหาแหล่งลงทุนใหม่ที่ให้ผลตอบแทนที่ดีในระยะยาว ทดแทนเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาแล้วที่เข้าสู่ภาวะชบเซา ทำให้อาเซียนเป็นที่หมาย

การลงทุนที่สำคัญในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา โดยมีปริมาณ FDI ไหลเข้าสู่อาเซียนสูงสุดอย่างต่อเนื่องเป็นประวัติการณ์ใน ค.ศ. 2010 ค.ศ. 2012 และ ค.ศ. 2013 คิดเป็นสัดส่วนโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 16-20 ของ FDI จากทั่วโลก ที่ไหลเข้าสู่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหมด (ASEAN Investment Report 2012, 3; 2014, xiii)

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อปัจจัยบวกจากทั้งฝ่ายอาเซียนและฝ่ายจีนได้พัฒนา มาประจวบกันในช่วงทศวรรษ 2010 ขั้วริเริ่มสายแถบและเส้นทางจึงเป็น ข้อเสนอที่มีน้ำหนักและน่าดึงดูดสำหรับทั้งสองฝ่าย อาเซียนต้องการดึงดูดเงิน ลงทุนเพื่อการพัฒนาต่อยอดพลวัตการเติบโตที่มีมาอยู่แล้ว ขณะที่จีนก็ต้องการ สนับสนุนให้เงินทุนภาคเอกชนออกนอกประเทศเพื่อแสวงการแหล่งลงทุนที่ดี จากมุมมองนี้ ภาพจำที่ว่าจีนเป็นผู้นำในการส่งเสริมความเชื่อมโยง (connectivity) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการเสนอข้อริเริ่มจึงไม่ตรงกับความเป็น จจริงเสียทีเดียว เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นคือความตั้งใจในความร่วมมือของทั้งสองฝ่าย ที่มาประจวบเหมาะกันในภาวะที่ปัจจัยถึงพร้อม ไม่ใช่ว่าจีนบังคับให้ประเทศใน อาเซียนเข้าร่วมข้อริเริ่มนี้ แต่เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่จีนแสดงให้เห็นว่า การเชื่อมโยงนโยบายด้านการพัฒนาประเทศเข้ากับข้อริเริ่มดังกล่าวเป็น ประโยชน์ต่อการพัฒนาภายในของทุกฝ่าย อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมข้อริเริ่มนี้ ของแต่ละประเทศในอาเซียนไม่ได้มีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด ซึ่งส่วนต่อไป ของบทความจะวิเคราะห์โดยมุ่งไปยังกรณีของไทย

โครงการก่อสร้างรถไฟความเร็วสูง ที่ไทยดำเนินการร่วมกับจีน: การเข้าร่วมที่มีใช่เข้าข้าง

เข้าร่วม-เข้าข้าง

หนึ่งในข้อกล่าวหาและความกังวลที่มหาอำนาจอื่นแสดงออกอย่างมาก ต่อข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางก็คือ จีนใช้ข้อริเริ่มนี้เป็นเครื่องมือแผ่ขยาย อิทธิพลเหนือประเทศกำลังพัฒนาผ่านการให้เงินช่วยเหลือ (Gelpern et al.

2021; McBride et al. 2023) ไม่ว่าจะเป็นเงินกู้ในอัตราที่ต่ำกว่าท้องตลาด หรือ การให้เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่า ตลอดจนความช่วยเหลือในรูปแบบอื่นๆ เพื่อ เสริมสร้างอิทธิพลของจีนในเวทีระหว่างประเทศ สมมติฐานสำคัญของแนวคิดนี้ คือ การ “เข้าร่วม” ขั้วริเริ่มนี้จะนำไปสู่การ “เข้าข้าง” จีน เพราะประเทศที่ แสดงออกว่าสนับสนุนขั้วริเริ่มนี้ย่อมจะต้องสัมพันธ์กับจีนอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการดำเนินโครงการ ก่อสร้างขนาดใหญ่และต้องรับความช่วยเหลือจากจีนไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง การตกเป็น “ผู้รับความช่วยเหลือ” ย่อมจะนำมาสู่ความเกรงใจและคำนึงถึง ความรู้สึกของผู้ให้ไม่มากนักน้อย และเครื่องบ่งชี้สำคัญประการหนึ่งที่จะ แสดงออกถึงการ “เข้าร่วม” หรือ “เข้าข้าง” ก็คือ การวางท่าทีที่มีต่อขั้วริเริ่มนี้ และการดำเนินโครงการในขอบเขตของขั้วริเริ่มนี้ที่สะท้อนน้ำหนักการสนับสนุน ในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการพิจารณาในกรณีของไทยเป็นตัวอย่าง เพราะเมื่อศึกษารายละเอียดของการเจรจาระหว่างไทยกับจีนตามบันทึกของ ฝ่ายไทยในช่วงเริ่มต้นของโครงการความร่วมมือพัฒนารถไฟความเร็วสูงแล้วจะ พบว่าไทยรักษาสอดคล้องระหว่างมิตรภาพที่ใกล้ชิดกับจีนกับผลประโยชน์ของชาติ ไว้ได้อย่างน่าสนใจ

นิยามของการเข้าร่วมขั้วริเริ่มสายแถบและเส้นทาง

ในลำดับแรก เราควรพิจารณาความหมายและขอบเขตของการ “เข้าร่วม” ขั้วริเริ่มนี้เสียก่อน เพราะขั้วริเริ่มนี้ไม่ใช่ความตกลงระหว่างประเทศ แต่เป็นข้อเสนอจากรัฐบาลจีนต่อรัฐบาลประเทศอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ร่วมกัน (Wu Jiao and Zhang Yunbi 2013; ASEAN-China Center 2013) หรือข้อเชิญชวนให้รัฐบาลต่างประเทศพิจารณาแสดงเจตนารมณ์ร่วมกับจีนใน เชิงนโยบายที่นำไปสู่ความร่วมมือในเชิงปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาในด้าน ต่างๆ (Belt and Road Forum 2017) จึงเป็นการเชิญชวนแบบเปิดกว้างและ ไม่มีการบังคับ รัฐบาลของแต่ละประเทศที่เข้าร่วมสามารถกำหนดขอบเขตความ ร่วมมือกับจีนเท่าที่บริบทของประเทศตนจะอำนวย โดยมีเป้าประสงค์เพื่อ

ตอบสนองยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศตน และดำเนินโครงการภายใต้กรอบ
ข้อริเริ่มนี้โดยใช้หลักการบริหารโครงการที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเงินการคลัง
และใช้วิธีการที่เหมาะสมและควรจะเป็นเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติของตน

คำถามสำคัญคือ การกระทำใดจัดเป็นการ “เข้าร่วม” ในข้อริเริ่มนี้กับจีน
บ้าง อย่างน้อยที่สุด การเข้าร่วมประชุมรับรองผลการประชุมและแสดงเจตนารมณ์
ร่วมกัน ตลอดจนถึงนามในเอกสารความเข้าใจและความตกลงทวิภาคีกับจีน
ในมิติต่างๆ ที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับข้อริเริ่มฯ ก็น่าจะถือได้ว่าเป็นการเข้าร่วม
ตามความหมายที่เข้าใจกันทั่วไปโดยสากล แต่หากจะพิจารณาลงลึกไปอีก
ประเด็นที่มีความสำคัญมากในทางระหว่างประเทศก็คือ น้ำหนักของการเข้า
ร่วมและสนับสนุนข้อริเริ่มนี้ ซึ่งย่อมมีแตกต่างกันไปตามข้อพิจารณาของแต่ละ
ประเทศ รัฐบาลบางประเทศอาจจะต้องการพึ่งพาเงินทั้งด้านการเงิน ด้านความรู้
เชิงเทคนิค ตลอดจนถึงการแสดงท่าทีด้านการเมืองระหว่างประเทศที่ให้น้ำ
หนักแก่ความสัมพันธ์กับจีน ในขณะที่รัฐบาลบางประเทศต้องการเพียง
แสดงความเห็นพ้องกับจีนว่า ข้อริเริ่มนี้เป็นวิสัยทัศน์ที่มีประโยชน์และตรงกับ
ผลประโยชน์ของประเทศตน ตลอดจนถึงสอดคล้องกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ
และสังคมระหว่างประเทศที่เป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ยิ่งไปกว่านั้น เราควร
ต้องพิจารณาละเอียดลงไปอีกชั้นหนึ่งด้วยว่า การเข้าร่วมหรือการสนับสนุน
ข้อริเริ่มนี้เท่ากับเป็นการแสดงออกว่า “สนับสนุน” จีน หรือเลยไปจนถึงการ
“เข้าข้าง” จีนหรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้ประเทศที่วิจารณ์การขยายอิทธิพลของจีน
มักจะเหมารวมว่า การเข้าร่วมข้อริเริ่มดังกล่าว (ซึ่งมิได้หลายลักษณะและหลาย
ระดับน้ำหนักความสำคัญ) เป็นการเข้าข้างจีนไปโดยปริยาย

ในกรณีของไทย ผู้เขียนศึกษาประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในการเจรจาความ
ร่วมมือรถไฟความเร็วสูงไทย-จีน โดยอ้างอิงจากบันทึกสรุปผลการประชุม
คณะกรรมการร่วมเพื่อความร่วมมือด้านการรถไฟระหว่างสองประเทศที่จัดทำ
และเผยแพร่ต่อสาธารณชนโดยกระทรวงคมนาคม เพื่อใช้ข้อมูลที่เป็นทางการ
มากที่สุด และใกล้เคียงกับผลการเจรจาอย่างเป็นทางการที่สะท้อนท่าทีของ
รัฐบาลทั้งสองฝ่ายมากที่สุด

การ “เข้าร่วม” ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางของไทย ด้วยโครงการรถไฟความเร็วสูง

ความปรารถนาที่จะพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงกับต่างประเทศเพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นนโยบายของรัฐบาลไทยมายาวนาน โดยเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2530, 272-277; 2535, 82) รัฐบาลชุดต่างๆ พยายามผลักดันการก่อสร้างเส้นทางรถไฟความเร็วสูงอย่างต่อเนื่อง โครงการที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันเพื่อเชื่อมทางรถไฟเข้ากับลาวและจีนตอนใต้มีความเป็นมาตั้งแต่ ค.ศ. 2010 ดังนั้น เมื่อประธานาธิบดีสีจิ้นผิง (Xi Jinping) แดลงเกี่ยวกับข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งแรกที่อินโดนีเซียเมื่อ ค.ศ. 2013 (ASEAN-China Center 2013) ผู้นำไทยจึงแสดงเจตนาชัดเจนอย่างชัดเจนและรวดเร็วที่จะสนับสนุนข้อริเริ่มนี้ โดยหลังจากพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีนด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางรถไฟในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งของไทย ค.ศ. 2015-2022 เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2014 แล้ว ในเดือนมีนาคมของปีถัดมา คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของไทยสำหรับใช้เป็นกรอบการลงทุนและการดำเนินงานในระยะ 8 ปี และเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนโครงการไปสู่การปฏิบัติ ในโอกาสเดียวกันนั้น ก็ได้เห็นชอบแผนปฏิบัติการ (action plan) ด้านคมนาคมขนส่งระยะเร่งด่วน ค.ศ. 2015 เพื่อใช้เร่งรัดติดตามการดำเนินงานของหน่วยงาน ตลอดจนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ กระทรวงการคลัง และสำนักงบประมาณ พิจารณาจัดหาแหล่งเงินลงทุนตามความเหมาะสม (อินโฟเควสท์ 2558)

หลังจากนั้น มีการเจรจาระดับรัฐมนตรีของทั้งสองฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ ประมาณเดือนละครั้งเป็นเวลาประมาณ 1 ปี ในกรอบคณะกรรมการร่วมเพื่อความร่วมมือด้านการรถไฟระหว่างไทยกับจีน ทำให้การเจรจาตกลงกรอบ

แนวทางความร่วมมือคือเป้าหมายอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมของไทยและรองผู้อำนวยการคณะกรรมการพัฒนาและปฏิรูปแห่งชาติจีนซึ่งเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนของสองฝ่ายร่วมลงนามในกรอบความร่วมมือในการประชุมคณะกรรมการร่วมเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2015 อย่างไรก็ดี หลังจากนั้นไทยและจีนใช้เวลาเพิ่มขึ้นในการเจรจารายละเอียดสำคัญของโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเงิน และมีการหารือนอกกรอบคณะกรรมการร่วมในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม ค.ศ. 2015 ไปจนถึงเดือนมีนาคมของปีถัดมาเพื่อเจรจาประเด็นที่ยังตกลงกันไม่ได้ ดังปรากฏในบันทึกการเจรจาเมื่อวันที่ 29 มกราคม ค.ศ. 2016 ว่า

- 1.1 ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบที่จะเน้นทำการศึกษาการดำเนินการโครงการ เพื่อปรับลดมูลค่าโครงการและลดภาระทางการเงิน โดยแบ่งออกเป็นระยะ ดังนี้...
 - 1.2 ทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับมูลค่าโครงการ ซึ่งยังคงมีความแตกต่างของราคาในบางประเด็น โดยจะหารือกันต่อไปเพื่อให้ได้ข้อยุติ
 - 1.3 ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้มีการหารือเกี่ยวกับการประเมินด้านเศรษฐกิจ การคาดการณ์ปริมาณการขนส่ง ข้อเสนอทางเทคนิค มูลค่าโครงการ ฯลฯ เพื่อให้เริ่มการก่อสร้างได้ภายในเดือนพฤษภาคม 2559 [ค.ศ. 2016] และบรรลุฉันทามติในประเด็นที่เกี่ยวข้องก่อนการประชุมคณะกรรมการร่วมฯ ครั้งที่ 10
- (สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม 2558)

อย่างไรก็ดี การเจรจาคณะกรรมการร่วมครั้งที่ 10 ซึ่งเดิมกำหนดให้เพิ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2016 ต้องเลื่อนออกไป เนื่องจากยังมีความแตกต่างกันในท่าทีที่สำคัญระหว่างสองประเทศ ซึ่งน่าจะเป็นความแตกต่างที่สำคัญมาก เพราะการเจรจาต้องกลับขึ้นไปสู่ระดับผู้นำอีกครั้งหนึ่ง โดยบันทึกอย่างเป็นทางการฉบับต่อมาที่เผยแพร่ต่อสาธารณชนคือ บันทึกสาระสำคัญเกี่ยวกับประเด็นความร่วมมือด้านรถไฟจากผลการหารือทวิภาคีระหว่างพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กับหลี่เค่อเฉียง (Li Keqiang) นายกรัฐมนตรีของจีนเมื่อวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 2016 ซึ่งตรงกับช่วงระหว่างที่พลเอก

ประยุทธ์ เข้าร่วมการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างครั้งที่ 1 มีรายละเอียดสำคัญที่แสดงถึงความพยายามของไทยที่จะรักษาอิสรภาพทางการเงินในการร่วมลงทุนในโครงการดังนี้

1. ประเทศไทยยืนยันที่จะดำเนินโครงการก่อสร้างรถไฟความเร็วสูงร่วมกับฝ่ายจีนต่อไป โดยจะเริ่มดำเนินการก่อสร้างในเส้นทางกรุงเทพ-นครราชสีมา ระยะทางประมาณ 250 กิโลเมตร เป็นลำดับแรก เนื่องจากเส้นทางช่วงดังกล่าวมีความพร้อมมากที่สุด ในขณะที่จะดำเนินการขยายต่อในเส้นทาง นครราชสีมา-หนองคาย และแก่งคอย-มาบตาพุด เมื่อมีความพร้อม

.....
3. ประเทศไทยขอให้จีนพิจารณาปรับลดราคาค่าก่อสร้างลงให้ใกล้เคียงกับการประมาณราคาค่าก่อสร้างของฝ่ายไทย โดยคำนึงถึงการใช้วัสดุอุปกรณ์ และการออกแบบที่จำเป็น

4. เงินลงทุน ประเทศไทยจะลงทุนเองทั้งหมด

5. แหล่งเงินลงทุน ประเทศไทยอาจจะพิจารณากู้เงินจากจีนในอัตราดอกเบี้ย โดยมีเงื่อนไขเงินกู้และอัตราดอกเบี้ยที่ดีที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งเงินอื่น

6. คณะกรรมการร่วมเพื่อความร่วมมือด้านรถไฟระหว่างไทย-จีน จะปรับแผนการดำเนินโครงการฯ จากเดิมที่กำหนดระยะเวลาเริ่มการก่อสร้างโครงการฯ ในเดือนพฤษภาคม 2559 [ค.ศ. 2016] ปรับขยายระยะเวลาออกไปอีก 4-5 เดือน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้พิจารณารายละเอียดโครงการฯ ให้รอบคอบมากที่สุด

(สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม 2559)

บันทึกการประชุมคณะกรรมการร่วมครั้งที่ 10 ที่เกิดขึ้นราว 2 เดือน ภายหลังการหารือทวิภาคีของผู้นำทั้งสองฝ่าย แสดงท่าทีไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ในรายละเอียดถึงความพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขความเป็นไปได้ที่ไทยจะ “พึ่งพาตนเอง” ที่สำคัญอย่างยิ่งคือในด้านการเงิน เช่น

คณะทำงานทั้งสองฝ่ายจะหารือร่วมกันเกี่ยวกับประมาณการมูลค่าการลงทุนของโครงการตามที่ฝ่ายไทยได้ขอให้ฝ่ายจีนพิจารณาปรับตัวเลขต้นทุนการ

ก่อสร้างและระบบรถไฟให้ลดลงโดยยังคงหลักการด้านมาตรฐานและความปลอดภัย และความเหมาะสม

2.1 งานก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Civil Work) (EPC-1) ฝ่ายไทยจะเป็นผู้ดำเนินการเองโดยให้ผู้รับเหมาก่อสร้างของไทยเข้าร่วมก่อสร้างโครงการ

2.2 งานระบบรางและรถไฟความเร็วสูง (EPC-2) ฝ่ายจีนจะคัดเลือกรัฐวิสาหกิจของจีนที่มีผลงานด้านรถไฟความเร็วสูงที่มีคุณภาพโดยได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายไทยเป็นผู้ดำเนินการ

ฝ่ายไทยจะเป็นผู้ให้บริการเดินรถไฟความเร็วสูง โดยจะจัดตั้งบริษัทเดินรถ โดยฝ่ายจีนจะให้ความช่วยเหลือฝ่ายไทยในด้านการบริหารจัดการเดินรถและการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรของไทยให้สามารถเดินรถได้ตั้งแต่เริ่มต้น

ฝ่ายไทยเป็นผู้จัดหาเงินลงทุน โดยในส่วนของบริหารจัดการระบบรถไฟความเร็วสูงจากจีน ฝ่ายไทยยินดีที่จะพิจารณาแหล่งเงินกู้จากจีน โดยคำนึงถึงต้นทุนและเงื่อนไขทางการเงินที่เหมาะสม ซึ่งฝ่ายจีนยินดีที่จะเสนอเงื่อนไขทางการเงินที่ดีที่สุดให้ฝ่ายไทยพิจารณา

(สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม 2559)

ท่าทีของไทยที่พยายามจะพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดนี้ในโครงการนี้ที่แสดงออกในระดับสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ทางการเมือง โดยยังยืนยันท่าทีที่เป็นมิตรและเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางคมนาคมสำคัญในโครงข่ายฮั้วริเริ่มสายแถบและเส้นทางเป็นเครื่องชี้วัดสำคัญว่า ประเทศที่ “เข้าร่วม” ฮั้วริเริ่มนี้พยายามต่อรองเพื่อไม่ให้ฝ่ายเสียเปรียบหรือตกเป็นเบี้ยล่างทางการเงินในกรอบความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ ที่อาจจะนำมาสู่ความเกรงใจจนต้อง “เข้าข้าง” ประเทศที่เป็นผู้ให้และอยู่ในฐานะเหนือกว่า และถึงแม้การแสดงท่าทีของไทยด้านการเงินที่เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างรถไฟความเร็วสูงนี้จะเพียงพอองค์ประกอบหนึ่งในองค์ประกอบจำนวนมากของความสัมพันธ์ระดับทวิภาคี แต่ก็มีความสำคัญไม่น้อยเมื่อดำเนินว่าเส้นทางรถไฟความเร็วสูงดังกล่าวเป็นเส้นทางที่สำคัญยิ่งจากจีนตอนใต้ลงสู่แหลมมลายูและสิงคโปร์ และมีความหมายอย่างยิ่งทั้งทางภูมิรัฐศาสตร์และผลต่อเนื่องทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้น

ไทยเข้าร่วมโดยไม่เข้าข้าง

ความพยายามข้างต้นของไทยสะท้อนให้เห็นในสถิติการลงทุนในโครงการโครงสร้างพื้นฐานจากจีนช่วง ค.ศ. 2010-2018 ซึ่งไม่ได้เข้าสู่ไทยมากเท่ากับประเทศอื่นในอาเซียน (Park et al. 2020, 11-12) เพราะโครงการโครงสร้างพื้นฐานด้านความเชื่อมโยงที่สำคัญในกรอบข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางที่พาดผ่านไทยมีเพียงโครงการรถไฟความเร็วสูงเพียงโครงการเดียว ซึ่งรัฐบาลไทยสรรหาแหล่งเงินทุนเองโดยไม่ได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากรัฐบาลจีน นอกจากนี้ภาคเอกชนไทยและจีนยังมีความร่วมมือโครงการโครงสร้างพื้นฐานในส่วนอื่นที่สำคัญ เช่น เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ตลอดจนยังมีความร่วมมือด้านโครงสร้างพื้นฐานกับฝ่ายอื่นอย่างโครงการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครที่รับการสนับสนุนจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency: JICA) ตลอดจนกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยพิเศษจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) เพื่อสนับสนุนมาตรการรับมือกับการระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นความตั้งใจของรัฐบาลที่จะร่วมมือกับนานาประเทศโดยพยายามรักษาสถานะของความร่วมมือให้สมดุลเหมาะสมกับท่าทีของประเทศไทยในเวทีการเมืองระหว่างประเทศด้วย

วิธีการเข้าร่วมข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางของไทยเช่นนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของวิธีการดำเนินนโยบายความร่วมมือที่แสดงให้เห็นว่า ประเทศผู้เข้าร่วมสามารถแยกแยะวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมในรายละเอียดได้ว่าเข้าร่วมเพราะต้องการ “เข้าข้าง” จีน หรือเพราะตรงกับผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งหากเป็นกรณีหลัง ประเทศดังกล่าวก็ไม่จำเป็นต้องกีดกันความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ ที่ไม่ใช่พันธมิตรของจีน โดยเปิดรับปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือในโครงการต่างๆ ได้ แต่หากเป็นกรณีแรก ทางเลือกที่จะมีความร่วมมือกับประเทศที่ไม่ใช่พันธมิตรกับจีนก็จะน้อยลง เพราะการพึ่งพาจีนทำให้ต้องเกรงใจจีนมากขึ้น

ทั้งนี้ การวิเคราะห์ท่าทีระหว่างประเทศที่ใช้คำว่า “เข้าร่วม” หรือ “เข้าข้าง” เป็นการประมวลและตีความของผู้วิเคราะห์แต่ละคน จึงจำเป็นจะต้องศึกษาอย่างระมัดระวังด้วยการใช้แหล่งข้อมูลที่เป็นทางการและเชื่อถือได้ตลอดจนตระหนักถึง “อคติ” ที่ผู้วิเคราะห์อาจจะมีผ่านการเลือกใช้ข้อมูลและการศึกษาอ้างอิงจากแหล่งที่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง ชุดข้อมูลที่ผู้เขียนใช้ศึกษาเรื่องการ “เข้าร่วม-เข้าข้าง” นี้เป็นการสะท้อนภาพจากแง่มุมของความสัมพันธ์ทวิภาคีไทย-จีนเพียงเรื่องเดียวและมีมิติเดียว เรื่องนี้จึงมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปอีก 2 ด้าน นั่นคือ (1) เราควรศึกษาลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากโครงการลงทุนรถไฟความเร็วสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความร่วมมือที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมูลค่าสูง ทั้งที่อยู่ในการกำกับดูแลของภาครัฐและในภาคเอกชน และ (2) เราควรจะต้องศึกษาความร่วมมือระหว่างไทยกับมหาอำนาจอื่นๆ และประเทศที่ต้องการสกัดกั้นการขยายตัวของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง โดยมีการวิเคราะห์เชิงวิชาการเกี่ยวกับเหตุผลและท่าทีของประเทศในอาเซียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างเป็นระบบที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาเพิ่มเติม (เช่น Kuik 2016)

ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะศึกษาสมมติฐานที่ว่า ประเทศที่เป็นผู้ให้และผู้ลงทุนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มายาวนานแล้วอย่างญี่ปุ่น หรือประเทศอื่นที่ต้องการสกัดกั้นการแผ่ขยายอิทธิพลของจีนในภูมิภาคนี้อย่างสหรัฐอเมริกาตอบสนองอย่างไรต่อวิวัฒนาการของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง และประเทศเหล่านี้ได้เพิ่มการให้ความช่วยเหลือและการลงทุนโดยตรงกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นหลังจากที่ข้อริเริ่มนี้ขยายตัวในภูมิภาคมากขึ้นหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับจีน

ภาพที่ 5.1

แผนการสร้างรถไฟความเร็วสูงของไทยซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จทั้งหมดใน ค.ศ. 2037
โดยมีการเชื่อมต่อกับลาวและจีน

ผู้วาด: กรณ์ฤทธิ์ สายจันทร์

การตอบสนองของประเทศไทยที่เคยเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ และผู้ลงทุนรายใหญ่ต่อวิวัฒนาการของ ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง

ผู้เขียนใช้ชุดข้อมูลเศรษฐกิจในระดับมหภาค 2 ชุด ได้แก่ (1) ตัวเลขการให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการด้านการเงินเพื่อการพัฒนา (Official Development Finance: ODF) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รวบรวมโดย Lowy Institute โดยเป็นข้อมูลช่วง ค.ศ. 2015-2022 ในโครงการ Southeast Asia Aid Map ซึ่งครอบคลุมประเทศสมาชิกอาเซียนและติมอร์-เลสเต และ (2) ตัวเลขการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) ที่ไหลเข้าสู่ประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งรวบรวมโดยสำนักเลขาธิการอาเซียนและการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD, อังกฤษ) ในรูปของเอกสารรายปีที่ชื่อว่า ASEAN Investment Report ช่วง ค.ศ. 2011-2024 ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลเศรษฐกิจมหภาคที่รัฐบาลของประเทศต่างๆ รายงานต่อสหประชาชาติและ/หรือองค์การระหว่างประเทศอื่นๆ จึงมีชุดข้อมูลอนุกรมเวลา (time series data) ค่อนข้างครบถ้วนเหมาะแก่การศึกษาเปรียบเทียบและเป็นเครื่องบ่งชี้โดยคร่าวของการลงทุนในโครงการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน (ASEAN Investment Report 2015) เมื่อพิจารณาในกรอบเวลาเดียวกับที่ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางมีวิวัฒนาการก็สามารถช่วยสะท้อนการขยายตัวของข้อริเริ่มนี้ได้ นอกจากนี้ การให้เงินช่วยเหลือภาครัฐยังเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนท่าทีของประเทศต่างๆ ที่มีต่อสถานการณ์การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีข้อริเริ่มดังกล่าวเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อการแข่งขัน

สมมติฐาน

สมมติฐานที่ผู้เขียนสนใจคือ ประเทศที่กังวลเกี่ยวกับการแผ่ขยายอิทธิพลของจีนต่อประเทศกำลังพัฒนาผ่านโครงการการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ มีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างไรต่อการขยายตัวของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง และเพื่อสกัดกั้นจีน พวกเขาปรับเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน หรือสนับสนุนให้ภาคเอกชนในประเทศของตนลงทุนในโครงการโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนาที่เข้าร่วมข้อริเริ่มนี้บ้างหรือไม่ อย่างไร

ภายหลังการประกาศข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางได้ไม่นาน มหาอำนาจตะวันตกและพันธมิตรมีการหารือเกี่ยวกับการปรับนโยบายเพื่อหวังให้ช่วยกันด้านการขยายตัวของโครงข่ายตามข้อริเริ่มนี้ (Reuters 2018) และโดยที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นใกล้ชิดกับจีนทั้งในเชิงที่ตั้งและความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานในประวัติศาสตร์ แต่ก็เปิดกว้างที่จะมีความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ นอกภูมิภาค ผู้เขียนจึงมีสมมติฐานว่า เพื่อดำเนินการแผ่ขยายอิทธิพลของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านข้อริเริ่มนี้ ประเทศที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก่อน อีกทั้งยังเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแต่เดิมอย่างสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และกลุ่มพันธมิตรตะวันตกจะเพิ่มความช่วยเหลือและ/หรือสนับสนุนให้เอกชนมาลงทุนเพิ่มขึ้นเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคนี้ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ดี ผลการศึกษาเบื้องต้นในภาพรวมพบว่า การปรับตัวของ ODF และ FDI ทั้งจากจีนและจากประเทศที่เป็นผู้ให้และผู้ลงทุนรายใหญ่ดั้งเดิมภายในระยะเวลา 10 ปีที่ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางพัฒนามา แสดงถึงข้อเท็จจริงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ซับซ้อนมากไปกว่าภาพจำที่ว่า จีนทุ่มเทการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินภาครัฐเพื่อเข้าครอบงำประเทศกำลังพัฒนาผ่านข้อริเริ่มนี้ หรือภาพจำที่ว่า ประเทศผู้ให้ดั้งเดิมขยายการลงทุนและการให้ความช่วยเหลือภาครัฐเพื่อสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีน

การให้ความช่วยเหลือด้านการเงินอย่างเป็นทางการ

สถิติการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินอย่างเป็นทางการสู่ประเทศสมาชิกอาเซียนช่วง ค.ศ. 2015-2022 ตามตารางที่ 5.1 แสดงว่า จีนเป็นประเทศที่ให้ ODF แก่อาเซียนมากที่สุดในช่วงต้นของกรอบเวลา โดยมีปริมาณ ODF เฉลี่ยต่อปีประมาณ 5.5 ล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งมากกว่า 3 ใน 4 ของความช่วยเหลือนี้ไปสู่โครงการโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากนี้ กว่าร้อยละ 85 ของ ODF ที่จีนให้แก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในรูปของเงินกู้อัตราดอกเบี้ยพิเศษ (preferential loans) ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากกว่าการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินของประเทศผู้ให้ดั้งเดิมอื่นๆ (Dayant et al. 2023) อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่น่าสนใจด้วยว่า จีนให้ ODF จำนวนมากในช่วงต้นภายหลังการประกาศข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (มากกว่าญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริการวมกัน) และค่อยๆ ลดลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งน่าจะสะท้อนถึงสถานการณ์เศรษฐกิจภายในจีนที่ประสบความท้าทายหลายประการที่เกิดขึ้นจากการระบาดใหญ่ ตลอดจนจีนได้ประกาศผูกพันการให้เพื่อสนับสนุนโครงการโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ไว้ตั้งแต่ช่วงต้นของการประกาศข้อริเริ่มนี้แล้ว

อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์ชุดข้อมูลให้ลึกลงไปอีกจะพบว่า จีนสามารถให้ ODF ในปริมาณมากแก่เพียงบางประเทศเท่านั้น ที่สำคัญคือลาวและกัมพูชา ซึ่งปริมาณ ODF จากจีนสูงราวร้อยละ 8-10 ของรายได้ประชาชาติของแต่ละประเทศ และมีปริมาณมากกว่าที่สหรัฐอเมริกาให้ราว 5-10 เท่า ทั้งนี้อินโดนีเซียเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีปริมาณ ODF จากจีนไหลเข้าในปริมาณสูงอย่างสม่ำเสมอ โดยในช่วง ค.ศ. 2015-2020 มีค่าเฉลี่ยรายปีเป็นสัดส่วนสูงประมาณ 1 ใน 3 ของ ODF ทั้งหมดจากจีนที่ไหลเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเมื่อมองเจาะลึกลงไปยังประเทศอื่นในภูมิภาคก็ยิ่งพบความน่าสนใจ เช่น เวียดนามรับ ODF จากจีนมากในช่วง ค.ศ. 2015-2018 ซึ่งเป็นช่วงต้นของการประกาศข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง แต่ก็ลดลงมากเมื่อเวลาผ่านไป และภายหลังการระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เวียดนามก็ได้รับจากสหรัฐ

ตารางที่ 5.1

สถิติการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินอย่างเป็นทางการสู่ประเทศสมาชิกอาเซียน

ช่วง ค.ศ. 2015-2022

(หน่วย: พันล้านเหรียญสหรัฐ)

ค.ศ.	ผู้ให้ความช่วยเหลือ			
	จีน	ญี่ปุ่น	ธนาคาร พัฒนาเอเชีย	สหรัฐอเมริกา
2015	9.0	4.1	4.4	1.2
2016	6.1	4.4	4.0	1.4
2017	9.8	4.1	2.9	1.7
2018	8.7	3.6	4.7	1.1
2019	5.8	4.3	5.0	0.957
2020	6.3	5.5	9.3	1.1
2021	4.8	4.2	6.9	1.2
2022	3.0	4.0	4.6	1.2

ที่มา: Southeast Asia Aid Map (interactive database)

<https://seamap.lowyinstitute.org/map/>

ทั้งนี้เน้นเฉพาะปริมาณที่แท้จริง (spent values)

มากกว่าที่ได้รับจากจีน ขณะเดียวกันบางประเทศรับ ODF จากจีนในปริมาณน้อยกว่าสหรัฐฯ มาโดยตลอด เช่น ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย

ในทางกลับกัน เมื่อพิจารณาการให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการด้านการเงินจากญี่ปุ่น ซึ่งเป็นพันธมิตรใกล้ชิดที่สุดของสหรัฐอเมริกา และเป็นประเทศผู้ให้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแต่เดิมอย่างยาวนานก็พบว่า ญี่ปุ่นไม่ได้ให้เงินช่วยเหลือภาครัฐเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญภายหลังการประกาศ

ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง แต่ให้ในปริมาณมากอย่างคงที่ตลอดช่วง ค.ศ. 2015-2022 นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินที่สำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกรุ่นหนึ่งคือองค์การระหว่างประเทศ โดยหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่ภูมิภาคนี้อย่างสม่ำเสมอและเป็นปริมาณมากที่สุดคือ ธนาคารพัฒนาเอเชีย ซึ่งญี่ปุ่นถือหุ้นใหญ่อันดับที่ 1 และเมื่อนำปริมาณความช่วยเหลือที่ธนาคารนี้ให้รวมกับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในแต่ละปีจึงจะเท่ากับปริมาณความช่วยเหลือของจีน ทั้งนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 2019 ปริมาณ ODF จากธนาคารพัฒนาเอเชียและญี่ปุ่นรวมกันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นมาก และมากกว่า ODF จากจีนอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนสหรัฐฯ ในช่วงเดียวกันถือว่าช่วยเหลือ ODF อย่างเป็นทางการแก่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้น้อยกว่ามากเมื่อเทียบกับจีนและญี่ปุ่น แต่กลับเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าสูงที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือกล่าวได้ว่า สหรัฐฯ และญี่ปุ่นมีสถิติสะสมของการให้ความช่วยเหลือในภูมิภาคนี้มายาวนานและฝังรากลึก

การวิเคราะห์ลักษณะการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินจากชุดข้อมูลนี้ช่วยให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงวิวัฒนาการของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางอย่างละเอียดขึ้นว่า จีนมิได้ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่อาเซียนแบบให้เปล่า แต่เป็นการให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยพิเศษ และถึงแม้จีนจะมีข้อเสนอและความสามารถในการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินในปริมาณมาก แต่จีนก็ไม่อาจหวนความช่วยเหลือแก่ทุกประเทศ เพราะความสำเร็จในการให้ความช่วยเหลือขึ้นอยู่กับนโยบายและสภาพความพร้อมของประเทศผู้รับด้วย ทั้งนี้ยังมีข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศในมิติอื่นที่ไม่ใช่ด้านการเงินซึ่งควรจะต้องศึกษาต่อไปว่า จีนเป็นผู้ให้มากน้อยเพียงใดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศผู้ให้ดั้งเดิม

การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ว่า ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2010 มีการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศไหลเข้าสู่อาเซียนในปริมาณมากและมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากความตกลงการค้าเสรีกับประเทศคู่เจรจารายประเทศเริ่มมีผลบังคับใช้ และใน ค.ศ. 2012 อาเซียนเริ่มเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) กับประเทศคู่เจรจาทั้งหมด ตลอดจนการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนเริ่มมีผลสมบูรณ์เมื่อ ค.ศ. 2015 ทำให้อาเซียนเป็นกลุ่มประเทศที่รับ FDI มากที่สุดในบรรดาประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน แต่ความน่าสนใจของปรากฏการณ์นี้อยู่ที่การวิเคราะห์รูปแบบการไหลเข้าและแหล่งที่มาของ FDI ในช่วง ค.ศ. 2011-2022 ซึ่งเป็นช่วง 10 ปีแรกของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง และเป็นช่วงที่เศรษฐกิจโลกประสบความผันผวนหลายประการ

จากตารางที่ 5.2 เมื่อแยกแยะแหล่งที่มาของทุนช่วง ค.ศ. 2011-2022 จะพบว่า ประเทศที่ลงทุนในอาเซียนมากที่สุด 3 อันดับแรกเป็นกลุ่มประเทศเดิม ได้แก่ ประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกัน ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา โดยมีจีนและประเทศในยุโรปที่มีแนวโน้มการลงทุนในต่างประเทศในระดับสูง เช่น เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร และลักเซมเบิร์กเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่อันดับต้นในบางปี ซึ่งแยกแยะรูปแบบที่สำคัญได้ 3 ประการ

ประการแรก ระหว่าง ค.ศ. 2011-2018 ประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันเองเป็นผู้ลงทุนอันดับที่ 1 ในอาเซียนเกือบทุกปี โดยเฉพาะคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 17 ของ FDI ในอาเซียนทั้งหมด (ยกเว้นช่วง ค.ศ. 2012-2013 ที่อาเซียนเป็นผู้ลงทุนในอาเซียนรายใหญ่อันดับที่ 2 รองจากญี่ปุ่น) สะท้อนถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มั่นคงภายในภูมิภาคและการเดินทางความร่วมมือในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอตลอดจนการรวมตัวเป็นประชาคม ถึงแม้การลงทุนระหว่างกันภายในอาเซียนจะชะลอตัวเล็กน้อยตั้งแต่ ค.ศ. 2019 ตลอดจนในช่วงการระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แต่ก็ยังเป็น 1 ใน 3 ของผู้ลงทุนรายใหญ่ที่สุดในภูมิภาค

ตารางที่ 5.2

ผู้ลงทุนโดยตรงรายใหญ่ที่สุดในอาเซียน 5 ลำดับแรกในช่วง ค.ศ. 2011-2022

ค.ศ.	อันดับและร้อยละของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่เข้าสู่อาเซียนทั้งหมด					
	อันดับที่ 1	อันดับที่ 2	อันดับที่ 3	อันดับที่ 4	อันดับที่ 5	หมายเหตุ
2011	อาเซียน ร้อยละ 16	สหราชอาณาจักร ร้อยละ 12	ญี่ปุ่น ร้อยละ 10	สหรัฐฯ ร้อยละ 9	จีน ร้อยละ 8	
2012	ญี่ปุ่น ร้อยละ 21	อาเซียน ร้อยละ 18	สหรัฐฯ ร้อยละ 10	เนเธอร์แลนด์ ร้อยละ 8	จีน ร้อยละ 5	
2013	ญี่ปุ่น ร้อยละ 19	อาเซียน ร้อยละ 15	เนเธอร์แลนด์ ร้อยละ 9	สหราชอาณาจักร ร้อยละ 9	จีน ร้อยละ 7	
2014	อาเซียน ร้อยละ 17	ญี่ปุ่น ร้อยละ 12	สหรัฐฯ ร้อยละ 11	ลักเซมเบิร์ก ร้อยละ 6	สหราชอาณาจักร ร้อยละ 5.8	จีน อันดับที่ 6 ร้อยละ 5.3
2015	อาเซียน ร้อยละ 19	ญี่ปุ่น ร้อยละ 15	สหรัฐฯ ร้อยละ 11	จีน ร้อยละ 7	เนเธอร์แลนด์ ร้อยละ 6.8	
2016	อาเซียน ร้อยละ 21	สหรัฐฯ ร้อยละ 15	ญี่ปุ่น ร้อยละ 12	จีน ร้อยละ 9	ลักเซมเบิร์ก ร้อยละ 8	
2017	อาเซียน ร้อยละ 17	สหรัฐฯ ร้อยละ 17	ญี่ปุ่น ร้อยละ 11	จีน ร้อยละ 9	เนเธอร์แลนด์ ร้อยละ 7	
2018	อาเซียน ร้อยละ 16	ญี่ปุ่น ร้อยละ 14	ฮ่องกง ร้อยละ 10	สหรัฐฯ ร้อยละ 8	จีน ร้อยละ 7	

ค.ศ.	อันดับและร้อยละของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่เข้าสู่อาเซียนทั้งหมด					
	อันดับที่ 1	อันดับที่ 2	อันดับที่ 3	อันดับที่ 4	อันดับที่ 5	หมายเหตุ
2019	สหรัฐฯ ร้อยละ 19	ญี่ปุ่น ร้อยละ 13	อาเซียน ร้อยละ 12	ฮ่องกง ร้อยละ 7	แคนาดา ร้อยละ 5	จีน อันดับที่ 6 ร้อยละ 4.9
2020	สหรัฐฯ ร้อยละ 25	อาเซียน ร้อยละ 17	ฮ่องกง ร้อยละ 8.7	ญี่ปุ่น ร้อยละ 6	จีน ร้อยละ 5.5	
2021	สหรัฐฯ ร้อยละ 16.4	อาเซียน ร้อยละ 12	จีน ร้อยละ 7.9	ญี่ปุ่น ร้อยละ 6	เนเธอร์แลนด์ ร้อยละ 5.1	
2022	สหรัฐฯ ร้อยละ 16.5	อาเซียน ร้อยละ 12.5	ญี่ปุ่น ร้อยละ 12	จีน ร้อยละ 6.7	เกาหลี ร้อยละ 5.8	

ที่มา: ASEAN Investment Report (2013-2023)

ประการถัดมา รองจากประเทศอาเซียนด้วยตนเอง ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ลงทุนจากต่างประเทศที่สำคัญเป็นอันดับต่อมาในช่วง ค.ศ. 2011-2022 ซึ่งเป็นบทบาทต่อเนื่องจากเดิมที่มีมานานหลายทศวรรษ โดยญี่ปุ่นยังคงมุ่งการลงทุนอย่างต่อเนื่องในภาคการผลิตสินค้ามูลค่าสูง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ในขณะที่สหรัฐฯ ลงทุนโดยตรงในหลากหลายภาคส่วน ที่สำคัญคือภาคการเงินและบริการ นอกจากนี้ ภาคเอกชนจากญี่ปุ่นเป็นผู้ลงทุนในโครงการโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญในอาเซียนมายาวนาน ทั้งการผลิตไฟฟ้าและพลังงาน และการคมนาคม (ASEAN Investment Report 2015, xxii)

ประการสุดท้าย สำหรับจีน ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ช่วง ค.ศ. 2011-2022 จีนไม่เคยเป็นผู้ลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศรายใหญ่ที่สุดในอาเซียน แต่มีการลงทุนเพิ่มขึ้นในอาเซียนอย่างเกาะกลุ่มกับผู้ลงทุนรายใหญ่อื่นๆ โดยตลอด โดยจีนลงทุนเกี่ยวกับการชุดทรัพยากรธรรมชาติรูปแบบต่างๆ ใน

อาเซียนมาตั้งแต่ช่วงก่อนการประกาศข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (ASEAN Investment Report 2012, 6-8) และหลังการประกาศข้อริเริ่มนี้ แนวโน้มการลงทุนของจีนในอาเซียนยิ่งเพิ่มขึ้น โดยองค์การวิเคราะห์ให้ว่าเป็นเพราะหลายปัจจัย ทั้งการสนับสนุนของรัฐบาลให้ออกไปมีการลงทุนในต่างประเทศ ซึ่งมีสถาบันการเงินของรัฐบาล เช่น China Development Bank และ EXIM Bank of China ให้การสนับสนุน ตลอดจนมีแรงดึงดูดจากความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีนที่เริ่มมีผลบังคับใช้เมื่อ ค.ศ. 2010 (ASEAN Investment Report 2014, xvii) แต่มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ค.ศ. 2014 เป็นปีที่การลงทุนโดยตรงจากประเทศคู่เจรจาของอาเซียนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากเป็นพิเศษ โดยการลงทุนจากสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นร้อยละ 165 จากออสเตรเลียเพิ่มขึ้นร้อยละ 63 จากสหภาพยุโรปเพิ่มขึ้นร้อยละ 31 จากจีนเพิ่มขึ้นร้อยละ 31 และจากเกาหลีใต้เพิ่มขึ้นร้อยละ 22 โดยการลงทุนจากจีนมุ่งสู่ลาว กัมพูชา และเมียนมา ขณะที่การลงทุนจากเกาหลีได้มุ่งเข้าสู่เวียดนาม

การวิเคราะห์อย่างคร่าวข้างต้นจากชุดข้อมูลของอาเซียนและองค์การฉายภาพให้เห็นว่า ถึงแม้การเพิ่มขึ้นของการลงทุนโดยตรงจากจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นไปอย่างรวดเร็วในทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคหลังการระบอบใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเร่งตามหลังกลุ่มผู้ลงทุนจากต่างประเทศดั้งเดิมที่มีการลงทุนในภูมิภาคนี้มายาวนาน แต่ในปัจจุบันจีนยังมิได้ “ล้นแชมป์” ผู้ลงทุนสำคัญรายเดิมอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นประเทศอาเซียนที่ลงทุนระหว่างกันเอง ญี่ปุ่น หรือสหรัฐอเมริกา แต่ชุดข้อมูลดังกล่าวยังมีรายละเอียดอีกมากที่จะเป็นประโยชน์ในศึกษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวต่อไปให้สมบูรณ์ เพราะการวิเคราะห์อย่างคร่าวนี้ยังมิได้คำนึงถึงแนวโน้มและปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการขยายตัวของบริษัทเอกชนในอุตสาหกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกับที่โครงข่ายข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางขยายตัว ซึ่งมีมากมายยิ่งและน่าจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประกาศข้อริเริ่มนี้ให้สมบูรณ์ขึ้น

ปัจจัยอื่นๆ ที่กระทบ ODF และ FDI

การใช้ ODF และ FDI เป็นตัวชี้วัดเกี่ยวกับการขยายตัวของความร่วมมือโครงการความเชื่อมโยงในกรอบข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางต้องคำนึงด้วยว่า ยังมีปัจจัยพื้นฐานอื่นๆ นอกเหนือจากข้อคำนึงทางการเมืองระหว่างประเทศที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดปริมาณ ODF จากประเทศผู้ให้สู่ประเทศผู้รับ และ FDI จากประเทศต้นทางสู่ประเทศปลายทาง โดยที่สำคัญอย่างยิ่งคือสภาพเศรษฐกิจภายในทั้งของประเทศผู้ให้/ประเทศต้นทางและของประเทศผู้รับ/ประเทศปลายทาง ตลอดจนภาวะเศรษฐกิจโลกในช่วงเวลานั้นๆ ทั้งนี้ในช่วงเศรษฐกิจโลกขาขึ้น ประเทศผู้ให้ย่อมมีความสามารถในการให้ที่สูง และมีความต้องการส่งเงินลงทุนไปหาโอกาสผลตอบแทนที่ดีในต่างประเทศ ในขณะที่ประเทศปลายทางที่มีศักยภาพในการเติบโตสูงย่อมดึงดูดเงินลงทุนและเงินให้ความช่วยเหลือได้ดี ในทางกลับกัน ในช่วงเศรษฐกิจซบเซา ประเทศผู้ให้ย่อมมีความสามารถในการให้ที่ต่ำลงและส่งเงินลงทุนไปต่างประเทศน้อยลง

ในช่วง 10 ปีของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง เศรษฐกิจโลกผ่านความผันผวนในหลายช่วง เริ่มจากวิกฤตการเงิน ค.ศ. 2008-2009 ที่กระทบภาคการเงินของประเทศตะวันตกอย่างมาก การฟื้นตัวไม่ราบรื่นเพราะธนาคารและสถาบันการเงินที่สำคัญทั้งหมดต้องปรับโครงสร้าง ประเทศเหล่านี้จึงอยู่ในภาวะเปราะบางและต้องดำเนินการทางเศรษฐกิจอย่างระมัดระวัง นอกจากนี้ยังมีการลงประชามติในสหราชอาณาจักรเพื่อถอนตัวจากสหภาพยุโรป (Brexit) ใน ค.ศ. 2016 ที่ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศและเศรษฐกิจสหภาพยุโรป ที่ส่งผลต่อเนื่องมายังความสามารถในการลงทุนนอกประเทศ ตลอดจนยุคประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ที่เริ่มนโยบายกีดกันทางการค้าต่อจีนใน ค.ศ. 2018 และเป็นแนวนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อจีนมาอีกหลายปี ปัจจัยเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่องาน ODF และ FDI ซึ่งต้องการการศึกษาที่ควบคุมตัวแปรต่างๆ ให้ละเอียดรอบคอบมากขึ้น

ทั้งนี้ ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างวิสาหกิจเงินกับภาคเอกชนจากประเทศผู้ลงทุนอื่นๆ ที่ควรคำนึงคือ ภาครัฐจีนมีความสามารถสูงในการใช้เครื่องมือ

เชิงนโยบายต่างๆ โน้มนำการลงทุนของวิสาหกิจจีนสู่ต่างประเทศในทิศทางที่
ประสงค์ ในขณะที่เอกชนในประเทศตะวันตกมีอิสระในการตัดสินใจเรื่อง
การลงทุนโดยยึดเอาผลประโยชน์ทางการตลาดเป็นสำคัญ ความแตกต่าง
ในเรื่องนี้ย่อมมีส่วนส่งผลให้การให้ความช่วยเหลือด้านการเงินของภาครัฐและ
การลงทุนของภาคเอกชนจากจีนสามารถไปในทิศทางเดียวกัน และเสริมพลัง
มากกว่าการให้ความช่วยเหลือและการลงทุนจากประเทศอื่น

บทสรุป และอนาคตของ ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง

ผู้เขียนเริ่มต้นการศึกษานี้ด้วยสมมติฐานที่ว่า หากผู้เคราะห์จะเปลี่ยน
จุดยืนที่มีต่อวิวัฒนาการของข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง จากมุมมองที่ปรากฏ
อยู่ในสื่อส่วนมากและเป็นการมองจากจุดยืนของประเทศที่กังวลกับการเติบโต
และแผ่ขยายอิทธิพลระหว่างประเทศของจีน มาเป็นการก้าวข้ามอคติโดยมองจาก
จุดยืนของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และวิเคราะห์ข้อเท็จจริง
ให้ละเอียดมากขึ้น ท่าทีที่ผู้วิเคราะห์มีต่อข้อริเริ่มนี้ก็จะมีความซับซ้อนมากไป
กว่า “3 ภาพจำ และ 1 ความคาดหวัง” กล่าวคือ (1) ข้อริเริ่มนี้ไม่ได้เกิดจาก
ความต้องการของจีนที่จะขยายอิทธิพลเพื่อครอบงำประเทศกำลังพัฒนา
เพียงอย่างเดียว แต่เป็นนโยบายที่สอดคล้องกับความท้าทายทางเศรษฐกิจ
ภายในที่จีนประสบในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย (2) ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ข้อริเริ่มนี้ไม่ใช่นโยบายใหม่ด้านการส่งเสริมความเชื่อมโยง แต่เป็น
ข้อเสนอที่ตรงกับพัฒนาการในภูมิภาคที่มีมานานอย่างต่อเนื่อง (3) หาก
วิเคราะห์อย่างลงลึกกรายประเทศว่าดำเนินโครงการและเจรจาความร่วมมือกับ
จีนอย่างไรในกรอบของข้อริเริ่มนี้ก็จะพบความแตกต่างที่สำคัญในแต่ละกรณี
โดยสำหรับไทยซึ่งเป็นมิตรใกล้ชิดกับจีนมายาวนานนั้นยินดีร่วมมือกับจีนใน
โครงการสำคัญนี้ แต่ก็ยังพยายามรักษาสภาพประโยชน์ที่ควรจะเป็นของประเทศ
และวางท่าทีที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการ “เข้าร่วมแต่ไม่เข้าข้าง” และ (4) ประเทศ
ที่กังวลกับการก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจของจีนก็ไม่ได้สามารถให้การให้ความ

ช่วยเหลือทางการเงินอย่างเป็นทางการ หรือใช้นโยบายชี้นำให้ภาคเอกชนของ
ตนมาลงทุนแข่งขันกับจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่าง “หมัดต่อหมัด”
ทั้งนี้เพราะความช่วยเหลือทางการเงินและการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ
มีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สำคัญอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความสามารถในเรื่องดังกล่าว
โดยปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งคือ เหตุการณ์การเมืองระหว่างประเทศที่สำคัญและ
วิกฤตทางเศรษฐกิจระดับโลกในช่วงเวลานั้นๆ

การวิเคราะห์ทั้งหมดนี้เป็นการเลือกของผู้เขียนที่จะมองต่างมุม เพื่อ
ชี้ให้เห็นวิธีการสร้างความสมดุลต่อ “ภาพจำ” ที่ปรากฏออกสู่สาธารณชน
เกี่ยวกับข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง ไม่ได้หมายความว่าทดแทนแนวคิดหรือเหตุผล
ที่ได้มีการวิเคราะห์ในหัวข้อนี้มามากแล้ว นอกจากนี้ การศึกษานี้กำหนดขอบเขต
เฉพาะวิวัฒนาการของข้อริเริ่มในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ
เฉพาะตัวที่ต่างจากประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคอื่นหลายประการ ทั้งที่ตั้ง
ทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การรวมตัวเข้าเป็นประชาคม และ
ความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับจีนและประเทศมหาอำนาจอื่นๆ ดังนั้นวิวัฒนาการของ
ข้อริเริ่มนี้ในภูมิภาคอื่นของโลกย่อมมีความแตกต่างออกไป สิ่งสำคัญที่ผู้เขียน
ต้องการหยิบยกให้ประจักษ์ก็คือ การวางท่าทีต่อข้อเสนอระหว่างประเทศใดๆ
ก็ตาม จำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อเท็จจริงอย่างแยกแยะและรอบด้าน เพื่อให้
สามารถกำหนดท่าทีที่ประเทศหนึ่งๆ ควรจะมีต่อข้อเสนอต่างๆ ในเวทีระหว่าง
ประเทศได้อย่างสมดุลและเป็นประโยชน์

ทั้งนี้ต้องยอมรับว่า ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางเป็นนวัตกรรมทาง
นโยบายในทศวรรษ 2010 ที่จีนใช้พลังจากขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่มาก สนธิกับ
นโยบายด้านเศรษฐกิจ การให้ความช่วยเหลือ และการต่างประเทศเข้าด้วยกัน
เป็นอภินโยบาย (superpolicy) ที่ใช้ข้อเสนอเรื่องความเชื่อมโยงระหว่าง
ประเทศมาสร้างพันธมิตรให้เป็นเครือข่ายของประเทศกำลังพัฒนา ทั้งใน
ภูมิภาคใกล้เคียงและขยายผลอย่างกว้างขวางสู่ภูมิภาคที่ไกลออกไป จนกระทั่ง
สร้างความเปลี่ยนแปลงในภูมิรัฐศาสตร์โลก ทำให้ประเทศมหาอำนาจที่เคยเป็น
ผู้ให้และผู้ลงทุนจากต่างประเทศรายใหญ่ในโลกต้องพยายามตอบสนองด้วย
แนวคิดความร่วมมือใหม่ๆ เพื่อเป็นทางเลือกให้ประเทศกำลังพัฒนา เช่น

Indo-Pacific Economic Framework (IPEF) ของสหรัฐอเมริกา Partnership for Quality Infrastructure (PQI) ของญี่ปุ่น หรือ New Southern Policy ของเกาหลีใต้ ตลอดจนไปจนถึงข้อเสนอใหม่ๆ ในกรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตลุ่มน้ำโขงไปจนถึงอ่าวเบงกอล ที่ถึงแม้จะไม่สามารถเป็นถึงขั้นนโยบาย แต่ก็เป็นกรอบตอบสนองเชิงนโยบาย จากกลุ่มประเทศอื่นที่สร้างทางเลือกให้ประเทศกำลังพัฒนาได้

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันบริบทการพัฒนาทั้งของจีนและของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงสถานการณ์โลกได้เปลี่ยนแปลงไปมากจากช่วงที่มีการประกาศข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง ในปัจจุบันจีนก้าวขึ้นเป็นเศรษฐกิจขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของโลก และที่สำคัญคือมีการพัฒนาทางเทคโนโลยี และอุตสาหกรรมแห่งอนาคตในระดับแนวหน้าของโลก ทั้งด้านโทรคมนาคม ปัญญาประดิษฐ์ ตลอดจนยานยนต์และพลังงานทดแทน ในขณะเดียวกัน จีนต้องตอบสนองต่อปัญหาความท้าทายในโลกยุคใหม่ถึง 2 ด้านพร้อมกัน ทั้งปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ไปจนถึงปัญหาความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่ก้าวหนัวยิ่ง ความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรวดเร็วจึงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความสามารถในการดำรงสถานะประเทศมหาอำนาจ นอกจากนี้การแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ได้สร้างความท้าทายแก่จีนจากการถูกปิดล้อมในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการถูกจำกัดตลาดและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรสำคัญ รวมถึงการโยกย้ายฐานการผลิตสินค้าสำคัญออกจากจีน

ในสถานการณ์ที่ผันแปรไปเช่นนี้ ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางยังสามารถเป็นกรอบนโยบายรองรับความท้าทายต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะจีนเตรียมการสำหรับอนาคตตั้งแต่การจัดทำเอกสารชื่อว่า Vision and Actions on Jointly Building Belt and Road เมื่อ ค.ศ. 2017 เพื่อเป็นรากฐานความคิดในการประชุม Belt and Road Forum ครั้งแรก เอกสารดังกล่าวมีโครงสร้างสาขาความร่วมมือที่ครอบคลุมหลายด้าน และกำหนดลักษณะความร่วมมือแบบปลายเปิด ช่วยให้เกิดความยืดหยุ่นเชิงนโยบายที่สามารถใช้ข้อริเริ่มนี้เป็นเวทีสร้างความร่วมมือเพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงในโลกได้อย่างรอบด้าน

นอกจากนี้ในการประชุม Belt and Road Forum ครั้งที่ 3 เมื่อ ค.ศ. 2023 ซึ่งตรงกับโอกาสครบรอบ 10 ปีของข้อริเริ่มนี้ จีนได้จัดทำแถลงการณ์และเอกสารความร่วมมือต่างๆ กับแต่ละประเทศที่เข้าร่วมโครงการ ที่แสดงให้เห็นถึงการเกาะเกี่ยวทางนโยบายที่จีนร้อยเรียงเข้ากับนโยบายการพัฒนาของประเทศอื่นอย่างครอบคลุมกว้างขวาง เปรียบเสมือนใช้ข้อริเริ่มนี้เป็นทั้ง “สะพานนโยบาย” และ “กุญแจเปิดประตู” สร้างพันธมิตรในสาขาที่มีความสำคัญสำหรับอนาคต ผู้เขียนเชื่อว่าประตูและสะพานนี้จะสร้างประโยชน์ร่วมกันระหว่างจีนกับประเทศกำลังพัฒนา โดยรักษาสมดุลระหว่างมิตรภาพกับผลประโยชน์ของชาติต่อไปได้อีกยาวนาน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ไทยพีบีเอส. 2567. “14 ปี 3 รัฐบาล รู้จักโครงการรถไฟความเร็วสูงไทย-จีน.”
uploaded 28 สิงหาคม 11:43 (ICT) [https://www.thaipbs.or.th/news/
content/343569](https://www.thaipbs.or.th/news/content/343569).
- สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม. 2559. สรุปผลการหารือทวิภาคีระหว่างพลเอก
ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กับนายหลี่ เค่อเฉียง นายกรัฐมนตรี
สาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2559 ณ มณฑลไห่หนาน
สาธารณรัฐประชาชนจีน. [https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/
doc/BiMeeting.pdf](https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/doc/BiMeeting.pdf).
- สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม. 2559. บันทึกการประชุมหารือเกี่ยวกับความร่วมมือ
ด้านรถไฟระหว่างไทย-จีน วันที่ 29 มกราคม 2559 ณ กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. [https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/doc/9th
Meeting.pdf](https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/doc/9thMeeting.pdf).
- สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม. 2559. ผลการประชุมคณะกรรมการร่วมเพื่อความ
ร่วมมือด้านรถไฟระหว่างไทย-จีน ครั้งที่ 10 ณ กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. [https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/
doc/10thMeeting.pdf](https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/doc/10thMeeting.pdf)
- สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม. n.d. ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทย-จีน ในการ
พัฒนาระบบรถไฟความเร็วสูง-ความเป็นมา. [https://complain.mot.
go.th/gis_group/pao/about.html](https://complain.mot.go.th/gis_group/pao/about.html).
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2530. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6. [https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.
php?nid=3781](https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3781).
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2535. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7. [https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.
php?nid=3782](https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3782).

อินโฟเควสท์. 2558. “แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของไทย พ.ศ. 2558-2565 และแผนปฏิบัติการด้านคมนาคมขนส่ง ระยะเร่งด่วน พ.ศ. 2558 (Action Plan).” uploaded 30 มีนาคม <https://www.ryt9.com/s/cabt/2126319>.

ภาษาอังกฤษ

ASEAN Member States. 1997. “ASEAN Vision 2020.” Signed December, 15. <https://asean.org/asean-vision-2020/>.

ASEAN Member States. 2003. “Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II)” Signed October, 3. <https://asean.org/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii/>.

ASEAN Secretariat and UNCTAD. 2008-2023. ASEAN Investment Reports. <https://investasean.asean.org/asean-publications/view/824/newsid/1018/asean-investment-report.html>.

ASEAN Secretariat. 2007. “ASEAN Economic Community Blueprint 2025.” <https://asean.org/book/asean-economic-community-blueprint-2025/>.

ASEAN Secretariat. 2009. “Roadmap for ASEAN Community 2009-2015.” https://asean.org/wp-content/uploads/images/ASEAN_RTK_2014/2_Roadmap_for_ASEAN_Community_20092015.pdf.

ASEAN Secretariat. 2011 “Master Plan on ASEAN Connectivity.” <https://asean.org/book/master-plan-on-asean-connectivity/>.

ASEAN Secretariat. n.d. “Master Plan on ASEAN Connectivity (MPAC) 2025.” <https://connectivity.asean.org/strategic-area/connecting-asean-an-overview/>.

ASEAN-China Center. 2013. “Speech by Chinese President Xi Jinping to Indonesian Parliament.” Posted on October 3, at 15:48 (WIB). http://www.asean-china-center.org/english/2013-10/03/c_133062675.htm.

- China Daily. 2014. “The ‘new normal’ of China’s Economy.” *China Daily*. October, 10. https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2014-10/10/content_18716671.htm.
- Dayant, A., Stanhope, G. and R. Rajah. 2023. “Lowy Institute Southeast Asia Aid Map: Key Findings Report.” First uploaded June, 6. Lowy Institute. <https://www.lowyinstitute.org/publications/southeast-asia-aid-map-key-findings-report>.
- Funaiole, M. P. and B. S. Glaser. 2017. “Xi Jinping’s 19th Party Congress Speech Heralds Greater Assertiveness in Chinese Foreign Policy.” *Center for Strategic and International Studies (CSIS)* Uploaded October 26. <https://www.csis.org/analysis/xi-jinpings-19th-party-congress-speech-heralds-greater-assertiveness-chinese-foreign>.
- Gelpert, A., Horn, S., Morris, S., Parks, B. and C. Trebesch. 2021. *How China Lends: A Rare Look into 100 Debt Contracts with Foreign Governments*. <https://www.aiddata.org/how-china-lends>.
- Joint Press Communique between the Government of the People’s Republic of China and the Government of the Kingdom of Thailand. 2014. Uploaded December, 23. <https://www.mfa.go.th/en/content/5d5bce8515e39c3060015e3c?cate=5d5bcb4e15e39c3060006834>.
- Jones, L. and S. Hameiri. 2020. “Debunking the Myth of ‘Debt-trap Diplomacy’.” Asia-Pacific Programme, Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2020/08/debunking-myth-debt-trap-diplomacy..>
- Kuik, C. C. 2016. “How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN states’ alignment behavior towards China.” *Journal of Contemporary China*, 25(100), 500–514. <https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1132714>.

- McBride, J., Berman, N. and A. Chatzky. 2023. “China’s Massive Belt and Road Initiative.” Council on Foreign Relations, February 2. Last updated 4:30 pm (EST) <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>.
- Park, A. F., Tritto, A and D. Sejko, 2020. “The Belt and Road Initiative in ASEAN: Overview.” *HKUST IEMS Working report No. 2021-03* The Hong Kong University of Science and Technology, Institute for Emerging Market Studies (IEMS). <https://iems.ust.hk/publications/report/working-report/uob-bri-overview>.
- Parks, B. C., Malik, A. A., Escobar, B., Zhang, S., Fedorochko, R., Solomon, K., Wang, F., Vlasto, L., Walsh, K. and S. Goodman. 2023. *Belt and Road Reboot: Beijing’s Bid to De-Risk Its Global Infrastructure Initiative*. <https://www.aiddata.org/publications/belt-and-road-reboot>.
- Reddy, R. K. 2023. “China’s Going Out Policy: A Prelude to the BRI.” *Orcasia*, January 16. <https://orcasia.org/chinas-going-global-policy-a-prelude-to-the-bri>.
- Reuters. 2018. “Australia, U.S., India and Japan in talks to establish Belt and Road alternative: report.” Updated February 19, at 1:43 PM (AET) <https://www.reuters.com/article/us-china-beltandroad-quad-idUSKCN1G20WG/>.
- UNCTAD. 2011. “World Investment Report 2011.” <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2011>.
- World Bank Group. 2018. “China-Systematic Country Diagnostic: towards a more inclusive and sustainable development (English).” <http://documents.worldbank.org/curated/en/147231519162198351/China-Systematic-Country-Diagnostic-towards-a-more-inclusive-and-sustainable-development>.

- Wu, J. and Yunbi Z. 2013. “Xi proposes a ‘new Silk Road’ with Central Asia.” *China Daily*, updated September 8, at 07:25 (CST) https://www.chinadaily.com.cn/china/2013xivisitcenterasia/2013-09/08/content_16952228.htm.
- Xinhua. 2017. “Full text of President Xi’s speech at opening of Belt and Road forum.” Belt and Road Forum, uploaded May 14. <http://2017.beltandroadforum.org/english/n100/2018/0306/c25-1038.html>.
- Yang, Laike and C. Huizenga. 2011. “China’s Economy in the Global Economic Crisis: Impact and Policy Responses.” In *The Financial and Economic Crisis of 2008-2009 and Developing Countries*, edited by Dullien, S., Kotte, D. J., Márquez A., and Priewe J. UNCTAD. <https://unctad.org/publication/financial-and-economic-crisis-2008-2009-and-developing-countries>

06

ความสัมพันธ์ไทย-จีน
ในกรอบความร่วมมือ
แม่โขง-ล้านช้าง:
โอกาสและความท้าทาย

วิลาสินี พิบูลย์เศรษฐ์

บทนำ

นับตั้งแต่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1975 ไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนมีความร่วมมือทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี มีการเยือนและการแลกเปลี่ยนระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ กล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา สองประเทศมีความใกล้ชิดและแน่นแฟ้นบนพื้นฐานของการร่วมแบ่งปัน ทั้งนี้เป็นที่น่าสนใจว่า ความสัมพันธ์ได้พัฒนาและยกระดับไปอีกขั้นภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (Mekong-Lancang Cooperation: MLC) ซึ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและพัฒนามาจากการผลักดันร่วมกันระหว่างสองฝ่ายเมื่อ ค.ศ. 2012 โดยไทยเสนอข้อริเริ่มให้มีกรอบความร่วมมือที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง และต่อมาจีนสนับสนุนข้อริเริ่มดังกล่าว พร้อมทั้งเสนอให้สร้างกลไกกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง จนนำไปสู่การตอบรับจากประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาคให้มีการจัดตั้งกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างขึ้น

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายชี้ให้เห็นว่า นับตั้งแต่กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจัดตั้งขึ้น ไทยและจีนใช้โอกาสจากกรอบความร่วมมือนี้ประสานยุทธศาสตร์และเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน นำไปสู่การยกระดับความร่วมมือในหลากหลายมิติ ทั้งยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-จีนให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

ขึ้น ส่งผลต่อการพัฒนาและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าระหว่างไทยกับจีน และอนุภูมิภาคโดยรวม ในขณะเดียวกันภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างก็ยังคงมีประเด็นความท้าทายที่ต้องการปรึกษาหารือเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน

ความเป็นมาและความสำคัญ ของกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง

ความเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนของสถานการณ์โลกในปัจจุบัน ส่งผลให้ประเทศต่างๆ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อรักษาผลประโยชน์และความมั่นคงร่วมกัน กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคจึงทวีความสำคัญยิ่งขึ้น สำหรับในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบันมีกรอบความร่วมมือที่จัดตั้งขึ้นหลากหลาย โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ในมิติต่างๆ ในบทความนี้มุ่งนำเสนอความเป็นมาและความสำคัญของกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างซึ่งเป็นกรอบความร่วมมือที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในห้วงทศวรรษที่ผ่านมา ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกที่มีพรมแดนเชื่อมต่อกันบนแม่น้ำล้านช้างและแม่น้ำโขง¹ 6 ประเทศ ได้แก่ จีน เวียดนาม ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม

การจัดตั้งกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างพัฒนามาจากข้อริเริ่มของไทยในระหว่างการจัดประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง-แม่น้ำล้านช้าง ค.ศ. 2012 ซึ่งเสนอให้มีการกรอบความร่วมมือที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ต่อมาในการประชุม

¹ แม่น้ำล้านช้างกำเนิดจากที่ราบสูงชิงไห่-ทิเบต ไหลผ่านมณฑลยูนนานของจีน เมื่อไหลเข้าสู่เวียดนาม ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนามจะเรียกว่าแม่น้ำโขง มีความยาวทั้งสิ้น 4,880 กิโลเมตร

ภาพที่ 6.1

การประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1
เมื่อวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 2016

ที่มา: กระทรวงการต่างประเทศ (2559)

ผู้นำอาเซียน-จีน ครั้งที่ 17 เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2014 หลี่เค่อเฉียง (Li Keqiang) นายกรัฐมนตรีของจีนได้กล่าวสนับสนุนข้อริเริ่มดังกล่าวของไทย พร้อมทั้งเสนอให้สร้างกลไกกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำด้านการพัฒนา ระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (กระทรวงการต่างประเทศ 2559) การตอบรับข้อเสนอจากประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาคนำไปสู่การจัดการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1 ขึ้น ณ เมืองจิ่งหรง มณฑลยูนนานของจีนในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2015 โดยนายดอน ปรมดีถวินัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยเป็นประธานร่วมกับหวังอี้ (Wang Yi) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีน โดยที่ประชุมได้หารือเกี่ยวกับทิศทางในอนาคตและรับรองเอกสารหลักการ (กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ 2565)

การประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2016 ณ เมืองชานย่า มณฑลไห่หนานของจีน (ดูภาพที่ 6.1) หัวข้อหลักของการประชุมคือ “แม่น้ำร่วมกัน อนาคตร่วมกัน” (Shared River, Shared Future) โดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีของไทย และหลี่เค่อเฉียง นายกรัฐมนตรีของจีนเป็นประธานการประชุมร่วมกัน ที่ประชุมได้รับรองปฏิญญาชานย่า (Sanya Declaration) ซึ่งเป็นเอกสารผลลัพธ์การประชุมที่มีเนื้อหาสำคัญว่าด้วยกรอบความร่วมมือ 3+5 (3+5 Cooperation Framework) ประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ ด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืน และด้านการแลกเปลี่ยนทางสังคม วัฒนธรรมและประชาชน รวมถึงประเด็นสำคัญหลัก 5 ประการ ได้แก่ ความเชื่อมโยง ศักยภาพในการผลิต เศรษฐกิจข้ามพรมแดน ทรัพยากรน้ำ และการเกษตรและการจัดการความยากจน ต่อมาในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 2 เมื่อ ค.ศ. 2018 ได้ยกระดับเป็นกรอบความร่วมมือ 3+5+X เพื่อขยายขอบเขตความร่วมมือให้หลากหลายยิ่งขึ้น อาทิ ด้านเศรษฐกิจ ดิจิทัล การปกป้องสิ่งแวดล้อม ศุลกากร และเยาวชน (Lancang-Mekong Cooperation China Secretariat 2020)

นอกจากนี้ กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างยังได้สร้างกลไกความร่วมมือหลายระดับ ประกอบด้วยการประชุมผู้นำ (Leaders' Meeting) การประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศ (Foreign Ministers' Meeting) การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส (Senior Officials' Meetings) และการประชุมคณะทำงานทางการทูต (Diplomatic Working Group Meetings) โดยการประชุมผู้นำจะจัดเป็นประจำทุก 2 ปี การประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศกำหนดจัดเป็นประจำทุกปี รวมถึงการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสและการประชุมคณะทำงานทางการทูตที่มีการจัดประชุมอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่า กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและต่อยอดการดำเนินการที่มีอยู่แล้วในกรอบความร่วมมืออื่นๆ อีกทั้งยังมุ่งดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนการอนุวัติวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 และเป็นตัวอย่างที่ดีของความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนาในความร่วมมือแบบใต้-ใต้ (South-South Cooperation) อีกด้วย

หากมองถึงโอกาสการพัฒนาในอนาคต กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง อาศัยข้อได้เปรียบทางภูมิรัฐศาสตร์ ภูมิเศรษฐศาสตร์ และภูมิวัฒนธรรมสร้างความเชื่อมโยงและความร่วมมือระหว่างประเทศ อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับกลไกความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่มีอยู่เดิม กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างถือว่ามีความพิเศษ กล่าวคือ ประการแรก ความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเป็นกลไกความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่ไม่มีประเทศอื่นนอกอนุภูมิภาคเข้าร่วม จีนในฐานะประเทศที่มีศักยภาพสูงสุดในทุกด้านสามารถแสดงบทบาทนำและเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือประเทศสมาชิกได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกัน ไทยก็สามารรถใช้กรอบความร่วมมือนี้แสดงความริเริ่มสร้างสรรค์ต่ออนุภูมิภาคได้เช่นกัน โดยผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกับจีนและประเทศสมาชิกอื่นๆ ประการถัดมา กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างมี 3 เสาหลักสำคัญซึ่งจะช่วยส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองร่วมกัน รวมถึงพัฒนาและปรับเปลี่ยนได้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของอนุภูมิภาคและสถานการณ์ระหว่างประเทศที่มีความซับซ้อนมากขึ้น และประการสุดท้าย กรอบความร่วมมือนี้มีเป้าหมายช่วยเหลือประเทศสมาชิกและเป็นเวทีเจรจาและแก้ไขข้อขัดแย้งที่มีอยู่ ซึ่งกรอบความร่วมมือที่มีอยู่เดิมยังไม่อาจจัดการได้ (วิลาสินี พิบูลย์เศรษฐ์ 2562, 50)

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ในห้วงทศวรรษที่ผ่านมาครอบคลุมในหลากหลายประเด็น ทั้งความร่วมมือระหว่างรัฐบาลในโครงการกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง การเยือนและแลกเปลี่ยนระดับรัฐบาลและระดับประชาชน และการประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน โดยความร่วมมือในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างได้ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น จนก่อเกิดการพัฒนายุทธศาสตร์และยกระดับความร่วมมือระหว่างกันในมิติต่างๆ ในอนาคต

ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลในโครงการกองทุนพิเศษ กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง

กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างมีเป้าหมายหลักคือ การลดความเหลื่อมล้ำด้านการพัฒนาระหว่างประเทศสมาชิกและการพัฒนาอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน ในที่ประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1 มีการจัดตั้งโครงการกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (Mekong-Lancang Cooperation Special Fund) ขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการเร่งด่วนซึ่งจะทำให้การขับเคลื่อนโครงการและความร่วมมือต่างๆ เป็นรูปธรรมและยั่งยืน โดยจีนแสดงบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทางการเงินแก่ประเทศสมาชิกในรอบระยะ 5 ปีแรก (ค.ศ. 2017-2022) จำนวนวงเงิน 300 ล้านเหรียญสหรัฐ ครอบคลุมความร่วมมือใน 5 สาขาหลัก ได้แก่ ความเชื่อมโยงศักยภาพในการผลิต เศรษฐกิจข้ามพรมแดน ทรัพยากรน้ำ และการเกษตรและการจัดความยากจน รวมถึงสาขาอื่นๆ ที่จะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาในอนุภูมิภาค สอดคล้องกับประเด็นเร่งด่วนของโลก เช่น ความมั่นคงทางอาหาร สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2566; กรุงเทพมหานครออนไลน์ 2567)

ทั้งนี้ รัฐบาลไทยเริ่มลงนามความร่วมมือกับรัฐบาลจีนในกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างประจำ ค.ศ. 2017 (ได้รับอนุมัติใน ค.ศ. 2018) ประกอบด้วยความร่วมมือกับกระทรวงพาณิชย์ 4 โครงการ ได้แก่ (1) โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษข้ามพรมแดน (2) โครงการพัฒนาการอำนวยความสะดวกแนวชายแดนเพื่อพัฒนาการค้าและระบบโลจิสติกส์ (3) การจัดกิจกรรมเวทีภาคธุรกิจแม่โขง-ล้านช้าง (4) การพัฒนาพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในเขตชนบท (สำนักนายกรัฐมนตรี 2561) และความร่วมมือกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีก 1 โครงการ คือ โครงการกลไกความร่วมมือข้ามพรมแดนเพื่อสนับสนุนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการพัฒนาโครงการไฟฟ้าพลังน้ำ (กรมทรัพยากรน้ำ 2561) โครงการ

ความร่วมมือข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความร่วมมือในช่วงระยะเริ่มแรกมุ่งเน้นความร่วมมือเศรษฐกิจข้ามพรมแดนและการจัดการทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นประเด็นความร่วมมือสำคัญของกลไกความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง

ปัจจุบันความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีนในกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างได้ขยายเพิ่มมากขึ้น จากแรกเริ่มที่มีความร่วมมือประจำปีเพียงไม่กี่โครงการไปสู่ความร่วมมือประจำปีนับสิบกว่าโครงการที่ผ่านมาประเทศไทยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างประจำปี ช่วงระหว่าง ค.ศ. 2017-2023 รวมแล้วกว่า 77 โครงการ วงเงินรวมประมาณ 20 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (Lancang-Mekong Cooperation China Secretariat 2024) ผ่านการดำเนินงานของกระทรวงและหน่วยงานต่างๆ ของไทย ได้แก่ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เป็นต้น ครอบคลุมโครงการความร่วมมือในหลากหลายสาขา อาทิ ด้านวิทยาศาสตร์ การวิจัยและนวัตกรรม การค้าและการลงทุน เศรษฐกิจ การค้าข้ามแดนและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม การเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร การสาธารณสุข การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ โครงการบรรเทาความยากจนในชุมชน การศึกษาและการแลกเปลี่ยนเยาวชน และด้านเทคโนโลยีทางการเกษตร เป็นต้น (กระทรวงการต่างประเทศ 2565, 2566; สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2566, 2567) โดยส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เน้นการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนและการพัฒนาสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ในแต่ละปีไทยได้จัดสัปดาห์กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (MLC Week) เพื่อเปิดตัวโครงการของหน่วยงานไทยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้าง โดยมีผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศของไทยและเอกอัครราชทูตจีนประจำไทยร่วมเป็นสักขีพยาน (กระทรวงการต่างประเทศ 2567)

สำหรับความร่วมมือในกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ที่ผ่านมากระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมเป็นหน่วยงาน ได้รับการสนับสนุนโครงการมากที่สุด นับถึง ค.ศ. 2024 ได้รับการคัดเลือก และอนุมัติงบประมาณในการดำเนินงานจากกองทุนทั้งสิ้น 34 โครงการ ประกอบด้วย โครงการประจำ ค.ศ. 2018 จำนวน 2 โครงการ โครงการประจำ ค.ศ. 2020 จำนวน 4 โครงการ โครงการประจำ ค.ศ. 2021 จำนวน 7 โครงการ โครงการประจำ ค.ศ. 2022 จำนวน 8 โครงการ และโครงการประจำ ค.ศ. 2023 จำนวน 13 โครงการ สำหรับโครงการประจำปีหลังสุดมีวงเงินเกือบ 3 ล้าน เหรียญสหรัฐ ประกอบด้วยโครงการ อาทิ โครงการการเชื่อมโยงและยกระดับขีดความสามารถด้านสมุนไพรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงด้วยเทคโนโลยีสีเขียว โครงการริเริ่มความร่วมมือเพื่อสำรวจและพัฒนาศักยภาพการใช้สมุนไพรในตำรับการแพทย์แผนไทยและแผนจีนเพื่อการรักษาทางเลือกของโรคมะเร็ง โครงการความร่วมมือทางเทคนิคห่วงโซ่การผลิตที่ครอบคลุมการขยายพันธุ์ใหม่ ไทย-จีนเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โครงการการเพิ่มขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมในประเทศและการจัดเตรียมร่างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ตามข้อกำหนดของโครงการรถไฟความเร็วสูง โครงการการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น โดยโครงการเหล่านี้ ดำเนินการผ่านมหาวิทยาลัยต่างๆ ของไทย (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม 2567) จากโครงการเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนที่ปรับเปลี่ยนตามทิศทางการแสวงหาโอกาสใหม่ที่เน้นด้านวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

การเยือนและแลกเปลี่ยนระดับรัฐบาล และระดับประชาชนระหว่างไทยกับจีน

กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างนำไปสู่การเยือนและการแลกเปลี่ยนทั้งในระดับรัฐบาลและระดับประชาชน ทั้งนี้ การเยือนและการแลกเปลี่ยนระดับรัฐบาลในโอกาสต่างๆ ได้นำไปสู่การสร้างควมไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างประเทศในหลายมิติ ขณะที่การเยือนและการแลกเปลี่ยนในระดับประชาชนก็นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมจนเชื่อมโยงประชาชนทั้งสองประเทศให้แนบแน่นยิ่งขึ้น

ในระดับรัฐบาลไทย ภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ผู้นำและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาล อาทิ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เจ้าหน้าที่อาวุโสและคณะทำงานในสาขาทางการทูตของไทย เดินทางเยือนจีนและแลกเปลี่ยนหารือข้อคิดเห็นและแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ อาทิ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เข้าร่วมการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1 ณ มณฑลไห่หนานของจีนในฐานะประธานร่วมกับฝ่ายจีนเมื่อ ค.ศ. 2016 พร้อมทั้งได้หารือแบบทวิภาคีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความร่วมมือในกรอบแม่โขง-ล้านช้างและความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ (กระทรวงการต่างประเทศ 2559) ต่อมาในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 2 ณ กรุงพนมเปญของกัมพูชาในเดือนมกราคม ค.ศ. 2018 พลเอก ประยุทธ์ใช้โอกาสหารือทวิภาคีกับนายกรัฐมนตรีของจีนโดยตรง พร้อมเสนอข้อคิดเห็นที่จะใช้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเชื่อมโยงประเทศลุ่มแม่น้ำโขงเข้ากับข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) ของจีน (กระทรวงการต่างประเทศ 2561) ต่อมาในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 3 ผ่านระบบการประชุมทางไกลในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2020 พลเอก ประยุทธ์เสนอความร่วมมือในการร่วมมือกับจีนใน 4 สาขา ได้แก่ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ความมั่นคงด้านสาธารณสุข ความเชื่อมโยงและ

การฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กระทรวงการต่างประเทศ 2563)

หลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ ค.ศ. 2023 นายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรี คนใหม่เข้าประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 4 ผ่านระบบการประชุมทางไกลในเดือนธันวาคมของปีนั้นพร้อมกับเสนอวิสัยทัศน์ “การขับเคลื่อน 3 อนาคตไปข้างหน้า” ประกอบด้วย (1) การพัฒนาความเชื่อมโยงทางกายภาพ การเชื่อมต่อโครงการรถไฟไทย-จีนกับโครงการรถไฟลาว-จีน (2) การรับมือกับความท้าทายใหม่ และ (3) การสร้างโอกาสในการเติบโตใหม่ ผ่านการส่งเสริมความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และข้อริเริ่มระเบียบนวัตกรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงเสนอการส่งเสริมความประสานระหว่างกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างกับยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจจิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyarwady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาของอนุภูมิภาคให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น (กระทรวงการต่างประเทศ 2566) นอกจากนี้ยังมีการเยือนและแลกเปลี่ยนหารือในระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผ่านการเข้าร่วมการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเป็นประจำในทุกปี อีกทั้งยังมีการเยือนและการหารือแลกเปลี่ยนระหว่างเจ้าหน้าที่อาวุโสและคณะทำงานด้านการทูตระหว่างไทยกับจีนอย่างสม่ำเสมอ

ในระดับรัฐบาลจีน แม้ว่าในห้วงเวลาที่ผ่านมาผู้นำระดับสูงของรัฐบาลจีนยังไม่ได้มีการเยือนไทยเพื่อเข้าประชุมกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเป็นการเฉพาะ แต่การเยือนไทยในโอกาสอื่นๆ ก็ช่วยเพิ่มโอกาสการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง รวมถึงการประสานกับยุทธศาสตร์และนโยบายเข้ากับกรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคและภูมิภาคอื่นๆ ได้อีกด้วย การเยือนไทยของผู้นำระดับสูงที่สำคัญ อาทิ นายกรัฐมนตรีหลี่เค่อเฉียงเดินทางเข้าร่วมการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 35 ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2019 และการยืนยันความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านระหว่างกัน และพร้อมที่จะเสริมสร้าง

ความร่วมมือภายใต้กรอบภูมิภาคและอนุภูมิภาค (กระทรวงการต่างประเทศ 2562) ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2022 ประธานาธิบดีสีจิ้นผิง (Xi Jinping) เยือนไทยเพื่อเข้าร่วมการประชุมความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก ผู้นำทั้งสองประเทศย้ำถึงความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านระหว่างไทยกับจีนที่ใกล้ชิดและส่งเสริมการสอดประสานและการเกื้อกูลระหว่างกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจจิอรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขงกับกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (กระทรวงการต่างประเทศ 2566) นอกจากนี้ ยังมีการเยือนในระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีน นั่นคือ หวังอี้ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2017 โดยทั้งสองฝ่ายหารือในประเด็นสำคัญ อาทิ ความร่วมมือและความเชื่อมโยงภายใต้ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง การดำเนินโครงการความร่วมมือรถไฟไทย-จีน รวมทั้งแลกเปลี่ยนความเห็นในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (กระทรวงการต่างประเทศ 2560) เขาเยือนไทยอย่างเป็นทางการอีกครั้งในเดือนมกราคม ค.ศ. 2024 โดยทั้งสองฝ่ายได้ย้ำความสำคัญของมิตรภาพไทย-จีน และยืนยันที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกันในทุกมิติ พร้อมหารือแนวทางในการต่อยอดความร่วมมือด้านต่างๆ ซึ่งรวมถึงกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง พร้อมทั้งลงนามในความตกลงว่าด้วยการยกเว้นการตรวจลงตราซึ่งกันและกันสำหรับผู้ถือหนังสือเดินทางธรรมดาและหนังสือเดินทางกึ่งราชการ (กระทรวงการต่างประเทศ 2567)

ในระดับประชาชนของทั้งสองประเทศ กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างยังนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงประชาชนให้ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น โครงการความร่วมมือระหว่างรัฐที่เปิดกว้างและเอื้อต่อความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในปัจจุบันมีโครงการแลกเปลี่ยนทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เยาวชน สตรี การท่องเที่ยวและศาสนาระหว่างประเทศสมาชิก เช่น สัปดาห์ภาพยนตร์นานาชาติแม่โขง-ล้านช้าง ค่ายฝึกอบรมนวัตกรรมเยาวชนแม่โขง-ล้านช้าง พันธมิตรความร่วมมือระหว่างเมืองท่องเที่ยวแม่โขง-ล้านช้าง การประชุมสตรีแม่โขง-ล้านช้างและการประชุมหารือระหว่างผู้นำพุทธศาสนา 6 ประเทศในกลุ่มแม่โขง-ล้านช้าง (สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย 2567)

การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนา ระหว่างไทยกับจีน

ภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ไทยและจีนประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือใน 7 ด้าน ได้แก่ นโยบาย ความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ ในอนุภูมิภาค นวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน ความมั่นคงรูปแบบใหม่ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ คลังสมองแม่น้ำโขง และการพัฒนาความร่วมมือระหว่างกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างกับกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง ซึ่งต่างมีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จในยุทธศาสตร์ภายในประเทศและระหว่างประเทศ

1. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือในด้านนโยบาย

ความสอดคล้องของนโยบายต่างประเทศและยุทธศาสตร์ร่วมกันระหว่างไทยกับจีนเป็นแรงผลักดันให้ทั้งสองประเทศร่วมกันจัดตั้งกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีและความร่วมมืออย่างยั่งยืนในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง สำหรับไทยกำหนดนโยบายขยายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในระดับอนุภูมิภาค รวมทั้งการส่งเสริมให้ไทยใช้จุดเด่นในเรื่องที่ตั้งเชิงภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาไปเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาค (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2560) ประกอบกับแนวนโยบายของจีนในสมัยประธานาธิบดีสีจิ้นผิงที่มุ่งให้ความสำคัญกับการดำเนินข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางที่จะขับเคลื่อนทางยุทธศาสตร์เปิดกว้างสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอาศัยระเบียบเศรษฐกิจจีน-คาบสมุทรอินโดจีน (China-Indochina Peninsula Economic Corridor: CICPEC) ภายใต้แถบเศรษฐกิจเส้นทางสายไหม (Silk Road Economic Belt) กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจึงเป็นกลไกความร่วมมือที่เอื้อต่อการส่งเสริมและเชื่อมโยงข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง พัฒนาความสัมพันธ์ฉันมิตร

กับประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงและอาเซียนในเชิงบวก สร้างความร่วมมือด้านโครงสร้างพื้นฐาน การอำนวยความสะดวกด้านพิธีการศุลกากร การลงทุนข้ามชาติและโลจิสติกส์ข้ามชาติ เสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน (Lu Guangsheng 2016) ปัจจุบันทั้งสองประเทศต่างประสานยุทธศาสตร์ระหว่างกันโดยส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างกับข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของอนุภูมิภาค ทั้งสนับสนุนให้กรอบความร่วมมือนี้เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันให้อนุภูมิภาคเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการพัฒนาแบบยั่งยืนซึ่งจะส่งผลดีต่อนโยบายของไทย ได้แก่ นโยบายประเทศไทย 4.0 และโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) โดยปัจจุบันไทยร่วมมือกับจีนผ่านโครงการกองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้างซึ่งช่วยยกระดับองค์ความรู้เฉพาะด้านทางเทคนิค การยกระดับความสามารถทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมอำนวยความสะดวกด้านการค้าและโลจิสติกส์ รวมถึงการพัฒนาทุกด้านโดยรวม

2. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน ด้านความเชื่อมโยงระหว่างประเทศในอนุภูมิภาค

ที่ผ่านมาไทยเสนอการยกระดับความเชื่อมโยงด้านกายภาพในอนุภูมิภาค อาทิ ความเชื่อมโยงภายใต้ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง ระเบียงการพัฒนาเศรษฐกิจแม่โขง-ล้านช้าง (Mekong-Lancang Economic Development Belt) และระเบียงการค้าระหว่างประเทศทางบกและทางทะเลแห่งใหม่ (New International Land-Sea Trade Corridor) อีกทั้งไทยและจีนต่างมุ่งมั่นในการบรรลุแนวคิดระเบียงการพัฒนาความเชื่อมโยงไทย-ลาว-จีน เพื่อเชื่อมโยงโครงการรถไฟจีน-ลาวกับระบบรางของไทย นอกจากนี้ไทยยังสนับสนุนให้เร่งยกระดับความเชื่อมโยงเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ห่วงโซ่อุปทานทั้งในยามปกติและในยามวิกฤต สอดรับกับข้อเสนอแนวคิดของจีนในการจัดตั้งช่องทางพิเศษสำหรับการขนส่งสินค้าและการส่งเสริมการเดินทางข้ามพรมแดนที่ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงทางด้านสาธารณสุข (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2566; กระทรวงการต่างประเทศ 2565)

3. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน ด้านนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ไทยเสนอทิศทางการอบความ
ร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างในอนาคตให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอนุภูมิภาคให้
มีความทันสมัยและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยอาศัยการใช้นวัตกรรม ทั้งนี้ ไทย
สนับสนุนการพัฒนาระเบียงนวัตกรรมภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง
(MLC Innovation Corridor) รวมถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจ
หมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว (BCG Economy) นอกจากนี้ ในด้านการฟื้นฟู
เศรษฐกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ไทยเห็นพ้องกับจีนในการเร่งดำเนินการ
ตามแผนแม่โขง-ล้านช้างสีเขียว (Green Mekong-Lancang Plan) ยุทธศาสตร์
ความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมแม่โขง-ล้านช้าง (Mekong-Lancang Environment
Cooperation Strategy) การขยายความร่วมมือด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
และการส่งเสริมนวัตกรรมในภาคเกษตร (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม 2566; กระทรวงการต่างประเทศ 2565)

4. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน ด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่

ภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
ความร่วมมือด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ได้มุ่งเน้นที่ความมั่นคงด้านสาธารณสุข
ในระดับอนุภูมิภาค ทั้งนี้ ไทยพร้อมร่วมมือกับจีนในการวิจัยและพัฒนาวัคซีน
ความร่วมมือด้านการป้องกันโรคระบาด และพัฒนาขีดความสามารถของไทย
ในการเป็นฐานการผลิตยาและวัคซีนของอนุภูมิภาคในอนาคตอันใกล้ นอกจากนี้
ยังมีภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ไทย จีน และประเทศสมาชิกจำเป็นต้อง
ต้องแก้ปัญหาหารือร่วมกัน เช่น อาชญากรรมข้ามชาติ การค้ามนุษย์ การหลอกลวง
ทางอินเทอร์เน็ต การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิ
อากาศ และหมอกควันข้ามแดน เป็นต้น (กระทรวงการต่างประเทศ 2565;
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2566)

5. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโขงถือเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญหลักภายใต้กรอบความร่วมมือ 3+5+X โดยไทยสนับสนุนข้อริเริ่มจากฝ่ายจีนในเรื่องแนวทางแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการน้ำตลอดทั้งปีร่วมกันอย่างเป็นระบบ และร่วมพิจารณาการจัดตั้งกลไกในการแลกเปลี่ยนข้อมูลน้ำเพื่อการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนกับประเทศสมาชิก นอกจากนี้ ไทยเสนอให้นำประสบการณ์การจัดการทรัพยากรน้ำของคณะกรรมการธิการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission: MRC) มาเป็นแนวทาง ทั้งยังสนับสนุนให้จัดประชุมระดับรัฐมนตรีด้านทรัพยากรน้ำอย่างต่อเนื่องเพื่อผลักดันกลไกความร่วมมือในระดับนโยบายอีกด้วย และในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 4 เมื่อ ค.ศ. 2023 นายกรัฐมนตรีหลี่เฉียน (Li Qiang) เสนอการส่งเสริมความร่วมมือสีเขียว การเคารพสิทธิและผลประโยชน์ที่ชอบด้วยกฎหมายของทุกประเทศเพื่อการพัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำอย่างเหมาะสม (กระทรวงการต่างประเทศ 2565; สถานกงสุลใหญ่สาธารณรัฐประชาชนจีน ณ จังหวัดขอนแก่น 2567)

6. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน ด้านคลังสมองแม่น้ำโขง

ภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ไทยและจีนมีความร่วมมือและแลกเปลี่ยนทางวิชาการภายใต้ศูนย์ระดับโลกเพื่อการศึกษาแม่น้ำโขง (Global Center for Mekong Studies: GCMS) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเวทีความร่วมมือด้านคลังสมองแม่โขง-ล้านช้าง การจัดตั้งศูนย์ระดับโลกเพื่อการศึกษาแม่น้ำโขงมาจากข้อเสนอของจีนในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 2 โดยจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 2018 ณ กรุงพนมเปญของกัมพูชา (China Institute of International Studies

2018) ในส่วนประเทศไทยได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานขึ้นใน ค.ศ. 2018 ภายใต้การดำเนินการของสถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ เพื่อประสานงานเครือข่ายสถาบันการต่างประเทศและสถาบันทางวิชาการภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ 2561) ปัจจุบันดำเนินการโดยศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (International Studies Center: ISC) ซึ่งสังกัดสถาบันดังกล่าว โดยมีการประชุมแลกเปลี่ยนทางวิชาการภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างอย่างต่อเนื่อง

7. การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันระหว่าง กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างกับกรอบยุทธศาสตร์ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไทยได้ใช้โอกาสต่างๆ ในการเสนอแนวทางการประสานระหว่างกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างกับกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง ในปัจจุบันไทยและจีนต่างเห็นพ้องที่จะทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดในการขับเคลื่อนความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคและส่งเสริมประสานระหว่างกรอบความร่วมมือนี้เข้าด้วยกัน เพื่อเสริมสร้างการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคในเชิงลึก ส่งเสริมความเชื่อมโยงการค้าและการลงทุน ความร่วมมือด้านสาธารณสุข ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน ทรัพยากรน้ำ และการพัฒนาดิจิทัล (กระทรวงการต่างประเทศ 2565) ทั้งนี้ ในช่วงที่ไทยรับตำแหน่งประธานร่วมกับจีนระหว่าง ค.ศ. 2024-2025 นั้น ถือเป็นโอกาสที่ไทยจะได้แสดงบทบาทผู้นำการขับเคลื่อนความเชื่อมโยงระหว่างกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างกับกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขงให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

โอกาสและความท้าทาย

ความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเป็นกรอบความร่วมมือสำคัญในอนุภูมิภาค
ลุ่มแม่น้ำโขงที่มีเป้าหมายมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำและ
แบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศ เมื่อวิเคราะห์ถึงโอกาส กรอบความ
ร่วมมือนี้ถือว่าช่วยยกระดับความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างไทยกับจีน
ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงมีความซับซ้อนและ
ยังคงมีความท้าทายในหลากหลายประเด็นที่ประเทศสมาชิกต้องร่วมกันพิจารณา
ปรึกษาหารือเพื่อยกระดับไปสู่ความมั่นคงและความเข้มแข็งในระยะยาว ทั้งใน
ด้านของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน และความยั่งยืนของอนุภูมิภาคโดยรวม

1. โอกาส

*ประการที่ 1 กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างยกระดับความสัมพันธ์
และความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น* ภายหลังการจัดตั้งกรอบ
ความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างนำไปสู่การยกระดับความสัมพันธ์ไทย-จีนในหลาก
หลายมิติ อาทิ การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันตามกลไกความร่วมมือ
3+5+X ในส่วนกลไกความร่วมมือแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ประกอบด้วย การ
ประชุมผู้นำ การประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศ การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส
และการประชุมคณะทำงานทางการทูต นอกจากนี้ ยังมีความร่วมมือและการ
แลกเปลี่ยนในโครงการกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างระหว่าง
รัฐบาลไทยกับจีน ในห้วงเวลาที่ผ่านมไทยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนพิเศษ
แม่โขง-ล้านช้างประจำปี ระหว่าง ค.ศ. 2017-2023 รวมแล้วกว่า 77 โครงการ
ดำเนินการผ่านกระทรวงและหน่วยงานต่างๆ ของไทย โดยโครงการความร่วมมือ
ที่ได้รับจากกองทุนนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
ของประชาชน ทำให้ไทยได้รับองค์ความรู้และนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ
ส่งเสริมเป้าหมายการพัฒนาภายในประเทศ นอกจากนี้ยังมีการเยือนและ
การหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างรัฐบาลและประชาชนทั้งสองประเทศ

รวมถึงการประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันระหว่างไทยกับจีน กล่าวได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ที่ดีภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-จีนให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

ประการที่ 2 กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างประสานยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างไทยกับจีน ในห้วงทศวรรษที่ผ่านมาไทยมียุทธศาสตร์และนโยบายมุ่งเน้นขับเคลื่อนความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการส่งเสริมการใช้จุดเด่นในเรื่องที่ตั้งเชิงภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ เพื่อพัฒนาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าที่สำคัญของภูมิภาค โดยโครงการสำคัญประกอบด้วย นโยบายประเทศไทย 4.0 การพัฒนาพื้นที่โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โครงการสะพานเศรษฐกิจเชื่อมอ่าวไทยกับมหาสมุทรอินเดีย เป็นต้น ในขณะเดียวกัน จีนได้ให้ความสำคัญในการดำเนินข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางเพื่อประสานการพัฒนาทางเศรษฐกิจในประเทศจีนกับการขับเคลื่อนทางยุทธศาสตร์ที่เปิดกว้างสู่ระเบียงเศรษฐกิจจีน-คาบสมุทรอินโดจีน ทั้งนี้โอกาสความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจะช่วยเชื่อมโยงข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง พัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศในลุ่มแม่น้ำโขงและอาเซียนในเชิงบวก โดยจีนและไทยสนับสนุนในแนวคิดระเบียงการพัฒนาความเชื่อมโยงไทย-ลาว-จีนเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายโลจิสติกส์ นับว่ากรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจะช่วยประสานยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงยกระดับความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนนับจากนี้

ประการที่ 3 กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างส่งเสริมการพัฒนา *ระหว่างไทยกับจีนในประเด็นความร่วมมือใหม่และการพัฒนาอย่างยั่งยืน* โดยเป็นการพัฒนาความร่วมมือรูปแบบใหม่และการเรียนรู้ที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมถึงต้องมีความยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ ด้านเศรษฐกิจและความเชื่อมโยง อาทิ ความเชื่อมโยงระหว่างเขตเศรษฐกิจชายแดนกับการพัฒนาระเบียงนวัตกรรมการเพื่อสนับสนุนเขตเศรษฐกิจพิเศษในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ด้านอุตสาหกรรม อาทิ การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว ที่เน้นนวัตกรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ด้านนวัตกรรมและด้านเทคโนโลยี อาทิ การประยุกต์ใช้

เทคโนโลยีดิจิทัล นอกจากนี้ยังมีด้านสุขภาพและการแพทย์ ด้านการท่องเที่ยว และด้านบริการ ทั้งนี้การพัฒนาความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนในประเด็นที่ทันสมัย ภายใต้ความร่วมมือในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจะเป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้เติบโต ก้าวข้ามกับดักประเทศรายได้ปานกลาง มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืน และการพัฒนาไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตามแผนยุทธศาสตร์ที่ตั้งไว้

ประการที่ 4 กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างส่งเสริมบทบาทนำของประเทศไทยในการประสานกรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ในฐานะที่ไทยเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขงซึ่งเป็นกรอบความร่วมมือที่ประกอบไปด้วยสมาชิกทั้ง 5 ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ถือเป็นโอกาสที่ไทยจะได้แสดงบทบาทนำในการขับเคลื่อนประสาน 2 กรอบความร่วมมือนี้เพื่อเสริมสร้างการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคในเชิงลึกและสนับสนุนการพัฒนาของอนุภูมิภาคให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ไทยรับตำแหน่งประธานร่วมใน ค.ศ. 2024-2025 หากทำได้สำเร็จจะช่วยยกระดับความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงไปอีกขั้น ทั้งยังช่วยทำให้บทบาทของไทยให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางทางภูมิรัฐศาสตร์ ศูนย์กลางการค้าและการเชื่อมโยงเส้นทางโลจิสติกส์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้ในระยะยาว

2. ความท้าทาย

ประการที่ 1 การประสานยุทธศาสตร์และนโยบายของระหว่างไทยกับจีนบนผลประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว ด้วยความสอดคล้องประสานของยุทธศาสตร์และนโยบายของฝ่ายไทยที่มุ่งเน้นยกระดับยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายโลจิสติกส์กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และฝ่ายจีนที่มุ่งหมายเชื่อมโยงข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางจากตอนใต้สู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นแรงผลักดันให้ทั้งสองประเทศประสานความร่วมมือในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง โดยการผลักดันโครงการอนาคตแห่งความเชื่อมโยงผ่านการ

ลงทุนในโครงการพื้นฐานขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันข้อริเริ่มสายแถบ และเส้นทาง โครงการการเชื่อมโยงเส้นทางรถไฟจีน-ไทยตามข้อเสนอของ ฝ่ายจีน และการผลักดันโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โครงการ สะพานเศรษฐกิจเชื่อมอ่าวไทยกับมหาสมุทรอินเดียตามข้อเสนอของฝ่ายไทย แต่อย่างไรก็ดีโครงการเหล่านี้ล้วนเป็นโครงการขนาดใหญ่ ใช้ระยะเวลาในการ ดำเนินการระยะยาว รวมถึงใช้เงินทุนจำนวนมาก ประกอบกับอาจมีข้ออุปสรรค ระหว่างการดำเนินการ อาทิ ปัญหาความล่าช้าและการเจรจาข้อสัญญาระหว่าง รัฐบาล การสร้างความเข้าใจและความชัดเจนต่อภาคประชาชน บทบาทของ มหาอำนาจนอกอนุภูมิภาค แม้ว่าทั้งสองฝ่ายต่างตระหนักถึงข้อจำกัดและ อุปสรรค รวมทั้งพยายามเจรจาทวิภาคีอย่างสม่ำเสมอแล้วก็ตาม แต่ปัญหา และอุปสรรคเหล่านี้ก็ยังคงเป็นความท้าทายต่อไทยและจีนว่าจะประสาน ยุทธศาสตร์และนโยบายอย่างไรให้สำเร็จตามเป้าหมายบนผลประโยชน์ร่วมกัน และส่งเสริมการพัฒนาาร่วมกันในอนุภูมิภาคได้ในระยะยาว

ประการที่ 2 การร่วมมือระหว่างไทยกับจีนในการแก้ไขปัญหาและ ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ตลอดเวลาที่ผ่านมา อนุภาคนี้นี้ ยังคงมีประเด็นปัญหาที่ค้างคามากมาย อาทิ ปัญหาการสร้างเขื่อน ปัญหา ระดับน้ำในแม่น้ำโขง ปัญหาการเดินเรือ ปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาคุณภาพน้ำ ปัญหาภัยแล้ง รวมถึงปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและ ความหลากหลายทางชีวภาพในแม่น้ำโขง ปัญหาเหล่านี้มีความซับซ้อนและยัง ไม่สามารถแก้ไขและหาทางออกร่วมกันได้ แม้ว่าจะมีความพยายามแก้ไขและ การเจรจาทวิภาคีระหว่างกันภายใต้กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงอื่นๆ ที่จัดตั้งขึ้นก่อนหน้านี้แล้วก็ตาม กรอบความร่วมมือแม่น้ำโขง-ล้านช้างจึงเป็นความ คาดหวังใหม่ของประเทศสมาชิกว่าจะสามารถสร้างกลไกการเจรจาปรึกษาหารือเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนบนผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ ภายหลังจากการจัดตั้งกรอบความร่วมมือแม่น้ำโขง-ล้านช้าง มีการจัดทำ แผนปฏิบัติการ 5 ปีสำหรับความร่วมมือด้านทรัพยากรน้ำแม่น้ำโขง-ล้านช้าง (ค.ศ. 2018-2022) โดยประเทศสมาชิกต่างเห็นพ้องที่จะปรับปรุงกรอบความ ร่วมมือด้านทรัพยากรน้ำ มีการจัดการประชุมระดับรัฐมนตรีความร่วมมือด้าน

ทรัพยากรน้ำและพอร่มความร่วมมือด้านทรัพยากรน้ำแม่โขง-ล้านช้างซึ่งสะท้อนแนวโน้มความร่วมมือในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น ต่อมามีการตกลงร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิกในการจัดตั้งกลไกการแลกเปลี่ยนข้อมูลน้ำเพื่อการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยในการประชุมผู้นำความร่วมมือล้านช้าง-แม่โขง ครั้งที่ 3 เมื่อ ค.ศ. 2020 ฝ่ายไทยเสนอแนวทางสนับสนุนความร่วมมือด้านการบริหารจัดการน้ำผ่านการประสานงานระหว่างศูนย์ความร่วมมือด้านทรัพยากรน้ำแม่โขง-ล้านช้าง (Mekong-Lancang Water Resources Cooperation Center) กับสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission Secretariat) ในขณะเดียวกันฝ่ายจีนก็เสนอแนวทางแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการน้ำตลอดทั้งปีร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยในการประชุมผู้นำความร่วมมือล้านช้าง-แม่โขง ครั้งที่ 4 เมื่อ ค.ศ. 2023 จีนเสนอการส่งเสริมความร่วมมือสีเขียว การเคารพสิทธิและผลประโยชน์ที่ชอบด้วยกฎหมายของทุกประเทศเพื่อการพัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำอย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นถึงการตอบรับข้อเสนอของไทยจากฝ่ายจีน แต่สิ่งที่มีความท้าทายคือ ข้อเสนอเหล่านี้ต้องนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำในลุ่มแม่น้ำโขงที่เกิดผลเป็นรูปธรรม ไม่ใช่เป็นเพียงข้อเสนอที่เกิดขึ้นในการประชุมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นโจทย์สำคัญต่อไปว่าจะใช้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเป็นเวทีปรึกษาหารือและดำเนินการร่วมกันอย่างไรเพื่อให้แม่น้ำโขงเป็น “แม่น้ำแห่งมิตรภาพและแม่น้ำแห่งการแบ่งปัน” อย่างแท้จริง และทำอย่างไรจึงจะสร้างความไว้วางใจและคลายข้อกังวลใจของประเทศสมาชิกลุ่มแม่น้ำโขงในเรื่องการบริหารจัดการน้ำที่มีมาโดยตลอด กล่าวได้ว่าประเด็นเหล่านี้ถือเป็นความท้าทายภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง

นอกจากนี้ไทยยังเผชิญความท้าทายที่จะแสดงบทบาทนำในอนุภูมิภาคเพื่อการบริหารจัดการน้ำและเจรจาบางประเด็นข้อขัดแย้งที่ยังค้างคาญร่วมกับจีนอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ค.ศ. 2024-2025 ที่ไทยรับตำแหน่งเป็นประธานร่วมกับจีน ทั้งนี้ไทยควรแสดงบทบาทความเป็นผู้นำที่มีความชัดเจน มีความกระตือรือร้นในการผลักดันประเด็นการบริหารจัดการน้ำเข้าสู่การเจรจาร่วมกับจีนและนำไปสู่การปฏิบัติการที่เกิดผลลัพธ์เป็นรูปธรรม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศสมาชิก

ประการที่ 3 ความมั่นคงในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ภายหลังการจัดตั้งกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ประเทศสมาชิกได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดผ่านกลไกความร่วมมือในระดับต่างๆ รวมถึงจีนซึ่งเป็นประเทศผู้แสดงหลักในอนุภูมิภาคได้สนับสนุนช่วยเหลือประเทศสมาชิกผ่านโครงการความร่วมมือต่างๆ รวมถึงแสดงความกระตือรือร้นที่จะแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่ค้างคาอยู่ในอนุภูมิภาค แต่อย่างไรก็ดี สิ่งที่ควรตระหนักก็คืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงยังมีกรอบความร่วมมือที่หลากหลาย อาทิ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง ขอรืเริ่มลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Initiative: LMI) โดยส่วนใหญ่กรอบความร่วมมือที่จัดตั้งขึ้นนอกจากมีประเทศในลุ่มแม่น้ำโขงเป็นสมาชิกแล้ว ยังมีประเทศมหาอำนาจนอกอนุภูมิภาคเข้ามาเป็นผู้แสดงสำคัญด้วย ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น อินเดีย เกาหลีใต้ และออสเตรเลีย สิ่งนี้ทำให้เกิดความท้าทายในเรื่องการแข่งขันแย่งชิงพื้นที่ความร่วมมือกับประเทศในลุ่มแม่น้ำโขงรวมถึงผลประโยชน์อื่นๆ อีกทั้งยังมีการแข่งขันขยายอิทธิพลและความได้เปรียบเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย จากสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นนอกจากเป็นความท้าทายที่มีต่อจีนในฐานะมหาอำนาจในอนุภูมิภาคนี้แล้ว อาจวิเคราะห์ต่อไปได้ว่าจะส่งผลท้าทายต่อความมั่นคงในอนุภูมิภาคและความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศสมาชิกในกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างในปัจจุบันและอนาคตมากขึ้นเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน

นอกจากนี้ ยังมีความท้าทายในประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นภัยคุกคามความมั่นคงร่วมกัน อาทิ ยาเสพติดข้ามพรมแดน การค้ามนุษย์ การพนันออนไลน์ ความมั่นคงทางไซเบอร์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความแห้งแล้ง ความมั่นคงทางอาหารและโรคระบาด โดยประเด็นความมั่นคงเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประเทศสมาชิกต้องแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้ กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างจะมั่นคงและยั่งยืนหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับว่าประเทศสมาชิกจะจัดการปัญหาเหล่านี้ได้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมมากขึ้นเพียงใด

ประการที่ 4 การขับเคลื่อนการพัฒนาใหม่ที่เปิดกว้างทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและมีความยั่งยืน ภายใต้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ไทยมีแนวทางที่ต้องการเสริมสร้างกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจแห่งอนาคตผ่านความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมภายใต้ข้อริเริ่มการพัฒนาระเบียงนวัตกรรม รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวและการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะที่จีนก็ส่งเสริมความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมและแผนแม่โขง-ล้านช้างสีเขียว อีกทั้งส่งผ่านโครงการกองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างมายังไทย สิ่งนี้ถือเป็นความท้าทายร่วมกันระหว่างไทยกับจีนว่าจะช่วยกันส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาใหม่ที่เปิดกว้างทันการเปลี่ยนของโลกได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ยังมีโจทย์ต่อไปว่า ไทยและจีนจะช่วยพัฒนากรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างให้เข้มแข็งและยั่งยืนได้อย่างไร ทั้งในการพัฒนาใน 3 เสาหลักความร่วมมือ ประเด็นสำคัญหลัก 5 ประการ รวมถึงการพัฒนาใหม่ๆ เช่น การพัฒนาสีเขียว การส่งเสริมนวัตกรรมและเทคโนโลยีในเชิงกว้างและเชิงลึกยิ่งขึ้น พร้อมทั้งดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนการอนุวัติวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 และความร่วมมือแบบได้-ได้ อีกด้วย

สรุป

กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างเป็นกรอบความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาคที่สำคัญ ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกที่มีพรมแดนเชื่อมต่อกันบนแม่น้ำล้านช้างและแม่น้ำโขง กรอบความร่วมมือนี้พัฒนามาจากข้อริเริ่มของไทยในระหว่างการจัดประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง-ล้านช้าง ต่อมาจีนกล่าวสนับสนุนข้อริเริ่มดังกล่าวและเสนอให้สร้างกลไกกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างขึ้น ภายหลังได้รับการตอบรับจากประเทศทั้งหลายในอนุภาคนี้นี้ ทั้งนี้กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างประกาศจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1 ใน ค.ศ. 2016 โดยมีกลไกหลัก คือ กรอบความ

ร่วมมือ 3+5+X และนับจากการจัดตั้งกรอบความร่วมมือดังกล่าว ไทยและจีน มีปฏิสัมพันธ์ในหลายประเด็น อาทิ ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลในโครงการ กองทุนพิเศษกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง การเยือนและแลกเปลี่ยนระดับ รัฐบาลและประชาชนไทย-จีน การประสานยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน ระหว่างไทยกับจีน เป็นที่ประจักษ์ว่ากรอบความร่วมมือนี้ได้ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-จีนให้แน่นแฟ้นใกล้ชิด และยกระดับความร่วมมือระหว่างกันในมิติ ต่างๆ ในอนาคต

เมื่อวิเคราะห์ถึงโอกาส กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้างช่วยยกระดับ ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ช่วยประสาน ยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างไทยกับจีน ช่วยส่งเสริมการพัฒนา ระหว่างไทยกับจีนในประเด็นที่ทันสมัยและการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงส่งเสริม บทบาทนำของประเทศไทยในการประสานกรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคกลุ่ม แม่น้ำโขงเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม อนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงมีความซับซ้อนและ มีความท้าทายในหลากหลายประเด็นที่ประเทศสมาชิกต้องร่วมกันพิจารณาหรือ เพื่อยกระดับความแข็งแกร่งในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นความท้าทายในการประสาน นโยบายของไทย-จีนบนผลประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว ความร่วมมือระหว่าง ไทยกับจีนที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ตกค้างภายในอนุภูมิภาค ความท้าทาย ในประเด็นความมั่นคงในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง รวมถึงการขับเคลื่อนการ พัฒนาใหม่ที่เปิดกว้างทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและมีความยั่งยืน

หากวิเคราะห์ถึงแนวโน้มในอนาคต กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง จะยิ่งทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ประเทศสมาชิกควรผลักดันกรอบความร่วมมือ แม่น้ำโขง-ล้านช้างให้พัฒนาต่อไป ในส่วนประเทศไทยควรแสดงบทบาทนำในฐานะ ผู้ริเริ่มและการเป็นผู้ประสานงานสำคัญในอนุภูมิภาค ผลักดันความร่วมมือเชิง ยุทธศาสตร์การพัฒนาระหว่างไทยกับประเทศสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ พัฒนาความร่วมมือกับประเทศจีนซึ่งจะช่วยยกระดับความสัมพันธ์ไทย-จีน ภายใต้กรอบความร่วมมือนี้ก้าวหน้าขึ้นไปอีกระดับ ขณะเดียวกันในประเด็น ปัญหาที่ท้าทาย ประเทศสมาชิกก็ควรร่วมกันพิจารณาและพิจารณาหาวิธี บนผลประโยชน์ร่วมกันของทุกประเทศ เพื่อความแข็งแกร่งในระยะยาวของ อนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมทรัพยากรน้ำ. 2561. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจัดพิธีลงนามบันทึกความเข้าใจ โครงการภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้าง. เข้าถึงเมื่อ 10 มีนาคม 2567. <https://www.tnews.co.th/contents/480746>.

กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ. 2565. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเข้าร่วมการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1. เข้าถึงเมื่อ 10 มีนาคม 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bcf8015e39c306001a1f6?cate=5d5bcb4e15e39c306000683b>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2559. นายกรัฐมนตรีเข้าร่วมการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 1. เข้าถึงเมื่อ 10 มีนาคม 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bcfcd15e39c306001bb64?cate=5d5bcb4e15e39c306000683b2>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2559. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเข้าร่วมการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 2. เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2567. <http://www.mfa.go.th/main/th/media-center/14/73965-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเข้าร่วมการประชุม.html>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2561. นายกรัฐมนตรีเข้าร่วมการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 2 ณ กรุงพนมเปญ ราชอาณาจักรกัมพูชา. เข้าถึงเมื่อ 26 มีนาคม 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bd0e415e39c3060021ec2>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2562. แลงการณ้ร่วมต่อสื่อมวลชนระหว่างรัฐบาลราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน. เข้าถึงเมื่อ 5 เมษายน 2567. [https://www.mfa.go.th/th/content/111092-แถลงการณ์ร่วมต่อสื่อมวลชน-ระหว่างรัฐบาลราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน-\(คำแปลอย่างไม่เป็นทางการ\)-เผยแพร่วันที่-5-พฤศจิกายน-2562-ณ-กรุงเทพมหานคร](https://www.mfa.go.th/th/content/111092-แถลงการณ์ร่วมต่อสื่อมวลชน-ระหว่างรัฐบาลราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน-(คำแปลอย่างไม่เป็นทางการ)-เผยแพร่วันที่-5-พฤศจิกายน-2562-ณ-กรุงเทพมหานคร).

กระทรวงการต่างประเทศ. 2563. การประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 3 วันที่ 24 สิงหาคม 2563 ผ่านระบบการประชุมทางไกล. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/ผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง-ที่3?page=5d5bd3c915e39c306002a907&menu=5d5bd3d815e39c306002aac5>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2563. คำกล่าวนายกรัฐมนตรีในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 3 วันที่ 24 สิงหาคม 2563 ผ่านระบบการประชุมทางไกล. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/คำกล่าวนายกรัฐมนตรีในการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือ>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2565. ถ้อยแถลงร่วมระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนว่าด้วย การดำเนินการเพื่อมุ่งสู่การเป็นประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันไทย-จีนเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนยิ่งขึ้น. เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/thchnjointstatement19112565?cate=5d5bcb4e15e39c306000683b>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2565. พิธีเปิดโครงการของไทยภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้างที่ได้รับการอนุมัติในปี 2564 ในระหว่างสัปดาห์ความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ประจำปี 2565. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/mlc2403652?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2565. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเดินทางเยือนไทยอย่างเป็นทางการ ระหว่างวันที่ 23-24 กรกฎาคม 2560. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bd0c915e39c306002155f>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2566. แถลงการณ์ข่าวร่วมระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน. เข้าถึงเมื่อ 15 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/jointpresscommuniquethailandandchina-2?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d>

- กระทรวงการต่างประเทศ. 2566. นายกรัฐมนตรีเข้าร่วมการประชุมผู้นำกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ครั้งที่ 4. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/mlc251223>.
- กระทรวงการต่างประเทศ. 2566. พิธีเปิดตัวโครงการของไทยภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้างที่ได้รับการอนุมัติในปี 2565 ในระหว่างสัปดาห์ความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ประจำปี 2566. เข้าถึงเมื่อ 10 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/mlcweek2023>.
- กระทรวงการต่างประเทศ. 2567. การเยือนไทยอย่างเป็นทางการของนายหวังอี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจีนระหว่างวันที่ 26-29 มกราคม 2567. เข้าถึงเมื่อ 25 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/thcn280124-3>.
- กระทรวงการต่างประเทศ. 2567. พิธีเปิดตัวโครงการของหน่วยงานไทยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้าง ประจำปี 2567. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/mlc050424?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d>.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2566. กรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง. เข้าถึงเมื่อ 30 เมษายน 2567. [https://fad.mnre.go.th/as/content/359#:~:text=2.%20สนับสนุนสาขาความร่วมมือ,สมำเสมอ%20\(2\)%20ด้านความมั่นคง](https://fad.mnre.go.th/as/content/359#:~:text=2.%20สนับสนุนสาขาความร่วมมือ,สมำเสมอ%20(2)%20ด้านความมั่นคง).
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2566. ความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง (Mekong-Lancang Cooperation-MLC). เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. https://bic.moe.go.th/images/stories/pdf/ความร่วมมือแม่โขง_-_ล้านช้าง_8-1-2567.pdf.
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. 2567. จีนให้ทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้างหนุนโครงการไทยกว่า 700 ล้านบาท. เข้าถึงเมื่อ 5 มิถุนายน 2567. https://www.bangkokbiznews.com/world/1121829#google_vignett.
- วิลาสินี พิบูลย์เศรษฐ์. 2562. “นโยบายต่างประเทศไทยในกรอบความร่วมมือล้านช้าง-แม่โขง.” รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, ศูนย์วิจัยยุทธศาสตร์ไทย-จีน, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

- สถานกงสุลใหญ่สาธารณรัฐประชาชนจีน ณ จังหวัดขอนแก่น. 2567. ความร่วมมือด้านทรัพยากรน้ำภายใต้กรอบล้านช้าง-แม่โขงแสดงถึงความสามัคคีในระดับภูมิภาค. เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2567. http://khonkaen.china-consulate.gov.cn/th/xwdt/202403/t20240322_11266044.htm.
- สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย. 2567. สร้างประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันของประเทศลุ่มน้ำแม่โขง-ล้านช้างและก้าวไปสู่ความทันสมัยร่วมกัน บทความพิเศษโดย ฯพณฯ หาน จื่อเฉียง เอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทย. เข้าถึงเมื่อ 21 เมษายน 2567. http://th.china-embassy.gov.cn/th/sgxw/202403/t20240320_11263430.htm.
- สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ. 2561. สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการจัดงานเปิดตัวศูนย์ประสานงาน Global Centre for Mekong Studies (GCMS). เข้าถึงเมื่อ 28 เมษายน 2567. [https://dvifa.mfa.go.th/th/content/90982-สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการจัดงานเปิดตัวศูนย์ประสานงาน-global-centre-for-mekong-studies-\(gcms\)](https://dvifa.mfa.go.th/th/content/90982-สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการจัดงานเปิดตัวศูนย์ประสานงาน-global-centre-for-mekong-studies-(gcms)).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. 2567. ศุภมาสแถลงความสำเร็จของกระทรวง อว.ภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้าง เผยปี 66 ได้รับอนุมัติ 13 โครงการ งบกว่า 103 ล้านบาท. เข้าถึงเมื่อ 2 มิถุนายน 2567. <https://www.ops.go.th/th/inter-news-announcement/inter-news/item/9738-66-13-103>.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. 2561. ขออนุมัติร่างบันทึกความเข้าใจร่วมว่าด้วยความร่วมมือในโครงการภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้างระหว่างกระทรวงพาณิชย์กับสถานเอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทยและร่างบันทึกความเข้าใจร่วมระหว่างกระทรวงพาณิชย์กับสถาบันความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขง. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2567. https://resolution.soc.go.th/PDF_UPLOAD/2561/9932728920.pdf

- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 2559. รายงานผลการดำเนินงานของรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ครบรอบ 1 ปี (12 กันยายน 2557-12 กันยายน 2558). เข้าถึงเมื่อ 25 มีนาคม 2567. http://www.soc.go.th/acrobat/payut_report1_05.pdf
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2566. ไฟเขียว! MOU 2 โครงการภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้างเร่งผลักดันศักยภาพ “การผลิต/เศรษฐกิจ” ลุ่มน้ำโขง. เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2567. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/74150>.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2567. ครม.เห็นชอบร่างบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือในโครงการภายใต้กองทุนพิเศษแม่โขง-ล้านช้าง ประจำปี พ.ศ.2566. เข้าถึงเมื่อ 4 พฤษภาคม 2567. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/76916>.

ภาษาอังกฤษ

- China Institute of International Studies. 2018. The First Think Tank Forum of the Global Center for Mekong Studies Successfully Held in Beijing. Accessed May 20, 2024. https://www.ciis.org.cn/english/NEWS_183/202007/t20200715_2965.html.
- Lancang-Mekong Cooperation China Secretariat. 2017. A Brief Introduction of Lancang-Mekong Cooperation. Accessed March 5, 2024. http://www.lmcchina.org/eng/node_1009536.html.
- Lancang-Mekong Cooperation China Secretariat. 2020. Lancang-Mekong Cooperation bears fruit since establishment. Accessed March 26, 2024. http://www.lmcchina.org/eng/2020-08/25/content_41451162.html.
- Lancang-Mekong Cooperation China Secretariat. 2021. High Level Meetings. Accessed March 5, 2024. http://www.lmcchina.org/eng/node_1009668.html.

Lancang-Mekong Cooperation China Secretariat. 2024. Thailand, China jointly launch projects during LMC Week 2024. Accessed March 5, 2024. http://www.lmcchina.org/eng/2024-04/06/content_42748091.html.

ภาษาจีน

Lu, Guangsheng. 卢光盛. 2016. “Lancangjiang-Meigonghe hezuo jizhi yu Zhongguo- Zhongnanbandao jingji zoulang 澜沧江-湄公河合作机制与中国-中南半岛经济走廊 [กลไกความร่วมมือล้านช้าง-แม่โขงและระเบียงเศรษฐกิจจีน-อินโดจีน]”. *Around Southeast Asia* 2016 (6): 31-35.

07

ชาวจีนอพยพเก่า
ชาวจีนอพยพใหม่
และความท้าทาย
ในความสัมพันธ์ไทย-จีน

ศิวริน เลิศภูษิต

บทนำ

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของชาวจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นอีกประเด็นที่สร้างความวิตกกังวลให้แก่รัฐท้องถิ่น รวมไปถึงมหาอำนาจตะวันตก อินโดนีเซียมีประชากรชาวจีนโพ้นทะเลเพิ่มขึ้นถึง 2 เท่าตัวระหว่าง ค.ศ. 1860-1905 โดยเฉพาะบนเกาะสุมาตราซึ่งมีการนำเข้ากรรมกรจีนมาทำงานในไร่ยาสูบและสวนยางพารา ในมาเลเซียพบว่ามีชาวจีนโพ้นทะเลเพิ่มมากขึ้นในบริเวณปีนัง มะละกา และสิงคโปร์ ส่วนภาคพื้นทวีปก็มีการขยายตัวของชาวจีนโพ้นทะเลในหลายพื้นที่ พม่ามีชาวจีนโพ้นทะเลที่ทำการค้าทางบกกับญวนนานและกระจุกตัวอยู่อย่างกึ่งรวมไปถึงทางตอนเหนือของประเทศ ส่วนชาวจีนโพ้นทะเลในสยามเพิ่มขึ้นจาก 300,000 คนใน ค.ศ. 1850 เป็น 800,000 คนใน ค.ศ. 1910 หรือประมาณร้อยละ 10 ของประชากรไทย ก่อนที่ตัวเลขชาวจีนโพ้นทะเลในไทยจะเพิ่มขึ้นอีกกระลอกในช่วง ค.ศ. 1920-1930 ซึ่งเป็นช่วงที่มีแรงงานกุลีไหลทะลักเข้ามาเป็นจำนวนมาก (ยศ สันตสมบัติ 2557)

ในกรณีของสยาม ชาวจีนอพยพเข้ามาเพิ่มมากขึ้นภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงซึ่งเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจการค้าของประเทศไทย ส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็วและกระตุ้นความต้องการแรงงานเป็นอย่างมาก ชาวจีนอพยพ

ที่เข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นกสิหรือผู้ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาชุมชนชาวจีนมีการกระจายตัวไปตั้งถิ่นฐานในหลายเมืองทั่วราชอาณาจักรและทำมาหากินกระทั่งจำนวนหนึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง และมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของสยาม ในขณะเดียวกันชาวจีนได้ขยายบทบาทออกไปเป็นการรวมตัวที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางการเมืองในจีน ไม่ว่าจะเป็นการปฏิวัติซินไฮ่เมื่อ ค.ศ. 1911 การสร้างอำนาจของพรรคก๊กมินตั๋ง และการขยายอิทธิพลเข้ามาของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งทั้งหมดปลุกกระแสชาตินิยมในกลุ่มคนจีนในสยาม เป็นผลให้รัฐไทยไม่ไว้วางใจในบทบาทของชาวจีนสยามที่อาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติ จึงดำเนินนโยบายตอบโต้ในหลายรูปแบบ ก่อนที่ความตึงเครียดระหว่างชาวจีนโพ้นทะเล รัฐไทย และรัฐจีนจะผ่อนคลายลงหลังจากที่จีนภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ประกาศจุดยืนเรื่องการถือสัญชาติเดียวและการไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่นในทศวรรษ 1950 พร้อมกับจุดยืนของรัฐไทยที่มีนโยบายให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม และส่งเสริมให้ชาวจีนได้ประโยชน์จากการถือสัญชาติไทย

กระแสการอพยพออกจากจีนเกิดขึ้นอีกครั้งหลังการเปิดประเทศในทศวรรษ 1980 โดยมีประเทศปลายทางที่สำคัญได้แก่ สหรัฐอเมริกา ประเทศในยุโรป และประเทศที่นักลงทุนจีนเข้าไปลงทุนตามข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) ซึ่งไทยเป็นหนึ่งในประเทศปลายทางดังกล่าว อย่างไรก็ตามการรับรู้ต่อกลุ่มชาวจีนอพยพใหม่ในไทยในยุคข้อมูลข่าวสารมีลักษณะที่แตกออกเป็นกลุ่มก้อนทั้งฝ่ายที่เปิดรับและฝ่ายที่โจมตีที่ผ่านมามีงานศึกษาที่อธิบายปรากฏการณ์จีนอพยพใหม่ในไทย ได้แก่ งานของสุภางค์ จันทวานิช และชาดา เจริญวิทยา (2563) อรัญญา ศิริผล (2561) และภูวดล ทรงประเสริฐ (2547) ที่ย้าชัดถึงการดำรงอยู่และผลกระทบของชาวจีนอพยพใหม่ต่อสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการทูตสาธารณะ (public diplomacy)

แนวคิดเรื่องการทูตสาธารณะเน้นว่า ภาครัฐบาล ภาคเอกชน และปัจเจกบุคคลต่างเป็นกลไกที่มีผลต่อทัศนคติและความคิดเห็นของประชาชนและรัฐบาลของประเทศอื่นซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศ (Kadir

2019) โดยที่การทูตประชาชน (people-to-people diplomacy) เป็นเครื่องมือที่จะยกระดับความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรมระหว่างประเทศให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนบุคลากร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การส่งผ่านอำนาจในการสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศหนึ่งผ่านกลไกความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกบุคคลตามแนวคิดเรื่องอำนาจโน้มน้าวหรือ soft power (Nye 2008) อย่างไรก็ตาม การเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้คนในปัจจุบัน มีอิสระและปรากฏออกมาในรูปแบบที่หลากหลายกว่าเดิม เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ของคนต่างชาติต่างศาสนาในพื้นที่สาธารณะและอยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐมากขึ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้เริ่มมีนัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ ทำให้ปฏิสัมพันธ์ในระดับปัจเจกบุคคลระหว่างประเทศปรากฏมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์และการรับรู้ระหว่างประเทศในระดับประชาชน รวมทั้งทำให้เกิดการสร้างทัศนคติในรูปแบบใหม่ได้อีกด้วย (Kadir and Siyeon 2023)

การอพยพของชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทยหลัง ค.ศ. 1978 เป็นอีกประเด็นท้าทายรัฐไทยในการคาดการณ์และป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาระหว่างคนต่างวัฒนธรรมและชาติพันธุ์แบบที่เคยเกิดมาแล้วกับชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต ในขณะเดียวกันโลกาภิวัตน์ยังเป็นความท้าทายต่อรัฐจีนในการจัดการปัญหาเรื่องภาพลักษณ์และการรับรู้ในระดับประชาชน ประเด็นจีนอพยพใหม่จึงยังเป็นความท้าทายที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐจากปฏิสัมพันธ์ของพลเมืองในระดับปัจเจกบุคคล บทความนี้นำเสนอประเด็นท้าทายในความสัมพันธ์ไทย-จีนจากการเข้ามาของกลุ่มชาวจีนอพยพเก่าสู่ชาวจีนอพยพใหม่ภายใต้การเพิ่มบทบาทของประชาชนในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยนำเสนอเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกให้ข้อมูลการอพยพของชาวจีนโพ้นทะเลตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงทศวรรษ 1970 พร้อมวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนโพ้นทะเลในไทย ส่วนที่สองนำเสนอแนวทางการจัดการของรัฐไทยและรัฐจีนต่อประเด็นชาวจีนโพ้นทะเลก่อนที่สองฝ่ายจะปรับความสัมพันธ์ใน ค.ศ. 1975 ส่วนที่สามเป็นการวิเคราะห์กลุ่มชาวจีนอพยพใหม่ในไทยหลัง ค.ศ. 1978

และประเด็นความท้าทายของชาวจีนอพยพใหม่ต่อสังคมไทย ส่วนสุดท้ายเป็นการอภิปรายเชื่อมโยงประเด็นชาวจีนอพยพเก่าและชาวจีนอพยพใหม่ การจัดการของรัฐไทยและรัฐจีน และเสนอแนะแนวทางเพื่อจัดการกับความท้าทายดังกล่าว

การอพยพของชาวจีนโพ้นทะเล ปัญหากระแสชาตินิยม และการจัดการของรัฐไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูต กับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1975

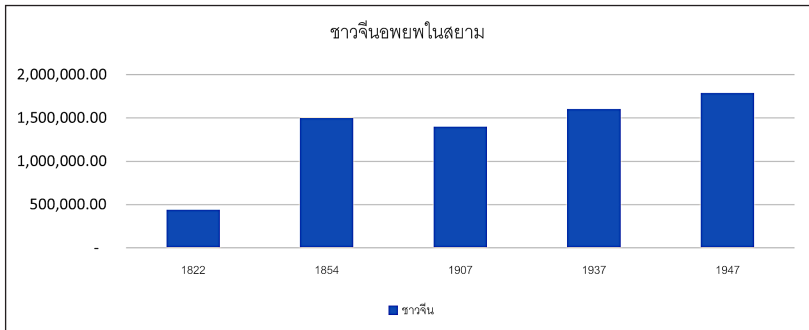

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน มีมิติที่หลากหลายและซับซ้อนทั้งในระดับรัฐ เอกชน และประชาชน รัฐจีนเป็นพื้นที่ที่มีการอพยพออกของผู้คนมาตั้งแต่ในอดีตซึ่งไทยก็เป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญ งานศึกษาของสกินเนอร์ (2564) ซึ่งรวบรวมบันทึกและข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง ระบุว่า มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสยามตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1800 ก่อนจะขยายตัวในช่วงทศวรรษ 1820 และหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงเมื่อ ค.ศ. 1855 ผู้อพยพส่วนใหญ่มาจากทางมณฑลกวางตุ้งและฝูเจี้ยน โดยมีสาเหตุการอพยพที่สำคัญคือ ความอดอยากจากสภาพอากาศที่เลวร้าย ทั้งน้ำท่วมและฝนแล้ง ทำให้เกิดความแร้นแค้นและขาดแคลนอาหาร ในขณะที่สยามกลับมีประชากรจำกัดและอยู่ในช่วงการเปิดประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ต้องการแรงงานจำนวนมาก การอพยพเข้ามาของชาวจีนจึงตอบโจทย์ความต้องการด้านแรงงานของสยามในช่วงเวลาดังกล่าว

การที่สยามต้องเปิดให้ต่างชาติมีสิทธิทำการค้าและลงทุนในประเทศภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นผลให้ชาวจีนและชาวยุโรปได้รับโอกาสใหม่ในอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การปลูกข้าว เหมืองแร่ โรงเลื่อยไม้ และเรือขนส่ง เศรษฐกิจสยามที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้มีความต้องการแรงงานจำนวนมาก เกิดการทะลักเข้ามาของแรงงานจีนในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมเหมืองแร่ โรงงานต่างๆ เป็นกลไกในท่าเรือ รวมถึงเป็นกรรมกรในการพัฒนาโครงสร้าง

แผนภูมิที่ 7.1

จำนวนชาวจีนอพยพที่อาศัยอยู่ในสยามช่วง ค.ศ. 1822-1947

ที่มา: สกินเนอร์ (2564, 108-110, 296)

พื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการขุดคลอง การสร้างทางรถไฟ และการก่อสร้างอาคารต่างๆ จำนวนแรงงานจีนที่เข้ามาในช่วงทศวรรษ 1880 มีมากจนคาดว่ามีประชากรชาวจีนอาศัยอยู่มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรในกรุงเทพฯ ทั้งหมด (สกินเนอร์ 2564, 154-180)

เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานแล้ว ชาวจีนสร้างชุมชนและธุรกิจขึ้นมาจนกลายเป็นพ่อค้าคนกลางที่มีบทบาททางเศรษฐกิจสูงในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ มีการขยายไปสู่ธุรกิจแบบใหม่ อาทิ ธนาการ ประกันภัย และยังขยายไปสู่การผูกขาดธุรกิจอ้อยทั้งการค้าฝิ่น การพนัน และการค้าสุรา การอพยพเข้ามาของชาวจีนส่งผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมากทั้งในด้านการเป็นผู้ประกอบการและแรงงาน นอกจากนี้รายได้ของรัฐบาลจากการเก็บภาษีมากกว่าครึ่งก็เป็นรายได้จากภาษีของคนจีนทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการค้าสุรา ยาสูบ และการชำระภาษีผูกปีหรือภาษีรายหัว (สกินเนอร์ 2564, 192-201) อย่างไรก็ตาม กลุ่มธุรกิจเหล่านี้ได้จัดตั้งกลุ่มอ้อยหรือสมาคมลับขึ้นเพื่อปกป้องการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มตน และต่อมาสมาคมลับเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความมั่นคงภายในและนโยบายระหว่างประเทศของไทยกับจีน (ยศ สันตสมบัติ 2557, 41-52)

ท่าทีของฝ่ายปกครองไทยต่อการเข้ามาของคนจีนนั้นดูเหมือนตระหนักรับรู้ถึงความจำเป็นในการเปิดรับชาวจีน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงออกอย่างชัดแจ้งเมื่อ ค.ศ. 1907 ว่า “ชาวจีนในประเทศสยามควรได้รับโอกาสในการทำงาน และแสวงหาผลกำไรเท่าเทียมกับคนของประเทศของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ได้ถือว่าพวกเขาเป็นคนต่างชาติ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรและมีส่วนร่วมในความสมบูรณ์พูนสุขและความก้าวหน้าของประเทศ” (สกินเนอร์ 2564, 260) อย่างไรก็ตาม กระแสชาตินิยมในหมู่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในสยามในช่วงทศวรรษ 1890 ก็เกิดขึ้นเนื่องจากจีนพ่ายแพ้ญี่ปุ่นในสงครามเมื่อ ค.ศ. 1895 นอกจากนี้ยังถูกปลุกเร้าจากการรณรงค์ของซุนยัตเซ็น (Sun Yat-sen) ผู้นำขบวนการปฏิวัติลงหมิงฮุย หรือที่ต่อมาคือพรรคก๊กมินตั๋ง ซุนเดินทางเยือนชุมชนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตั้งสาขาของสมาคมหลายแห่ง และกีสยามเป็นประเทศที่สองที่มีการจัดตั้งสาขาถัดจากสิงคโปร์ ขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มสมาคมที่ให้การสนับสนุนจักรพรรดิราชวงศ์ชิงอีกด้วย นอกจากนี้กระแสชาตินิยมจีนในกลุ่มจีนสยามยังเกิดจากอิทธิพลของชาติประเทศมหาอำนาจที่รุกรานจีน ดังจะเห็นได้จากปฏิบัติการของสมาคมต่างๆ ในชุมชนจีนที่เป็นปฏิปักษ์กับอังกฤษและญี่ปุ่นในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองในจีน

กระแสชาตินิยมจีนที่เริ่มก่อตัวในดินแดนสยามทำให้เกิดการจัดตั้งและขยายเครือข่ายชุมชนชาวจีนตั้งแต่ทศวรรษ 1900 ทั้งการจัดตั้งโรงเรียนจีน การออกหนังสือพิมพ์จีน และมีการก่อตัวของสมาคมในรูปแบบสมาคมกลุ่มภาษาถิ่น ทั้งไหหลำ ฮกเกี้ยน แคะ (ฮากกา) แต่จิ๋ว และกวางตุ้ง สมาคมเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนด้านการศึกษาของโรงเรียนจีนในสยาม และสมาคมภาษาทั้งห้ายังได้ร่วมกันจัดตั้งโรงพยาบาลเทียนฟ้าใน ค.ศ. 1904 เพื่อรองรับความต้องการของชุมชนจีน นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวในลักษณะของหอการค้าจีนที่ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1908 และลงทะเบียนกับรัฐบาลของจักรพรรดิที่กรุงปักกิ่งเพื่อส่งเสริมให้การค้าของชาวจีนแข่งขันกับชาติตะวันตกได้ อย่างไรก็ตาม หน่วยงานและสมาคมที่ถือกำเนิดขึ้นจำนวนมากภายหลังทศวรรษ 1910 มีความเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการส่งเสริม

กระแสดินนิยมเงินของชาวจีนสยาม (สกินเนอร์ 2564, 251-273) อาทิ การเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ชาตินิยมในโรงเรียนจีน การรวบรวมเงินสนับสนุนเพื่อส่งไปช่วยเหลือแผ่นดินเกิดและสนับสนุนการดำเนินงานของฝ่ายปฏิวัติ รวมไปถึงการรณรงค์ไม่ค้าขายกับญี่ปุ่น

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เริ่มมีสมาคมลับของเครือข่ายธุรกิจก่อตัวขึ้น และในบางช่วงเวลาสมาคมลับเหล่านี้ก็ขัดแย้งและวิวาทกันเอง อาทิ เรื่องสิทธิในการหากลิ้นให้แก่โรงสีต่างๆ รัฐบาลสยามจึงต้องจัดตั้งหน่วยงานในการควบคุมชุมชนจีนใน ค.ศ. 1891 พร้อมกับพยายามควบคุมการผูกขาดทางเศรษฐกิจของชาวจีนโดยการออกกฎหมายในทศวรรษ 1900-1920 ไม่ว่าจะเป็นการยกเลิกระบบนายอากรธุรกิจผูกขาด การควบคุมกิจการการพนัน ยาสูบและฝิ่นซึ่งเคยเป็นกิจการผูกขาดของชาวจีน ปฏิกริยาตอบโต้ของชาวจีนในสยามต่อปฏิบัติการของรัฐบาลสยามในช่วงเวลานี้ก็คือ การนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ หลายครั้งเพื่อประท้วงรัฐบาลไทย และเกิดการประท้วงใหญ่ใน ค.ศ. 1910 ภายหลังการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้มีมุมมองต่อชาวจีนที่แตกต่างไปอย่างสิ้นเชิงจากพระราชบิดา

ปัญหาที่รุนแรงจากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่มีความสืบเนื่องกับกิจกรรมระหว่างประเทศคือ กระแสดินนิยมในหมู่ชาวจีนที่ต้องการช่วยเหลือแผ่นดินเกิดทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการส่งเงินผ่านสมาคม การจัดตั้งโรงเรียนโดยมีวัตถุประสงค์แฝงในด้านการเมืองและการบ่มเพาะความเป็นจีนและวัฒนธรรมจีนในหมู่ลูกหลานชาวจีน หรือการประท้วงประเทศที่เป็นปรปักษ์กับจีน เช่น การประท้วงอังกฤษในเหตุการณ์วันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1925 ซึ่งฝ่ายอังกฤษขัดแย้งกับจีนจนเกิดการนองเลือดที่เซี่ยงไฮ้ ซึ่งฝ่ายก๊กมินตั๋งในไทยตอบโต้โดยการให้กรรมกรจีนวางตัวในอุ้งต่อเรือและคนใช้ชาวจีนในบ้านชาวอังกฤษหยุดงาน (มูราซิม่า 2539) ซึ่งทางอังกฤษได้ตอบโต้พฤติกรรมของชาวจีนในไทยโดยส่งบันทึกมายังรัฐบาลสยามให้สอดส่องเคลื่อนไหวของคณะบอลเชวิคในโรงเรียนจีนในสยาม

เมื่อถึงทศวรรษ 1930 กระแสดินนิยมและต่อต้านญี่ปุ่นในจีนหลังกรณีแมนจูเรียทำให้เกิดกลุ่มปฏิบัติการทางการเมืองในสยามเพื่อสนับสนุนจีนให้ต่อสู้

กับญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นสมาคมแต้จิ๋ว และกลุ่มหัวกั๊ง เช่น กลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกข้าว กลุ่มพ่อค้าเบ็ดเตล็ด และกลุ่มพ่อค้าสิ่งทอ โดยมีหอการค้าจีนอยู่เบื้องหลังในการรณรงค์ไม่ให้ชาวจีนทำการค้ากับญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังมีการออกพันธบัตรระดมเงินสนับสนุนส่งให้กองทุนเพื่อการทำสงครามของจีน การทำเช่นนี้ขัดกับนโยบายรัฐสยามที่มีกฎหมายห้ามการเรียไร้อาจะส่งผลต่อความสงบเรียบร้อยและกระทบกับการต่างประเทศ (มูราชิม่า 2539) จึงเกิดการปราบปรามกิจกรรมของชาวจีนอย่างเข้มข้นใน ค.ศ. 1939 ส่งผลให้การเรียไร้อเงินไปช่วยเหลือจีนมีจำนวนจำกัด รายงานของรัฐบาลก็กมินตั้งที่จุงกิงระบุว่า สาขาในสยามส่งเงินบริจาคให้เพียง 9.45 ล้านเหรียญจีน ซึ่งน้อยกว่าสาขาจากดินแดนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มจีนในประเทศไทยเริ่มแบ่งออกเป็นฝ่ายสมาคมแต้จิ๋วที่นำโดยเซียวฮุดเส็ง และฝ่ายรัฐบาลกมินตั้งที่นำโดยเจียงไคเช็ค ซึ่งฝ่ายแรกได้รับการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลในไทยมากกว่า เพราะฝ่ายสมาคมแต้จิ๋วมีการรณรงค์เงินช่วยเหลือภาวะขาดแคลนข้าวในเขตแต้จิ๋ว มณฑลกว๋างตุ้ง ขณะเดียวกันสงครามที่ยืดเยื้อก็ทำให้พ่อค้าชาวจีนในไทยส่วนหนึ่งกลับไปทำการค้ากับญี่ปุ่นตามเดิม (มูราชิม่า 2539, 45-56)

แม้รัฐบาลสยามจะพยายามควบคุมบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน แต่ชาวจีนก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในกลุ่มธุรกิจประเภทข้าว ไม้ ดีบุก และยางพารา คิดเป็นสัดส่วนมากถึงร้อยละ 85 ของสินค้าส่งออกทั้งหมดของประเทศในช่วง ค.ศ. 1910-1938 (สกินเนอร์ 2564, 360-384) และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดแนวคิดไทยนิยมในกลุ่มผู้นำการปฏิวัติของไทย คณะราษฎรซึ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1932 พยายามแก้ไขปัญหาการว่างงานของคนไทย ด้วยการออกพระราชบัญญัติบังคับให้โรงสีข้าวต้องจ้างกรรมกรที่เป็นคนไทยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 แนวทางนี้ยังถูกนำไปใช้กับธุรกิจอื่นด้วย เช่น รถไฟ และแท็กซี่ ดังที่มีการออกพระราชบัญญัติสงวนอาชีพขับรถแท็กซี่ให้แก่คนสัญชาติไทยใน ค.ศ. 1934 นอกจากนี้คณะราษฎรเห็นว่าคนไทยเริ่มมีการศึกษามากขึ้นและพยายามเข้าสู่แวดวงธุรกิจ แต่กลับประสบความยากลำบากเนื่องจากการผูกขาดของกลุ่มคนจีน คณะราษฎรจึงต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจให้อื้อประโยชน์กับคนไทยมากขึ้น

ใน ค.ศ. 1939 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้นโยบายไทยนิยมทางเศรษฐกิจโดยจัดตั้งบริษัทข้าวไทยที่รัฐบาลถือหุ้นร้อยละ 51 ผ่านการซื้อกิจการโรงสีของชาวจีนหลายแห่งในกรุงเทพฯ บริษัทข้าวไทยได้เปรียบเนื่องจากได้รับอัตราค่าขนส่งพิเศษจากองค์การรถไฟในการขนส่งข้าว ทำให้ปริมาณความต้องการข้าวจากบริษัทข้าวไทยเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะจากญี่ปุ่นและเยอรมนี นโยบายอื่นๆ ที่สะท้อนถึงแนวทางไทยนิยมและลดบทบาทของชาวจีน ได้แก่ การสงวนการสัมปทานรังนกและหีบแร่ให้เฉพาะคนไทย พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเกลือ ยาสูบ โรงฆ่าสัตว์ น้ำมันเชื้อเพลิง และโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น กฎระเบียบที่ออกใหม่เหล่านี้มีผลทำให้รัฐเข้าควบคุมทั้งการผลิตและการเก็บภาษีในสินค้านั้นๆ อีกทั้งยังกำหนดให้ต้องใช้แรงงานไทยเป็นพื้นฐานซึ่งเป็นผลให้ชาวจีนบางส่วนต้องขายกิจการแก่คนไทย นอกจากนี้ผลกระทบในวงกว้างที่ชุมชนชาวจีนได้รับคือ การประกาศพระราชบัญญัติใน ค.ศ. 1941 ให้บางพื้นที่เป็นเขตยุทธศาสตร์ห้ามคนต่างด้าวเข้า รวมทั้งคนที่อาศัยอยู่ก็ต้องอพยพออก ได้แก่ ลพบุรี ปราจีนบุรี และสัทธิบุบ ภายหลังยังมีการขยายพื้นที่ไปยังบริเวณอื่นๆ อีก นโยบายไทยนิยมในยุคนี้ทำให้เกิดความตึงเครียดและไม่พึงพอใจในหมู่ชาวจีนสามัญชนทั่วไป ส่งผลให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมทั้งในกลุ่มชาวจีนและชาวไทยจนเกิดการปะทะกันระหว่างคนจีนกับคนไทยในกรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้ง (สกินเนอร์ 2564)

ประเด็นที่ฝ่ายรัฐไทยมีปฏิกริยารุนแรงและส่งผลต่อความรู้สึกมั่นคงของชุมชนชาวจีนในประเทศไทยก็คือปัญหาโรงเรียนจีนซึ่งขยายเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วจนมีมากถึง 271 โรงเรียนใน ค.ศ. 1933 โรงเรียนเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนทั้งโดยเปิดเผยและโดยลับจากสมาคมภาษาถิ่น สมาคมท้องถิ่น สาขาพรรคก๊กมินตั๋งในสยาม และสาขาพรรคคอมมิวนิสต์จีนในไทย (มูราซิม่า 2539; วิทยพรณ จารุทวี 2552; Sivarin 2023) รัฐสยามกังวลว่าอิทธิพลของโรงเรียนจีนจะครอบงำและทำให้คนจีนรักดีกับแผ่นดินจีนมากกว่าสยาม เนื่องจากการแทรกแซงเข้ามาผ่านระบบการศึกษาจีนในชุมชนจีนสยามมีมาตั้งแต่ในสมัยของคังไฮ่หว่เหวย (Kang Youwei) หนึ่งในผู้นำการปฏิรูปจีนช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

และตามด้วยการดำเนินการของขุนยัดเซ็นผ่านสมาคมกงเหมิงฮู่โดยการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม (Wasana 2008) ฝ่ายสยามได้ออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมโรงเรียน ได้แก่ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ใน ค.ศ. 1936 ซึ่งควบคุมคุณสมบัติของครูผู้สอนที่ต้องมีความรู้ด้านภาษาไทย รวมทั้งจำกัดชั่วโมงการเรียนภาษาจีนให้เหลือเพียงสองชั่วโมงต่อสัปดาห์ (เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิมย์ 2550) นอกจากนี้ยังใช้พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์เมื่อ ค.ศ. 1933 ในการตรวจค้นและสั่งปิดโรงเรียน

ความตึงเครียดระหว่างชาวจีนกับรัฐบาลไทยผ่อนคลายลงเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลุดจากอำนาจ นายกรัฐมนตรีช่วงหลังสงครามมาจากขบวนการเสรีไทยซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลก๊กมินตั๋ง นโยบายที่กีดตันชาวจีนจึงผ่อนคลายลง อาทิ การยกเลิกประกาศพื้นที่ห้ามคนต่างชาติเข้า อย่างไรก็ตาม ความปรองดองระหว่างสองฝ่ายก็ไม่มียั่งยืนเนื่องจากกระแสชาตินิยมของจีนที่มองว่าจีนเป็น 1 ใน 5 ของประเทศมหาอำนาจที่ชนะสงคราม จนเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงที่เยาวราชเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1945 ชาวจีนเรียกร้องให้รัฐบาลไทยปฏิบัติต่อชาวจีนให้ดีขึ้น ในขณะที่รัฐบาลจีนกับรัฐบาลไทยก็หารือร่วมกันเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาบานปลาย (สกินเนอร์ 2564, 401-444) กลไกหนึ่งที่รัฐบาลไทยใช้เพื่อควบคุมปัญหาชาวจีนในประเทศไทยคือ การควบคุมการอพยพเข้ามาใหม่โดยการออกพระราชบัญญัติควบคุมการเข้าเมืองใน ค.ศ. 1947 ซึ่งกำหนดโควตาให้ชาวจีนเข้าประเทศได้ปีละ 10,000 คน พระราชบัญญัติที่ดินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนต่างด้าวใน ค.ศ. 1943 เพื่อควบคุมการถือครองที่ดินของชาวจีน และพระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย ค.ศ. 1949 ซึ่งกีดกันชาวจีนออกจากหลายอาชีพ

การกลับมาใช้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน ค.ศ. 1948 และกระแสความนิยมคอมมิวนิสต์ที่เพิ่มมากขึ้นในหมู่ชาวจีนในไทย ทำให้รัฐบาลไทยเข้มงวดในการต่อต้านคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะในโรงเรียนจีนและสำนักพิมพ์ ช่วง ค.ศ. 1950-1951 มีการปิดกิจการโรงเรียนจีนจำนวนมากพร้อมกับกำหนดให้ต้องสอนภาษาไทยเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีนโยบายกีดตันทางเศรษฐกิจ

ต่อชาวจีน เช่น การเพิ่มค่าธรรมเนียมคนต่างด้าวใน ค.ศ. 1952 จาก 20 บาท เป็น 400 บาท เป็นต้น ทั้งนี้ชาวจีนในไทยเองก็ไม่พอใจพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่ขึ้นมาใช้อำนาจใน ค.ศ. 1949 และทำการปฏิรูปหลายเรื่อง ประเด็นสำคัญที่กระทบกับชาวจีนโพ้นทะเลก็คือ การปฏิรูปที่ดินในแผ่นดินชาวแต้จิ๋วในจีนซึ่งเป็นผลให้ที่ดินบางส่วนของครอบครัวชาวจีนโพ้นทะเลถูกจัดสรรใหม่ (สกินเนอร์ 2564, 479-507; ภูวดล ทรงประเสริฐ 2547)

ในขณะเดียวกัน รัฐไทยก็ดำเนินนโยบายกลืนกลายคนจีนให้เป็นไทย เครื่องมือสำคัญที่รัฐไทยใช้ก็คือ ระบบการศึกษาภาคบังคับที่ทั้งลดชั่วโมงเรียนภาษาจีนและการกำหนดคุณสมบัติของครูที่ต้องจบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในประเทศไทยและสื่อสารภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว รวมถึงการให้สัญชาติไทยแก่คนจีนที่เกิดในประเทศไทยและคนจีนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม นอกจากนี้รัฐไทยยังไม่เร่งหาหรือเรื่องการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ ด้วยเกรงว่าจะกระตุ้นให้เกิดกระแสชาตินิยมจีนและอาจมีการดำเนินการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคมชาวจีนในไทย (สกินเนอร์ 2564, 360-384)

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนในไทยกับรัฐบาลไทยในช่วงที่มีการขยายตัวของลัทธิชาตินิยมจีนและชาตินิยมไทยมีผลสืบเนื่องมาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ กระทั่งพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะและสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1949 ซึ่งในช่วงกลางทศวรรษถัดมา พรรคคอมมิวนิสต์จีนพยายามวางบทบาทของประเทศตนให้เป็นกลางในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในการประชุมบันดุงเมื่อ ค.ศ. 1955 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนจึงค่อยๆ ปรับแนวทางและสานความสัมพันธ์กันซึ่งต่อมาได้มีผลต่อการแก้ไขปัญหาระหว่างชาวจีนในไทยกับรัฐบาลไทยอย่างชัดเจน

ปฏิกริยาของรัฐบาลจีน และความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐจีนกับรัฐไทยในประเด็นชาวจีนโพ้นทะเล ก่อนการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1975

บทบาทของรัฐจีนต่อชาวจีนโพ้นทะเลแตกต่างกันออกไปตามนโยบายของผู้มีอำนาจในแต่ละช่วงเวลา¹ ใน ค.ศ. 1893 ซึ่งเป็นช่วงปลายราชวงศ์ชิง รัฐบาลพยายามหาแรงสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลโดยการประกาศให้สิทธิชาวจีนโพ้นทะเลและครอบครัวเดินทางเข้าออกจีนเพื่อประกอบการค้าได้โดยสะดวก รวมถึงการประกาศพระราชบัญญัติสัญชาติจีนฉบับแรกใน ค.ศ. 1909 ซึ่งระบุว่าลูกที่เกิดจากพ่อชาวจีนจะมีสัญชาติจีน ซึ่งเป็นความพยายามในการเชื่อมโยงทางสายเลือดของคนจีนที่อยู่นอกประเทศ และทำให้คนจีนในสยามมีความผูกพันกับแผ่นดินเกิดเพิ่มมากขึ้น ในช่วงเวลาที่กระแสชาตินิยมจีนเริ่มก่อตัว รัฐบาลสยามพยายามจัดการปัญหาโดยการออกพระราชบัญญัติการถือสัญชาติไทยฉบับแรกใน ค.ศ. 1913 ยืนยันหลักการถือสัญชาติตามสายโลหิต พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังอ้างด้วยว่าคนจีนทุกคนที่เกิดบนผืนแผ่นดินไทยมีสัญชาติไทย ปัญหาที่โต้แย้งกันมานานเกี่ยวกับสัญชาติของคนจีนที่เกิดในสยามจึงเป็นที่ยอมรับตามพระราชบัญญัตินี้ ประชากรหลายแสนคนที่เกิดในสยามแต่มีบิดาเป็นคนจีนจึงอยู่ในฐานะที่ถือสองสัญชาติ

ต่อมาเมื่อพรรคก๊กมินตั๋งเป็นรัฐบาลหลัง ค.ศ. 1927 ก็ได้ก่อตั้งคณะกรรมการจีนโพ้นทะเล (Overseas Chinese Affairs Commission: OCAC) เมื่อ ค.ศ. 1929 เพื่อประสานและสร้างเครือข่ายชาวจีนโพ้นทะเลกับ

¹ การเมืองจีนในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง ตั้งแต่การปฏิวัติซินไฮ่ซึ่งล้มล้างระบอบจักรพรรดิเมื่อ ค.ศ. 1911 ก่อนจะเข้าสู่ยุคขุนศึก สงครามมหาสงครามเอเชียบูรพาที่ญี่ปุ่นบุกยึดบางส่วนของดินแดนจีน และสงครามกลางเมือง กลุ่มการเมืองสำคัญ 2 กลุ่มที่แย่งชิงอำนาจกันก็คือ พรรคก๊กมินตั๋ง และพรรคคอมมิวนิสต์จีน จนกระทั่งฝ่ายหลังได้รับชัยชนะและประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1949 ในขณะที่ฝ่ายแรกถอยไปตั้งรัฐบาลที่เกาะไต้หวัน (สิทธิพล เครือรัฐติกาล 2555)

แผ่นดินบรรพชน องค์การนี้มีเป้าหมายในการสร้างกระแสชาตินิยมและระดมทุนช่วยเหลือกลับเข้าสู่แผ่นดินจีน อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องการถือสองสัญชาติของชาวจีนในไทยทำให้รัฐไทยกังวลว่ารัฐจีนจะใช้ประโยชน์จากคนสองสัญชาติในการแทรกแซงกิจกรรมต่างๆ และนำไปสู่ความวุ่นวายการเมือง ความกังวลยิ่งเพิ่มขึ้นหลังจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1949 อย่างไรก็ตาม ในการประชุมบับดุงเมื่อ ค.ศ. 1955 โจวเินไหล (Zhou Enlai) นายกรัฐมนตรีของจีนประกาศยกเลิกการถือสองสัญชาติของชาวจีนโพ้นทะเลและเรียกร้องให้ชาวจีนโพ้นทะเลเลิกติดต่อประเทศที่พวกเขาอาศัยอยู่โดยไม่ต้องทำตามอุดมการณ์ของประเทศจีน ท่าทีของโจวเินไหลทำให้ความหวาดระแวงระหว่างกันลดลง รัฐบาลไทยผ่อนคลายความเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวจีน เช่น การประกาศพระราชกฤษฎีกาลดค่าลงทะเบียนคนต่างด้าวจาก 400 บาท เป็น 200 บาทใน ค.ศ. 1956 การยินยอมให้เด็กที่เกิดจากพ่อแม่ต่างด้าวได้รับสถานะพลเมืองไทย เป็นต้น (สกินเนอร์ 2564, 441-450)

การกำหนดกฎหมายสัญชาติของไทยและนโยบายเรื่องสัญชาติของจีนในยุคพรรคคอมมิวนิสต์ทำให้คนจีนในไทยได้สถานะพลเมืองไทยเป็นจำนวนมาก ตามสถิติของทางราชการไทยระบุว่า มีคนสัญชาติจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเพียง 340,098 คนใน ค.ศ. 1967 หรือราวร้อยละ 1 ของจำนวนประชากรไทยทั้งหมด (ประพสิทธิ์ ศุกลรัตน์เมธี 2515) ในขณะเดียวกันชาวจีนในไทยปรับตัวโดยการยึดโยงกับสังคมไทยมากขึ้น พร้อมกับสร้างเครือข่ายและสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการสนับสนุนวัฒนธรรมจีนโดยเฉพาะสมาคมแซ่และสมาคมภาษาต่างๆ (แสวง รัตนมงคลมาศ 2509) ลูกหลานชาวจีนโดยทั่วไปเข้าศึกษาในโรงเรียนในไทยและไม่สามารถใช้ภาษาถิ่นของบรรพบุรุษของตนได้ พร้อมกับการคลายตัวของกระแสชาตินิยมจีนซึ่งเคยปรากฏในหมู่ชาวจีนในไทย

จุดเปลี่ยนในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับรัฐจีนคือการปรับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา การที่ประธานาธิบดีริชาร์ด เอ็ม. นิกสัน (Richard M. Nixon) ไปเยือนจีนอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1972 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มเปลี่ยนไปใน

ทิศทางที่ดียิ่งขึ้น ก่อนจะนำไปสู่การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกช่วงคือ การเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของเติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) ซึ่งขึ้นมาเป็นผู้นำจีนใน ค.ศ. 1978 เขาเน้นการปฏิรูปเศรษฐกิจและผ่อนคลายความเข้มข้นทางอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ พร้อมกับเปิดรับการลงทุนจากภายนอก และชาวจีนโพ้นทะเลจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นกลุ่มนักลงทุนสำคัญที่เข้าไปพัฒนาจีนในช่วงเวลาดังกล่าว

ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงที่เวียดนามซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตรุกรานกัมพูชาในปลายทศวรรษ 1970 ไทยและจีนจึงหันมาร่วมมือกันในหลายมิติเพื่อสกัดการขยายอิทธิพลดังกล่าว ความร่วมมือในด้านวิชาการเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างการรับรู้ในแง่บวกต่อชาวจีนอพยพทำให้ความกังวลว่าชาวจีนอพยพเป็นภัยคุกคามถูกลดทอนลงไป สองฝ่ายลงนามในความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการใน ค.ศ. 1978 จนนำไปสู่การรื้อถอนประวัติศาสตร์ชนชาติไทยว่ามาจากเทือกเขาอัลไตและอาณาจักรน่านเจ้าซึ่งเป็นชุดความคิดที่ถูกตอกย้ำในสมัยไทยนิยม ทั้งนี้ชุดแนวคิดดังกล่าวอาจบั่นทอนความมั่นคงภายในจีนผ่านการสร้างประวัติศาสตร์ร่วมของชนชาติไท-ไต สถาบันวิจัยประวัติศาสตร์ประจำมหาวิทยาลัยนันทิงได้รื้อถอนและศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนใหม่ พร้อมนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ว่าคนไทยไม่ได้มาจากเทือกเขาดังกล่าว และไม่ได้เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์น่านเจ้า (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ 2562) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอื่นๆ ที่เน้นย้ำว่าคนไทยเชื้อสายจีนได้กลืนกลายเข้ากับสังคมและการเมืองไทย แต่ในขณะเดียวกันก็รักษารากเหง้าวัฒนธรรมจีน รวมทั้งมีบทบาทในการเชื่อมโยงการพัฒนาทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศ

จะเห็นได้ว่า การปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับรัฐจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1975 มีส่วนอย่างมากในการจัดการและควบคุมปัญหาชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเคยเป็นประเด็นปัญหาเรื่องชาตินิยมอันนำไปสู่ผลกระทบในทางเศรษฐกิจและส่งผลทางลบต่อผลประโยชน์แห่งชาติของรัฐไทย การเปลี่ยนแปลงผู้นำในไทยจากจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ปลุกกระแสไทยนิยม และการขึ้นสู่อำนาจ

ของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ยืนยันไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่นมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาคะแสชาตินิยมจีนในหมู่คนจีนในไทย และทำให้บรรยากาศความไม่ไว้วางใจและความตึงเครียดระหว่างไทยกับจีนในระดับประชาชนผ่อนคลายลง

ภูมิทัศน์จีนอพยพใหม่ในไทย และผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อสังคมไทย

ในปลายทศวรรษ 1970 จีนภายใต้เติ้งเสี่ยวผิงได้ปฏิรูปหลายด้าน ทั้งการเปิดประเทศตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมภายใต้การกำกับของรัฐ การปฏิรูปการศึกษา และการปฏิรูประบบการผลิต ซึ่งส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายของผู้คนด้วย กล่าวคือ มีการอพยพออกนอกประเทศของชาวจีนโดยมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายและมีรูปแบบที่แตกต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลในอดีต หวังเกิงหวู่ (Wang Gungwu) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์จีนเคยจัดแบ่งชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตเป็น 4 กลุ่ม คือ พ่อค้า กุสลิ กลุ่มธุรกิจการเมือง และกลุ่มย้ายถิ่นฐาน (Wang 1991) แต่การอพยพของกลุ่มชาวจีนอพยพใหม่นั้นแตกต่างออกไป

จีนภายหลังการเปิดประเทศมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วจนเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่เป็นรองเพียงสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ขณะที่คนจีนก็กลายเป็นนักท่องเที่ยว นักลงทุน และนักศึกษาข้ามพรมแดนซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่ามีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของหลายประเทศ การอพยพของชาวจีนอพยพใหม่จึงไม่ใช่เฉพาะกลุ่มคนที่อพยพดิ้นรนจากความยากแค้นเหมือนกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตอีกต่อไป แต่กลุ่มชาวจีนอพยพใหม่หมายถึงกลุ่มชาวจีนจากแผ่นดินใหญ่ที่อพยพจากแผ่นดินจีนไปอาศัยอยู่ชั่วคราวหรือถาวรในแผ่นดินอื่น เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ชาวจีนอพยพใหม่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจและพื้นฐานการศึกษาที่ดีกว่ากลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล เนื่องจากชาวจีนอพยพใหม่มักเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษาสูงและต้องการออกจาก

ประเทศจีนเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่า (Benton and Liu 2016; Suryadinata and Gan 2022) แตกต่างจากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจนที่หนีความอดอยากและยากแค้นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้

ในกรณีของประเทศไทย ชาวจีนอพยพใหม่มีรูปแบบที่แตกต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลในหลายด้าน กล่าวคือ ถิ่นกำเนิดของจีนอพยพเก่าในไทย ซึ่งมีทั้งสิ้น 5 ตระกูลภาษา ส่วนใหญ่มาจากทางมณฑลฝูเจี้ยนและกวางตุ้ง ในขณะที่ชาวจีนอพยพใหม่มาจากถิ่นกำเนิดที่หลากหลายกว่าไม่ว่าจะเป็นกวางซี เสฉวน เหอหนาน และยูนนาน ในด้านเพศพบว่าชาวจีนเก่าที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ขณะที่ชาวจีนอพยพใหม่มีทั้งเพศหญิงและชายในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างหนึ่งคือ ชาวจีนอพยพเก่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่เข้ามาขายแรงงานหรือเป็นแรงงานไร้ทักษะ แต่ชาวจีนอพยพใหม่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่มีภูมิหลังการศึกษาในระดับดี เป็นกลุ่มผู้ประกอบการ นักลงทุนในธุรกิจขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ เป็นผู้ประกอบอาชีพครูสอนภาษา ซึ่งจะเห็นได้ว่าพวกเขามีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายกว่าชาวจีนอพยพเก่า ชาวจีนอพยพใหม่กลุ่มแรกๆ ที่อพยพมายังประเทศไทย หลัง ค.ศ. 1978 นอกจากจะเป็นข้าราชการและนักธุรกิจแล้ว ยังมีพวกที่มาเยี่ยมญาติพี่น้องในไทย จากตารางที่ 7.1 จะเห็นได้ว่าใน ค.ศ. 1978 มีชาวจีนเดินทางมาไทยทั้งสิ้น 40,590 ครั้ง และมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากการผ่อนคลายของรัฐบาลจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1990 ซึ่งอนุญาตให้ชาวจีนเดินทางออกมาท่องเที่ยวต่างประเทศได้โดยมีเงื่อนไขว่าต้องดำเนินการผ่านหน่วยงานที่ชื่อว่า China Travel Service และมีพื้นที่ที่อนุญาตให้เดินทางไปอย่างจำกัด ได้แก่ ฮองกง มาเลเซีย และไทย (Zhang and Heung 2002) นโยบายดังกล่าวส่งผลให้มีคนจีนเดินทางมาไทยเพิ่มขึ้นเป็น 814,267 ครั้งในปีนั้น และมากถึง 11.27 ล้านครั้งใน ค.ศ. 2019 ก่อนที่จะถูกจำกัดการเดินทางด้วยการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ตารางที่ 7.1

จำนวนครั้งของการเดินทางเข้าไทยของคนจีนในช่วง ค.ศ. 1978-2021

ค.ศ.	จำนวนครั้งที่เข้า	ค.ศ.	จำนวนครั้งที่เข้า
1978	40,590	2005	717,099
1980	107,484	2010	1,147,338
1985	179,243	2015	8,146,273
1990	814,267	2019	11,273,293
1995	1,106,684	2021	70,128

ที่มา: รายงานสถิติประจำปีเล่มที่ 32, 34, 36, 40, 60, 64; รายงานประจำปี 2004, 2007, 2010 และข้อมูลจากตรวจคนเข้าเมืองใน ค.ศ. 2010-2021 ทั้งนี้ไม่พบสถิติจำนวนชาวจีนอพยพใหม่ตามประเภทวิชาและการขยายวิชาในช่วงก่อนปี 2010

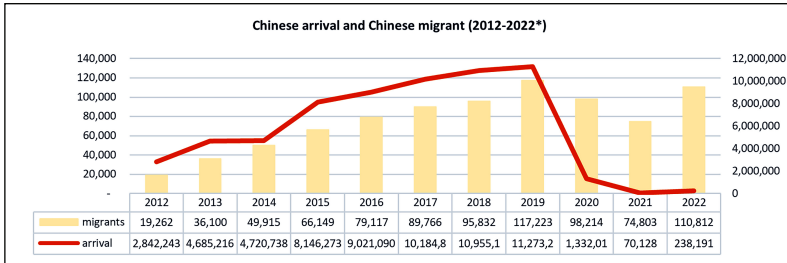
อย่างไรก็ตาม ชาวจีนส่วนใหญ่ที่เดินทางเข้ามายังไทยตามตารางที่ 7.1 เป็นนักท่องเที่ยวมากถึง 11 ล้านคนใน ค.ศ. 2019 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 2563) ขณะที่ชาวจีนอพยพใหม่ในไทยซึ่งบทความนี้หมายถึงการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนสัญชาติจีนตั้งแต่ ค.ศ.1978 เป็นต้นมาเป็นกลุ่มชาวจีนที่อาศัยและถือวีซ่าอาศัยอยู่ในไทยอย่างน้อย 1 ปี ซึ่งจากสถิติด้านการต่ออายุวีซ่าพบว่า ชาวจีนอพยพใหม่มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน แผนภูมิที่ 7.2 นำเสนอข้อมูลว่าใน ค.ศ. 2012 มีชาวจีนอพยพใหม่ในไทยทั้งสิ้น 19,262 คน และเพิ่มเป็น 117,223 คนใน ค.ศ. 2019 ก่อนที่จะเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างไรก็ดี แม้ว่าช่วงการแพร่ระบาดมีผู้เดินทางเข้าออกข้ามพรมแดนลดน้อยลงอย่างชัดเจน แต่กลุ่มจีนอพยพใหม่ที่ถือวีซ่าและอาศัยอยู่ในประเทศไทยยังมีมากถึง 98,214 และ 74,803 คนใน ค.ศ. 2020 และ 2021 ตามลำดับ ก่อนจะกลับมาเพิ่มเป็น 110,812 คนใน ค.ศ. 2022

ชาวจีนอพยพใหม่ที่ขยายวิชาในไทยประกอบไปด้วยกลุ่มที่ได้รับสิทธิตามกฎหมายตามแผนภูมิที่ 7.3 ได้แก่ ผู้ได้สิทธิตามกฎหมายจำนวน 64,853 คน วิชานักเรียน 9,673 คน ผู้ถือใบอนุญาตทำงาน 9,614 คน วิชานักลงทุน

แผนภูมิที่ 7.2

จำนวนการเดินทางเข้าของชาวจีนและจำนวนชาวจีนที่อาศัยอยู่ในไทย

ช่วง ค.ศ. 2012-2022

ที่มา: เว็บไซต์สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

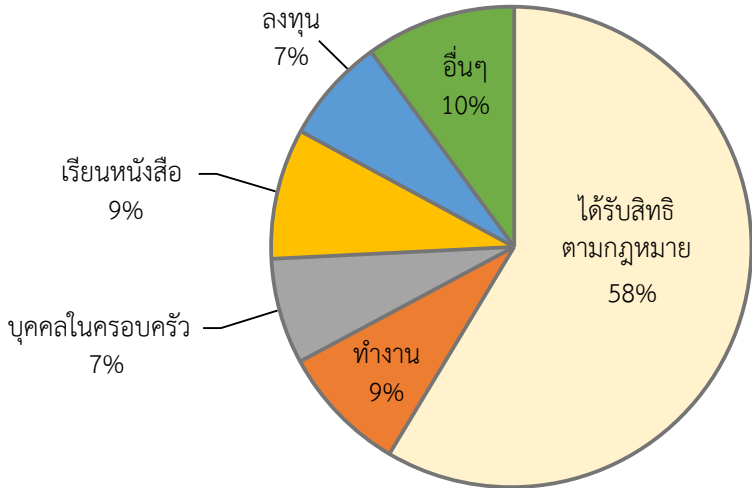
หมายเหตุ: ข้อมูลของ ค.ศ. 2002 มีเฉพาะช่วงเดือนมกราคมถึงตุลาคม และจำนวนชาวจีนที่อาศัยในไทยในที่นี้หมายถึง คนสัญชาติจีนที่ต่อวีซ่าเป็นประเภท Non-immigrant ซึ่งเป็นการต่อวีซ่าระยะ 1 ปี

7,809 คน วิช่าบุคคลในครอบครัว 7,725 คน และอื่นๆ เช่น วิช่าใช้ชีวิตบั้นปลาย วิช่าสอนหนังสือ วิช่ารักษาพยาบาล เป็นต้น ทั้งนี้สามารถแยกประเภทของจีนอพยพใหม่ที่อาศัยในไทยออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ (Sivarin 2023) ดังนี้

กลุ่มแรกคือ กลุ่มธุรกิจ ประกอบไปด้วยเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ และกลุ่มผู้ประกอบการค้า กลุ่มนี้อพยพมายังไทยเป็นกลุ่มแรกๆ หลังจากที่เปิดประเทศในปลายทศวรรษ 1970 ประเภทของอุตสาหกรรมที่ผู้ประกอบการจีนเข้าไปลงทุนในระยะแรก ได้แก่ อุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่มและธุรกิจพ่อค้าคนกลางระหว่างไทย-จีน ซึ่งโดยมากเป็นการดำเนินธุรกิจกับเครือข่ายชาวจีนโพ้นทะเลในไทย ต่อมาชาวจีนอพยพใหม่ไม่ได้มีเพียงกลุ่มเครือข่ายกับชาวจีนโพ้นทะเลเท่านั้น แต่มีกลุ่มนักธุรกิจชาวจีนที่ตัดสินใจย้ายมาตั้งถิ่นฐานและทำธุรกิจการค้าในไทยจากประสบการณ์การทำธุรกิจระหว่างไทยกับจีน กลุ่มธุรกิจของนักธุรกิจจีนอพยพใหม่จึงมีการขยายออกไปยังภาคธุรกิจที่มีตลาดจีนเป็นตลาดเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมผลไม้สด แห่แห้ง และผลไม้แปรรูป ธุรกิจด้านการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการผลิต อาทิ รถยนต์

แผนภูมิที่ 7.3

สัดส่วนชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทยแยกตามประเภทการขอขயาวีซ่า
ใน ค.ศ. 2022

ที่มา: เว็บไซต์สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

อะไหล่และผลิตภัณฑ์จากยาง ธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และธุรกิจนายหน้า
อสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น

กลุ่มที่สองคือ กลุ่มลูกจ้างซึ่งทำงานอยู่ในภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรม
ต่างๆ รวมทั้งกลุ่มที่ทำงานในสถาบันการศึกษาและหน่วยงานรัฐบาล กลุ่มคน
เหล่านี้จำนวนหนึ่งเดินทางเข้ามาทำงานในไทยในฐานะอาสาสมัครสอนภาษาจีน
อีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่หางานทำต่อในไทยหลังจากเข้ามาศึกษาผ่านโครงการ
และความร่วมมือระหว่างสถาบัน กลุ่มคนเหล่านี้โดยมากสื่อสารภาษาไทยได้
ค่อนข้างดี ปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมไทยได้และมีแนวโน้มจะอาศัยอยู่ไทยใน
ระยะยาว ทั้งนี้การตัดสินใจทำงานต่อที่ไทยเป็นผลมาจากปัจจัยด้านค่าครองชีพ
ความพึงพอใจในรายได้และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้กลุ่ม
ลูกจ้างชาวจีนที่ทำงานในไทยมีเพิ่มมากขึ้น ข้อมูลจากกระทรวงแรงงานระบุว่า

แรงงานต่างด้าวสัญชาติจีนถือใบอนุญาตทำงานมากที่สุด เมื่อรวมกลุ่มที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และกลุ่มมาตรา 59 (ใบอนุญาตทำงานทั่วไป) ใน ค.ศ. 2023 พบว่าเป็นชาวจีนทั้งสิ้น 35,764 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 ของแรงงานต่างด้าวทั้งหมด (ยกเว้นกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือ 3 สัญชาติ ได้แก่ สัญชาติเมียนมา กัมพูชา และลาว) แรงงานชาวจีนในไทยส่วนมากเป็นระดับผู้จัดการและแรงงานในวิชาชีพต่างๆ ในภาคการผลิต การค้าส่งค้าปลีก การศึกษา บริการอสังหาริมทรัพย์ การก่อสร้าง การขนส่งและอื่นๆ (สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว 2567)

กลุ่มที่สามคือ กลุ่มนักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาไทยเป็นที่รู้จักในหมู่นักเรียนชาวจีนโดยเฉพาะจากมณฑลทางใต้คือ ยูนนาน เสฉวน และกว่างซี นักศึกษาจีนเริ่มเข้ามาศึกษาในไทยตั้งแต่ทศวรรษ 1990 ซึ่งการศึกษาภาษาไทยในจีนเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น (จรัสศรี จิรภาส 2562) นักศึกษาจีนช่วงแรกเข้ามาศึกษาภาษาไทยผ่านความร่วมมือทางการศึกษากับสถาบันการศึกษาในไทย ก่อนที่จะขยายรูปแบบความร่วมมือและขยายขอบเขตหลักสูตรที่นักศึกษาจีนให้ความสนใจ ตั้งแต่ทศวรรษ 2010 เป็นต้นมาจึงมีนักศึกษาจีนที่เข้ามาแลกเปลี่ยนและฝึกงานระยะสั้น รวมถึงกลุ่มนักศึกษาที่เข้ามาเรียนแบบเต็มเวลา ซึ่งสัดส่วนนักศึกษาจีนในสถาบันการศึกษาไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ล่าสุดใน ค.ศ. 2023 มีนักศึกษาสัญชาติจีนในระบบการศึกษาไทยทั้งสิ้น 23,770 คน คิดเป็นร้อยละ 57.6 ของนักศึกษาต่างชาติทั้งหมด (สำนักงานปลัดกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม 2566) ขณะเดียวกัน สถาบันการศึกษาไทยในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษาก็ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นจากกลุ่มชาวจีน โดยเฉพาะกลุ่มโรงเรียนนานาชาติทั้งในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ ชลบุรี และระยอง เนื่องจากค่าเรียนในโรงเรียนนานาชาติและค่าครองชีพในประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ที่ถูกกว่าเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ และยังมีมาตรฐานรับรองคุณภาพจากสมาคมโรงเรียนนานาชาติทั้งอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และสิงคโปร์ ทำให้โรงเรียนนานาชาติในไทยได้รับการยอมรับ อีกทั้งยังมีบรรยากาศความเป็นนานาชาติและมีความหลากหลายด้านเชื้อชาติมากกว่าโรงเรียนนานาชาติในจีน

กลุ่มที่สี่คือ กลุ่มผู้ติดตาม ได้แก่ กลุ่มชาวจีนที่มีครอบครัวเป็นคนไทย หรือมีครอบครัวเป็นคนต่างชาติที่อาศัยอยู่ในไทย นอกจากนี้ยังรวมถึงครอบครัวของนักเรียนจีนที่ศึกษาอยู่ในไทย ผู้ติดตามกลุ่มหลังนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครองของนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พวกเขาเข้ามาอาศัยอยู่เพื่อดูแลบุตรหลานของตนและเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจด้านการศึกษาของบุตรหลาน

กลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มผู้อพยพตามวิถีชีวิต (lifestyle migrant) พวกเขาตัดสินใจมาอยู่ในไทยโดยไม่มีปัจจัยเรื่องอาชีพการงานและการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นกลุ่มที่มีความยืดหยุ่นในการอพยพค่อนข้างสูงและมีเหตุผลที่ชัดเจนในการเข้ามาอาศัยอยู่ กลุ่มผู้อพยพตามวิถีชีวิตได้แก่ คนทำงานออนไลน์ (digital nomad) กลุ่มเกษียณอายุ กลุ่มพำนักรักชาติ และกลุ่มท่องเที่ยวสุขภาพ ชาวจีนอพยพใหม่กลุ่มนี้นับเป็นกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นมากขึ้นหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยปัจจัยที่ดึงดูดให้พวกเขาเลือกไทยก็คือ ค่าครองชีพ ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานทั้งสิ่งปลูกสร้างและโครงสร้างด้านนโยบายต่างๆ รวมไปถึงบริการสาธารณะที่น่าเชื่อถืออย่างระบบการรักษาพยาบาล และยังมีปัจจัยด้านสภาพสังคมที่เป็นมิตรอีกด้วย

นอกจากชาวจีนอพยพใหม่ 5 กลุ่มตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังปรากฏตามสื่อสังคมอยู่บ้างว่ามีกลุ่มชาวจีนที่อาศัยอยู่ในไทยและประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบผิดกฎหมาย หรือ “จีนเทา” กรณีนี้ปรากฏในกระแสข่าวอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นมากขึ้นในช่วงปลาย ค.ศ. 2022 โดยครอบคลุมกลุ่มชาวจีนอพยพใหม่ที่คาดว่าจะมีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมาย มีการใช้ชื่อคนไทยในการทำธุรกิจ หรือที่เรียกว่านอมินีเพื่อได้รับสิทธิประโยชน์จากสถานภาพประชาชนไทย และมีการประกอบอาชีพสงวนที่ถูกระงับโดยหน่วยงานภาครัฐ เพื่อปกป้องธุรกิจท้องถิ่นและอาชีพของคนไทย อาชีพสงวนที่พบว่ามีคนจีนเข้ามาทำงานคือ มัคคุเทศก์ที่ดูแลคณะนักท่องเที่ยวจีน และอาชีพเร่ขายของ ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องห้ามสำหรับคนต่างด้าวตามพระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 ในกรณีที่น่าห่วงใยยิ่งกว่าก็คือ การจับกุมและหลายเครือข่ายจีนเทาในธุรกิจผับบาร์ในกรุงเทพฯ และชลบุรีซึ่งพบว่ามีการใช้สารเสพติด รวมไปถึงการตั้งข้อสังเกตว่าชาวจีนเข้ามา

ทำธุรกิจรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวจีนโดยใช้ชื่อคนไทยเป็นนามินี กลุ่มจีนเหล่านี้เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้การรับรู้และภาพลักษณ์ชาวจีนอพยพใหม่ในสายตาคนไทยเป็นไปในแง่ลบ เพราะมองว่าคนจีนเข้ามาแย่งงาน เป็นคู่แข่งทางธุรกิจ และทำธุรกิจผิดกฎหมาย

ผลกระทบจากการดำรงอยู่ของชาวจีนอพยพใหม่ในไทยมีทั้งผลในแง่บวกและผลในแง่ลบ ผลกระทบเชิงบวกส่วนใหญ่ ได้แก่ การกระตุ้นเม็ดเงินในระบบเศรษฐกิจจากการเข้ามาลงทุนทำการค้าขาย รวมถึงกลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ระยะยาวแบบกลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเกษียณอายุ กลุ่มพักรักษาตัวที่ทำให้มีการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย รถยนต์ ร้านอาหาร และบริการต่างๆ ขณะเดียวกันชาวจีนอพยพยังเป็นแหล่งแรงงานที่มีศักยภาพด้านภาษาจีน เนื่องจากตลาดแรงงานมีความต้องการบุคลากรที่สื่อสารภาษาจีนได้เพิ่มมากขึ้น และแรงงานไทยที่สื่อสารภาษาจีนได้ยังมีจำกัด

สำหรับผลกระทบในแง่ลบที่มีการพูดถึงในวงกว้างคือ มารยาทในที่สาธารณะของคนจีน ทั้งความไม่เป็นระเบียบ การส่งเสียงดัง และการลัดคิวซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ผลกระทบเรื่องที่สองคือ การแย่งงาน แม้ว่ากลุ่มชาวจีนจะเข้ามาตอบสนองตลาดแรงงานในไทยที่ต้องการบุคลากรที่มีศักยภาพด้านภาษาจีน แต่กลุ่มคนเหล่านี้ก็เป็นคู่แข่งโดยตรงกับนักศึกษาไทยที่เรียนด้านภาษาจีน ผู้จ้างงานระบுவ่างานที่ต้องติดต่อดูแลลูกค้าชาวจีนโดยตรงมักจะต้องการแรงงานที่เป็นคนจีนมากกว่าคนไทย เนื่องจากคนจีนสื่อสารกับลูกค้าชาติเดียวกันได้ดีกว่าและเข้าใจวัฒนธรรมจีนมากกว่า

ผลกระทบที่สามคือ ปัญหาการแข่งขันทางธุรกิจ ข้อมูลของกรมพัฒนาธุรกิจการค้าระบุว่า ใน ค.ศ. 2023 นักธุรกิจสัญชาติจีนเป็นชาติที่เข้ามาร่วมทุนในนิติบุคคลไทยมากที่สุดถึง 25,314 บริษัท ตามด้วยสัญชาติญี่ปุ่นและสิงคโปร์ ที่ลงทุนในนิติบุคคลไทย 10,292 และ 7,425 บริษัทตามลำดับ (กรมธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ 2567) ซึ่งเป็นการเข้ามาทำธุรกิจโดยจดทะเบียนร่วมทุนกับคนไทยภายใต้เงื่อนไขการจดทะเบียนธุรกิจที่ต้องมีหุ้นส่วนคนไทยอย่างน้อยร้อยละ 51 อันสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของทุนจีนในรูปแบบธุรกิจทั่วไป นอกเหนือจากการส่งเสริมการลงทุนขนาดใหญ่ของคณะกรรมการส่งเสริม

การลงทุน ทั้งนี้ประเภทธุรกิจสำคัญที่นักธุรกิจชาวจีนเข้ามาร่วมทุนได้แก่ การซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ การผลิตชิ้นส่วนและอุปกรณ์เสริมสำหรับยานยนต์ การผลิตและการส่งไฟฟ้า

ผลกระทบที่รุนแรงในด้านการแข่งขันทางธุรกิจก็คือ การขยายธุรกิจเชิงรุกของนักลงทุนจีนที่เมื่อมองเห็นโอกาสในการทำธุรกิจแล้ว พวกเขาจะขยายการลงทุนไปยังกิจกรรมอื่นในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมนั้นๆ ตัวอย่างที่สำคัญคือการส่งออกผลไม้และธุรกิจท่องเที่ยว ในกรณีธุรกิจส่งออกผลไม้จากไทยไปจีนซึ่งประเทศไทยเป็นแหล่งส่งออกผลไม้สำคัญที่ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้บริโภคชาวจีน โดยเฉพาะทุเรียน ลำไย มังคุด และส้มโอ แต่เดิมผลไม้ไทยที่ได้รับความนิยมสูงสุดในตลาดจีน คือ ลำไย ในรูปของลำไยอบแห้งซึ่งได้รับความนิยมในกลุ่มผู้สูงอายุในจีน โดยในช่วงแรกเป็นการทำธุรกิจแบบร่วมมือกันระหว่างผู้ผลิตในไทยกับนักธุรกิจที่ทำการตลาดในจีน ต่อมานักธุรกิจจีนก็เริ่มขยายขยายเข้ามาลงทุนในโรงงานแปรรูปผลไม้ มีการลงทุนใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยและตอบโจทย์ความต้องการของตลาดจีนมากกว่าโรงงานอบผลไม้ของไทยที่มักจะใช้เครื่องจักรขนาดเล็กทำให้ได้ผลผลิตไม่เพียงพอและคุณภาพไม่สม่ำเสมอ สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนว่านักธุรกิจจีนเปลี่ยนรูปแบบการทำธุรกิจจากความร่วมมือกับผู้ประกอบการท้องถิ่นในไทยมาเป็นการแข่งขันกับผู้ประกอบการแปรรูปผลไม้ ในบางพื้นที่นักธุรกิจจีนขยายการลงทุนจากโรงงานแปรรูปไปสู่การเป็นตัวแทนหรือเป็นตลาดรับซื้อผลไม้ หรือที่เรียกว่า “ล้งผลไม้” นอกจากนี้ยังมีรายงานว่านักธุรกิจจีนขยายการลงทุนไปถึงการซื้อสวนผลไม้ผ่านการใช้นอมินีชาวไทย

ในกรณีของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในไทยที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากตลาดนักท่องเที่ยวชาวจีนก็เช่นเดียวกัน นักธุรกิจจีนขยายตัวเข้ามาแย่งชิงห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวจีน ข้อมูลของกรมธุรกิจการค้าและสำนักข่าวต่างๆ ระบุว่า กลุ่มนักธุรกิจจีนขยายฐานธุรกิจจากการร่วมลงทุนในบริษัทนำเที่ยวมาสู่กลุ่มธุรกิจต่อเนื่อง เช่น ร้านอาหาร โรงแรม ร้านขายของที่ระลึก ไปจนถึงโรงงานผลิตของที่ระลึก การขยายธุรกิจตลอดห่วงโซ่อุปทานเช่นนี้ทำให้ธุรกิจของคนไทยที่เสียเปรียบในเรื่องการเข้าถึง

กลุ่มตลาดลูกค้าชาวจีนประสบปัญหาในการแข่งขัน แม้ว่าผู้ประกอบการไทยจะได้เปรียบในด้านการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร แต่ปัญหาเรื่องการใช้สิทธิในการดำเนินธุรกิจโดยที่ภาครัฐไทยไม่เข้มงวดในการตรวจสอบก็ทำให้ผู้ประกอบการไทยแข่งขันได้น้อยลง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงเป็นอีกกรณีศึกษาที่สะท้อนผลด้านลบในด้านการแข่งขันทางธุรกิจจากการเข้ามาของชาวจีนอพยพใหม่ในรูปแบบของนักธุรกิจ นอกจากนี้ยังพบแนวโน้มด้านลบในธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ซึ่งผู้ค้าชาวจีนทำผ่านแอปพลิเคชันและเจาะตลาดไทยได้ง่ายขึ้น โดยมีความตกลงพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ข้ามพรมแดน (Cross-Border E-Commerce: CBEC) ที่ทำให้การขนส่งสินค้าและเคลียร์ภาษีเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีต้นทุนต่ำ ส่งผลโดยตรงต่อผู้ประกอบการในภาคการผลิตของไทยที่ไม่สามารถแข่งขันกับสินค้าจีนที่มีต้นทุนต่ำและได้รับสิทธิพิเศษด้านภาษีจากรัฐบาลไทย (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา 2566)

ความท้าทายของรัฐไทยในประเด็นเงินอพยพใหม่

ความท้าทายของรัฐไทยจากการอพยพเข้ามาของชาวจีนอพยพใหม่สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือผลกระทบด้านลบในสังคมไทยดังได้กล่าวไปข้างต้น ส่วนที่สองคือผลกระทบที่ต่อเนื่องถึงการรับรู้สาธารณะและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ ทั้งนี้กรณีที่สะท้อนปัญหาของชาวจีนอพยพใหม่ในไทยได้อย่างชัดเจน ได้แก่ กรณีอุบัติเหตุเรือล่มในภูเก็ตใน ค.ศ. 2018 และกรณีเงินเทาในธุรกิจแหล่งบันเทิงกลางคืนใน ค.ศ. 2022 ทั้งสองกรณีเกี่ยวข้องกับการเข้ามาทำธุรกิจของชาวจีนอพยพใหม่และประเด็นสงสัยเรื่องการใช้สิทธิซึ่งกลายเป็นกระแสเรื่องเงินเทาในสังคมไทย

กรณีเรือสปีดโบ๊ตล่มที่ภูเก็ตใน ค.ศ. 2018 เป็นอุบัติเหตุที่เกิดจากสภาพอากาศที่เลวร้าย ซึ่งกรมอุตุนิยมวิทยาประกาศเตือนไม่ให้เรือเล็กออกฝั่ง แต่เรือสปีดโบ๊ตพินิกส์ซึ่งเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวจีนกลับออกเรือกระทั่งเกิดอุบัติเหตุจนนักท่องเที่ยวจีนเสียชีวิต 47 ราย เหตุการณ์ดังกล่าวกลายเป็น

กระแสต่อต้านการท่องเที่ยวในไทย หลังจากที่พลเอก ประวิตร วงษ์สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้นให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนว่า “เป็นเรื่องของคนจีนที่ทำกับนักท่องเที่ยวเงินเอง” (BBC News ประเทศไทย 2018) ซึ่งตอกย้ำกระแสข่าวที่ว่าบริษัทเรือฟินิกซ์เป็นของนักลงทุนจีนที่ใช้เงินคนไทยและดำเนินธุรกิจแบบไม่คำนึงถึงความปลอดภัย ข่าวเรือล่มทำให้เกิดกระแสความไม่พอใจในหมู่นักท่องเที่ยวจีนที่มองว่ารัฐบาลไทยไม่แสดงความจริงจังในการสืบสวนหาสาเหตุโศกนาฏกรรม และส่งผลให้ยอดนักท่องเที่ยวจีนลดน้อยลงอย่างชัดเจน

อีกกรณีที่ส่งผลให้เกิดการรับรู้ทางลบต่อชาวจีนในประเทศไทยคือ กรณีตู้ห่าว (Du Hao) ซึ่งขยายความไปสู่เรื่องเงินเทา การสอบสวนเรื่องเงินเทาเริ่มจากการเข้าตรวจค้นผับจีนหลังในกรุงเทพเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2022 หลังจากมีนักท่องเที่ยวจีนเสียชีวิตอย่างเป็นปริศนา ผลการบุกรวบพบว่ามียกท่องเที่ยวจีนใช้สารเสพติดถึง 104 คน ก่อนที่จะขยายผลการสอบสวนไปสู่คดีการใช้หนี้นอกระบบในการดำเนินธุรกิจ คดีค้ายาเสพติด คดีเปิดบ่อนการพนัน รวมไปถึงคดีการปลอมแปลงบัตรประชาชนไทย (ไทยรัฐ 2566) นอกจากนี้ยังมีการขยายการตรวจสอบไปยังแหล่งบันเทิงที่คาดว่าจะมีการกระทำผิดในลักษณะเดียวกันในจังหวัดอื่นอีกด้วย การสอบสวนคดีที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนเทากลายเป็นที่รับรู้ในสังคมไทยทั้งจากสื่อกระแสหลัก สื่อสังคมออนไลน์ การออกมาให้ข้อมูลอย่างต่อเนื่องของซูวิทย์ กมลวิศิษฎ์ ซึ่งเป็นอดีตนักการเมืองและนักธุรกิจอาบอบนวด และการนำมาเปิดเผยต่อสาธารณะโดยรังสิมันต์ โรม ในการอภิปรายไม่ไว้วางใจในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2023

เหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยทั้งในสายตาของคนไทยและคนต่างชาติที่สะท้อนความหยาบหลวมของภาครัฐในการควบคุมกฎหมาย จากการตรวจสอบเรือฟินิกซ์พบว่าเรือไม่ได้มาตรฐานทั้งวัสดุ การประกอบ และโครงสร้างซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุ จึงมีการสอบสวนเอาผิดกับหน่วยงานราชการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการต่อเรือและการออกใบอนุญาตเรือดังกล่าว (Thai PBS 2018) นอกจากนี้ในประเด็นเงินเทายังเผยให้เห็นเรื่องการปลอมเอกสารบัตรประชาชน การสวมบัตรประชาชนให้

นายทุนจีนโดยใช้ชื่อของผู้เสียชีวิต และการถือวีซ่าประเภทนักเรียนของชาวจีน ที่อาศัยและทำธุรกิจในไทย (Manager Online 2565; คมชัดลึก 2565; เดลินิวส์ 2565) รวมถึงช่องว่างในการตรวจสอบการใช้ชื่อคนไทยในการดำเนินธุรกิจซึ่งเป็นการกระทำความผิดพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ข้อมูลที่ถูกเปิดเผยและถูกนำเสนอประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ จินเทาและชาวจีนอพยพใหม่อย่างต่อเนื่องยังเป็นการผลิตซ้ำการรับรู้ในเชิงลบ ต่อชาวจีนอพยพใหม่ในสังคมไทยโดยรวมอีกด้วย

แม้ว่าที่ผ่านมารัฐไทยและรัฐจีนจะร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง กับบทบาทชาวจีนอพยพใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการเร่งรัดให้ตรวจสอบสาเหตุของ อุบัติเหตุเรือฟินิกซ์ที่ทางสถานเอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทยกับรัฐไทย ร่วมมือกันสืบสวนคลี่คลายคดี รวมถึงกรณีจินเทาที่ทางสถานทูตจีนยืนยันว่าได้ ร่วมมือกับรัฐไทยปราบปรามเครือข่ายข้ามชาติผิดกฎหมายและกิจกรรมที่คาดว่า ผิดกฎหมายของชาวจีนบางกลุ่มที่อาศัยอยู่ในไทย (สถานเอกอัครราชทูตจีน ประจำประเทศไทย 2023) อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อมูลข่าวสารที่ตอกย้ำประเด็น เรื่องการแย่งงานและการแข่งขันทางธุรกิจจากการขยายตัวของทุนจีนและ คนจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย อาทิ การเติบโตของผู้ค้าออนไลน์จีนใน แพลตฟอร์มการค้าออนไลน์ การเพิ่มจำนวนร้านอาหารจีนโดยเฉพาะร้าน หม้อไฟหม่าล่า และร้านซูเปอร์มาร์เก็ตจีนที่เจ้าของเป็นชาวจีน ธุรกิจขนาดเล็ก เหล่านี้ที่กระจายตัวอยู่หลายพื้นที่และส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการรายย่อย ของไทยในวงกว้าง

ดังได้กล่าวไปแล้วว่ากลุ่มชาวจีนอพยพใหม่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมี หลากหลายกลุ่มอาชีพ ซึ่งชาวจีนอพยพใหม่ในไทยจำนวนมากเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรม และอาศัยอยู่ในไทยอย่างถูกกฎหมาย กลุ่มคนเหล่านี้จำนวนมากมี มุมมองเชิงบวกต่อสังคมไทยและไม่ได้สร้างปัญหาในแง่การรับรู้และความสัมพันธ์ ในระดับปัจเจกบุคคล (Sivarin 2023) กระแสการรับรู้เชิงลบของชาวจีนที่ กระทำผิดกฎหมายที่ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่องทั้งในสื่อสังคมและในพื้นที่ที่เป็น ทางการอาจเป็นการผลิตซ้ำภาพลักษณ์เชิงลบระหว่างคนไทยท้องถิ่นกับชาวจีน อพยพใหม่ ซึ่งอาจพัฒนาไปเป็นกระแสชาตินิยมแบบสุดโต่ง หรือการมุ่งโจมตี

ชนชาติอื่นอย่างไม่สร้างสรรค์ อันเป็นผลจากความเหลื่อมล้ำทางโอกาสของทุนไทย และก่อให้เกิดความไม่พอใจจากมุมมองความเป็นประชากรชั้นสองที่เสียเปรียบคนต่างชาติ ซึ่งเป็นกระแสความขัดแย้งในสังคมที่เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่เปิดรับคนต่างชาติในหลายประเทศ

จากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลสู่ชาวจีนอพยพใหม่ การเติมพันธจวรัฐไทยในการจัดการความหลากหลาย ในยุคโลกาภิวัตน์

การอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ระยะยาวของชาวจีนในไทยเป็นปรากฏการณ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นกระแสการอพยพครั้งใหญ่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งกลุ่มจีนอพยพเก่าเหล่านี้ถูกเรียกว่า “ชาวจีนโพ้นทะเล” พวกเขาผ่านการกลืนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่มีจำนวนหลายล้านคน ต่อมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ก็มีชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในไทยในรูปแบบที่แตกต่างไปจากในอดีต หรือที่เรียกว่าชาวจีนอพยพใหม่ แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบแล้ว ชาวจีนอพยพใหม่จะไม่ได้มีจำนวนมากเท่ากับชาวจีนโพ้นทะเล อย่างไรก็ตามการดำรงอยู่ของทั้งสองกลุ่มก็ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาและความท้าทายที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป ตามบริบทเวลาและบริบทความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับรัฐจีน

ลักษณะร่วมที่มีความคล้ายคลึงกันระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับชาวจีนอพยพใหม่ คือ รูปแบบและพฤติกรรมกรรมการทำธุรกิจของชาวจีนทั้งสองช่วงเวลาที่มักจะสร้างเครือข่ายและการขยายธุรกิจไปตามห่วงโซ่อุปทานอย่างรวดเร็ว ในบริบทของชาวจีนโพ้นทะเลมีการตั้งตัวและพัฒนาธุรกิจให้เติบโต กระทั่งชาวจีนโพ้นทะเลกลายเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจของสยามในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในขณะที่ชาวจีนอพยพใหม่ที่มาทำธุรกิจก็มีการขยายภาคธุรกิจและสร้างเครือข่ายในเชิงรุกเช่นเดียวกัน

ลักษณะที่แตกต่างกันก็คือ ขณะที่ชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานในไทยและกลายเป็นประชากรไทย เนื่องจากนโยบายของรัฐไทยและความ

ไม่มั่นคงทางการเมืองในจีน แต่ชาวจีนอพยพใหม่มีความหลากหลายและมีพลวัตสูงกว่าทั้งในด้านความยืดหยุ่นและศักยภาพในการย้ายถิ่นฐาน พวกเขามีความเป็นประชากรโลกสากลมากยิ่งขึ้นและมีแนวโน้มที่จะย้ายไปอาศัยอยู่ในประเทศอื่นหรือกลับไปจีนหากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการใช้ชีวิตในไทยไม่ตอบสนองความต้องการของตน เช่น หากเกิดปัญหาทางการเมืองจนบานปลายไปสู่ความไม่สงบ หรือเกิดการปฏิบัติต่อคนจีนอย่างไม่เท่าเทียม ทั้งนี้กลุ่มจีนอพยพใหม่มีทั้งกลุ่มที่เข้ามาประกอบธุรกิจและทำงานเพื่อหารายได้ หรือเรียกว่า “กลุ่มแสวงหาโอกาส” กับอีกกลุ่มที่เข้ามาใช้จ่ายในไทยได้แก่นักเรียน นักศึกษา กลุ่มเกษียณอายุ หรือเรียกว่า “กลุ่มแสวงหาด้านทุน” ต่างจากชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแสวงหาโอกาสเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและครอบครัว

ความท้าทายที่รัฐไทยไม่ควรมองข้ามก็คือ การเรียนรู้บทเรียนจากชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาแบบเดิมจากกลุ่มชาวจีนอพยพใหม่ โดยเฉพาะการทำธุรกิจของชาวจีน เนื่องจากคนจีนมีความอดทนและมุ่งมั่นในการทำธุรกิจมากกว่าคนไทย ชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตหลายคนจึงจะประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจและกลายเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ปัญหาสำคัญที่ตามมาก็คือ เมื่อเกิดกระแสชาตินิยมจีนตั้งแต่การปฏิวัติซินไฮ่ ชาวจีนโพ้นทะเลที่มีความผูกพันกับแผ่นดินแม่ได้ใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในมือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพื่อสนับสนุนจีน และทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับรัฐบาลไทย จนปัญหามานปลายกลายเป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ แม้ว่าชาวจีนอพยพใหม่จะมีภูมิทัศน์ที่ต่างออกไป แต่การที่เศรษฐกิจไทยผูกโยงและพึ่งพาเศรษฐกิจจีนค่อนข้างมาก อีกทั้งส่วนหนึ่งของชาวจีนอพยพใหม่ที่มาอาศัยอยู่ในไทยก็มีความเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีนสูง การตัดสินใจอาศัยและทำธุรกิจต่อในไทยหรือการตัดสินใจอพยพหรือถอนทุนออกของคนจีนจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลต่อเศรษฐกิจไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับบทบาทของภาครัฐในการจัดการความท้าทายเรื่องชาวจีนอพยพนั้น ในแต่ละช่วงเวลาพบว่ามีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป รัฐไทยในอดีตมีการ

ควบคุมและกลืนกลายชาวจีนโพ้นทะเลให้กลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ในขณะที่เดียวกันอำนาจรัฐจีนก็มีบทบาทต่อการจัดการประเด็นขัดแย้งและความไม่ไว้วางใจในกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในไทย กล่าวคือในช่วงทศวรรษ 1950 ซึ่งเป็นช่วงแรกที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนมีอำนาจปกครองผู้นำพรรคมีส่วนทำให้กระแสชาตินิยมและคอมมิวนิสต์ในไทยเจือจางลงภายหลังจากการประชุมบันดุงเมื่อ ค.ศ. 1955 ดูได้จากโจวเอนไหลที่ยืนยันท่าทีของจีนที่เป็นกลางและมุ่งเป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านรอบด้าน (อนุสนธิ์ ชินวรรโณ 2533) จนความตึงเครียดในสังคมไทยที่เกิดจากกิจกรรมของชาวจีนโพ้นทะเลลดน้อยลง

ความร่วมมือของรัฐไทยและรัฐจีนในแบบรัฐต่อรัฐจึงเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมการเคลื่อนไหวและการรับรู้ภายในประเทศในระดับประชาชน ในขณะที่ความท้าทายจากประเด็นชาวจีนอพยพใหม่ในปัจจุบันมีประเด็นด้านลบที่สำคัญคือ การรับรู้ว่าคนจีนแย่งงานและแย่งโอกาสการแข่งขันทางธุรกิจ รวมถึงปัญหาเรื่องเงินเทาที่บั่นทอนความเชื่อมั่นต่อภาครัฐ ความท้าทายนี้แม้ว่าจะเป็นประเด็นระดับประชาชน แต่ทั้งหน่วยงานภาครัฐไทยและรัฐจีนควรต้องร่วมมือกันในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบเพื่อปกป้องผู้ประกอบการไทย ในขณะที่รัฐจีนก็ควรให้ความรู้แก่นักธุรกิจจีนในการทำธุรกิจที่ยั่งยืนและสอดคล้องประสานกับพฤติกรรมของคนในพื้นที่ให้มากขึ้น รวมทั้งต้องร่วมกันปราบปรามหากมีการกระทำความผิดของคนจีนในเขตแดนของไทย ทั้งนี้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและป้องกันความขัดแย้งจากการอาศัยอยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรมในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. 2567. การลงทุนจากต่างชาติในนิติบุคคลไทย. เข้าถึงเมื่อ 15 มีนาคม 2567. <https://datawarehouse.dbd.go.th/investment/info/>.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2563. “สถิติด้านการท่องเที่ยวปี 2562.” กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. เข้าถึงเมื่อ 10 มีนาคม 2567. <https://www.mots.go.th/news/category/615>.

คมชัดลึก. 2565. “นายทุนจีนสี่เทา 2 สัญชาติคือใคร ทำไมดำเนินคดียากเย็นแม้บิ๊กโจกจะสั่ง.” เข้าถึงเมื่อ 15 มีนาคม 2567. <https://www.komchadluek.net/news/crime/536104>.

จรัสศรี จิรภาส. 2562. ““ศึกษาไทย” และ “ไทยศึกษา” ในประเทศจีน.” *วารสารภาษาและวัฒนธรรม* ปีที่ 38 (2): 94-118.

เดลินิวส์. 2565. “บิ๊กโจกจ่อเอาผิดสถานศึกษาทำ MOU ร่วมเงินเทาเอื้อวีซ่านักเรียน.” เข้าถึงเมื่อ 15 มีนาคม 2567. <https://www.dailynews.co.th/news/1747676/>.

ไทยรัฐ. 2566. “ออส. สั่งฟ้อง ตู๋ห่าวกับพวกทุนจีนสีเทารวม 41 คน ขอลาค้ายา-ฟอกเงิน-อั้งยี่.” เข้าถึงเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2567. <https://www.thairath.co.th/news/crime/2607328>

ประพจน์ สุภรณ์มนตรี. 2518. “ฐานะทางกฎหมายของชาวจีนโพ้นทะเล.” *วารสารสังคมศาสตร์* 9 (1): 30-46.

เพ็ญพิสุทธิ์ อินทภิรมย์. 2550. “การควบคุมโรงเรียนจีนของประเทศไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487).” *วารสารประวัติศาสตร์*: 100-118.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. 2547. *จีนโพ้นทะเลสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- มูราชิม่า, เออิจิ. 2539. *การเมืองจีนสยาม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. 2557. *มังกรหลากสี การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรมในอุษาคเนย์*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รวิพรรณ จารุทวี. 2552. “โรงเรียนจีนในมณฑลกรุงเทพฯ ลัทธิการเมืองจีนในสมัยรัชกาลที่เจ็ด.” *วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร* 31 (2): 136-171.
- สกินเนอร์ วิลเลียม. 2564. *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สถานเอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทย. 2023. เอกอัครราชทูตห่าน จื้อเฉิงยง ให้สัมภาษณ์เดลินิวส์. 1 กรกฎาคม 2566. เข้าถึงเมื่อ 15 มีนาคม 2567. http://th.chinaembassy.gov.cn/th/sgxw/202307/t20230701_11106510.htm.
- สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา. 2566. *การพัฒนาการค้าระบบดิจิทัลระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน CLMV*. กรุงเทพฯ: แสงสว่างออฟเซต จำกัด.
- สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. สถิติและข้อมูลการต่ออายุวีซ่าระหว่างปี 2553-2564. www.immigration.go.th.
- สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. 2567. ข้อมูลสถิติการทำงานของคนต่างด้าว. เข้าถึงเมื่อ 18 มีนาคม 2567. <https://www.doe.go.th/prd/alien/statistic/param/site/152/cat/82/sub/0/pull/category/view/list-label>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. 2567. นักศึกษาปัจจุบันที่เป็นต่างชาติ. มีนาคม. เข้าถึงเมื่อ 18 มีนาคม 2567. https://data.mhesi.go.th/pt_PT/dataset/univ_std_11_03.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2519-2523. *สมุดสถิติรายปีประเทศไทย เล่ม 32*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2528-2529. *สมุดสถิติรายปีประเทศไทย เล่ม 34*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2532. *สมุดสถิติรายปีประเทศไทย เล่ม 36*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2536. *สมุดสถิติรายปีประเทศไทย เล่ม 40*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2547. *สมุดสถิติรายปีประเทศไทย 2547*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2550. *สมุดสถิติรายปีประเทศไทย 2550 (ฉบับพิเศษ)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2553. *รายงานสถิติรายปีประเทศไทย 2553 (ฉบับพิเศษ)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. 2562. “การทูตวิชาการและความ (ไม่) รู้ในความสัมพันธ์ ไทย-จีน.” *วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์* 6 (2): 198-253.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. 2555. *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน.
- สุภางค์ จันทวานิช และชาดา เตรียมวิทยา. 2563. *ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ และ ปรากฏการณ์ย้ายถิ่น*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. 2509. “การบริหารงานของสมาคมจีน: บทศึกษาเฉพาะกรณี สมาคมแต้จิ๋วแห่งประเทศไทย.” *วิทยานิพนธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*.
- อนุสนธิ์ ชินวรรณ. 2533. “การผ่อนปรนท่าทีและการผ่อนคลายความตึงเครียด: ความสัมพันธ์ไทย-จีนภายหลังการประชุมที่บันดุง 1955-1957.” *วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา* 3 (1): 75-94.
- อรัญญา ศิริผล. 2561. “ผู้ประกอบการจีนรุ่นใหม่กับการเปลี่ยนวัฒนธรรมการค้าชายแดนภาคเหนือไทย.” *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี* 14 (2): 139-157.
- BBC News ประเทศไทย. 2018. “เรือล่มภูเก็จ: สื่อทางการเงินไม่พอใจคำพูดประวิตร ที่ว่า “เขาทำของเขาเอง.”” BBC News, กรกฎาคม 9. เข้าถึงเมื่อ 14 มีนาคม 2567. <https://www.bbc.com/thai/thailand-44762120>.

- Manager Online. 2565. “งามหน้า ทม.ตราดสวมบัตรประชาชนคนตายให้นายทุน
เงินใช้นาน 30 ปี เรื่องแตกหลังตร. ตามจับ.” เข้าถึงเมื่อ 15 มีนาคม 2567.
<https://mgronline.com/local/detail/9650000104776>.
- Thai PBS. 2018. “เรือพินกซ์ไม่ได้มาตรฐาน ใช้โรงกลึงเป็นอู่ต่อเรือ.” Thai PBS ,
ธันวาคม 18. เข้าถึงเมื่อ 15 มีนาคม 2567. [https://www.thaipbs.or.th/
news/content/276375](https://www.thaipbs.or.th/news/content/276375).

ภาษาอังกฤษ

- Benton, Gregor, and Hong Liu. 2016. *Diasporic Chinese Ventures: The Life and Work of Wang Gungwu*. London: Routledge.
- Kadir, Ayhan Jun, and Jang Siyeon. 2023. “Inter-Korean People-to-People Diplomacy: Social and Cultural Exchanges across the 38th Parallel.” *The Hague Journal of Diplomacy* (BRILL NIJHOFF) 18: 95-132.
- Kadir, Ayhan Jun. 2019. “The boundaries of public diplomacy and nonstate actors: A taxonomy of perspectives.” *International Studies Perspectives* 20: 63-83.
- Nye, Joseph. 2008. “Public diplomacy and soft power.” *Annals of the American Academy of Political and Social Science*: 94-109.
- Sivarin Lertpusit. 2023. “From Laissez Faire to Restriction to Cooperation: A History of Thai Responses to China’s Influence on Thai Chinese Education.” *Perspective*, Singapore: ISEAS Yusuf-Ishak Institute.
- Sivarin Lertpusit. 2023. *New Chinese Migrants in Thailand and the Perceived Impact on Thai People*. Singapore: ISEAS Yusof Ishak Institute.
- Suryadinata, Leo, and Dorcas Gan. 2022. *Concepts and Patterns of Chinese Migration, with Reference to Southeast Asia*. Singapore: ISEAS.
- Wang, Gungwu. 1991. *China and the Chinese Overseas*. Singapore: Times Academic Press.

- Wasana Wongsurawat. 2008. "Contending for a claim on civilization: the Sino-Siamese struggle to control Overseas Chinese Education in Siam." *Journal of Chinese Overseas* 4 (2): 161-182.
- Zhang, Hanqin Qiu, and Vincent Heung. 2002. "The emergence of the mainland Chinese outbound travel market and its implications for tourism marketing." *Journal of Vacation Marketing* 8 (1): 7-12.

08

ความร่วมมือวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีไทย-จีน:
ภาพสะท้อนวิทยาโลกาภิวัตน์

อรสา รัตนอมริมย์

บทนำ

“วิทยาศาสตร์คือกำลังการผลิตที่หนึ่ง” ประโยคนี้เป็นหัวใจสำคัญของนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศของจีน เป็นความมุ่งมั่นของจีนยุคใหม่ที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยกลจักรใหม่ โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนำพาการพัฒนาประเทศ กว่า 40 ปีที่ผ่านมา ศักยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (วทน.) ของจีนพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 จีนยังกำหนดยุทธศาสตร์ฟื้นฟูความรู้เรื่องของชาติด้วยวิทยาศาสตร์และการศึกษา ทั้งนี้สีจิ้นผิง (Xi Jinping) เมื่อเข้ารับตำแหน่งผู้นำสมัยแรกได้ให้นโยบายไว้ว่า นวัตกรรมคือพลังขับเคลื่อนที่หนึ่ง และจีนตั้งเป้าที่จะเป็นประเทศมหาอำนาจด้าน วทน. ของโลก หลายปีที่ผ่านมา ด้วยศักยภาพด้าน วทน. ของจีนที่พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วจนยืนอยู่ในระดับแนวหน้าของโลก ทำให้จีนเปลี่ยนสถานะจาก “ผู้รับ” มาเป็น “ผู้ให้” โดยแบ่งปันเทคโนโลยีของตนแก่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ตามแนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” (techno-globalism) เช่น การเสนอแนวคิดตั้งประชาคมร่วมด้าน วทน. ภายใต้ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) การตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีจีน-อาเซียน การจัดตั้งสำนักงานนวัตกรรมและความร่วมมือสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน (CAS-ICCB) ที่เรียกสั้นๆ ว่า “CAS กรุงเทพฯ” เพื่อเป็น

ศูนย์กลางส่งเสริมความร่วมมือด้าน วทน. และการถ่ายทอดถ่ายโอนเทคโนโลยีระหว่างจีนกับไทยและอาเซียน

แนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” ซึ่งเกิดขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 เป็นอาวุธสำคัญที่ใช้ต่อกรกับ “ลัทธิชาตินิยมทางเทคโนโลยี” ในช่วงสงครามเย็น ประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากสนับสนุนวิทยาโลกาภิวัตน์ และความร่วมมือด้าน วทน. ก็กลายเป็นมิติหนึ่งของการทูตในหลายประเทศ ขณะเดียวกัน ความเจริญก้าวหน้าของประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ได้วางรากฐานที่ดีสำหรับความร่วมมือใต้-ใต้ (South-South cooperation) ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หลายประเทศจากเดิมที่เป็นประเทศผู้รับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียวได้เปลี่ยนมาเป็นประเทศผู้ให้ใหม่ ซึ่งได้มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมความร่วมมือใต้-ใต้ และประสบความสำเร็จในการลดการพึ่งพาโครงการช่วยเหลือของประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในดุลอำนาจระหว่างประเทศและโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บทความนี้จะมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการ กลไกความร่วมมือ และเนื้อหาความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีน เพื่ออธิบายให้เห็นปัจจัยที่ส่งเสริมความร่วมมือ โครงการความร่วมมือที่สำคัญ ผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศไทย ตลอดจนบทบาทของความร่วมมือด้าน วทน. ในความสัมพันธ์ไทย-จีน

ความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีน จากอดีตสู่ปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ไทย-จีนมีประวัติศาสตร์อันยาวนานย้อนไปถึงสมัยสุโขทัย ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และวิทยาการของจีนจำนวนมากได้ถูกถ่ายทอดมาสู่ไทย ที่สำคัญคือ เทคนิคการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาและเทคโนโลยีการต่อเรือ (Ni Dan 2018, 138) ขณะเดียวกัน ยังมีศาสตร์การแพทย์แผนจีนที่ได้รับการถ่ายทอดจากจีนสู่ไทยมาอย่างยาวนานและต่อเนื่องผ่านชาวจีนโพ้นทะเล

พวกเขาอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในไทยอย่างต่อเนื่องและหลอมรวมเข้ากับสังคมไทยอย่างค่อนข้างกลมกลืนเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมทั้งนำวัฒนธรรม ประเพณี และองค์ความรู้ต่างๆ เข้ามาด้วย โดยมีการแต่งงานกับคนไทย มีลูกหลานสืบตระกูลจนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนจำนวนมาก อันเป็นที่มาของคำกล่าวที่ติดหูว่า “จีนไทยใช้อื่นไกลพี่น้องกัน” ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่แน่นแฟ้นยังส่งผลให้มีกลุ่มชาวจีนอพยพใหม่ หรือซินอีหมิน (新移民) เข้ามาทำธุรกิจ ศึกษาต่อ หรือสร้างครอบครัวในไทยอีกจำนวนมาก โดยคาดการณ์ว่ามีชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ในสังคมไทยราวร้อยละ 14 ของจำนวนประชากรไทย (Wang 2021) สถิติใน ค.ศ. 2019 พบว่ามีนักศึกษาจีนในไทยราว 36,000 คน และมีนักศึกษาไทยในจีนราว 28,000 คน (China Daily 2020) ซึ่งมากกว่า ค.ศ. 2001 ถึง 10 เท่า ความใกล้ชิดในระดับภาคประชาชนนี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีและเป็นสะพานที่เชื่อมโยงความร่วมมือในมิติต่างๆ ของสองประเทศ รวมทั้งความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกันเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 ต่อมาวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1978 ดร.อุปัติร์ ปาจริยางกูร และหวงหัว (Huang Hua) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสองประเทศในขณะนั้นได้ร่วมลงนามในความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ ซึ่งถือเป็นกรอบความร่วมมือแรกที่ทำขึ้นอย่างเป็นทางการภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ และเป็นจุดเริ่มต้นของความร่วมมือระหว่างกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นความตกลงที่ไม่ระบุวันหมดอายุ จนกว่าจะมีการยกเลิก (กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ 2563; ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฯ 2022, 7) ความตกลงดังกล่าวระบุกรอบความร่วมมือไว้ 4 ประการ (Ma Minxiang 2008, 259) ได้แก่

1. แลกเปลี่ยนบุคลากรด้านเทคนิคซึ่งกันและกันเพื่อทำการวิจัย การลงพื้นที่ภาคสนาม และฝึกงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
2. เชิญบุคลากรด้านเทคนิคระหว่างกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3. แลกเปลี่ยนข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน
ตลอดจนเมล็ดพันธุ์และต้นกล้าตัวอย่างสำหรับการทดลองทางวิทยาศาสตร์

4. ดำเนินการความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในรูปแบบ
อื่นที่ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าจำเป็น

เมื่อถึงกลางทศวรรษ 1990 ไทยกลายเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ การค้า
และเทคโนโลยีที่สำคัญของจีน ในด้านการค้า ผลิตรถยนต์อุตสาหกรรมที่ใช้
เทคโนโลยีสูงมีส่วนเพิ่มขึ้นอย่างมาก สินค้าไทยที่ส่งออกไปจีนส่วนใหญ่ ได้แก่
เส้นใยและผ้าผืน เครื่องจักรและอุปกรณ์ ชิ้นส่วนเครื่องบิน ผลิตภัณฑ์พลาสติก
ยารักษาโรค เหล็กและผลิตภัณฑ์ กระดาษและผลิตภัณฑ์กระดาษ ไทยกลายเป็น
หนึ่งในประเทศอาเซียนที่จีนเข้ามาลงทุนมากโดยเฉพาะด้านธุรกิจอาหารสัตว์
แก้ว ซีเมนต์ ซีลิกอน เยื่อกระดาษ และกระดาษ ต่อมาการลงทุนของจีนใน
ไทยเริ่มพัฒนาสู่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แม้ว่าในเวลานั้นส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่ม
ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กก็ตาม โดยมีกลุ่มอุตสาหกรรมหลัก ได้แก่
การก่อสร้าง ห้างสรรพสินค้า อสังหาริมทรัพย์ เครื่องจักร การผลิตยา สีย้อม
และการผลิตเกลือ (Orrasa 2023, 140)

ความสัมพันธ์ไทย-จีนยกระดับยิ่งขึ้นเมื่อรัฐบาลของทั้งสองประเทศได้มี
“แถลงการณ์ร่วมระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและราชอาณาจักรไทยว่าด้วย
การสร้างความสัมพันธ์หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน”
เมื่อวันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 2012 ณ กรุงปักกิ่ง ซึ่งสะท้อนถึงเจตจำนงที่จะ
ส่งเสริมการพัฒนาความสัมพันธ์ทวิภาคีในเชิงลึก โดยทั้งสองฝ่ายเห็นควรที่จะ
เสริมสร้างกลไกความร่วมมือทวิภาคีที่มีอยู่ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น อาทิ คณะกรรมการ
ร่วมเศรษฐกิจและการค้าระดับรองนายกรัฐมนตรีไทย-จีน การปรึกษาหารือ
ทางการทูตของทั้งสองประเทศ การปรึกษาหารือด้านกลาโหมและความมั่นคง
ประจำปีของกระทรวงกลาโหมของทั้งสองประเทศ รวมทั้งคณะกรรมการร่วม
ว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ (คกร.) ไทย-จีน พร้อมทั้ง
ส่งเสริมการก่อตั้งเมืองพี่เมืองน้อง

ความสัมพันธ์หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านระหว่าง
ไทยกับจีน มีส่วนช่วยขยายผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ และบรรลุ

ผลประโยชน์ขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งสองอย่างต่อเนื่อง โดยแถลงการณ์ร่วมข้างต้นระบุถึงการส่งเสริมความร่วมมือใน 8 ด้านสำคัญ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ด้านเกษตรกรรม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ทะเล และสิ่งแวดล้อม โดยระบุว่าทั้งสองฝ่ายจะขยายการค้าทวิภาคีด้านสินค้าเกษตร เสริมสร้างความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีการเกษตร เสริมสร้างการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือในด้านพลังงานสะอาดและประสิทธิภาพพลังงาน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม และพลังงานชีวมวล ร่วมส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนาห้องปฏิบัติการร่วมไทย-จีนด้านสภาพภูมิอากาศและนิเวศวิทยาทางทะเล (Orrasa 2023, 72)

เกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระหว่างไทยกับจีนในช่วงแรกเป็นความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั่วไประดับต้น เพื่อประโยชน์ต่อความต้องการทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของทั้งสองประเทศเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะเป็นการแลกเปลี่ยนบุคลากรด้านเทคนิค การดูงาน การฝึกงาน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ระหว่างกัน เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 ไทยและจีนมุ่งเน้นไปที่ความร่วมมือในด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีการเกษตรและพลังงานสะอาด หลังจากที่ทั้งสองฝ่ายประกาศสถาปนาความสัมพันธ์หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านเมื่อ ค.ศ. 2012 ในปีต่อมามีการลงนาม “แผนวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาความสัมพันธ์ไทย-จีน” ซึ่งระบุถึงประเด็นความร่วมมือในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมของสองชาติอย่างชัดเจน

สาระสำคัญของแผนวิสัยทัศน์ดังกล่าวก็คือ การแลกเปลี่ยนและความร่วมมือในด้าน วทน. ภายใต้กลไกของคณะกรรมการร่วมไทย-จีนเพื่อสนับสนุนการสร้างสังคมนวัตกรรมและฐานความรู้ของทั้งสองประเทศ ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องที่จะส่งเสริมความร่วมมือในรูปแบบ 3 ผสาน ทั้งภาคอุตสาหกรรม สถานศึกษา และสถาบันวิจัยระหว่างกัน ร่วมกันสร้างห้องปฏิบัติการร่วมและศูนย์วิจัยร่วมในสาขาสำคัญที่ต่างให้ความสนใจร่วมกัน และเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือในด้านเทคโนโลยีขั้นสูง ไม่ว่าจะเป็นสารสนเทศเคลื่อนที่ อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง การบินและอวกาศ เทคโนโลยีและแอปพลิเคชัน ดาวเทียม ชีวการแพทย์ การแบ่งปันข้อมูลดาวเทียมการสำรวจระยะไกล และ

การสร้างแพลตฟอร์มบริการ ขณะเดียวกันก็จะยกระดับการบ่มเพาะทรัพยากรบุคคล ฝึกฝนผู้มีความสามารถ ส่งเสริมและสนับสนุนการส่งนักวิทยาศาสตร์รุ่นเยาว์ไปปฏิบัติงานระยะสั้นซึ่งกันและกัน อีกทั้งจะสนับสนุนอย่างแข็งขันในการก่อสร้างศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีจีน-อาเซียน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างจีนกับไทยและขับเคลื่อนการพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีในภูมิภาค (กระทรวงการต่างประเทศจีน 2013)

หลังจากเกิดข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง รัฐบาลจีนและไทยเห็นพ้องกันว่า ความร่วมมือด้านนวัตกรรมคือจุดเด่นของความร่วมมือภายใต้ข้อริเริ่มดังกล่าว โดยจะส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสาร ศูนย์นวัตกรรมแบบเปิด สวนอุตสาหกรรมไฮเทค และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล เมืองอัจฉริยะ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซอฟต์แวร์และบริการไอที การเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานของระบบสารสนเทศ การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลอุตสาหกรรม ความปลอดภัยด้านอินเทอร์เน็ต การประมวลผลแบบคลาวด์ ปัญหาประติศรั และสาขาอื่นๆ ทั้งสองฝ่ายยังตกลงที่จะร่วมกันสร้างเส้นทางสายไหมดิจิทัล (Digital Silk Road) อีกด้วย (กระทรวงการต่างประเทศจีน 2019) ทั้งนี้สิ่งที่ช่วยผลักดันให้ความร่วมมือด้าน วทน. ไทย-จีน กระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นยังมาจากความสอดคล้องกันอย่างมาของยุทธศาสตร์ระดับชาติของทั้งสองประเทศ นั่นคือ ฝ่ายไทยมีกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ประเทศไทย 4.0 ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) และโมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ-เศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว (BCG) ส่วนฝ่ายจีนมีนโยบาย Made in China 2025 ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง และยุทธศาสตร์การก้าวสู่ประเทศมหาอำนาจด้านนวัตกรรม

เมื่อนายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีเยือนกรุงปักกิ่งและเข้าร่วมการประชุม Belt and Road Forum for International Cooperation ครั้งที่ 3 เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2023 ได้มีการหารือร่วมกับประธานาธิบดีสีจิ้นผิง โดยผู้นำทั้งสองยังถึงความสัมพันธ์หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านระหว่างไทย-จีนที่ใกล้ชิด รวมทั้งแลกเปลี่ยนความเห็นเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทวิภาคีและประเด็นที่มีความสนใจและห่วงใยร่วมกัน และเห็นพ้องที่จะ

ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดท่ามกลางสถานการณ์ระหว่างประเทศและภูมิภาคที่มีความซับซ้อนและผันผวน ยึดมั่นในการพัฒนาความสัมพันธ์ไทย-จีนด้วยวิสัยทัศน์ระยะยาวและมุมมองเชิงยุทธศาสตร์ และบรรลุการสร้างประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันไทย-จีนเพื่อนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนยิ่งขึ้น ในโอกาสที่ทั้งสองประเทศมุ่งสู่วาระการฉลองครบรอบ 50 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันในปี ค.ศ. 2025 (กระทรวงการต่างประเทศ 2566) สำหรับความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ทั้งสองฝ่ายมองว่า ความท้าทายทางเศรษฐกิจของโลก ทั้งปัญหาเศรษฐกิจชะลอตัวและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ จึงยินดีร่วมมือกันเพื่อเสริมสร้างความพร้อมในการตอบสนองต่อความท้าทาย รวมถึงเห็นพ้องการเพิ่มพูนการค้าและการลงทุน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเป้าหมาย ทั้งยานยนต์ไฟฟ้า แบตเตอรี่ เซมิคอนดักเตอร์ พลังงานสะอาด และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับโมเดลเศรษฐกิจ BCG ของไทย (รัฐบาลไทย 2566)

นับตั้งแต่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อ ค.ศ. 1975 จนถึง ค.ศ. 2022 เอกสารความร่วมมือสำคัญๆ ที่ลงนามในระดับรัฐบาลมีจำนวนรวม 12 ฉบับ โดยมีอย่างน้อย 8 ฉบับที่ระบุเนื้อหาเกี่ยวกับความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีน (ดูเพิ่มเติมใน Orrasa 2023, 219-222) ศักยภาพองค์รวมของจีนที่สูงขึ้นโดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เปลี่ยนจีนจาก “ประเทศผู้รับความช่วยเหลือ” เป็น “ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือ” จีนมีเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ที่พร้อม “ก้าวออกไป” มีเจตนาแน่วแน่ที่จะแบ่งปันเทคโนโลยีและนวัตกรรมแก่ประเทศกำลังพัฒนาผ่านกรอบความร่วมมือใต้-ใต้ อันสอดคล้องกับแนวคิด “วิद्याโลกาภิวัตน์”

การต่อสู้กับสงครามเทคโนโลยี ด้วยวิทยาโลกาภิวัตน์

ในยุคสงครามเย็น เทคโนโลยีทางการทหารคือจุดเน้นในการแข่งขันทางอำนาจระหว่างสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกา การแข่งขันด้านอาวุธนิวเคลียร์และอวกาศเป็นตัวอย่างของความตึงเครียดระหว่างมหาอำนาจทั้งสองผ่านการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักทฤษฎีการเมืองและสังคมเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์จึงมองเทคโนโลยีว่าเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิชาตินิยม หรือเรียกว่า “ลัทธิชาตินิยมทางเทคโนโลยี” (techno-nationalism) (Archibugi and Michie 1995, 122) ซึ่งถูกเสนอครั้งแรกโดยนักวิชาการชาวอเมริกัน โรเบิร์ต ไรค์ (Robert Reich) เมื่อ ค.ศ. 1987 เขาเชื่อว่าประเทศมหาอำนาจควรรักษาความเป็นผู้นำเทคโนโลยีของตน ทั้งนี้การปกป้องและอุดหนุนวิสาหกิจบางรายในประเทศ และการจำกัดความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับประเทศอื่นๆ จะสนองผลประโยชน์ของชาติอย่างสูงสุด (Chen 2020, 1)

ช่วงทศวรรษ 1980 การแข่งขันทางเทคโนโลยีระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นเริ่มรุนแรงขึ้น สหรัฐฯ จำกัดโครงการความร่วมมือมากมายและปรับวิธีการแบ่งปันเทคโนโลยี เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่ถูกชาติอื่นแซงหน้าในสาขาสำคัญ สหรัฐฯ จึงใช้มาตรการเชิงลัทธิชาตินิยมทางเทคโนโลยีหลายอย่าง เช่น การจำกัดการนำเข้าสินค้าญี่ปุ่นบางรายการ การขัดขวางการควบรวมกิจการระหว่างวิสาหกิจของญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ การจำกัดชาวต่างชาติไม่ให้ร่วมประชุมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับสหรัฐฯ การไม่อนุญาตให้มหาวิทยาลัยของสหรัฐฯ รั้งทุนจากญี่ปุ่น รวมทั้งการไม่อนุญาตให้โครงการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสหรัฐฯ ใช้อุปกรณ์จากญี่ปุ่น (Shen 2022, 28) เรื่องนี้เป็นเหตุให้ญี่ปุ่นเสนอแนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” ระหว่างการประชุมองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) เมื่อ ค.ศ. 1990 เวลานั้นญี่ปุ่นได้เปิดตัวโครงการวิจัยและพัฒนาในประเทศมากกว่า 10 โครงการเพื่อให้บริษัทต่างชาติเข้าร่วม ซึ่งต่อมาบริษัทขนาดใหญ่หลายแห่งจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมนี ฝรั่งเศส สวีเดน และออสเตรเลียเข้าร่วม ญี่ปุ่นดำเนินนโยบาย “วิทยาโลกาภิวัตน์” ด้วย

เหตุผลหลัก 2 ประการคือ เพื่อต่อกรกับ “ลัทธิกีดกันทางเทคโนโลยี” ของสหรัฐฯ และเพื่อบรรเทาข้อกล่าวหาจากนานาชาติโดยเฉพาะสหรัฐฯ ที่ว่า ญี่ปุ่น “ฉกฉวย” ความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของชาติตะวันตก (Wen 1993, 56) ต่อมาหลังสิ้นสุดสงครามเย็น “วิทยาโลกาภิวัตน์” ก็ถูกกล่าวถึงมากขึ้น โดยสื่อความหมายถึงการพึ่งพาซึ่งกันและกันข้ามพรมแดนที่กว้างขวางมากขึ้นในหมู่บริษัทที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและภาคเศรษฐกิจ (Guo 1992, 60) โครงการริเริ่มระดับโลกเกี่ยวกับความร่วมมือในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเทคโนโลยี ทำให้เกิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในมิติของโลกาภิวัตน์ ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนจากการแข่งขันไปสู่ความร่วมมือ (Archibugi and Michie 1995, 122)

นโยบายด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อยกระดับ บริหารจัดการ และสนับสนุนขีดความสามารถของประเทศต่างๆ สืบเนื่องจากการใช้ประโยชน์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างกว้างขวาง ประเทศและประชาสังคมต่างรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือที่เปิดกว้างและพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานความรู้มากขึ้น ซึ่งมีลักษณะของโลกาภิวัตน์ (de la Mothe and Dufour 1995, 219) “วิทยาโลกาภิวัตน์” จึงเป็นทฤษฎีทางสังคมที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้เพิ่มสัดส่วนการวิจัยและพัฒนาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหนึ่งในเครื่องมือเพื่อการบูรณาการระหว่างประเทศ (Montresor 2001, 399) และนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ด้วยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เติบโตมากขึ้น การสื่อสาร 5G การประมวลผลแบบคลาวด์ และยุคของชุดข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ทำให้โลกเข้าสู่ยุคของอินเทอร์เน็ตเพื่อสรรพสิ่ง (internet of things) ระบบอัตโนมัติ ระบบอัจฉริยะ และยุคดิจิทัล เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังทำให้เกิดความก้าวหน้าครั้งสำคัญ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดังกล่าวยังคงขยายตัวไปทั่วโลกอย่างไม่หยุดยั้ง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น การเกิดขึ้นของสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาเทคโนโลยี อุตสาหกรรม ธุรกิจ และสังคมโลก

อย่างไรก็ตาม จากการผงาดขึ้นของจีนในเวทีโลก รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมขนานใหญ่ของจีนจนมีศักยภาพทัดเทียมกับโลกตะวันตก นำไปสู่การหวาดระแวงของสหรัฐอเมริกา จนกลายเป็นสงครามการค้าและสงครามเทคโนโลยีอย่างดุเดือดกับจีน ซึ่งไม่ต่างจากการแข่งขันระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ในอดีต และเกิดแนวคิดใหม่ว่าด้วย “ลัทธิครองความเป็นเจ้าด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม” (techno-hegemony) ทั้งนี้ในต้น ค.ศ. 2023 สื่อในกำกับของรัฐบาลจีนเผยแพร่รายงานเรื่อง “อันตรายจากการครองความเป็นเจ้า อำนาจบาตรใหญ่ และการข่มเหงรังแกของสหรัฐอเมริกา” โดยระบุว่า สหรัฐฯ ไม่เพียงแต่ผูกขาดทรัพย์สินทางปัญญาในนามของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเท่านั้น แต่ยังทำให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกลายเป็นประเด็นทางการเมือง กลายเป็นอาวุธ และใช้แบ่งแยกความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมือง โดยอ้างประชาธิปไตยเพื่อรักษาความเป็นมหาอำนาจด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตน สหรัฐฯ ใช้จุดอ่อนของประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะด้านทรัพย์สินทางปัญญา และช่องว่างทางเทคโนโลยีในสาขาที่เกี่ยวข้องเพื่อผูกขาดและยึดครองผลกำไร ในทศวรรษ 1980 เพื่อต่อสู้กับการพัฒนาอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ของญี่ปุ่น สหรัฐฯ บังคับให้ญี่ปุ่นลงนามข้อตกลงซึ่งทำให้บริษัทเซมิคอนดักเตอร์ของญี่ปุ่นถอนตัวจากการแข่งขันระดับโลกเกือบทั้งหมด ส่วนแบ่งการตลาดของญี่ปุ่นจึงลดลงจากร้อยละ 50 เหลือร้อยละ 10 ขณะเดียวกัน ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลอเมริกัน บริษัทเซมิคอนดักเตอร์จำนวนมากในสหรัฐฯ ได้ใช้โอกาสนี้ยึดครองตลาดโลก (Xinhua News 2023)

รายงานดังกล่าวยังระบุว่า สหรัฐอเมริกาทะนุถุ้ยแนวคิดเรื่องความมั่นคงของชาติ ใช้อำนาจรัฐในการปราบปรามและคว่ำบาตรบริษัทหัวเว่ยของจีน ใช้ข้ออ้างนานาประการเพื่อปิดล้อมและปราบปรามบริษัทไฮเทคของจีนที่แข่งขันในระดับนานาชาติ โดยมีวิสาหกิจจีนมากกว่า 1,000 รายที่อยู่ในบัญชีคว่ำบาตรของสหรัฐฯ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังควบคุมเทคโนโลยีระดับสูงสุด (high-end technology) เช่น เทคโนโลยีชีวภาพและปัญญาประดิษฐ์ เพิ่มมาตรการควบคุมการส่งออก เข้มงวดต่อการอนุมัติลงทุน กีดกันสื่อสังคมออนไลน์ของจีน เช่น

TikTok และ WeChat รวมทั้งวิ่งเต้นเพื่อให้เนเธอร์แลนด์และญี่ปุ่นจำกัดการส่งออกชิปและอุปกรณ์เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องแก่จีน สหรัฐฯ ยังใช้นโยบายสองมาตรฐานต่อนักวิทยาศาสตร์ของจีน โดยตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 2018 ได้ลดระยะเวลาวีซ่าสำหรับนักศึกษาชาวจีนบางส่วนที่เรียนวิชาเอกสาขาเทคโนโลยีขั้นสูง รวมทั้งสอบสวนนักวิชาการจีนในสหรัฐฯ เป็นวงกว้าง และขับไล่หรือกีดตันกลุ่มนักวิจัยชาวจีน อีกทั้งสร้าง “ก๊วน” ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น “Chip Alliance” และ “แผนล้างบางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจีน” (Clean Network) และใช้ความเป็นมหาอำนาจทางเทคโนโลยีของตนในทางที่ผิดเพื่อโจมตีทางไซเบอร์และดักฟัง ทั้งคู่แข่งไปจนถึงพันธมิตรล้วนต้องตกอยู่ภายใต้การสอดส่องของสหรัฐฯ (Xinhua News 2023)

ในทางตรงกันข้าม กรอบความร่วมมือใต้-ใต้ระหว่างประเทศกำลังพัฒนาค้นกันนั้นยึดมั่นในแนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” ซึ่งถือว่าเทคโนโลยีเป็นโอกาสสำหรับความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน โดยมุ่งส่งเสริมการแบ่งปันองค์ความรู้ด้าน วทน. ซึ่งกันและกัน ยินดีที่จะแบ่งปันความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระชับความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ตระหนักถึงการพัฒนาร่วมกันและอาศัยความร่วมมือทาง วทน. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจโลก ตลอดจนยึดมั่นในความร่วมมือที่ได้ประโยชน์ทุกฝ่ายและความเสมอภาคกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับ “ลัทธิชาตินิยมทางเทคโนโลยี” และ “ลัทธิครอบความเป็นเจ้าด้าน วทน.” (Orrasa 2023, 79)

ความร่วมมือใต้-ใต้เริ่มขึ้นในทศวรรษ 1950 เพื่อต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมและลัทธิครอบความเป็นเจ้า โดยไม่ได้ยึดหลักการแบ่งตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ หากแต่หมายถึงความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการที่ประเทศกำลังพัฒนาให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลังจากที่ประเทศที่พัฒนาแล้วเริ่มให้ความช่วยเหลือกับประเทศกลุ่มนี้น้อยลง และเริ่มมีเงื่อนไขผูกพันในการให้ความช่วยเหลือมากขึ้น (เช่น ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม) โดยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการระหว่างประเทศกำลังพัฒนานี้อาจเป็นการให้ทุนการศึกษา ทุนฝึกอบรม ทุนดูงาน การส่งผู้เชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากร การส่งอาสาสมัครไปปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนทางวิชาการและทักษะความรู้ การแลกเปลี่ยน

ความร่วมมือระหว่างกันอื่นๆ เช่น การให้ความร่วมมือด้านทุนฝึกอบรมระยะสั้นในสาขาการเกษตรของไทยแก่ประเทศในแอฟริกา โดยความร่วมมือมีทั้งด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม การเกษตร การศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปโภค การท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงด้านสภาพภูมิอากาศ การพัฒนาเพื่อความยั่งยืน เป็นต้น (กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ 2565) ทั้งนี้ความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนถือเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือได้-ได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในกรอบความร่วมมือที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจีนเพื่อบูรณาการความร่วมมือในหมู่ประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน อันสอดคล้องกับข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางที่มุ่งเชื่อมจีนกับสังคมโลกให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

กลไกความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีน

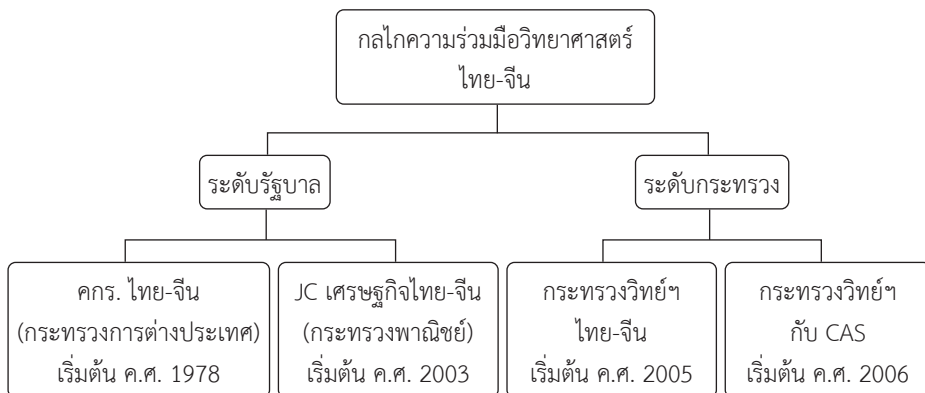

ผู้เล่นหลักในความร่วมมือระหว่างประเทศด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยและจีนนั้นแตกต่างกัน หน่วยงานผู้เล่นหลักของจีนประกอบด้วยกระทรวงวิทยาศาสตร์ กองทุนวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแห่งชาติจีน (NSFC) สถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน (Chinese Academy of Sciences: CAS) และกรอบความร่วมมือพหุภาคีต่างๆ ที่ริเริ่มโดยจีนหรือที่จีนเข้าร่วมด้วย สำหรับหน่วยงานผู้เล่นหลักด้านความร่วมมือระหว่างประเทศด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยประกอบด้วยมูลนิธิเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ (TICA) กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานความร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน (NEDA) กระทรวงการคลัง และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

กลไกความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีนจำแนกได้เป็น 2 กลไกหลัก คือ กลไกระดับรัฐบาล และกลไกระดับกระทรวง โดยกลไกระดับรัฐบาลประกอบด้วยความร่วมมือภายใต้คณะกรรมการร่วม 2 ชุด นั่นคือ

แผนภูมิที่ 8.1

กลไกความร่วมมือวิทยาศาสตร์ไทย-จีน

ที่มา: Orrasa (2023)

คณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการไทย-จีน (ครร. ไทย-จีน) และคณะกรรมการร่วมว่าด้วยการค้า การลงทุน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-จีน (JC เศรษฐกิจไทย-จีน) สำหรับกลไกระดับกระทรวงแบ่งเป็น 2 ส่วนเช่นกันคือ ความร่วมมือระหว่างกระทรวงวิทยาศาสตร์ของสองประเทศ กับความร่วมมือระหว่างกระทรวงวิทยาศาสตร์ของไทยกับสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน (CAS) ดังแผนภูมิที่ 8.1

I. ความร่วมมือภายใต้คณะกรรมการร่วมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ (ครร. ไทย-จีน)

คณะกรรมการนี้ก่อตั้งขึ้นตามความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการเมื่อวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1978 เป็นกลไกในการกำหนดทิศทางความร่วมมือและขับเคลื่อนการดำเนินงานตามความตกลงฯ โดยมีผู้แทนระดับรัฐมนตรีเป็นประธานร่วม ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และ

เทคโนโลยีของจีน สำหรับหน่วยงานประสานงานหลักของฝ่ายไทยคือ กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ฝ่ายจีนคือ กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งนี้ ครร. ไทย-จีน มีการจัดประชุม 2 ระดับคือ การประชุมระดับรัฐมนตรี จัดขึ้นทุก 1 ปี โดยผลัดกันเป็นเจ้าภาพ และการประชุมระดับคณะทำงานร่วม จัดขึ้นทุก 1 ปี โดยผลัดกันเป็นเจ้าภาพเช่นกัน

ความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีนมีลักษณะต่างตอบแทนและอำนวยความสะดวกซึ่งกันและกัน โดยตกลงแบ่งความรับผิดชอบด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ซึ่งเป็นหลักการและแนวทางตามกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนา (technical cooperation among developing countries: TCDC) ขององค์การสหประชาชาติ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนคณะเจ้าหน้าที่หรือผู้เชี่ยวชาญระหว่างประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน ซึ่งในระยะแรกความร่วมมือทวิภาคีระหว่างไทยกับจีนประกอบด้วย

1. การแลกเปลี่ยนคณะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในสาขาต่าง ๆ เช่น การเกษตร อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน การแพทย์ และสาธารณสุข การพัฒนาชนบท พัฒนาชุมชนและบริการสังคม
2. การแลกเปลี่ยนการให้ทุนศึกษาระยะยาวแก่เจ้าหน้าที่ระหว่างกัน ในระดับปริญญาตรีหรือประกาศนียบัตร ระยะเวลา 1 ปีขึ้นไป และ
3. โครงการทำวิจัยร่วมด้านวิทยาศาสตร์และวิชาการระหว่างหน่วยงานของไทยและจีน (กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ 2563)

เพื่อให้การดำเนินงานความร่วมมือทางด้านวิทยาศาสตร์และวิชาการ ไทย-จีนของฝ่ายไทยเกิดประโยชน์สูงสุด กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ จึงแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ 5 สาขา ภายใต้ ครร. ไทย-จีน ฝ่ายไทย เมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 2020 ประกอบไปด้วย (1) เกษตรกรรม (2) วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (3) พลังงาน (4) สาธารณสุข และ (5) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยมีรูปแบบความร่วมมือ 2 รูปแบบ คือ โครงการศึกษาดูงาน และโครงการความร่วมมือทวิภาคี คณะอนุกรรมการนี้ทำหน้าที่ กำหนดทิศทางการดำเนินโครงการความร่วมมือภายใต้ ครร. ไทย-จีน ให้มี

ประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยอธิบดีหรือรองอธิบดีกรมความร่วมมือระหว่างประเทศจะทำหน้าที่เป็นประธานของทุกคณะอนุกรรมการ ขณะที่ผู้แทนจากแต่ละกระทรวงที่รับผิดชอบจะเป็นรองประธาน (กระทรวงการต่างประเทศ 2563, 1) ทั้งนี้กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหนึ่งในคณะอนุกรรมการสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ภายใต้ ครร. ไทย-จีน โดยสร้างความร่วมมือใน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาดูงาน ความร่วมมือทวิภาคี และไตรภาคี (ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฯ 2022, 7)

ทั้งนี้ โครงการภายใต้ ครร. ไทย-จีนยึดหลักสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญในปัจจุบัน คือ “ประเทศไทย 4.0” ซึ่งต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านจากการผลิต “สินค้าโภคภัณฑ์” ไปสู่ “สินค้าเชิงนวัตกรรม” จากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม และจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น เพื่อให้ไทยหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลางและมีรายได้ที่สูงขึ้น ซึ่งประกอบด้วยการเสริมสร้างขีดความสามารถในเชิงแข่งขันให้ไทยด้วยนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมเพื่อต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมายใน 5 กลุ่มที่สำคัญ ได้แก่ (1) อาหาร/เกษตร/เทคโนโลยีชีวภาพ (2) สาธารณสุข/สุขภาพ/เทคโนโลยีทางการแพทย์ (3) อุปกรณ์อัจฉริยะ/หุ่นยนต์/เครื่องกลอิเล็กทรอนิกส์ (4) ดิจิทัล/ปัญญาประดิษฐ์/เทคโนโลยีสมองกลฝังตัว และ (5) อุตสาหกรรมสร้างสรรค์/วัฒนธรรมและบริการที่มีมูลค่าสูง (กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ 2563) เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าในกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายสำคัญข้างต้นนี้ จีนมีศักยภาพนำหน้าไทยเป็นส่วนใหญ่และมีความพร้อมที่จะช่วยให้ไทยยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอาเซียน ขณะเดียวกันก็สามารถส่งเสริมความร่วมมือพหุภาคี ส่งเสริมความร่วมมือระดับภูมิภาคกับจีนในการ

พัฒนาผลประโยชน์ร่วมกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับกรอบความร่วมมือได้-ได้ และการสร้างประชาคมที่มีอนาคตร่วมกัน ทั้งนี้ไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ครร. ไทย-จีน ครั้งที่ 22 เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 2018 และสองฝ่ายได้เห็นชอบแผนงานความร่วมมือในระยะ 2 ปี (ค.ศ. 2019-2020) ประกอบด้วยโครงการแลกเปลี่ยนดูงาน 6 โครงการ และโครงการความร่วมมือทวิภาคี อีก 7 โครงการในสาขาที่กล่าวมาข้างต้น สำหรับการประชุม ครร. ไทย-จีน สมัยที่ 23 เดิมกำหนดจะจัดขึ้นในจีนเมื่อ ค.ศ. 2020 แต่ต้องระงับไปเนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

2. ความร่วมมือภายใต้คณะกรรมการร่วมว่าด้วยการค้า การลงทุน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-จีน (JC เศรษฐกิจไทย-จีน)

คณะกรรมการนี้เป็นกลไกความร่วมมือระดับรองนายกรัฐมนตรี เริ่มต้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2003 โดยกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์เป็นเจ้าภาพหลัก ซึ่งมีการจัดประชุมทุก 2 ปี โดยมีประเด็นความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เป็นสาขาหนึ่งของความร่วมมือด้วย มีการจัดประชุมมาแล้ว 6 ครั้ง (ดูรายละเอียดใน Orrasa 2023, 146-148) ผลการประชุมครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 2018 ณ ทำเนียบรัฐบาลของไทย เฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็คือ การเห็นชอบที่จะสร้างความร่วมมือด้านการคำนวณเชิงควอนตัม (Quantum computing) การเกษตรแม่นยำและเกษตรสมัยใหม่ การจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมชีวเภสัชภัณฑ์และการแพทย์นาโน (Biopharma and Nano-medicine Innovation Hub) รวมทั้งส่งเสริมการลงทุนในเขตนวัตกรรมระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EECi) และเมืองนวัตกรรมอาหาร (Food Innopolis) นอกจากนี้ ยังมีการลงนามในบันทึกความเข้าใจระหว่างสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) (สทอภ.) กับสถาบันอวกาศแห่งชาติของจีนเพื่อสร้างความร่วมมือด้านการผลิตและการวิจัย

เทคโนโลยีดาวเทียมและอวกาศด้วย (ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฯ 2022, 7) ที่ประชุมยังได้มอบให้ทั้งสองฝ่ายไปดำเนินการเพื่อยกระดับความสัมพันธ์ การเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของสองประเทศ เพื่อรองรับการ ขับเคลื่อนนโยบายประเทศไทย 4.0 และข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางให้เกื้อกูล และสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันได้

3. ความร่วมมือระดับกระทรวง

ความร่วมมือระดับนี้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 2005 โดยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นผู้ผลักดันอย่างแข็งขัน กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยหรือต่อมา ใน ค.ศ. 2019 ได้ปรับโครงสร้างเป็นกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.) คือผู้เล่นหลัก โดยร่วมมือกับสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน ทั้งนี้มีการจัดทำข้อตกลงและบันทึกความเข้าใจด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมกับจีน จำนวน 6 ฉบับ ดังตารางที่ 8.1

ตารางที่ 8.1

ข้อตกลงและบันทึกความเข้าใจภายใต้กลไกความร่วมมือ
ระดับกระทรวงระหว่างไทยกับจีน

ข้อตกลง/บันทึกความเข้าใจ	วันลงนาม	วันหมดอายุ
1. บันทึกความเข้าใจระหว่างกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งราชอาณาจักรไทยกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน ว่าด้วยความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	29 กรกฎาคม 2005	ไม่มี จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะแจ้งยกเลิก

ข้อตกลง/บันทึกความเข้าใจ	วันลงนาม	วันหมดอายุ
2. บันทึกความเข้าใจระหว่างกระทรวง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่ง ราชอาณาจักรไทยกับสถาบันบัณฑิต วิทยาศาสตร์จีนแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน	16 พฤษภาคม 2006	ไม่มี จนกว่า ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะแจ้งยกเลิก
3. ข้อตกลงว่าด้วยการส่งเสริมความร่วมมือ ใน 4 โครงการ ระหว่างกระทรวง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่ง ราชอาณาจักรไทยกับกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน	11 ตุลาคม 2013	10 ตุลาคม 2019
4. บันทึกความเข้าใจระหว่างกระทรวง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่ง ราชอาณาจักรไทยกับสถาบันบัณฑิต วิทยาศาสตร์จีนแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการ EECi และ Silk Road Economic Belt)	9 ธันวาคม 2016	8 ธันวาคม 2021
5. บันทึกข้อตกลงความร่วมมือด้านการ ส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ระหว่าง กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กับกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี สาธารณรัฐประชาชนจีน	5 พฤศจิกายน 2019	4 พฤศจิกายน 2024
6. บันทึกความเข้าใจระหว่างกระทรวงการ อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กับสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีนแห่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน	19 พฤศจิกายน 2022	ไม่มี จนกว่าฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งจะแจ้ง ยกเลิก

ที่มา: ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฯ (2022); Orrasa (2023)

กลไกความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีนที่กล่าวมานั้นมีหน้าที่หลักในการส่งเสริมความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีน โดยแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่รับผิดชอบทำให้ข้อตกลงต่างๆ เกิดผลเชิงปฏิบัติ กลไกความร่วมมือเหล่านี้จึงมีทั้งส่วนที่ทับซ้อนกันและส่วนที่เสริมการทำงานซึ่งกันและกัน อันเป็นประโยชน์ช่วยส่งเสริมความร่วมมือหลายมิติระหว่างภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และองค์กรเอกชน ตลอดจนเป็นเวทีสำคัญสำหรับความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ครอบคลุมระหว่างไทยกับจีน

วิสัยทัศน์ไทย-จีน และผลต่อการพัฒนาประเทศไทย

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ไทย-จีนมาตลอดเกือบครึ่งศตวรรษ จนทรงได้รับการถวายเครื่องอิสริยาภรณ์ “รัฐมิตราภรณ์” ในโอกาส 70 ปีแห่งการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 2019 กล่าวเฉพาะโครงการความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนสถาบันวิจัยในสังกัดของ CAS หลายแห่งและโปรดให้มีการลงนามความตกลงเพื่อร่วมมือกันวิจัยในหัวข้อที่สนใจร่วมกัน นอกจากนี้ยังเสด็จพระราชดำเนินเยือนมหาวิทยาลัยแห่งสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน (UCAS) ถึง 5 ครั้ง มีการลงนามความตกลงระหว่าง UCAS กับคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) เพื่อพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับบัณฑิตศึกษา

นักเรียนทุนรัฐบาลไทยที่ไปศึกษายังมหาวิทยาลัยแห่งสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีนในระดับบัณฑิตศึกษานั้นส่วนใหญ่จะเป็นปริญญาเอก ปีละไม่เกิน 10 ทุน โดยทาง UCAS ยกเว้นค่าธรรมเนียมการศึกษาให้ครึ่งหนึ่ง ส่วนค่าใช้จ่ายที่เหลือนั้นได้ทุนจากรัฐบาลไทย โดยมีผู้รับทุนผ่านสำนักงาน ก.พ. ในช่วง ค.ศ. 2009-2022 ทั้งสิ้น 45 คน สำเร็จการศึกษากลับมารับราชการ 19 คน และกำลังศึกษา 23 คน (มูลนิธิเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริ

2566, 1) สาขาวิชาที่ไปเรียน ได้แก่ จุลชีววิทยา การสำรวจระยะไกล วิศวกรรมวัสดุและวัสดุศาสตร์ วิทยาศาสตร์การจัดการและการทำเหมืองข้อมูล วิศวกรรม การวิจัยการดำเนินงานและการควบคุม หุ่นยนต์และระบบอัตโนมัติ วิทยาการคอมพิวเตอร์ นาโนเทคโนโลยี ฟิสิกส์ของเครื่องเร่งอนุภาค และเทคโนโลยี ชินโครตรอน โดยผู้ที่สำเร็จการศึกษาเหล่านี้ได้กลับมาทำงานในมหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัยของรัฐบาลเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกัน ยังมีทุนระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยซีอานเจียวทง (Xi'an Jiaotong University) ทุนเหล่านี้ ถวาย ปีละ 3 ทุน ในสาขาวิศวกรรมเครื่องกล วิศวกรรมไฟฟ้ากำลัง และวิศวกรรม เทอร์โมฟิสิกส์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ วิศวกรรมสารสนเทศ และการสื่อสาร วิทยาศาสตร์การจัดการ และวิศวกรรมศาสตร์ โดยในช่วง ค.ศ. 2011-2022 มีนักศึกษา 12 รุ่น รวม 30 คน สำเร็จการศึกษาแล้ว 23 คน นอกจากนี้ยังมีสถาบันวิจัยและมหาวิทยาลัยของ CAS รวม 14 แห่ง ลงนาม ความร่วมมือกับสถาบันวิจัยและมหาวิทยาลัยไทย 12 แห่ง ซึ่งมีทั้งการพัฒนา กำลังคนและความร่วมมือกันทำวิจัยและพัฒนาด้านนวัตกรรม (ดูรายละเอียด ใน Orrasa 2023, 122-124)

กลไก ครร. ไทย-จีน ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาเกือบครึ่งศตวรรษและมีการประชุม ทั้งสิ้น 22 ครั้ง ก่อให้เกิดความร่วมมือถึง 919 โครงการ ในจำนวนนี้เป็นโครงการ ที่อยู่ภายใต้กลไกความร่วมมือระดับกระทรวง อว. มากกว่า 2 ใน 3 (ดูรายละเอียด เพิ่มเติมใน ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฯ 2565, 23-87) ผู้เขียนขอ ยกตัวอย่างโครงการความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระหว่าง ไทย-จีนที่สำคัญและสะท้อนสัมพันธ์ไมตรีอันใกล้ชิดระหว่างสองประเทศ ดังนี้

I. โครงการก่อสร้างจัดตั้งศูนย์โปรตอนเพื่อการรักษามะเร็ง

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2023 มหาวิทยาลัยมหิดล โรงพยาบาลร่วจิน มหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้เจียวทง (Shanghai Jiaotong University) และสำนักงาน CAS-ICCB ที่กรุงเทพฯ ได้ลงนามความตกลงเพื่อร่วมกันพัฒนาโครงการจัดตั้ง ศูนย์โปรตอนเพื่อการรักษามะเร็งในไทย ซึ่งมีมูลค่างบประมาณโครงการรวม

840 ล้านบาท (ราว 4,200 ล้านบาท) ถือเป็นความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ การแพทย์และสุขภาพที่สำคัญที่สุดในวาระครบรอบ 50 ปีแห่งการสถาปนา ความสัมพันธ์ทางการทูต โดยจีนจะสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและเครื่องเร่ง อนุภาคโปรตอน โดยฝ่ายจีนจะรับผิดชอบด้านการติดตั้งอุปกรณ์และการอบรม เชิงเทคนิค การทดลองทางคลินิก การส่งบุคลากรทางการแพทย์ของมหาวิทยาลัย มหิดลไปฝึกอบรมเทคนิคการรักษา ณ โรงพยาบาลรัฐจีน รวมทั้งความร่วมมือ ระหว่างกันในการวิจัยประสิทธิภาพของการรักษามะเร็งแต่ละชนิด โครงการนี้ ยังส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือระหว่างบุคลากรทางการแพทย์ของ ไทยกับจีน จัดสัมมนาทางวิชาการและหลักสูตรการฝึกอบรม ตลอดจนยกระดับ วิชาชีพและความสามารถทางเทคนิคของทั้งสองฝ่ายในด้านการรักษาโรคมะเร็ง

การฉายรังสีอนุภาคโปรตอนเป็นเทคโนโลยีการรักษามะเร็งขั้นสูงที่มี ประสิทธิภาพมากกว่าการฉายรังสีแบบดั้งเดิม กำจัดเซลล์มะเร็งได้อย่างแม่นยำ เป็นการฉายรังสีที่ก้าวหน้าที่สุดในปัจจุบัน ครอบคลุมมะเร็งกว่า 30 ชนิด โปรตอนจะเข้าไปทำลายเซลล์มะเร็งโดยตรง และลดผลกระทบต่อเซลล์ปกติที่อยู่ข้างเคียง เป็นประโยชน์ต่อการรักษามะเร็งที่อยู่ใกล้อวัยวะสำคัญของร่างกาย เช่น สมอง ศีรษะ ไขสันหลัง คอ ตรวงตา ทรวงอก และปอด รวมทั้งการรักษามะเร็งในเด็ก วิธีนี้สามารถทำลายเซลล์มะเร็งได้ทั้งหมดโดยไม่ต้องผ่าตัด ช่วยลดผลข้างเคียง ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เป็นการเพิ่ม คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้แก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วย (ศูนย์โปรตอนสมเด็จพระเทพรัตน-ราชสุดาฯ, ม.ป.ป.)

จีนกับไทยจะร่วมกันจัดตั้งศูนย์โปรตอนเพื่อรักษามะเร็งที่โรงพยาบาล รามาธิบดี เมื่อสร้างเสร็จแล้ว โรงพยาบาลและสถาบันที่เกี่ยวข้องในไทยสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งด้านการรักษาและการวิจัย มีสถาบันวิจัยแสงซินโครตรอน (องค์การมหาชน) ร่วมบำรุงรักษาเครื่องมือ การมีเครื่องโปรตอนรักษามะเร็งนี้ จะเกิดผลดีต่อผู้ป่วยมะเร็งมากยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการแพทย์ การสาธารณสุข และการศึกษาวิจัยของไทย การที่จีนถ่ายทอดเทคโนโลยีการบำบัดมะเร็งด้วย โปรตอนขั้นสูงให้แก่ไทย จะทำให้ไทยเพิ่มขีดความสามารถในการรักษาโรคมะเร็งอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งการยกระดับเทคโนโลยีด้านการรักษามะเร็งของไทย

ให้ทัดเทียมกับชาติตะวันตก ลดต้นทุนงบประมาณด้านการแพทย์ของไทย ลดค่าใช้จ่ายในการรักษาและเพิ่มทางเลือกการรักษาเมื่แรงจูงใจให้กับผู้ป่วยในไทยและประเทศข้างเคียง โครงการนี้ยังส่งเสริมความร่วมมือระยะยาวระหว่างไทยกับจีนในด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการแพทย์ อันเป็นรากฐานสำหรับของความร่วมมือในอนาคตระหว่างกันด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ

2. โครงการพัฒนาดาวเทียมวิจัยวิทยาศาสตร์ TSC-Pathfinder

เป็นโครงการภาคีความร่วมมืออวกาศไทย ระหว่างสถาบันวิจัยดาราศาสตร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน) หรือ สดร. กับสถาบันทัศนศาสตร์ เครื่องกล ความแม่นยำสูง และฟิสิกส์ (CIOMP) ภายใต้สถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน เพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนด้านวิศวกรรมขั้นสูง โดย สดร. ส่งวิศวกรจำนวน 3 คน เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิควิจัย เทคโนโลยีดาวเทียมสำรวจโลกกับคณะวิศวกรและผู้เชี่ยวชาญของ CIOMP ณ นครฉางชุน มณฑลจี๋หลินของจีน เพื่อนำมาต่อยอดการสร้างและติดตั้งกล้องโทรทรรศน์วิทยุในไทย เพื่อใช้สังเกตการณ์วัตถุอวกาศ วัดการเคลื่อนที่ของเปลือกโลกอย่างแม่นยำ ร่วมกับหอดูดาวนครเซี่ยงไฮ้ ปัจจุบันนักวิจัยของ สดร. ประกอบดาวเทียม TSC-P แล้วเสร็จในระดับต้นแบบวิศวกรรม (engineering model) เป็นดาวเทียมขนาดเล็ก น้ำหนักราว 80 กิโลกรัม วงโคจรต่ำ ความสูงราว 500 กม.ภารกิจหลักคือสำรวจพื้นผิวโลก คาดว่าจะส่งขึ้นสู่วงโคจรได้ในปลาย ค.ศ. 2025 โครงการนี้จะช่วยพัฒนาการสร้างดาวเทียมขนาดเล็กเพื่อใช้พยากรณ์อากาศ ช่วยยกระดับศักยภาพการติดตามด้านอุตุนิยมวิทยาและการปกป้องสิ่งแวดล้อมให้แก่ประเทศไทย

ล่าสุดเมื่อวันที่ 5 เมษายน ค.ศ. 2024 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการสำรวจและการใช้อวกาศส่วนนอกเพื่อสันติและบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านสถานีวิจัยดวงจันทร์นานาชาติ ระหว่างกระทรวง อว. กับสำนักงาน

บริหารอวกาศแห่งชาติจีน (China National Space Administration: CNSA) ณ กรุงปักกิ่ง โดยในบันทึกความเข้าใจนี้ ไทยและจีนจะจัดตั้งคณะกรรมการร่วม และคณะทำงานร่วมในด้านการสำรวจอวกาศ การประยุกต์ใช้อวกาศ การพัฒนา กำลังคนด้านอวกาศ และสาขาอื่นๆ เพื่อวางแผนและดำเนินโครงการร่วมด้าน อวกาศ ทั้งสองฝ่ายจะมุ่งเน้นไปที่การสาธิต การดำเนินโครงการ การดำเนินงาน และการประยุกต์ใช้สถานีวิจัยดวงจันทร์ระหว่างประเทศ

โดยก่อนหน้านี้ เมื่อ ค.ศ. 2018 ไทยและจีนลงนามในบันทึกความเข้าใจ ว่าด้วยความร่วมมือด้านอวกาศ เพื่อร่วมกันสร้างโครงการศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูล และความร่วมมือเชิงพื้นที่แม่โขง-ล้านช้าง และโครงการก่อสร้างศูนย์ข้อมูล การสำรวจระยะไกลแม่โขง-ล้านช้าง และใน ค.ศ. 2023 อุปรกรณ์ตรวจวัดสภาพ อวกาศ (space weather) ที่พัฒนาโดยไทยและได้รับเลือกให้บรรทุกไปกับยาน ฉางเอ๋อ-7 (Chang'e 7) ซึ่งในอนาคตสองประเทศจะร่วมมือกันในการกิจสำรวจ ดวงจันทร์ (กรุงเทพฯ 2024) ทั้งนี้องค์ความรู้ด้านอวกาศและดาวเทียมที่ ไทยได้รับถ่ายทอดจากจีนจะช่วยตอบโจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจอวกาศ (space economy) ของไทย โดยเทคโนโลยีอวกาศสามารถนำมาวิจัยและพัฒนาต่อยอด ไปประยุกต์สร้างนวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันและ สิ่งอำนวยความสะดวกต่อการใช้งานแก่มวลมนุษยชาติในด้านต่างๆ อาทิ ดาวเทียมสำรวจทรัพยากรธรรมชาติสามารถติดตามสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ มลพิษ ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้ง ใช้ข้อมูลในการพยากรณ์อากาศและภัยธรรมชาติ ตลอดจนเทคโนโลยี GPS ที่ ใช้ทุกวันในโทรศัพท์มือถือ บริการระบุตำแหน่ง การตรวจสอบสภาพการจราจร ล้วนถูกพัฒนาต่อยอดมาจากดาวเทียมนำทาง และยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนา เทคโนโลยีขับเคลื่อนอัตโนมัติไร้คนขับอีกด้วย (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศ และภูมิสารสนเทศ 2566) สำหรับการประยุกต์ใช้ในการแพทย์ เทคโนโลยี การประมวลผลสัญญาณดิจิทัลของภาพถ่ายดวงจันทร์ที่ปรับปรุงด้วยคอมพิวเตอร์ ถือเป็นรากฐานของเทคนิคการถ่ายภาพร่างกายขั้นสูง เช่น CT scan และ MRI ที่ใช้ตรวจหาความผิดปกติของอวัยวะต่างๆ ในร่างกายด้วยรังสีเอกซ์ เพื่อช่วย แพทย์ในการค้นหาการบาดเจ็บและมะเร็งโดยไม่ต้องผ่าตัดผู้ป่วย

3. โครงการพัฒนาเครื่องโทคาแมค เครื่องแรกของไทยและอาเซียน

สถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน) หรือ สทท. ได้รับมอบชิ้นส่วนหลักของเครื่องโทคาแมคจากสถาบันพลาสมาฟิสิกส์ของจีน (Institute of Plasma Physics of Chinese Academy of Sciences: ASIPP) ตามข้อตกลงความร่วมมือที่ลงนามเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2017 เพื่อนำมาใช้ศึกษาวิจัยการใช้ประโยชน์จากการจำลองปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชันเพื่อสร้างให้เกิดพลาสมาอุณหภูมิสูง ซึ่งเป็นการจำลองปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชันที่เกิดตามธรรมชาติบนดวงอาทิตย์ให้เกิดขึ้นบนโลก สทท. ยังมีแผนการวิจัยและพัฒนาการใช้ประโยชน์จากพลังงานนิวเคลียร์ฟิวชันร่วมกับมหาวิทยาลัยและหน่วยงานชั้นนำในประเทศไทยอีก 23 แห่ง จากความร่วมมือดังกล่าว ASIPP ได้ฝึกอบรมให้กับนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรชาวไทยจำนวน 9 คน เป็นระยะเวลากว่า 3 เดือน เพื่อเรียนรู้ทางทฤษฎีและวิธีการใช้งานเครื่องอย่างครบถ้วน รวมทั้งการติดตั้งประกอบชิ้นส่วนหลัก 462 ชิ้น น้ำหนักกว่า 84 ตัน โดยได้มอบเครื่องโทคาแมค (ThaiTokamak-1) หรือ TT-1 ให้ สทท. อย่างเป็นทางการ และได้มีพิธีเปิดอาคารปฏิบัติการเครื่องโทคาแมคเครื่องแรกของประเทศไทยและอาเซียน ณ สถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 2023 โดยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธี (ดูภาพที่ 8.1)

ทั้งนี้เครื่องโทคาแมค หรือดวงอาทิตย์ประดิษฐ์ เป็นเทคโนโลยีนิวเคลียร์ฟิวชันซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพลังงานแห่งอนาคต เนื่องจากเป็นการสร้างดวงอาทิตย์จำลองขึ้นมาบนโลก จุดเด่นคือเป็นแหล่งพลังงานที่ไม่สิ้นสุด มีเชื้อเพลิงมหาศาล มีความปลอดภัยสูง และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อันถือเป็นการสร้างความมั่นคงทางพลังงานให้กับประเทศไทยในอนาคต เพื่อใช้แทนพลังงานฟอสซิลที่มีราคาแพงและกำลังจะถูกใช้จนหมด โดยการพัฒนาเทคโนโลยีฟิวชันสามารถต่อยอดให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ในหลายด้าน เช่น พลังงานใหม่ ตัวนำยิ่งยวด วัสดุขั้นสูง หุ่นยนต์ และพลาสมา (สถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ 2566)

ภาพที่ 8.1

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงเปิดอาคารปฏิบัติการเครื่องโทคาแมคของสถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ
เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 2023

ที่มา: แนวหน้า (2566)

เครื่องโทคาแมคที่ไทยพัฒนาร่วมกับสถาบัน ASIPP มีชื่อย่อว่า TT-1 เมื่อเดินเครื่องคาดว่าอุณหภูมิของพลาสมาในระยะแรกจะอยู่ที่ประมาณ 100,000 องศาเซลเซียส และ สทน. มีแผนพัฒนาไปสู่ระดับ 1,000,000 องศาเซลเซียส และในอนาคตจะมีการออกแบบและสร้างเครื่องโทคาแมคเครื่องใหม่ขึ้นมาเอง โดยจะใช้เทคโนโลยีแม่เหล็กจากตัวเหนี่ยวนำยิ่งยวด (superconducting magnet) เพื่อสร้างสนามแม่เหล็กที่มีความเข้มสูงถึงในระดับ 10,000,000 องศาเซลเซียสได้ เครื่องโทคาแมคที่ติดตั้งนี้จะใช้สำหรับการศึกษาปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชันเพื่อใช้เป็นพลังงานสะอาดในการผลิตกระแสไฟฟ้าในรูปแบบโรงไฟฟ้าพลังงานฟิวชันของไทยในอีก 30 ปีข้างหน้า และการนำพลาสมาไปใช้ในด้านอุตสาหกรรม การเกษตร และด้านการแพทย์ อีกทั้งจาก

การพัฒนาเครื่องโศกนาฏกรรมนี้จะทำให้ประเทศมีองค์ความรู้และสามารถสนับสนุนงานด้านวิศวกรรมระบบรางของไทยได้ในอนาคต (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม 2565, 25)

จากตัวอย่างผลงานความร่วมมือ 3 โครงการข้างต้น ครอบคลุมความร่วมมือด้านเทคโนโลยีการแพทย์ ดาราศาสตร์และอวกาศ และนิวเคลียร์ฟิวชัน อันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันลึกซึ้งและพิเศษระหว่างไทยกับจีน ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โครงการเหล่านี้ล้วนต้องอาศัยเทคโนโลยีขั้นสูงและเกี่ยวข้องกับความมั่นคงในหลายด้าน ซึ่งการที่จีนยินดีถ่ายทอดและแบ่งปันเทคโนโลยีและนวัตกรรมขั้นสูงของจีนสู่ประเทศกำลังพัฒนาถือเป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ของแนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์”

สรุป

บทความนี้พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนมี 4 ประการ ได้แก่ (1) ปัจจัยสามมิติ หมายถึง จีนและไทยมีความสัมพันธ์ฉันมิตรมาอย่างยาวนานใน 3 มิติ คือ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การพึ่งพาอาศัยกันด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน ตลอดจนรากฐานทางการทูตและการเมืองที่ดี ซึ่งได้ส่งเสริมความสัมพันธ์หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนใกล้ชิดลึกซึ้งยิ่งขึ้น (2) ความร่วมมือด้าน วทน. ไทย-จีน เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในการสะท้อนแนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” ซึ่งจีนยินดีถ่ายทอดและแบ่งปันเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ตนเป็นเจ้าของโดยไม่ได้ผูกขาดทางเทคโนโลยีหรือใช้เทคโนโลยีเป็นเงื่อนไขในการเจรจาเพื่อกดดันอีกฝ่าย (3) ความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากจีนและไทยไม่ใช่คู่แข่งทางเทคโนโลยี แต่เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนส่งเสริมตลาดและห่วงโซ่อุตสาหกรรมเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิด

การเป็นประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันของจีน และได้ขับเคลื่อนความร่วมมือด้าน วทน. ไทย-จีนให้คงอยู่ยาวนานเกือบครึ่งศตวรรษ และ (4) การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติของสองประเทศ ไม่ว่าจะเป็นข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง การมุ่งเป็นมหาอำนาจด้าน วทน. ประเทศไทย 4.0 ระบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก โมเดลเศรษฐกิจ BCG สิ่งเหล่านี้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของความร่วมมือทาง วทน. ระหว่างไทย-จีน ปัจจุบันไทยให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้าน วทน. กับจีนเพิ่มมากขึ้นและมุ่งมั่นที่จะกระชับความสัมพันธ์หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นผ่านความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้บุกเบิกและส่งเสริมความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง (2) ไทยกับจีนมีกลไกความร่วมมือด้าน วทน. ที่สมบูรณ์ นั่นคือกลไกระดับรัฐบาล และกลไกระดับกระทรวง อันก่อให้เกิดผลงานความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม (3) ความร่วมมือด้าน วทน. ไทย-จีนยึดมั่นในหลักการที่ปฏิบัติได้จริง รองรับยุทธศาสตร์การพัฒนาระยะยาวของทั้งสองประเทศ และเป็นแบบอย่างของความร่วมมือภาคใต้-ใต้ภายใต้แนวคิด “วิทยาโลกาภิวัตน์” และ (4) เนื้อหาของความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีนขยายเพิ่มมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย พัฒนาลึกซึ้งยิ่งขึ้นจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับที่ซับซ้อนจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง จากอุตสาหกรรมและการเกษตรไปสู่อุตสาหกรรมไฮเทคสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคของความร่วมมือด้าน วทน. ระหว่างไทยกับจีนยังคงมีอยู่ ที่สำคัญได้แก่ ท่าทีในการเจรจาความร่วมมือที่มักกำหนดบทบาทนำโดยฝ่ายจีน ปัจจัยพื้นฐานของฝ่ายไทยเองที่ไม่พร้อมรองรับการถ่ายทอดถ่ายโอนเทคโนโลยีจากจีน เช่น ปัจจัยทางการเมืองของไทยที่ส่งผลต่อนโยบายและทิศทางในการพัฒนาประเทศ ระบบราชการที่แตกต่างกันของสอง

ประเทศที่มีผลต่อการบริหารโครงการความร่วมมือให้ต่อเนื่อง วัฒนธรรมและแนวคิดการทำงานที่แตกต่างกัน ซึ่งล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพของโครงการความร่วมมือ ทั้งนี้ข้อสังเกตว่า แรงจูงใจที่จีนมุ่งส่งเสริมแนวคิด “วิทยาลัยการวิวัฒน์” เพราะต้องการเพิ่มอำนาจในการเจรจาต่อรองและอำนาจในการกำหนดมาตรฐานด้านเทคโนโลยี เพื่อต่อการกับการผูกขาดด้าน วทน. ของโลกตะวันตก

ผลดีที่ไทยได้จากความร่วมมืออย่างใกล้ชิดด้าน วทน. กับจีนมีหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการที่ไทยได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าด้วยต้นทุนที่ถูกกว่าการพึ่งพาเทคโนโลยีจากชาติตะวันตก การเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากศูนย์ แต่สามารถเรียนรู้จากจีนแล้วนำไปประยุกต์ใช้ต่อยอดได้ง่ายขึ้น รวมทั้งการยกระดับศักยภาพด้าน วทน. ของไทยในภูมิภาค เช่น เทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่ ดาราศาสตร์และอวกาศ และเทคโนโลยีนิวเคลียร์ฟิวชัน ซึ่งจะเพิ่มอำนาจต่อรองของไทยกับนานาชาติได้ด้วยเช่นกัน ขณะที่ผลดีสำหรับจีนนั้น นอกจากจะได้เพิ่มพันธมิตรด้าน วทน. ในหมู่ประเทศกำลังพัฒนาแล้ว ยังสามารถอาศัยไทยเป็นประตูหรือเวทีเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนกับนักวิทยาศาสตร์ตะวันตก และเพิ่มโอกาสเข้าถึง วทน. ที่ถูกกีดกันจากชาติตะวันตกผ่านไทยได้ด้วย ผลดีดังกล่าวน่าจะช่วยกระชับความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างไทยกับจีนให้ยืนยาวและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ. 2565. “ความร่วมมือใต้-ใต้ (South-South Cooperation).” เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2565. <https://tica-thaigov.mfa.go.th/th/page/south-south-cooperation?menu=625e6c0b156fd660c81f9803>.

กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ. 2563. “ความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ ไทย-จีน” เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม 2564.” <https://tica-thaigov.mfa.go.th/th/content/113629ความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการไทย-จีน?cate=5e6f127515e39c0ad800189c>.

กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ. 2563. “สาธารณรัฐประชาชนจีน (People’s Republic of China).” เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม 2564. <https://tica-thaigov.mfa.go.th/th/content/117063-china?cate=5f45ed2a0730e11f9077a4f3>.

กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ. 2563. “หลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกข้อเสนอโครงการ.” เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม 2564. https://image.mfa.go.th/mfa/0/GH2PYnujXi/migrate_directory/relation-20200213-092612-728703.pdf.

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. 2564. “ไทยจับมือจีนยกระดับความร่วมมือทางเศรษฐกิจรอบด้าน พุ่งเป้าการค้า 140,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2564.” เข้าถึงเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565. <https://www.ryt9.com/s/beco/2913077>.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2563. “คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ที่ ๑/๒๕๖๓ เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ๕ สาขา ภายใต้คณะกรรมการร่วมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ (ครก.) ไทย-จีน ฝ่ายไทย.” เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม 2564. https://image.mfa.go.th/mfa/0/GH2PYnujXi/migrate_directory/relation-20200213-092612-224802.pdf.

กระทรวงการต่างประเทศ. 2566. “แถลงการณ์ข่าวร่วมระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน.” เข้าถึงเมื่อ 22

มิถุนายน 2567. <https://www.mfa.go.th/th/content/jointpresscom-muniqueethailandandchina-2>.

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. 2565. “3 ปี อว. กับความสำเร็จการปฏิรูปการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ.” เข้าถึงเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565. https://www.mhesi.go.th/images/thatchanon/เอกสารสิ่งพิมพ์/เอกสารสิ่งพิมพ์ในกระทรวง/๓_ปี_อว_Final.pdf.

กรุงเทพธุรกิจ. 2567. “กรมสมเด็จพระเทพทรงร่วม ‘ไทย-จีน’ ลงนามด้านอวกาศและสถานีวิจัยดวงจันทร์.” เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2567. <https://www.bangkokbiznews.com/news/royal/1121225>.

ซีอาร์ไอ ออนไลน์. 2566. “บทความพิเศษ : เนื่องในโอกาสสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ เยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนครั้งที่ 50 ระหว่างวันที่ 1-6 พฤษภาคม 2023 นี้.” เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2567. <https://thai.cri.cn/2023/06/04/ARTIu2zbYfF5YR00zZ7jWdkt230604.shtml>.

แนวหน้า. 2566. “กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเปิดอาคารปฏิบัติการเครื่องโทคาแมคของ สทอ.” เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2567. <https://www.naewna.com/local/746929>.

ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง. 2565. *วารสารวิทยไมตรีไทย-จีน* กันยายน 2565. เข้าถึงเมื่อ 7 ตุลาคม 2565. <https://www.stsbeijing.org/contents/30237/>.

มูลนิธิเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2565. “โครงการความร่วมมือไทย-สภาวิทยาศาสตร์แห่งชาติจีน (Chinese Academy of Sciences: CAS) เพื่อพัฒนา กำลังคน และการวิจัยพัฒนาตามพระราชดำริฯ.” เข้าถึงเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565. <https://www.princess-itfoundation.org/images/activity/2022/report/1032565/doc/3-6.pdf>.

มูลนิธิเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2566. “โครงการความร่วมมือไทย-สภาวิทยาศาสตร์แห่งชาติจีน (Chinese Academy of Sciences: CAS) เพื่อพัฒนา กำลังคน และการ

- วิจัยพัฒนาตามพระราชดำริฯ.” เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2567. <https://www.princess-it.org/wp-content/uploads/2023/05/66-3-7.pdf>.
- รัฐบาลไทย. 2566. “นายกฯ ไทย-ปธน. จีน เน้นย้ำความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน ยกย่องความร่วมมือทุกมิติ มุ่งสู่ 50 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตในปี 2568.” เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2567. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/73552>.
- ศูนย์โปรตอนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ. “รู้จักกับอนุภาคโปรตอน.” เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2567. <https://hpsp.or.th/about-us/what-is-proton-therapy/>.
- สถานีวิทย์โทรทัศน์แห่งประเทศไทย. 2567. “สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทอดพระเนตร นวัตกรรมความก้าวหน้าทางการแพทย์ ที่ศูนย์โปรตอนบำบัดมะเร็งแห่งโรงพยาบาลร่วจิน คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นครเชียงใหม่ สาธารณรัฐประชาชนจีน โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย รายงาน.” เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2567. <https://thainews.prd.go.th/thainews/news/view/535467/?bid=1>.
- สถาบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์แห่งชาติ. 2566. “ข้อมูลนิทรรศการความก้าวหน้าการดำเนินการเครื่องโทคาแมค TT-1.” เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2567. https://www.tint.or.th/th/useful_detail/Thailand%20Tokamak%20-%201.
- สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2559. รายงานวิจัยโครงการพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อันเนื่องมาจากการเสด็จฯ เยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ. 2566. “เชื่อหรือไม่???... สิ่งประดิษฐ์ในชีวิตประจำวันเหล่านี้ล้วนถูกเบิกมาจากเทคโนโลยีอวกาศ.” เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2567. https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=6923&lang=TH.
- เอ็มรีพอร์ต. 2561. ““หวังหย่ง” นำทัพธุรกิจจีนบุก บูมลงทุน EEC 3 ปี ดันการค้า 1.4 แสนล้าน.” เข้าถึงเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565. <https://www.mreport.co.th/news/economy/106-Economy-EEC-China>.

ภาษาอังกฤษ

- Archibugi, Daniele, and Jonathan Michie. 1995. "The Globalisation of Technology: A New Taxonomy." *Cambridge Journal of Economics* 19(1): 121-140. <https://www.jstor.org/stable/23599568>.
- Cheng, Li. 1994. "Tehono-Nationalism VS Techno-Globalism: East Asia in Search of a New Vision for 21st Century." *Institute of Current World Affairs* CL-12: 1-16. <https://www.icwa.org/wp-content/uploads/2015/09/CL-12.pdf>.
- de la Mothe, John; Dufour, Paul R. (1995). "Techno-Globalism and the Challenges to Science and Technology Policy." *Daedalus* 124 (3): 219–235. <https://www.jstor.org/stable/20027317>.
- Montresor, Sandro. 2001. "Techno-globalism, Techno-nationalism and Technological Systems: Organizing the Evidence." *Technovation* 21(7): 399-412. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0166497200000614?via%3Dihub>.

ภาษาจีน

- Chen, Shumei 陈淑梅. 2020. "Keji geming huhuan jishu quanqiu zhuyi 科技革命呼唤技术全球主义" [การปฏิวัติทางเทคโนโลยีเรียกร้องลัทธิโลกาภิวัตน์ทางเทคโนโลยี]. *Huanqiu shibao*. July 29, 14.
- China Daily. 2020. "Zhongtai yijiaqin, kangyishu xinpian 中泰一家亲, 抗疫书新篇" [จีนไทยใจอื่นไกล พี่น้องกัน หนังสือบทใหม่การต่อต้านโรคระบาด]. เข้าถึงเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2021. <https://cn.chinadaily.com.cn/a/202007/16/WS5f105d3da310a859d09d8615.html>.
- Guo, Kaisheng 郭凯声. 1992. "Jishu quanqiu zhuyi-Riben zai duiwai jishu hezuo wenti shang de jueze 技术全球主义——日本在对外技术合作问题上的抉择" [โลกาภิวัตน์ทางเทคโนโลยี-ทางเลือกของญี่ปุ่นในประเด็นความร่วมมือด้านเทคโนโลยีกับต่างประเทศ]. *Shijie yanjiu yu fazhan* (02):60-63.

- Ma, Minxiang etc. 马敏象等. 2008. *Yunnan yu dongmeng keji hezuo* 云南与东盟科技合作 [ความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระหว่างยูนนานและอาเซียน]. Yunnan: Yunnan kexue jishu chubanshe.
- Ni, Dan 倪丹. 2018. “Qianxi Zhongguo chuantong jieri dui Taiguo wenhua de yingxiang 浅析中国传统节日对泰国文化的影响” [วิพากษ์อย่างง่ายว่าด้วยเทศกาลประเพณีจีนกับผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทย]. *Lanshi daxue renwen shehui kexue qikan* 14(1):133-143.
- Orrasa Rattana-amornpirom 陈丰媛. 2023. “Keji quanqiu zhuyi shijiaoxia ZhongTai keji hezuo yanjiu 科技全球主义视角下中泰科技合作研究” [การวิจัยความร่วมมือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย-จีนในมุมมองวิทยาโลกาภิวัตน์]. PhD. Dissertation, International Politics, Fudan University.
- Shen, Xincheng 沈辛成. 2022. “Jishu minzu zhuyi: yuanliu juxian yu qianjing 技术民族主义:源流、局限与前景” [ลัทธิชาตินิยมทางเทคโนโลยี: ที่มา ข้อจำกัด และอนาคต]. *Tansuo yu zhengming* (02):27-37+177.
- Wang, Guoan 王国安. 2021. “Taihua xuezhe Hong Feng: weishenme renmen yong “yijiaqin” xingrong zhongtai liangguo guanxi 泰华学者洪风：为什么人们用“一家亲”形容中泰两国关系?” [นักวิชาการชาวไทยเชื้อสายจีนหงเฟิง: ทำไมผู้คนใช้ “ครอบครัวเดียวกัน” มาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน]. *Zhongguo xinwenwang*. เข้าถึงเมื่อ 5 กรกฎาคม 2022. <https://view.inews.qq.com/a/20211029A0874700>.
- Wen, Ze 温泽. 1993. “Ribei jiasu tuijin jishu “quanqiuizhuyi” 日本加速推进技术“全球主义” [ญี่ปุ่นเร่งผลักดันลัทธิ “โลกาภิวัตน์” ทางเทคโนโลยี]. *Shijie yanjiu yu fazhan* (01):56-57.

- Xinhua News. 2023. “Meiguo de baquan badao baling jiqi weihai baogao 《美国的霸权霸道霸凌及其危害》报告” [อันตรายจากการครองความเป็นเจ้า อำนาจบาตรใหญ่ และการข่มเหงรังแกของสหรัฐอเมริกา]. เข้าถึงเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2023. <https://news.cctv.com/2023/02/20/ARTIUlg2ILFdm0nouADQ6Gf1230220.shtml>.
- Zhongguo renmin gongheguo waijiaobu. 2019. “Zhongtai guanxi fazhan yuanjing guihua 《中泰关系发展远景规划》（全文）” [แผนวิสัยทัศน์การพัฒนความสัมพันธ์จีน-ไทย (ฉบับเต็ม)]. เข้าถึงเมื่อ 5 กรกฎาคม 2022. https://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_30/1207/t1088569.htm.

ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ระหว่างไทยกับไต้หวัน ภายใต้นโยบายจีนเดียว*

สิทธิพล เครือรัฐติกา

* บทความนี้มาจากงานวิจัยเรื่อง “ไทยกับรัฐบาลกั๋วหมินต้งที่ไต้หวัน: จากพันธมิตรในสงครามเย็นสู่ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ (ค.ศ. 1949-1994)” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 และได้รับรางวัลการวิจัยแห่งชาติ ประเภทงานวิจัยระดับดี สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ประจำปี 2567 โดยเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วน

บทนำ

เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ. 2023 ระหว่างที่นายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีเยือนกรุงปักกิ่งอย่างเป็นทางการ ไทยและจีนได้ออกแถลงการณ์ข่าวร่วมซึ่งมีเนื้อหาตอนหนึ่งระบุว่า ไทยยึดมั่นในนโยบายจีนเดียว และได้หวังเป็นส่วนหนึ่งของจีนที่ไม่อาจแบ่งแยกได้ นอกจากนี้ไทยยังสนับสนุนหลักการ “หนึ่งประเทศ สองระบบ” (One Country, Two Systems) ของจีนอีกด้วย ทำให้กระทรวงการต่างประเทศของไต้หวันออกมาตอบโต้ว่า เนื้อหาในแถลงการณ์ขัดกับความจริงและบั่นทอนอธิปไตยของไต้หวัน รวมทั้งขอให้ไทยมีท่าทีที่เปิดกว้างและขยายการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจกับไต้หวันบนพื้นฐานความร่วมมืออันดีที่มีมาแต่เดิม เพื่อประโยชน์ต่อสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค (อัญชัน ทรงพุทธิ 2566) แถลงการณ์และการตอบโต้ครั้งนี้สะท้อนว่า แม้ไทยจะรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนว่าเป็นรัฐบาลจีนที่ชอบธรรมเพียงหนึ่งเดียวมาตั้งแต่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 แต่ในทางปฏิบัติ ไทยยังคงติดต่อกับไต้หวันในด้านเศรษฐกิจ

บทความนี้จะเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการจีนเดียว (One-China Principle) และฉายภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับไต้หวันตั้งแต่เมื่อยังมีความสัมพันธ์ทางการทูต ตามด้วยความสัมพันธ์ที่ไม่เป็น

ทางการเมืองหลังจากไทยรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนและยอมรับหลักการจีนเดียวของรัฐบาลปักกิ่งเมื่อ ค.ศ. 1975 โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำคัญซึ่งปูทางไปสู่การเยือนไทยของผู้นำไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1994 รวมทั้งปัจจัยสำคัญอย่างการทะยานขึ้นทางเศรษฐกิจของจีนและความตึงเครียดข้ามช่องแคบไต้หวันที่ทำให้ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 1990 ไทยต้องระมัดระวังตัวและรักษาระยะห่างจากไต้หวันมากยิ่งขึ้น

หลักการจีนเดียว

“จีนเดียว” เป็นหลักการสำคัญที่ประเทศต่างๆ มักคำนึงถึงในการกำหนดนโยบายและดำเนินความสัมพันธ์กับจีนและไต้หวัน หลักการนี้มีที่มาจากสงครามกลางเมืองระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งที่นำโดยจอมพล เจียงไคเชก (Chiang Kai-shek) ซึ่งเป็นรัฐบาลของสาธารณรัฐจีน (Republic of China) กับพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่นำโดยเหมาเจ๋อตง (Mao Zedong) สงครามเริ่มเมื่อ ค.ศ. 1946 และจบลงอีกใน 3 ปีถัดมาด้วยความปราชัยของฝ่ายแรกจนต้องย้ายไปตั้งรัฐบาลที่ไทเปในบนเกาะไต้หวัน ส่วนฝ่ายหลังก็สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน (People’s Republic of China) โดยมีปักกิ่งเป็นเมืองหลวง หรือเท่ากับว่าในปลาย ค.ศ. 1949 ได้เกิดสภาวะ “สองจีน” ที่ต่างฝ่ายต่างอ้างหลักการจีนเดียวเพื่อยืนยันความชอบธรรมของตน ผู้นำของสาธารณรัฐประชาชนจีนถือว่า สาธารณรัฐจีนล่มสลายแล้วพร้อมกับความปราชัยของจอมพล เจียงไคเชก และตนก็เป็นรัฐบาลใหม่ที่เข้าแทนที่อย่างชอบธรรมโดยมีอำนาจอธิปไตยครอบคลุมไปถึงไต้หวัน ทั้งนี้คำประกาศสถาปนารัฐบาลกลางเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 ระบุว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนยินดีมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับทุกประเทศที่รับรองว่ารัฐบาลปักกิ่งเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมเพียงหนึ่งเดียวของประชาชนจีน (The Ministry of Foreign Affairs 1998, 89) และยังคงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จีนใช้ในการมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่างๆ トラバจนปัจจุบัน

ส่วนรัฐบาลที่ได้หวั่นก็อ้างหลักการจีนเดียวเช่นกัน แต่ในความหมายที่ต่างออกไป โดยถือว่าตนเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมเพียงหนึ่งเดียวของประชาชนจีน ไทยเป็นเพียงที่ตั้งชั่วคราวของรัฐบาลซึ่งมุ่งจะกลับไปยึดแผ่นดินใหญ่คืนเมื่อโอกาสอำนวย ทั้งนี้ช่วง ค.ศ. 1949-1987 ที่พรรคก๊กมินตั๋งปกครองไต้หวันแบบเผด็จการ หลักการจีนเดียวคือเงื่อนไขสำคัญในความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไต้หวันกับประเทศต่างๆ และได้หวั่นก็มีที่นั่งในสหประชาชาติอยู่จนถึง ค.ศ. 1971 แต่เมื่อเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยตั้งแต่ ค.ศ. 1988 ก็มีการผ่อนคลายความเข้มงวดของหลักการนี้ กล่าวคือ แม้ไต้หวันยังคงใช้รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐจีนฉบับ ค.ศ. 1947 โดยไม่ได้ดำเนินการตามมาตรา 4 เพื่อแก้ไขเขตแดนของประเทศ แต่ในมาตราเพิ่มเติมของรัฐธรรมนูญเมื่อ ค.ศ. 1991 ก็ระบุว่า รัฐบาลมีอำนาจปกครองเฉพาะใน “เขตเสรี” (free area) เท่านั้น หรือเท่ากับยอมรับว่าแผ่นดินใหญ่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลอื่น และได้หวั่นยังเล็งนำหลักการจีนเดียวมาเป็นเงื่อนไขในการมีความสัมพันธ์ทางการทูตอีกด้วย แต่ความยืดหยุ่นเช่นนี้ก็ไม่ได้ช่วยให้ไต้หวันมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศได้อย่างปกติ เพราะจีนยังคงยึดมั่นหลักการจีนเดียวตามความหมายของตนอย่าง ไม่เปลี่ยนแปลง ประเทศที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนจึงต้องดำเนินความสัมพันธ์กับไต้หวันอย่างไม่เป็นทางการและระมัดระวังยิ่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับไต้หวัน ก่อนการรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1975

รัฐบาลไทยสมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐจีนเมื่อวันที่ 23 มกราคม ค.ศ. 1946 แต่ความสัมพันธ์ในระยะแรกยังห่างเหินกัน เนื่องจากรัฐบาลก๊กมินตั๋งใช้กฎหมายสัญชาติฉบับ ค.ศ. 1929 ซึ่งยึดหลักสิทธิโดยสายโลหิต (*jus sanguinis*) นั่นคือ ผู้ที่มีบิดาสัญชาติจีนจะได้สัญชาติจีนไปด้วยไม่ว่าพวกเขาจะเกิดที่ใด ทำให้รัฐบาลไทยระแวงเรื่องความภักดีทางการเมืองของคนเชื้อสายจีนนับล้านในประเทศ ดังนั้นเมื่อรัฐบาลก๊กมินตั๋งย้ายไปยังไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1949 จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ก็อาศัยจังหวะนี้ลดระดับความสัมพันธ์จากเอกอัครราชทูตเป็นอุปทูต แม้ไทยจะถือว่ารัฐบาลนี้คือผู้แทนจีนที่ชอบธรรมในสหประชาชาติและไม่รับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ตาม ต่อมาเมื่อจอมพล ป. เริ่มติดต่อกับจีนอย่างไม่เป็นทางการหลังการประชุมบันดุงเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1955 จนทำให้ได้หวันกังวลและพยายามกระชับสัมพันธ์โดยส่งหาลี่อู่ (Han Lih-wu) มาเป็นเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ ในปีถัดมา แต่จอมพล ป. ก็ไม่ส่งเอกอัครราชทูตไปประจำที่ไทเปเป็นการตอบแทนตลอดช่วงที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรี (สิทธิพล เครือรัฐติกาล 2565, 35-56)

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับไต้หวันดีขึ้นหลังการรัฐประหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1957 เพราะไทยหันมาร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับผลประโยชน์ของไต้หวัน จอมพล ถนอม กิตติขจร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเยือนไทเปในเดือนพฤศจิกายนของปีนั้น ตามด้วยการส่งพลเรือโท สุนทร สุนทรนาเวิน ไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำไต้หวันเมื่อเดือนเมษายนของปีถัดมา และในช่วงปลาย ค.ศ. 1958 ไทยก็อนุญาตให้ไต้หวันและสหรัฐฯ ใช้สนามบินในประเทศเพื่อส่งอาวุธทางอากาศแก่กองกำลังต่อต้านจีนในไทเปต (Garver 1997, 173) เหตุการณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นก็คือ การเยือนไต้หวันของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในช่วงวันที่ 5-8 มิถุนายน ค.ศ. 1963 ตามด้วยบุคคลสำคัญของไต้หวันที่เยือนไทยตอบแทน ได้แก่ เหยียนเจียก้าน (Yen Chia-kan) รองประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1968 และพลเอก เจียงจิงกั๋ว (Chiang Ching-kuo) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและบุตรชายของจอมพล เจียงไคเช็ค เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1969 ต่อมาเมื่อพลเอก อวี๋ไห่จาง (Yu Hao-chang) เสนาธิการทหารบกไต้หวันเยือนไทยเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1970 พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรก็ทรงขอความช่วยเหลือด้านการปลูกพืชเมืองหนาวในภาคเหนือ (ภ. ณ ประมวลมารค 2560, 147) ไต้หวันจึงส่งผู้เชี่ยวชาญมาปฏิบัติงานในไทยและมอบหมายให้คณะกรรมการธิการ

ความช่วยเหลือด้านอาชีพแก่ทหารปลดประจำการ (Vocational Assistance Commission for Retired Servicemen: VACRS) ทำหน้าที่ช่วยเหลือโครงการหลวง

แต่แล้วความเปลี่ยนแปลงก็มาถึงเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 กล่าวคือ การที่สหรัฐอเมริกาต้องการถอนตัวจากสงครามเวียดนามได้นำไปสู่การสมานไมตรีกับจีน โดยสหรัฐฯ ยอมให้จีนมีที่นั่งแทนที่ได้หวันในสหประชาชาติเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1971 ตามด้วยการเยือนกรุงปักกิ่งของประธานาธิบดีริชาร์ด เอ็ม. นิกสัน (Richard M. Nixon) เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดมา เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้รัฐบาลไทยในเวลานั้นเริ่มผ่อนคลายท่าทีที่เป็นศัตรูกับจีนและเริ่มรักษาระยะห่างจากไต้หวัน ไม่ว่าจะเป็นการส่งนักกีฬาไปแข่งขันที่จีนเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1972 การปล่อยให้ตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำไต้หวันว่างลงตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. 1973 และการเยือนจีนของพลเอก ขาดิยา ชุมมะวัน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเพื่อขอซื้อน้ำมันดิบเมื่อเดือนธันวาคมของปีเดียวกัน ในที่สุดเมื่อถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 ชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาและเวียดนามได้ก็เป็นปัจจัยเร่งให้รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตัดสินใจมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนโดยด่วน ขณะที่ไต้หวันซึ่งมองว่าไทยเป็นพันธมิตรทางการทูตแห่งสุดท้ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ขอให้กองทัพและสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าแทรกแซง แต่ถูกปฏิเสธ (Qian 2021a, 272-274) ไต้หวันจึงตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ลงนามเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนที่กรุงปักกิ่งเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975

ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างไทยกับไต้หวัน หลัง ค.ศ. 1975

แม้จะยุติความสัมพันธ์ทางการทูต แต่มีข้อสังเกตว่าในช่วง ค.ศ. 1975-1978 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังคงปฏิบัติการอย่างกว้างขวางในชนบทและเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งชาติ ผู้นำกองทัพและรัฐบาลไทย

บางส่วนจึงเห็นความจำเป็นในการติดต่อกับไต้หวันต่อไปเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังปรากฏว่า เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1975 ไต้หวันส่งกระสุนปืน 30 มิลลิเมตร จำนวน 1.08 ล้านนัด กระสุนปืน 45 มิลลิเมตร จำนวน 406,230 นัด และกระสุนปืน 5.56 มิลลิเมตร จำนวน 4.07 ล้านนัดแก่ไทย ตามด้วยในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1976 ที่ส่งกระสุนปืน 45 มิลลิเมตรมาอีก 300,000 นัด และกระสุนปืน 5.56 มิลลิเมตรอีก 1.60 ล้านนัด (Chen 2022, 294) พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารสูงสุดเยือนไต้หวันเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1976 และอีกครั้งเมื่อเดือนพฤษภาคมของปีถัดมา ขณะที่นายสมักร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ก็ไปเยือนเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1977 ซึ่งทั้งสองต่างได้พบพลเอกเจียงจิงกั๋ว นายกรัฐมนตรี และเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1978 พลเอก เกรียงศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นนายกรัฐมนตรีได้ต้อนรับการเยือนไทยของหยางซีคุน (Yang Hsi-kun) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไต้หวัน มีเรื่องเล่าว่าเมื่อพลเอก เกรียงศักดิ์เยือนจีนในเดือนมีนาคมของปีนั้น Deng Xiaoping) รองประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีนขอร้องให้เขาหยุดติดต่อกับไต้หวัน แต่พลเอก เกรียงศักดิ์ปฏิเสธโดยระบุว่าไต้หวันเป็นเพื่อนเก่า (กาญจนา ประกาศวุฒิสาร 2546, 276) แต่แล้วการติดต่อกับไต้หวันก็สิ้นสุดลงตั้งแต่ ค.ศ. 1979 เพราะปัญหากัมพูชาทำให้ไทยและจีนมีผลประโยชน์ร่วมกันในการต่อต้านเวียดนามและสหภาพโซเวียต อีกทั้งจีนก็ยุตินโยบายส่งออกการปฏิวัติจนทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอ่อนกำลังและล่มสลายลงเมื่อ ค.ศ. 1982

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างไทยกับไต้หวันก็ยังดำเนินต่อไปในระดับพระราชวงศ์ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเล็งส่งพลเรือเอก หม่าจี้จวง (Ma Chi-chuang) เอกอัครราชทูตไต้หวันประจำไทยคนสุดท้าย และทรงขอให้ไต้หวันช่วยเหลือโครงการหลวงต่อไปแม้จะไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งฝ่ายไต้หวันก็พิจารณาแล้วตอบตกลง การติดต่อบริเวณพระราชวงศ์กับเสิ่นเค่อฉิน (Shen Ke-chin) ผู้แทนไต้หวันประจำไทยในช่วง ค.ศ. 1975-1989 จึงเกิดขึ้นเป็นประจำ ทั้งนี้

เมื่อถึง ค.ศ. 1984 ได้หวั่นส่งต้นผลไม้เมืองหนาวแก่โครงการหลวงรวมทั้งสิ้น 55,480 ต้น รวมทั้งยังเริ่มช่วยวิจัยเรื่องการปลูกป่าเมื่อ ค.ศ. 1982 อีกด้วย (กิตติเดช รัชนี้ 2531, 126) และใน ค.ศ. 1987 พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ 9 ชั้นที่ 3 แก่ชิ่งชิ่งหยุน (Sung Ching-yun) ผู้เชี่ยวชาญจากไต้หวันที่ทำงานให้โครงการหลวงอย่างต่อเนื่อง โดยหม่อมเจ้ากิตติเดช รัชนี้ ประธานมูลนิธิโครงการหลวงไปมอบเหรียญให้ที่ไต้หวัน อีกทั้งมีการเยือนไต้หวันเป็นการส่วนพระองค์ของพระบรมวงศานุวงศ์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร) เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1984 และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1987 (Shen 2002, 37-39)

ในฝ่ายนิติบัญญัติ พลอากาศเอก หะริน หงสกุล ซึ่งเป็นประธานสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และประธานวุฒิสภาต่อเนื่องกันในช่วง ค.ศ. 1976-1983 ก็เป็นนักบินกิตติมศักดิ์ของกองทัพอากาศไต้หวันและร่วมงานวันชาติไต้หวันในกรุงเทพฯ โดยไม่ฟังเสียงคัดค้านจากสถานทูตจีนและกระทรวงการต่างประเทศของไทย ดังที่เขาเล่าไว้ว่า

ผู้แทนไต้หวันในกรุงเทพฯ เขาจัดงานวันชาติขึ้น ผมก็ไปร่วมงานกับเขาตามปกติ เมื่อเขาชวนดื่มถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผมซึ่งเป็นผู้ใหญ่อยู่ ณ ที่นั่นก็ต้องชวนดื่มถวายพรให้ประมุขของเขา รุ่งขึ้นสถานทูตจีนแดงไปต่อว่ากระทรวงการต่างประเทศ ว่าไทยจะถือนโยบายสองจีนหรือกระทรวง(การ)ต่างประเทศก็ตกใจมาต่อว่าผมว่าไม่ควรไปทำอย่างนั้น ผมไม่เห็นแปลกอะไรเพราะไทยเป็นเพื่อนกับจีน เรื่องจีนขาวจีนแดงเป็นปัญหาระหว่างพี่น้องเขาจะจัดการกันเองเราไม่รับรู้ด้วย ถึงแม้ทางการทูตเราจะรับรองฝ่ายไหน ก็ไม่เป็นเหตุให้เราเป็นเพื่อนกับอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ ทำไมเยอรมันยังมีเยอรมันตะวันออกเยอรมันตะวันตกได้ ทำไมเกาหลีจึงมีเกาหลีเหนือเกาหลีใต้ และไทยก็รับรองทั้งสองเกาหลีเสียด้วย (หะริน หงสกุล 2529, 212)

ประธานรัฐสภาของไทยหลายคนไปเยือนไต้หวัน ไม่ว่าจะเป็นร้อยโท จารุบุตร เรื่องสุวรรณ นายอุกฤษ มงคลนาวิน และนายมารุต บุณนาค เมื่อเดือน ตุลาคม ค.ศ. 1983 เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1984 และเดือนมกราคม ค.ศ. 1994 ตามลำดับ (ดูภาพที่ 9.1) ไต้หวันยังติดต่อกับนักการเมืองสายอนุรักษ์นิยม ไม่ว่าจะเป็นพลเอก ประมาณ อติเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทยซึ่งเยือนไต้หวัน เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1984 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1985 และเดือนเมษายน ค.ศ. 1991 ซึ่งล้วนแต่เป็นช่วงที่เขาไม่มีตำแหน่งในรัฐบาล นับว่าเพื่อไม่ให้มี ปัญหากับจีน และอีกคนคือ นายสมักร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทย ผู้วิจารณ์คำแถลงนโยบายของรัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เมื่อ ค.ศ. 1979 และพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ในปีถัดมาว่า ไทยเกรงใจจีนจนไม่ให้เกิด ภัยไต้หวัน (“รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา” 2522, 67-68; “รายงานการประชุมรัฐสภา” 2523, 59) และเมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง คมนาคมในช่วง ค.ศ. 1983-1986 นายสมักรก็ให้บริษัทของไต้หวันรับผิดชอบ การสร้างสะพานติณสูลานนท์และท่าเรือน้ำลึกสงขลาจนแล้วเสร็จเมื่อ ค.ศ. 1986 และ 1988 ตามลำดับ ต่อมาทางเขาได้รับรางวัลด้านการสื่อสาร ระหว่างประเทศ (International Communications Service Award) จาก รัฐบาลไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1994

ขณะเดียวกัน ไต้หวันยังสานสัมพันธ์กับคนเชื้อสายจีนในไทยผ่านสมาคม จงหัวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นสมาคมจีนที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศ ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1907 โดยนายแพทย์ซุนยัตเซ็น (Sun Yat-sen) ซึ่งพรรคก๊กมินตั๋งยกย่อง เป็นบิดาแห่งชาติโดยเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1976 เฉินกวงเฉิน (Chen Kuan-shen) นายกสมาคมสมัยที่ 16 เป็นประธานการประชุมชาวจีนโพ้นทะเลกว่า 2,000 คน จาก 50 ประเทศที่ไทเป สมาคมนี้ยังประมวลข่าวความเคลื่อนไหว ของประชาคมจีนในไทยและการเมืองไทยให้แก่สำนักงานผู้แทนไต้หวันประจำ กรุงเทพฯ อีกด้วย และในการเลือกตั้งสมาชิกสภาิติบัญญัติ (Legislative Yuan) ของไต้หวันช่วงทศวรรษ 1980 ซึ่งที่นั่งราว 1 ใน 4 สงวนไว้ให้ชาวจีน โพ้นทะเล อันสะท้อนความพยายามเป็นตัวแทนที่ชอบธรรมของชาวจีนทั้งหมด นายกสมาคมอย่างนายพิชัย สันพัฒนานนท์ และนายแมน เตชะศิริวรรณ ก็ได้

ภาพที่ 9.1

นายมารุต บุณนาค ประธานรัฐสภา เข้าพบหลี่เต็งฮุย ผู้นำไต้หวันไทเป
เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1994

ที่มา: President Lee Teng-hui Cultural Relics, collection no. 007-030207-00045-030,
Academia Historica, Taipei.

เป็นสมาชิกสภา นอกจากนี้ การไต้หวันได้ช่วยเหลือหนังสือพิมพ์ *ซื่อเจียยื่อ เป๋า* (Universal Daily News) ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของไต้หวันในไทยมาตั้งแต่ ค.ศ. 1958 ให้พ้นจากสภาวะขาดทุนโดยประสานงานให้หนังสือพิมพ์ *เหลียนเหอเป๋า* (United Daily News) ของไต้หวันมาซื้อกิจการเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1986 (Shen 2002, 255-267, 292-293) จนกระทั่งเลิกกิจการไปเมื่อสิ้น ค.ศ. 2024

ในด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าตั้งแต่ ค.ศ. 1979 มูลค่าการค้าระหว่างไทยกับจีนจะแซงหน้ามูลค่าการค้าระหว่างไทยกับไต้หวัน แต่ในทศวรรษ 1980 ไทยยังคงนำเข้าสินค้าจากไต้หวัน ไม่ว่าจะเป็นเศษเหล็ก เหล็กกล้า ไหมพรม เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องจักร ชิ้นส่วนจักรยาน และชิ้นส่วนจักรยานยนต์ นอกจากนี้ไต้หวันก็เข้ามาลงทุนในไทยด้านอุตสาหกรรมเกษตร โลหะ เซรามิก สารเคมี เครื่อง

ใช้ไฟฟ้า งานก่อสร้าง และงานบริการ ต่อมาเมื่อถึงปลายทศวรรษเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของค่าเงิน ที่ดิน และค่าจ้างแรงงาน รวมทั้งการเติบโตของขบวนการแรงงานในไต้หวันทำให้อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานอย่างเข้มข้นพากันย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีค่าแรงต่ำกว่า ไต้หวันในต้นทศวรรษ 1990 จึงกลายเป็น 1 ใน 5 นักลงทุนโดยตรงจากต่างชาติรายใหญ่ของไทย โดยมุ่งไปที่การผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งทอ และอุตสาหกรรมเคมี (Bunluasak 1998, 175) จนมีการก่อตั้งสมาคมการค้าไทย-ไต้หวัน (Thai-Taiwan Business Association) เมื่อ ค.ศ. 1992 เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน

นอกจากนี้ รัฐบาลไทยในทศวรรษ 1980 ก็เริ่มให้ความสำคัญกับการส่งออกแรงงานเพื่อเพิ่มการไหลเข้าของเงินตราต่างประเทศ โดยบรรจุเรื่องนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (ค.ศ. 1982-1986) และเป็นเรื่องที่จำเป็นยิ่งขึ้นเมื่อไทยขาดดุลการชำระเงินอันเป็นผลจากการลดค่าเงินบาท เมื่อ ค.ศ. 1984 ประกอบกับในปลายทศวรรษเดียวกัน ไต้หวันแก้ปัญหาแรงงานขาดแคลนและค่าแรงสูงโดยเปิดรับแรงงานต่างชาติดังถูกกฎหมาย แรงงานไทยจึงเริ่มไปทำงานที่นั่นและเพิ่มจำนวนขึ้นเกิน 100,000 คน หรือเกินครึ่งหนึ่งของแรงงานต่างชาติทั้งหมดในไต้หวันช่วง ค.ศ. 1994-1997 (Chen 2002, 115) ทั้งนี้ร้อยละ 70 ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนอีกร้อยละ 30 ทำงานก่อสร้าง ไต้หวันกลายเป็นปลายทางสำคัญของแรงงานไทยในทศวรรษ 1990 โดยคิดเป็น 1 ใน 3 ของจำนวนแรงงานไทยที่ทำงานในต่างประเทศ (สุรางค์ จันทวานิช 2544, 47-51)

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญทำให้รัฐบาลไทยผ่อนคลายมาตรการห้ามข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจเยือนไต้หวันซึ่งบังคับใช้มาตั้งแต่เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน โดยในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1986 คณะรัฐมนตรีอนุญาตให้ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจเยือนไต้หวันเพื่อติดต่อทางเศรษฐกิจได้ แต่ห้ามใช้หนังสือเดินทางราชการและต้องไม่แสดงตัวเป็นข้าราชการขณะอยู่ในไต้หวัน และนายพิชัย รัตตกุล รองนายกรัฐมนตรีก็เยือนไต้หวันเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1990 ตามด้วยการยอมให้ไต้หวันยกระดับสำนักงานผู้แทนที่กรุงเทพฯ แลกกับการอำนวยความสะดวกแก่แรงงาน

ไทยเป็นการตอบแทน (Morning Prayers 2567, 374) สำนักงานการค้าตะวันออกไกล (Far Eastern Trade Office) ของไต้หวันจึงเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์เศรษฐกิจและการค้าไทเป (Taipei Economic and Trade Center) สำนักงานเศรษฐกิจและการค้าไทเป (Taipei Economic and Trade Office) และสำนักงานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทเป (Taipei Economic and Cultural Office) เมื่อ ค.ศ. 1991, 1992 และ 1999 ตามลำดับ ซึ่งช่วยให้ไต้หวันมีตัวตนในไทยยิ่งขึ้น ขณะที่รัฐบาลไทยเมื่อ ค.ศ. 1992 ก็ยกระดับสำนักงานผู้แทนที่ไทเปจากเดิมซึ่งอยู่กับสำนักงานของการบินไทยให้เป็นหน่วยงานแยกต่างหาก โดยใช้ชื่อว่า สำนักงานการค้าและเศรษฐกิจไทย (Thailand Trade and Economic Office)

ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างไทยกับไต้หวันซึ่งกระตือรือร้นในต้นทศวรรษ 1990 ทำให้เงินกังวลและแฉ่งแก่นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรีของไทยระหว่างเยือนกรุงปักกิ่งเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1991 ว่าไต้หวันเป็นประเด็นอ่อนไหว ซึ่งไทยก็ยืนยันว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมุ่งไปที่เรื่องเศรษฐกิจ และในเดือนถัดมาเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 9 พระบรมราชาชนนีพันปีหลวงเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาโดยเครื่องบินพระที่นั่งซึ่งแวะเติมน้ำมันที่ไต้หวันและมีการเปิดห้องรับรองในสนามบินฉาง นายอาสา สารสิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก็ให้อธิบดีกรมพิธีการทูตแจ้งแก่ฝ่ายจีนว่า การหยุดแวะนี้เป็นเรื่องทางเทคนิคทั้งหมด (Morning Prayers 2567, 305, 316) แต่แล้วเหตุการณ์ที่ทำทลายนโยบายจีนเดียวอย่างยิ่งก็เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1994 นั่นคือ การเยือนไทยของหลี่เต็งฮุย (Lee Teng-hui) ผู้นำไต้หวัน

การเยือนไทยของหลี่เต็งฮุยเมื่อ ค.ศ. 1994

หลี่เต็งฮุยรับตำแหน่งประธานาธิบดีต่อจากพลเอก เจียงจิงกั๋ว ซึ่งถึงแก่อสัญกรรมเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1988 เขาเน้นการทูตสัมฤทธิ์ผลนิยม (pragmatic diplomacy) ซึ่งหมายถึงการอาศัยช่องทางที่ไม่เป็นทางการเพื่อสาน

สัมพันธ์ส่วนตัวกับบุคคลสำคัญที่จะส่งอิทธิพลทางบวกต่อรัฐบาลและมติมหาชนในประเทศต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้ได้หัวนไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยวในเวทีโลก (Lee 1999, 95-96) และหนึ่งในภูมิภาคที่เขาให้ความสำคัญก็คือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รวมตัวกันเป็นเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1992 ซึ่งจะขยายโอกาสด้านการค้าและการลงทุนของไต้หวัน เขาจึงประกาศนโยบายมุ่งลงใต้ (Go-South policy) เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1993 เพื่อนำประเด็นทางเศรษฐกิจมากระชับความสัมพันธ์กับภูมิภาคนี้

ทางการไต้หวันวางแผนการเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของหลี่เต็งฮุย เมื่อต้น ค.ศ. 1994 โดยอ้างว่าเป็นการมาพักผ่อนส่วนตัว เจ้าหน้าที่ระดับสูงของไต้หวัน 2 คนคือ ผางจินเหียน (Fang Chin-yen) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเต็งเป้ยอิน (Teng Pei-yin) อธิบดีกรมเอเชียและแปซิฟิก เดินทางมาไทยเพื่อหารือกับนายอานวย วีรวรรณ รองนายกรัฐมนตรี โดยนายอานวยตกลงทำหนังสือเชิญผู้นำไต้หวันมาเล่นกอล์ฟที่จังหวัดภูเก็ต (Liu 2012, 164) และเมื่อถึงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ของปีนั้น หลี่เต็งฮุย พร้อมด้วยเชียนฟู (Fredrick F. Chien) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเซีย่ววานฉาง (Vincent C. Siew) ประธานสภาการวางแผนและพัฒนา ก็เดินทางเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลา 8 วัน โดยเริ่มจากการพบพลเอก ฟิเดล รามอส (Fidel Ramos) ประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ที่อ่าวซูบิก ต่อด้วยพลเอก ซูฮาร์โต (Suharto) ประธานาธิบดีของอินโดนีเซียที่เกาะบาหลี จากนั้นในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ หลี่เต็งฮุยและคณะก็มาถึงจังหวัดภูเก็ต โดยช่วงบ่ายวันถัดมาเขาเล่นกอล์ฟกับนายอานวย ตามด้วยงานเลี้ยงอาหารค่ำ และเดินทางโดยเครื่องบินสู่กรุงเทพฯ ในเช้าวันรุ่งขึ้น ทั้งนี้เขามีกำหนดการจะรับประทานอาหารกลางวันกับบุคคลสำคัญของไทยก่อนเดินทางกลับไต้หวันในเย็นวันเดียวกัน

จินติตตามความเคลื่อนไหวของหลี่เต็งฮุยอย่างใกล้ชิด อู๋เจี้ยนหมิน (Wu Jianmin) โฆษกกระทรวงการต่างประเทศของจีนเตือนล่วงหน้าเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1994 ว่า การที่ประเทศที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนต้อนรับผู้นำไต้หวันไม่ว่าจะในรูปแบบใดย่อมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับ

จีนอย่างแน่นนอน (“China lashes at Taiwan’s ‘vacation diplomacy’” 1994) นายมารุต บุณนาค ซึ่งขณะนั้นเป็นประธานรัฐสภาเปิดเผยในเวลาต่อมาว่า จินกั๋วหว่า (Jin Guihua) เอกอัครราชทูตจีนประจำกรุงเทพฯ พยายามขอเข้าพบเพื่อประวั่งที่หลีเต็งฮุยกำลังจะเยือนไทย แต่นายมารุตไม่ให้พบโดยให้เหตุผลว่า เอกอัครราชทูตจีนยังไม่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายอักษรสาส์นตราตั้ง ส่วนนายอานวย วีรรรณ ก็เปิดเผยในภายหลังเช่นกันว่า สถานทูตจีนประวั่งมายังรัฐบาลไทยจนนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรียกเลิกการนัดหมายกับหลีเต็งฮุยอย่างกะทันหัน (องอาจ เดชอิทธิรัตน์ 2551, 217) หลิวอิง (Liu Ying) ผู้แทนไต้หวันประจำกรุงเทพฯ จึงรีบแก้ไขสถานการณ์โดยติดต่อนายมารุตเพื่อขอให้ เป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารกลางวันแก่หลีเต็งฮุยแทนนายชวน ซึ่งนายมารุตก็ตกลง นอกจากนั้นหลิวอิงยังติดต่อหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี เพื่อให้ผู้นำไต้หวันเข้าเฝ้าฯ พระมหากษัตริย์ไทยอีกด้วย (Liu 2012, 169)

ในที่สุดหลีเต็งฮุยและคณะได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ในตอนบ่ายของวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1994 ผู้นำไต้หวันกล่าวเสียดาที่ ไม่ได้พบนายกรัฐมนตรีของไทย รัชกาลที่ 9 จึงทรงชี้แจงว่า นายชวน หลีกภัยเตรียมข้อหารือกับหลีเต็งฮุยไว้แล้ว แต่สถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยให้พบกัน และทรงขอบคุนทางการไต้หวันที่ช่วยเหลือโครงการหลวงอย่างต่อเนื่อง (Qian 2021b, 201-202) หลีเต็งฮุยประทับใจมากกับการเข้าเฝ้าฯ เขาบอกสวี่จื้อเหว่ย (Stephan Hsu) ซึ่งรับตำแหน่งผู้แทนไต้หวันประจำไทยต่อจากหลิวอิงเมื่อเดือนเมษายนของปีนั้นว่าให้สนับสนุนโครงการหลวงต่อไปอย่างเต็มที่ เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นมิตรแท้ของไต้หวัน (“Xu Zhiwei Jiaoshou Zishu” 2020) ในปีถัดมาทางการไต้หวันก็ให้เงินสนับสนุนการก่อสร้างอาคารศูนย์ฝึกอบรมแห่งใหม่แก่สถานีวิจัยเกษตรหลวงอ่างขาง จังหวัดเชียงใหม่ จนแล้วเสร็จเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1997 โดยหลีเต็งฮุยมอบป้ายอักษรจีน “กั๋วอันหมินคัง” (国安民康) ซึ่งแปลว่า “ประเทศสงบ ประชาชนเป็นสุข” เพื่อแขวนไว้ที่อาคาร

ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ต้องเผชิญคำตำหนิทั้งจาก
ทางการเมืองที่ระบุว่าไทยละเมิดหลักการจีนเดียว และจากพลเอกชาติชาย
ชุนหารวัฒน์ อดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศผู้เปิด
ความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนซึ่งให้เหตุผลแบบเดียวกัน แม้นาวาอากาศตรี
ประสงค์ สุ่นศิริ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในเวลานั้นจะยืนยัน
ว่า การเยือนของหลี่เติงฮุยไม่มีประเด็นทางการเมืองมาเกี่ยวข้อง (Branigin
1994) ทั้งนี้รัฐบาลไทยหลังจากนั้นพยายามจำกัดบทบาทของผู้แทนไต้หวัน
ประจำกรุงเทพฯ ดังเช่นเมื่อส่วจื่อเหว่ยได้เป็นที่ปรึกษามูลนิธิโครงการหลวงและ
จะเข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ 9 กระทรวงการต่างประเทศของไทยก็เตือนว่าไม่เหมาะสม
เพราะไต้หวันไม่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับไทย แต่ส่วจื่อเหว่ยแย้งว่า
จะเข้าเฝ้าฯ ในฐานะที่ปรึกษามูลนิธิ ในที่สุดฝ่ายไทยก็ยินยอมโดยไม่ให้ระบุ
สถานะผู้แทนไต้หวันในการเข้าเฝ้าฯ อย่างเด็ดขาด (“Xu Zhiwei Jiaoshou
Zishu” 2020)

ไทยกับการรักษาระยะห่างจากไต้หวัน ตั้งแต่ครั้งหลังจวทศวรรษ 1990 จนถึงปัจจุบัน

แม้การเยือนของหลี่เติงฮุยเมื่อ ค.ศ. 1994 จะสะท้อนความสัมพันธ์ที่
ไม่เป็นทางการซึ่งค่อนข้างใกล้ชิดระหว่างไทยกับไต้หวัน แต่นับจากครั้งหลังของ
ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ไทยก็เริ่มระมัดระวังในการดำเนินความสัมพันธ์กับ
ไต้หวันมากยิ่งขึ้น อันเป็นผลจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การทะยานขึ้น
ทางเศรษฐกิจของจีน พัฒนาการด้านประชาธิปไตยของไต้หวันและความตึงเครียด
ข้ามช่องแคบ ความสัมพันธ์ที่ลดลงระหว่างไต้หวันกับบุคคลสำคัญของไทย และ
การขาดแรงสนับสนุนจากคนเชื้อสายจีนในไทย

1. การทะยานขึ้นทางเศรษฐกิจของจีน

การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 การเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ของจีนเมื่อ ค.ศ. 2001 และการก่อตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน (ASEAN-China Free Trade Area) ในปีถัดมาล้วนทำให้ไทยต้องกำหนดท่าทีต่อจีนและได้หวั่นจากการเมืองตามสภาพจริง (realpolitik) นั่นคือ ผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนนั้นมีมากกว่าที่ได้จากไต้หวัน นายทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีบอกสำนักข่าวซินหัวก่อนเยือนจีนเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2001 ว่า การเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกจะทำให้จีนเป็นชาติการค้าชั้นนำและเป็นโอกาสของไทย แม้กระทั่งเพื่อนเก่าของไต้หวันอย่างนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อ ค.ศ. 2008 ก็เห็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยระหว่างเยือนจีนเมื่อเดือนกรกฎาคมของปีนั้น เขาร่วมพิธีลงนามข้อตกลงส่งออกยางพาราและผลไม้จากไทยไปจีนมูลค่า 420 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และแสดงความหวังว่าผลไม้ของไทยจะมีช่องทางที่สดใสในตลาดจีน (“Thaksin: Enhancing Sino-Thai Ties” 2001; “Thai PM signs deals on agricultural produce” 2008) ทั้งนี้มูลค่าการค้าระหว่างไทยกับจีนและไทยกับไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 2000 อยู่ที่ 248,978 ล้านบาท และ 212,522 ล้านบาทตามลำดับ ซึ่งใกล้เคียงกัน แต่เมื่อถึง ค.ศ. 2020 กลับกลายเป็น 2,494,287 ล้านบาท และ 377,252 ล้านบาทตามลำดับ หรือต่างกันถึง 6 เท่า (“ประเทศคู่ค้าสำคัญของไทย” 2543; 2563)

2. พัฒนาการด้านประชาธิปไตยของไต้หวัน

และความตื่นตัวเรื่องอำนาจอธิปไตย

ประชาธิปไตยของไต้หวันหลังการยกเลิกกฏอัยการศึกเมื่อ ค.ศ. 1987 ได้เปิดพื้นที่ทางการเมืองแก่ “คนในมณฑล” (本省人) หรือผู้มีบรรพชนอพยพมาจากจีนก่อนไต้หวันตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1895 ซึ่งส่วน

ใหญ่เป็นชาวฮกเกี้ยนและแคะ ต่างจากยุคของจอมพล เจียงไคเชก และบุตรชายที่อำนาจส่วนใหญ่เป็นของ คนนอกมณฑล” (外省人) หรือคนจากแผ่นดินใหญ่ที่เข้ามาปกครองไต้หวันต่อจากญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1945 ผู้นำอย่างหลี่เต็งฮุย ซึ่งเป็น “คนในมณฑล” จึงมุ่งขยายฐานสนับสนุนโดยชูอัตลักษณ์ความเป็นไต้หวัน (Rubinstein 2015, 470) เขากล่าวสุนทรพจน์ ณ มหาวิทยาลัยคอร์เนล ในสหรัฐอเมริกาเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1995 ว่า ชาวไต้หวันต้องการระบอบประชาธิปไตย และการรวมชาติกับจีนต้องเกิดขึ้นภายใต้ระบอบนี้ ไม่ใช่ภายใต้ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังล่มสลาย ต่อมาในเดือนสิงหาคมของปีนั้น เขาประกาศลงแข่งขันในการเลือกตั้งประธานาธิบดีที่จะมีขึ้นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1996 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ตำแหน่งนี้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน

จึงมองความเคลื่อนไหวของหลี่เต็งฮุยอย่างไม่พอใจและข่มขู่ไต้หวันในช่วงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1995 จนถึงเดือนมีนาคมของปีถัดมา แต่หลี่เต็งฮุยก็ชนะการเลือกตั้งด้วยคะแนนสูงถึงร้อยละ 54 จนกล้าท้าทายจีนมากขึ้น เขากล่าวเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1999 ว่า ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบควรเป็น “ความสัมพันธ์แบบรัฐต่อรัฐในลักษณะพิเศษ” (special state-to-state relationship) เพราะต่างฝ่ายต่างมีรัฐบาลเป็นของตนเอง (“Interview of Taiwan President” 1999) ความตึงเครียดเพิ่มขึ้นอีกหลังจากเฉินชุยเปียน (Chen Shui-bian) จากพรรคหมินจิ้นต้ง (Democratic Progressive Party) ซึ่งสนับสนุนเอกราชของไต้หวันชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดีถึง 2 ครั้งเมื่อ ค.ศ. 2000 และ 2004 จนสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติของจีนต้องออกรัฐบัญญัติต่อต้านการแบ่งแยกดินแดน (Anti-Secession Law) เพื่อปรามไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 2005

ความตึงเครียดข้ามช่องแคบไต้หวันตั้งแต่ ค.ศ. 1995 ทำให้รัฐบาลของประเทศในอาเซียนซึ่งรวมถึงไทยระมัดระวังการติดต่อกับไต้หวันและหลีกเลี่ยงการทำให้เงินทุนเคื่องในประเด็นชาตินิยมและบูรณภาพของดินแดน นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี และ ม.ร.ว.เกษมสโมสร เกษมศรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและอดีตเอกอัครราชทูตประจำกรุงปักกิ่งคนแรก กล่าวตรงกันเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1996 ว่าการข่มขู่ที่ช่องแคบไต้หวันเป็น

กิจการภายในของจีน และเมื่อไทยเผชิญวิกฤตการเงินตั้งแต่กลาง ค.ศ. 1997 เชื่อว่านางฉาง นายกรัฐมนตรีของไต้หวันได้ติดต่อขอเยือนไทยในต้นปีถัดมาเพื่อเสนอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ แต่รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ก็ไม่ต้อนรับ (Chen 2002, 92, 161) ส่วนการเยือนไต้หวันของประธานรัฐสภาของไทยซึ่งเคยเกิดขึ้นหลายครั้งหลัง ค.ศ. 1975 ก็ยุติลงหลัง ค.ศ. 2000 ทั้งนี้เยียนอิงอ้าย (Yan Ting'ai) เอกอัครราชทูตจีนประจำไทยแสดงความหวังกับนายอุทัย พิมพ์ใจชน ประธานรัฐสภาเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 2001 ว่า ประธานรัฐสภาของไทยจะไม่เยือนไต้หวัน (สังคม คำมุงคุณ 2544, 14)

การวางตัวออกห่างจากไต้หวันเห็นได้ชัดเจนในรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร ซึ่งให้สัมภาษณ์เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2001 ว่า ไทยสนับสนุนนโยบายจีนเดียว และการรวมไต้หวันอย่างสันติ (“Thaksin: Enhancing Sino-Thai Ties” 2001) และเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 2003 รัฐบาลของเขาก็ไม่อนุญาตให้เจียง ปิงคุน (Chiang Pin-kung) รองประธานสภานิติบัญญัติของไต้หวันเยือนไทย ด้วยเกรงว่าจะมีนัยทางการเมือง ดังที่เมื่อนายไสว พรหมณี สมาชิกวุฒิสภา ตั้งกระทู้ถามเรื่องนี้ นายทักษิณก็ให้นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้ตอบ ความตอนหนึ่งว่า

การออกวิซ่าให้แก่บุคคลในระดับสูงของไต้หวันในการเดินทางเข้าประเทศไทย กระทรวงการต่างประเทศจะพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อมิให้มีการใช้ประโยชน์จากดินแดนของประเทศไทยในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองหรือรูปแบบใดๆ ที่เป็นทางการ อันจะส่งผลกระทบต่ออารยธรรมหรือยกระดับไต้หวันในฐานะรัฐ...สำหรับกรณีของนายเจียง ปินคุน ซึ่งมีสถานะทางการเมืองเป็นรองประธานสภานิติบัญญัติ เป็นตำแหน่งที่มีนัยทางการเมือง ซึ่งประเทศไทยกับไต้หวันเข้าใจตรงกันว่า หากเป็นการเยือนของบุคคลระดับสูง จะต้องมีการปรึกษาหารือกันล่วงหน้าพอสมควร และที่ผ่านมามีฝ่ายไต้หวันจะต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้าเป็นเดือน แต่สำหรับนายเจียง ปินคุน ได้แจ้งเพียง 3 วันทำการ ซึ่งกระชั้นมาก ทั้งที่ฝ่ายไต้หวันได้เตรียมการล่วงหน้าไว้นานแล้ว แต่ไม่ประสานให้รัฐบาลไทยทราบ จึงจำเป็นจะต้องเลื่อนการเยือนออกไปก่อน (“คำตอบกระทู้ถามที่ 029” 2547, 23-25)

ต่อมาเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2005 นายวิทยา มะเสนา สมาชิกวุฒิสภา ตั้งกระทู้ถามนายทักษิณ ชินวัตร ถึงสาเหตุที่ไทยไม่ต้อนรับการเยือนของบุคคลสำคัญจากไต้หวัน ทั้งๆ ที่สองฝ่ายมีผลประโยชน์ระหว่างกันทั้งด้านแรงงาน การท่องเที่ยว และการลงทุน นายกันตธีร์ ศุภมงคล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งได้รับมอบหมายจากนายกรัฐมนตรีให้เป็นผู้ตอบก็อธิบายว่า

รัฐบาลไทยก็มีข้อพิจารณาต่อกรณีที่บุคคลสำคัญของไต้หวันบางคนที่จะเดินทางเข้าประเทศไทยโดยมีเป้าหมายทางการเมือง ซึ่งเป็นผลประโยชน์ของฝ่ายไต้หวันเอง โดยไม่ได้มีความประสงค์ที่จะเข้ามาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจกับไทยอย่างจริงจัง ซึ่งการเข้ามาของบุคคลดังกล่าวอาจมีเจตนาทางการเมืองเพื่อสร้างความแตกแยกระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน อันอาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศไทยได้อย่างมาก (“คำตอบกระทู้ถามที่ 002” 2548, 110-111)

แม้บรรยากาศของความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบจะดีขึ้นเมื่อพรรคก๊กมินตั๋งภายใต้การนำของหม่าอิงจิ่ว (Ma Ying-jeou) ได้กลับมาครองอำนาจในไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 2008 แต่ก็เป็นเวลาเพียง 8 ปีเท่านั้น เพราะหลังการเลือกตั้งประธานาธิบดีเมื่อ ค.ศ. 2016 พรรคหมินจินตั้งซึ่งมีไชอิงเหวิน (Tsai Ing-wen) เป็นผู้นำก็ครองอำนาจอย่างต่อเนื่องถึง 2 สมัย และไล่ชิงเต๋อ (Lai Ching-te) ซึ่งมาจากพรรคเดียวกันก็ชนะการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. 2024 หรือเท่ากับว่าพรรคนี้ จะยังคงปกครองไต้หวันไปอย่างน้อยจนถึง ค.ศ. 2028 แม้นโยบายของไชอิงเหวินและไล่ชิงเต๋อจะไม่มุ่งประกาศเอกราชของไต้หวันอย่างเป็นทางการเฉกเช่น เฉินสุยเปียน แต่ก็มีจุดยืนว่าไต้หวันคือหน่วยการเมืองที่เป็นอิสระจากจีน ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบตั้งแต่ ค.ศ. 2016 จึงตึงเครียดอย่างต่อเนื่อง และจีนก็แสดงความคาดหวังอย่างชัดเจนว่า ไทยจะยึดมั่นนโยบายจีนเดียวไม่เปลี่ยนแปลง ดูได้จากเมื่อเกิดปรากฏการณ์ “พันธมิตรชานม” (Milk Tea Alliance) ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในไทย ฮองกง และไต้หวันร่วมกันวิจารณ์รัฐบาลจีนและไทยเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 2020 สถานทูตจีนในไทยก็เป็นฝ่ายออกมาแถลงว่า ปรากฏการณ์นี้ไม่ใช่ความคิดกระแสหลักและนโยบาย

ของรัฐบาลไทย และเมื่อแนนซี เพโลซี (Nancy Pelosi) ประธานสภาผู้แทนราษฎรของสหรัฐอเมริกาทำทนายนโยบายจีนเดียวด้วยการเยือนไต้หวันเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2022 สถานทูตจีนในไทยก็แสดงความหวังว่า รัฐบาลและประชาชนทุกภาคส่วนของไทยจะสนับสนุนจุดยืนอันชอบธรรมของจีนอย่างที่เคยปฏิบัติมา (“#ชาวมั่นกว่าเลือด” 2563; “แถลงการณ์ของสถานเอกอัครราชทูต” 2565)

3. ความสัมพันธ์ที่ลดลงระหว่างไต้หวัน กับบุคคลสำคัญของไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวันกับบุคคลสำคัญของไทยซึ่งก่อตัวขึ้นในยุคสงครามเย็นได้ช่วยหล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ตลอดมาหลังสิ้นสุดความสัมพันธ์ทางการทูต แต่เมื่อถึงทศวรรษ 1990 นักการทูตไต้หวันซึ่งสนิทสนมกับชนชั้นนำของไทยอย่างทางลี้และพลเรือเอก หม่าจี้จ้วง ก็เสียชีวิตลงเมื่อ ค.ศ. 1991 และ 1998 ตามลำดับ ส่วนเส้นเคอฉินก็ปลดเกษียณเมื่อ ค.ศ. 1995 แล้วไปพำนักที่สหรัฐอเมริกาจนเสียชีวิตเมื่อ ค.ศ. 2020 ขณะที่การเติบโตของระบบพรรคการเมืองและรัฐบาลพลเรือนของไทยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1997 ทำให้เกิดนักการเมืองกลุ่มใหม่ที่ไม่กระตือรือร้นในการสานสัมพันธ์กับไต้หวันด้วยเห็นว่า ผลประโยชน์ด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจของไทยนั้นผูกอยู่กับจีนเป็นหลัก และแม้ว่าผู้นำกองทัพจะกลับมามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้งหลังการรัฐประหารถึง 2 ครั้ง พวกเขาซึ่งเติบโตในราชการหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนก็มีทัศนคติเช่นรัฐบาลพลเรือนตัวอย่างที่ชัดเจนคือ รัฐบาลของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในช่วง ค.ศ. 2014-2023 มีท่าทีสนิทสนมกับจีนเพื่อดำเนินงานเสถียรภาพจากชาติตะวันตกและไม่กระตือรือร้นต่อนโยบายมุ่งใต้ครั้งใหม่ (New Southbound Policy) ของไต้หวันที่มีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ และออสเตรเลียเป็นกลุ่มเป้าหมาย ดังที่เมื่อคนไทยจำนวนมากไปทำงานอย่างผิดกฎหมายในไต้หวันจนมี

ข่าวเมื่อ ค.ศ. 2018 ว่า ได้หัวหน้าอัยกเลิกการยกเว้นการตรวจลงตราแก่ผู้ถือหนังสือเดินทางไทย นายดอน ปรมดีวินัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก็กล่าวว่า เรื่องนี้แล้วแต่ทางการได้หัวหน้าจะพิจารณา เพราะไทยไม่ได้เป็นฝ่ายร้องขอให้ยกเว้นการตรวจลงตราตั้งแต่แรก (“ดอน ชี เป็นเอกสิทธิ์ของได้หัวหน้า” 2561)

ขณะเดียวกัน ขนชั้นนำเดิมของไทยซึ่งสนิทสนมกับได้หัวหน้าก็เห็นความสำคัญของจีนและมีทัศนคติต่อจีนในทางบวกยิ่งขึ้น ดูจากเมื่อหลี่เซียนเนียน (Li Xiannian) ประธานาธิบดีของจีนเยือนไทยเมื่อ ค.ศ. 1985 พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังคงมีพระราชดำรัสเรียกร้องให้ไทยและจีน “เคารพในเสรีภาพอิสรภาพของกันและกันโดยเคร่งครัด” (กองการต่างประเทศ สำนักกราชเลขาธิการ 2556, 295) แต่พอถึง ค.ศ. 1999 เมื่อเจียงเจ๋อหมิน (Jiang Zemin) ประธานาธิบดีของจีนเยือนไทย พระองค์ก็ทรงชื่นชมความเจริญก้าวหน้าของจีน ดังความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสว่า

ข้าพเจ้าได้เฝ้าติดตามดูพัฒนาการด้านต่างๆ ของสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยความสนใจ และมีความชื่นชมยิ่งนักที่ได้เห็นแน่ชัดว่า ประเทศนี้สามารถรักษาเอกภาพ คุณลักษณะ และสถานะทุกส่วนไว้ได้อย่างดี ทั้งสามารถปรับปรุงพัฒนาให้ยิ่งเจริญมั่นคงขึ้น ความเจริญมั่นคงทั้งนี้ มิใช่จะอำนวยความสะดวกและความผาสุกเฉพาะแก่สาธารณรัฐประชาชนจีนเท่านั้นก็หามิได้ หากย่อมเป็นเหตุปัจจัยส่วนสำคัญที่เสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศทั้งปวงในภูมิภาคนี้ด้วย

(กองการต่างประเทศ สำนักกราชเลขาธิการ 2555, 136-137)

แม้รัชกาลที่ 9 จะไม่เสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน แต่ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นผู้แทนพระองค์เยือนกรุงปักกิ่งเมื่อ ค.ศ. 1987 และ ค.ศ. 2000 ตามลำดับ ต่อมาเมื่อทรงพบกับถังเจี๋ยเสวียน (Tang Jiaxuan) มุขมนตรีของจีนที่มาเยือนไทยเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2007 ก็ทรงขอบคุณที่จีนมอบเงิน 8 ล้านหยวนแก่โครงการหลวง (“Thai King Bhumibol

Meets with Tang Jiaxuan” 2007) ส่วนสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็เสด็จพระราชดำเนินเยือนจีนหลายสิบครั้งตั้งแต่ ค.ศ. 1981 จนได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องอิสริยาภรณ์รัฐมิตราภรณ์ (Friendship Medal) จากสีจิ้นผิง (Xi Jinping) ประธานาธิบดีของจีนเมื่อ ค.ศ. 2019 มีเพียงหม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี ประธานมูลนิธิโครงการหลวงที่ยังรักษาความสัมพันธ์กับไต้หวันอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อ ค.ศ. 1995 มหาวิทยาลัยแห่งชาติตงซิง (National Chung Hsing University) ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านอุตสาหกรรมเกษตร ต่อมาเมื่อ ค.ศ. 2012 หลินหยงเล่อ (Lin Yung-Lo) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถวายเหรียญเชิดชูเกียรติในฐานะที่ทรงส่งเสริมความร่วมมือด้านการเกษตรกับไต้หวันมายาวนาน

การสิ้นสุดความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำของไทยกับไต้หวันเห็นได้ชัดเมื่อถึงครึ่งหลังของทศวรรษ 2010 หม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี เสด็จเยือนไต้หวันครั้งสุดท้ายเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2016 เพื่อลงนามต่ออายุข้อตกลงความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยแห่งชาติตงซิงซึ่งช่วยเหลือโครงการหลวงมาตั้งแต่ ค.ศ. 1982 และอีกฉบับกับกองทุนความร่วมมือระหว่างประเทศและการพัฒนา (International Cooperation and Development Fund) ซึ่งรับช่วงภารกิจต่อจากคณะกรรมการการความช่วยเหลือด้านอาชีพแก่ทหารปลดประจำการตั้งแต่ ค.ศ. 1995 จากนั้นอีกเพียง 3 เดือน พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้สานสัมพันธ์กับไต้หวันมานานเกินครึ่งศตวรรษก็เสด็จสวรรคต ตามด้วยการเสียชีวิตของช่งชิ่งหยุน ผู้เชี่ยวชาญจากไต้หวันที่ทำงานให้โครงการหลวงตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ในเดือนธันวาคมของปีเดียวกัน ต่อมาเมื่อมีการเปิดอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงช่งชิ่งหยุนที่ไต้หวันเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2017 ศาสตราจารย์พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ รองประธานมูลนิธิโครงการหลวงก็ไปร่วมงานแทนหม่อมเจ้าภิศเดชซึ่งพลานามัยไม่เอื้ออำนวย (Lo and Chin 2017) การสิ้นชีพิตักษัยของท่านเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2022 ทำให้ไม่เหลือสมาชิกพระราชวงศ์ที่มีสายสัมพันธ์กับไต้หวันอีกต่อไป

4. การवादแรงสนับสนุนจากคนเชื้อสายจีนในไทย

การเมืองไต้หวันตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เปิดพื้นที่ให้แก่ความเคลื่อนไหวเพื่อเชิดชูอัตลักษณ์ของไต้หวัน และรัฐบาลก็เปลี่ยนจุดเน้นของ “กิจการโพ้นทะเล” จากการสานสัมพันธ์กับคนเชื้อสายจีนทั่วโลก มาเป็นการสานสัมพันธ์กับชาวไต้หวันที่อาศัยอยู่ต่างประเทศ ต่อมาใน ค.ศ. 2006 คณะกรรมการกิจการจีนโพ้นทะเลของไต้หวันได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คณะกรรมการกิจการเพื่อนร่วมชาติโพ้นทะเล” (Overseas Compatriot Affairs Commission) ก่อนจะเปลี่ยนเป็นชื่อปัจจุบันคือ “สภากิจการชุมชนโพ้นทะเล” (Overseas Community Affairs Council) เมื่อ ค.ศ. 2016 ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวันกับคนเชื้อสายจีนในไทยห่างเหินกันยิ่งขึ้น และแม้ว่าฐานที่มั่นอันยาวนานของไต้หวันอย่างสมาคมจงหัวแห่งประเทศไทย ซึ่งมีนายแพทย์เกษม วัฒนชัย องคมนตรีเป็นที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ตลอดชีพ จะยังจัดกิจกรรมทางวิชาการและวัฒนธรรมกับไต้หวัน แต่ก็เป็นกิจกรรมที่เน้นความเป็นจีนและไม่สนับสนุนอัตลักษณ์ที่แตกต่างหากของไต้หวัน เช่น เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 2002 สมาคมได้เชิญเฉียนฟู่ อธิการบดีมหาวิทยาลัยว่านจงจวินต่างประเทศของไต้หวันซึ่งขณะนั้นเป็นประธานสภาตรวจตรา (Control Yuan) เยือนไทยเพื่อแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญกับการสร้างจีนสมัยใหม่ตามแนวคิดของนายแพทย์ชุนยัตเซิน (“President Chien’s Speech” 2002) ทั้งนี้ในการเข้าพบหลิวเจียน (Lyu Jian) เอกอัครราชทูตจีนประจำไทยเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2019 นางปติมา พันธาริรัตน์ นายกสมาคมแสดงจุดยืนว่าคัดค้านการแยกประเทศและสนับสนุนการรวมชาติอย่างสันติ ขณะที่นายปรีพนธ์ บัณฑิตยานนท์ นายกิตติมศักดิ์ของสมาคมก็ระบุในปีถัดมาว่า พรรคหมินจิ้นตั้งซึ่งปกครองไต้หวันสร้างความแตกแยกระหว่างสองฝั่งช่องแคบ (“ท่านทูตหลิวเจียนพบปะคณะกรรมการบริหารชุดใหม่” 2562; ปรีพนธ์ บัณฑิตยานนท์ 2563, 19)

สรุป

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐจีนเริ่มขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1946 และไทยยังคงรับรองรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋งหลังย้ายไปไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1949 แต่ก็ลดความสัมพันธ์ลงเป็นระดับอุปทูตเนื่องจากความกังวลเกี่ยวกับ ลัทธิชาตินิยมจีนในหมู่คนเชื้อสายจีนในประเทศ ต่อมาการรัฐประหารของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ ค.ศ. 1957 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ ไต้หวันยกระดับขึ้นบนผลประโยชน์ร่วมกันในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และ แม้สถานการณ์จะเปลี่ยนไปจนทำให้ไทยต้องรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีน และยุติความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1975 แต่การติดต่อกันของ บุคคลสำคัญก็ยังคงมีอยู่และเกิดอานิสงสามถึงช่วงต้นทศวรรษ 1990 เมื่อ ไต้หวันมุ่งกระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงต้อนรับการมาเยือนของผู้นำไต้หวัน เมื่อ ค.ศ. 1994

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ในความสัมพันธ์ดังกล่าว ไต้หวันดูจะเป็นฝ่ายเร่งเร้า ที่จะกระชับความสัมพันธ์มากกว่าไทย เหตุผลก็คือ แม้ว่าก่อน ค.ศ. 1971 ประเทศที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันยังคงมีจำนวนมากกว่าจีน แต่ไต้หวันก็สูญเสียพันธมิตรทางการทูตอย่างต่อเนื่องและอยู่อย่างโดดเดี่ยวมากขึ้นเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 จนอาจเรียกได้ว่าเป็นรัฐที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ระหว่างประเทศ (pariah state) ไต้หวันจึงพยายามสร้างความชอบธรรมให้กับการดำรงอยู่ของตนด้วยวิธีการอันหลากหลาย หนึ่งในนั้นก็คือ การแสวงหาความสัมพันธ์ทางการทูต หรืออย่างน้อยก็การรับรองโดยนัย (tacit recognition) จากต่างประเทศ การเร่งเร้าของไต้หวันดูได้จากการเป็นฝ่ายเริ่มยกระดับความสัมพันธ์กับไทยจากอุปทูตเป็นเอกอัครราชทูตเมื่อ ค.ศ. 1956 ด้วยความกังวลว่าไทยจะหันไปรับรองจีน และหลังจากยุติความสัมพันธ์ทางการทูตกันแล้ว ไต้หวันก็พยายามรักษาความสัมพันธ์กับชนชั้นนำและนักการเมืองไทยเอาไว้ซึ่ง ได้ผลจนถึงครั้งแรกของทศวรรษ 1990

อย่างไรก็ตาม มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า แม้ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างไต้หวันกับชนชั้นนำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีข้อดีในแง่ที่ไม่มีขั้นตอนยุ่งยากหรือเป็นทางการ แต่ก็มีความเสี่ยงเพราะขาดความเป็นสถาบัน และขาดสถาบันได้ง่ายเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Chen 2002, 123) ทศนะเช่นนี้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์กับไทย กล่าวคือ นักการเมืองกลุ่มใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1997 ได้เข้ามาแทนที่ชนชั้นนำเดิมที่เติบโตในยุคสงครามเย็นและมีความสัมพันธ์อันดีกับไต้หวัน ประกอบกับการทะยานขึ้นทางเศรษฐกิจของจีน การเป็นประชาธิปไตยของไต้หวัน และความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบที่ตึงเครียด ทำให้รัฐบาลไทยตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 พยายามรักษาระยะห่างจากไต้หวันเพื่อไม่ให้ขัดกับหลักการจีนเดียวของสาธารณรัฐประชาชนจีน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กองการต่างประเทศ สำนักราชเลขาธิการ. 2555. พระราชดำรัสและสุนทรพจน์ตอบในงานพระราชทานเลี้ยงเพื่อเป็นเกียรติในโอกาสที่พระประมุขและประมุขต่างประเทศเสด็จฯ และเดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการในฐานะพระราชอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ระหว่างปี พ.ศ. 2533-2552. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

กองการต่างประเทศ สำนักราชเลขาธิการ. 2556. พระราชดำรัสและสุนทรพจน์ตอบในงานพระราชทานเลี้ยงเพื่อเป็นเกียรติในโอกาสที่พระประมุขและประมุขต่างประเทศเสด็จฯ และเดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการในฐานะพระราชอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ระหว่างปี พ.ศ. 2497-2531. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

กาญจนะ ประภาศวุฒิสาร. 2546. ทหารจีนคณะชาติก็กมินตั๋งตกค้างทางภาคเหนือประเทศไทย. เชียงใหม่: สยามริตตันพริ้นติ้ง.

“คำตอบกระทู้ถามที่ 002 ร. ของ นายวิทยา มะเสนา สมาชิกวุฒิสภา เรื่อง การพิทักษ์ผลประโยชน์ระดับทวีภาคีระหว่างไทยกับไต้หวัน.” 2548. ราชกิจจานุเบกษา 122, 66 ง (18 สิงหาคม 2548): 109-111.

“คำตอบกระทู้ถามที่ 029 ร. ของ นายไสว พรหมณี สมาชิกวุฒิสภา จังหวัดนครราชสีมา เรื่อง กรณีเลื่อนการออกวีซ่าเข้าประเทศไทยของคณะสมาชิกรัฐสภาไต้หวัน.” 2547. ราชกิจจานุเบกษา 121, 72 ก (22 พฤศจิกายน 2547): 22-25.

“#ขามข้นกว่าเลือด แสขแท้กมาแรงในไทยหลังสถานทูตจีนย้า “หลัการเงินเดียว” จากวิวาทะแฟนคลับซีรี่ย์สวย.” 2563. BBC News ไทย, 14 เมษายน 2563, <https://www.bbc.com/thai/thailand-52284297>.

- “ดอน ชี เป็นเอกสิทธิ์ของไต้หวัน ลด-ไม่ลด ฟรีวีซ่าให้คนไทย.” 2561. *มติชนออนไลน์*, 4 กันยายน 2561. https://www.matichon.co.th/politics/news_1116752.
- “แถลงการณ์ของสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำราชอาณาจักรไทย.” 2565. สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย, 3 สิงหาคม 2565, http://th.china-embassy.gov.cn/th/sxw/202208/t20220803_10732601.htm.
- “ท่านทูตหลู่ เจียนพบปะคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ของสมาคมจังหวัดแห่งประเทศไทย.” 2562. สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย, 13 มีนาคม 2562, <http://www.chinaembassy.or.th/th/ztgx/t1645144.htm>.
- “ประเทศคู่ค้าสำคัญของไทย.” 2543. สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, <https://tradereport.moc.go.th/Report/Default.aspx?Report=TradeThCountryTrade>.
- “ประเทศคู่ค้าสำคัญของไทย.” 2563. สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, <https://tradereport.moc.go.th/Report/Default.aspx?Report=TradeThCountryTrade>.
- ปริพนธ์ บัณฑิตยานนท์. 2563. “คำนำ 3 ดร.ชุนยัตเซ็น มหาบุรุษแห่งประวัติศาสตร์.” ใน *เกร็ดชีวิตประวัติ ดร.ชุนยัตเซ็น*, บรรณาธิการโดย วุฒิกร ภัทรากิตติคุณ, แปลโดย ชาญ ธนประกอบ และกนกพร นุ่มทอง, 16-19. กรุงเทพฯ: สมาคมจังหวัดแห่งประเทศไทย.
- ภ. ณ ประมวลมารค (นามปากกา). 2560. *ชีวิตเสี้ยวๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2560.
- ภิศเดช รัชนี้, หม่อมเจ้า. 2531. *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและโครงการหลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- “รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 2/2522 (สมัยสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 7 มิถุนายน พุทธศักราช 2522 ณ ตึกรัฐสภา.” คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ, <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/194501>.

- “รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 2/2523 (วิสามัญ สมัยที่สอง) วันศุกร์ที่ 28 มีนาคม พุทธศักราช 2523 ณ ตึกรัฐสภา.” คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ, <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/194260>.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. 2565. “ไทยกับรัฐบาลกัวหมินต้งที่ได้หวั่น: ลัทธิชาตินิยมจีน และการลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วง ค.ศ. 1949-1957.” *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์* 13(2): 35-56.
- สุภาคร์ จันทวานิช. 2544. *ตลาดแรงงานไทยในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยในปลายทศวรรษที่ 90: รายงานผลลัทธิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สังคม คำมุงคุณ. 2544. “ข้อมูลสาธารณสุขรัฐประชาชนจีน นายเอียน ถึงโอ เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย เข้าเยี่ยมคารวะ นายชวน หลีกภัย ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร.” คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ, <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer/2300/web/viewer.php>.
- हरिन हंसकुल. 2529. *ที่ระลึกในโอกาสอายุครบ 6 รอบ พลอากาศเอก हरिन हंसकुल* ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. 29 สิงหาคม 2529. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ข่าวทหารอากาศ.
- องอาจ เดชอิทธิธรัตน์. 2551. *เบื้องลึกเบื้องหลังความสัมพันธ์ไทย-ไต้หวันภายใต้นโยบายจีนเดียว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัญชัน ทรงพุทธิ. 2566. “ไทยย้ายจุดสนับสนุนนโยบายจีนเดียว ไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน ก.ต่างประเทศไต้หวันประท้วง ชี้ฝืนความจริง.” *Radio Taiwan International*, 21 ตุลาคม 2566, <https://th.rti.org.tw/news/view/id/2007610>.
- “Morning Prayers: บันทึกการต่างประเทศภาคปฏิบัติ.” 2567. ใน *ท้าวไตรเข้ากับอาสา สารสิน: การต่างประเทศภาคปฏิบัติ*, 113-586. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

ภาษาอังกฤษ

- Bunluasak Pussarungsri. 1998. "Taiwanese Investment in Thailand." In *Taiwanese Firms in Southeast Asia: Networking Across Borders*, edited by Tain-Jy Chen, 171-192. Cheltenham: Edward Elgar.
- Branigin, William. 1994. "Diplomacy by Taiwan Upsets China." *Washington Post*, February 19, 1994, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1994/02/19/diplomacy-by-taiwan-upsets-china/af2b5b4b-b1b8-4bee-a25e-ea601a97a546/>.
- Chen Jie. 2002. *Foreign Policy of the New Taiwan: Pragmatic Diplomacy in Southeast Asia*. Cheltenham, Edward Elgar.
- "China lashes at Taiwan's 'vacation diplomacy'." 1994. UPI Archives, February 7, 1994, <https://www.upi.com/Archives/1994/02/07/China-lashes-at-Taiwans-vacation-diplomacy/4724760597200/>.
- Garver, John W. 1997. *The Sino-American Alliance: Nationalist China and American Cold War Strategy in Asia*. Armonk: M. E. Sharpe.
- "Interview of Taiwan President Lee Teng-hui with *Deutsche Welle* radio." 1999. New Taiwan, Ilha Formosa, July 9, 1999, <https://www.taiwandc.org/nws-9926.htm>.
- Lee Teng-hui. 1999. *The Road to Democracy: Taiwan's Pursuit of Identity*. Tokyo: PHP Institute.
- Lo Tien-pin and Jonathan Chin. 2017. "Thai royal family's delegation honor Sung Ching-yun." *Taipei Times*, October 18, 2017, <https://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2017/10/18/2003680572>.
- "President Chien's Speech on Chinese Control System in Thailand." 2002. The Control Yuan, January 14, 2002, https://www.cy.gov.tw/EN/News_Content.aspx?n=252&s=10873.

- Rubinstein, Murray A. 2015. "Political Taiwanization and Pragmatic Diplomacy: The Eras of Chiang Ching-kuo and Lee Teng-hui, 1971-1994." In *Taiwan: A New History*, edited by Murray A. Rubinstein, 436-480. Oxon: Routledge.
- "Thai King Bhumibol Meets with Tang Jiaxuan." 2007. Embassy of the People's Republic of China in Jamaica, February 28, 2007, <http://jm.chineseembassy.org/eng/xw/t301518.htm>.
- "Thai PM signs deals on agricultural produce in south China." 2008. Xinhua News Agency, July 3, 2008, http://www.china.org.cn/international/2008-07/03/content_15924550.htm.
- "Thaksin: Enhancing Sino-Thai Ties, Will of Every Thai Leader." 2001. Xinhua News Agency, August 26, 2001. <http://www.china.org.cn/english/2001/Aug/18145.htm>.
- The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China and the Party Literature Research Center under the Central Committee of the Communist Party of China. 1998. *Mao Zedong on Diplomacy*. Beijing: Foreign Languages Press.

ภาษาจีน

- Chen Hongyu 陳鴻瑜. 2022. Jiemi: Lengzhan Shiqi Taiwan yu Dongnanya zhi Junshi Guanxi 揭密：冷戰時期台灣與東南亞國家之軍事關係 [เผยความลับ: ความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างไต้หวันกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคสงครามเย็น]. Taipei: Xuesheng Shuju.
- Liu Ying 劉瑛. 2012. *Zhonghua Minguo Waijiaoguan Liezhuan* 中華民國外交官列傳 [ชีวประวัติของนักการทูตแห่งสาธารณรัฐจีน] Taipei: Xinrui Wenchuang.
- Qian Fu 錢復. 2021a. *Qian Fu Huiyilu Juanyi* 錢復回憶錄卷一 [บันทึกความทรงจำของเฉียนฟู เล่มที่ 1]. Taipei: Yuanjian Tianxia Wenhua Gufen Youxian Gongsi.

- Qian Fu 錢復. 2021b. *Qian Fu Huiyilu Juansan* 錢復回憶錄卷三 [บันทึกความทรงจำของเฉียนฟู เล่มที่ 3]. Taipei: Yuanjian Tianxia Wenhua Gufen Youxian Gongsi.
- Shen Kegin 沈克勤. 2002. *Shi Tai Ershi Nian* 使泰二十年 [20 ปีแห่งการเป็นทูตในประเทศไทย]. Taipei: Taiwan Xuesheng.
- “Xu Zhiwei Jiaoshou Zishu (Wushisan) Zhu Tai Daibiao-Taiwang Shandi Jihua” 許智偉教授自述 (五十三) 駐泰代表 — 泰王山地計劃 [คำบอกเล่าของศาสตราจารย์สวี่จื้อเหว่ย (ตอนที่ 53) ผู้แทนประจำประเทศไทย-โครงการหลวง]. 2020. Zhuluo Xin Meiti, 2020/09/06, <https://www.twjlnews.com/newslist.php?news-No=3357>.

10

การผจญภัยของจีน: ประเด็น โอกาส และความท้าทาย ในมุมมองของนักวิชาการไทย

เสกสรรค์ อาบันหศิริเกียรติ และสุธาสนี พรสกุลไพศาล

บทนำ

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 2000 ส่งผลต่อความสำคัญทางยุทธศาสตร์ อำนาจ และอิทธิพลที่จีนมีต่อโลก เจิ้งปี้เจียน (Zheng Bijian) รองผู้อำนวยการโรงเรียนศูนย์กลางของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเสนอแนวคิด “การผงาดอย่างสันติ” (Peaceful Rise) ในการประชุมโบ้อ่าวแห่งเอเชีย (Boao Forum for Asia) ในปลาย ค.ศ. 2003 ต่อมาใน ค.ศ. 2005 เขาเผยแพร่แนวคิดนี้ผ่านบทความในนิตยสาร *Foreign Affairs* โดยกล่าวถึงเป้าหมายและความตั้งใจในระยะยาวของจีนที่จะเป็นมหาอำนาจในยุคสมัยใหม่ด้วยวิถีทางที่สันติ มีความรับผิดชอบ ไม่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและสันติภาพของโลก และสนับสนุนให้ประเทศต่างๆ “ผงาดไปด้วยกัน” ผ่านความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ในปีเดียวกันคณะมนตรีของจีนได้เผยแพร่เอกสารยุทธศาสตร์ที่ชื่อว่า “การพัฒนาอย่างสันติ” (Peaceful Development) เพื่อย้ำว่า การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของจีน และสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่สันติเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม จีนในยุคของสีจิ้นผิง (Xi Jinping) ตั้งแต่ ค.ศ. 2012 มีความมั่นใจและทำที่ยืนกราน (assertive) ในการแสดงแนวคิดและแนวทางของจีนสู่โลกมากขึ้น สุนทรพจน์ของเขาเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายนของปีนั้น

กล่าวถึงแนวคิด “ความฝันของจีน” (China Dream) ที่มุ่งสร้างสังคมอยู่ดีกินดีพอประมาณภายใน ค.ศ. 2021 ซึ่งตรงกับโอกาสครบรอบ 100 ปีของการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีน รวมทั้งมุ่งเป็นประเทศสังคมนิยมสมัยใหม่ที่เข้มแข็ง เป็นประชาธิปไตย มีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน ค.ศ. 2049 ซึ่งตรงกับโอกาสครบรอบ 100 ปีของการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน สุนทรพจน์ของสีเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 2013 ยังคงกล่าวถึงการพัฒนอย่างสันติ และในการประชุมว่าด้วยกิจการระหว่างประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายนของปีถัดมา เขากล่าวถึงแนวทางด้านการต่างประเทศในเชิงรุก มีสมดุล และอาจต้องแสดงท่าทียืนกรานหากจำเป็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของจีนในโลก ซึ่งสื่อรายงานว่าจีนเป็นมหาอำนาจแล้วและควรแสดงออกอย่างมหาอำนาจ (Anuson 2015, 14-15)

แม้ในไทยจะมีงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับจีนทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วรรณกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจำนวนมาก แต่งานที่ศึกษาความรู้ต่อการผงาดของจีนจากมุมมองของไทยยังมีอยู่จำกัด งานที่มีอยู่ในภาษาอังกฤษเป็นการศึกษามุมมองและความรู้ต่อจีนซึ่งอาจรวมถึงประเด็นเกี่ยวกับการผงาดของจีนจากมุมมองของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเชิงสถิติ โดยมีไทยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เช่น งานของ Chu, Kang and Huang (2014) ที่วิเคราะห์ชุดข้อมูลของ Asian Barometer Survey โดยมีข้อสรุปว่า 13 ประเทศ/ดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกส่วนใหญ่รับรู้เกี่ยวกับจีนในเชิงบวก ยกเว้นญี่ปุ่นและมองโกเลีย นอกจากนี้ ยังมีงานสำรวจความคิดเห็นที่เป็นภาษาอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีผลสำรวจ อาทิ “State of Southeast Asia Survey” จัดทำโดย ASEAN Studies Centre, ISEAS-Yusof Ishak Institute สิงคโปร์ ที่เริ่มดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ค.ศ. 2019 “ASEAN-China Survey” จัดทำโดย Foreign Policy Community of Indonesia (FPCI) อินโดนีเซียใน ค.ศ. 2021-2022 และ “ASEAN Peoples’ Perception Survey 2024” จัดทำโดย FPCI ร่วมกับ Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA)

ตัวอย่างผู้ที่ศึกษาความรับรู้ของไทยต่อการผงาดของจีนในเชิงคุณภาพ ที่สอดคล้องกับประเด็นของผู้เขียน คือ นรุตม์ เจริญศรี (Narut 2024) ซึ่งศึกษา มุมมองของเอกสารและเว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมของ ไทยต่อการผงาดของจีนใน 4 ประเด็น ได้แก่ สิ่งแวดล้อม การพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐาน เศรษฐกิจ และการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา โดยมีข้อเสนอหลักคือ หน่วยงานภาครัฐไทยมองการผงาดของจีนและปฏิสัมพันธ์ กับจีนเป็นโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นทางเลือกในการถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐอเมริกา ในขณะที่ภาคประชาสังคมมอง การผงาดของจีนเป็นปัญหา โดยเฉพาะผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจาก โครงการพัฒนาต่างๆ ของจีนในไทยและภูมิภาค

บทความนี้ต่อยอดงานศึกษาของนรุตม์โดยวิเคราะห์มุมมองของนัก วิชาการไทยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ต่อแนวคิดและแนวทางการ พัฒนาของจีนในยุคสีจิ้นผิง ที่นำเสนอผ่านหนังสือ รายงานวิจัยของสถาบัน คลังสมอง และบทความในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อตอบคำถามว่า นักวิชาการไทยมองการผงาดของจีนผ่านแนวคิดและแนวทางการพัฒนาของ จีนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยอย่างไร ข้อเสนอหลักของบทความนี้คือ นักวิชาการไทยมองการผงาดของจีนอย่างสมดุล เห็นทั้งโอกาสและความท้าทาย ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทย บทความส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์การแสดง ความมั่นใจและทำที่ยืนกรานของจีนและปัจจัยที่สนับสนุน ส่วนที่สองเป็นการ วิเคราะห์มุมมองของนักวิชาการไทยต่อการผงาดของจีน และส่วนสุดท้าย เป็นการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะทั้งในด้านการพัฒนาองค์ความรู้และข้อคิด สำหรับผู้ปฏิบัติในภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

จับมองจีน

นับตั้งแต่การปฏิรูปและเปิดประเทศของเติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) เมื่อ ค.ศ. 1978 เศรษฐกิจจีนเติบโตอย่างค่อนข้างต่อเนื่อง โดยเฉพาะใน ทศวรรษ 2000 ที่จีนกลายเป็นเศรษฐกิจที่ใหญ่อันดับ 2 ของโลกรองจาก

สหรัฐอเมริกา อำนาจทางเศรษฐกิจทำให้ผู้นำจีนมีฐานที่มั่นคงในการดำเนินนโยบาย การพัฒนาของจีนไม่เพียงแต่สร้างความมั่งคั่งมหาศาลภายในประเทศ แต่ยังทำให้จีนมีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจโลกมากขึ้น การผงาดและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนจึงเป็นตัวกำหนดและรากฐานความมั่นใจของผู้นำจีนทั้งในประเทศและบนเวทีโลก

1. ที่มาของการแสดงความมั่นใจของผู้นำจีน

การเติบโตทางเศรษฐกิจและการยกระดับศักยภาพโดยรวมของประเทศ
ภายใต้การนำของสีจิ้นผิง จีนได้ตั้งเป้าหมายที่จะบรรลุ “ความฝันของจีน” โดยเน้นว่าจีนต้องเป็นสังคมกินดีอยู่ดีถ้วนหน้าแบบเสร็จสมบูรณ์ (全面小康) และมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น (Wang 2021) พร้อมทั้งเสริมสร้างการปฏิรูปตลาดภายในและการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ความมั่นใจทางเศรษฐกิจนี้สะท้อนให้เห็นในการเพิ่มพูนอำนาจการแสดงความคิดเห็นของจีนในโครงสร้างเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) การสนับสนุนโลกาภิวัตน์ และการค้าโลกที่มีอิทธิพลมากขึ้น ทั้งนี้ผู้นำจีนยังรู้สึกดีด้วยว่า หลังจาก 40 ปีของการปฏิรูปและเปิดประเทศ ฐานเศรษฐกิจและความสามารถทางอำนาจรวมของจีนแข็งแกร่งพอที่จะทำให้จีนยืนหยัดในแนวทางที่เข้มแข็งและมีบทบาทมากขึ้นในกิจการโลก โดยเฉพาะในด้านการค้า การเงิน และเทคโนโลยี อาจกล่าวได้ว่า การผงาดและความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจของจีนคือรากฐานที่สำคัญของผู้นำจีน แม้หลายครั้งผู้นำจะเน้นย้ำว่าการผงาดของจีนเป็นไปอย่างสันติ และรัฐบาลจีนจะถ่อมตนว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนาก็ตาม

ความมั่นคงทางการเมืองและความสามัคคีภายในพรรค

ระบบการเมืองของจีนแตกต่างจากระบบเสรีประชาธิปไตยของตะวันตก ตำแหน่งผู้นำของพรรคและกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองที่รวมศูนย์ทำให้ผู้นำจีนมีความมั่นคงในการบริหารจัดการอย่างมาก สีจิ้นผิงเสริมสร้างฐาน

อำนาจภายในพรรคผ่านการรณรงค์ต่อต้านการคอร์รัปชันหลายครั้งเพื่อสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในพรรค ซึ่งทำให้การดำเนินนโยบายและการปฏิรูปได้รับการสนับสนุนทางการเมืองที่มั่นคง แม้ภายในพรรคจะแบ่งเป็นหลายกลุ่มและมีผู้วิจารณ์การปราบคอร์รัปชันจะว่าเป็นการเชือดไก่ให้ลิงดู แต่ท้ายที่สุดแล้วความเป็นเอกภาพภายในพรรคก็ยังคงอยู่ นโยบาย “การบริหารพรรคอย่างเข้มงวดในทุกมิติ” (全面从严治党) ของสีไม่เพียงแต่เสริมสร้างระเบียบวินัยภายในพรรค แต่ยังช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อพรรคและรัฐบาลในระดับหนึ่งผ่านการต่อสู้กับการคอร์รัปชัน สืบทอดโครงสร้างผลประโยชน์เดิมและเสริมสร้างการควบคุมของพรรคในการบริหารประเทศ (Zhu 2024) นอกจากนี้ การพัฒนาระบบการปกครองและความสามารถในการบริหารจัดการยังทำให้จีนดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อเผชิญความท้าทายจากภายในและภายนอก ความมั่นคงทางการเมืองนี้ทำให้ผู้นำจีนมีฐานที่มั่นคงในการดำเนินงาน รัฐบาลจีนสามารถแสดงจุดยืนและดำเนินกลยุทธ์ในเวทีนานาชาติได้อย่างมั่นใจมากขึ้น

อำนาจทางการเมืองและความมั่นใจในกองทัพ

สีจิ้นผิงแสดงความมั่นใจอย่างแข็งแกร่งในด้านการพัฒนาและความทันสมัยทางทหารของจีน ความทันสมัยของกองทัพ ซึ่งรวมถึงความก้าวหน้าในเทคโนโลยีอวกาศ ระบบป้องกันขีปนาวุธ การสร้างกองทัพเรือ และด้านอื่นๆ ทำให้จีนสามารถแข่งขันทางทหารกับมหาอำนาจอื่นๆ โดยเฉพาะในพื้นที่อันไกลอย่างทะเลจีนใต้และช่องแคบไต้หวัน ยุทธศาสตร์และกำลังทหารของจีนสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงทางทหารของผู้นำ สีจิ้นผิงผลักดันการปฏิรูปกองทัพหลายด้านและดำเนินกลยุทธ์ “ความฝันแห่งกองทัพที่แข็งแกร่ง” (强军梦) โดยมุ่งสร้างกองทัพที่ “ฟังคำสั่งจากพรรค สามารถต่อสู้และชนะได้ และมีคุณธรรมในการปฏิบัติ” (听党指挥、能打胜仗、作风优良) (Cao 2013) การสร้างกองทัพที่ทันสมัยเช่นนี้ทำให้จีนไม่เพียงแต่มีความมั่นใจมากขึ้นในการรับมือกับภัยคุกคามภายนอก แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นที่แข็งแกร่งในด้านกลยุทธ์ความมั่นคงแห่งชาติด้วย

การเสริมสร้างสถานะระหว่างประเทศและการทูตเชิงรุก

เมื่ออำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น สี่จีนจึงผลักดันยุทธศาสตร์ “การทูตมหาอำนาจ” (大国外交) ซึ่งช่วยเสริมสร้างอำนาจในการแสดงความคิดเห็นของจีนในกิจการระหว่างประเทศ ทางการเงินได้เสนอข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง เพื่อส่งเสริมการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั่วโลก ซึ่งช่วยเพิ่มอิทธิพลทางยุทธศาสตร์ของจีนในเศรษฐกิจโลก สี่ไม่เพียงแต่เสริมสร้างความร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น แต่ยังได้เสริมสร้างอิทธิพลของจีนในเวทีระหว่างประเทศผ่านการมีส่วนร่วมในกลไกพหุภาคีระดับโลก เช่น สหประชาชาติ องค์การการค้าโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังก่อตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางการแข่งขันของจีนในระบบการเงินระหว่างประเทศ ทั้งนี้ผู้นำจีนเข้าใจดีว่าพลังทางเศรษฐกิจ การทูต และวัฒนธรรมของประเทศจะช่วยให้จีนมีความร่วมมือและอำนาจในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้นในหลากหลายด้าน จีนจึงแสดงความมั่นใจที่แข็งแกร่งขึ้นในกิจการระหว่างประเทศและเลือกใช้กลยุทธ์การทูตเชิงรุกมากยิ่งขึ้น

2. ความมั่นใจและท่าทียืนกรานของผู้นำกับการผาดทวงเงิน

หลังจากสี่จีนผงขึ้นสู่อำนาจ ภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งคู่กันของผู้นำจีนสะท้อนผ่านการเผยโฉมต่อหน้าสื่อ ทศนคติต่อสื่อของเขาแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเมืองและอุดมการณ์ที่เข้มข้นขึ้น โดยส่งเสริมการเสริมสร้างความเชื่อมั่นของพรรค และการเสริมศักยภาพในการชี้นำความเห็นของสาธารณะ เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของจีนทั้งในและต่างประเทศ ขณะเดียวกันก็เพิ่มการควบคุมเนื้อหาของสื่อ โดยเฉพาะรายงานข่าว ความคิดเห็นในโลกออนไลน์ และการกำกับดูแลสื่อใหม่ๆ นโยบายสื่อของสี่สะท้อนการให้ความสำคัญต่อการควบคุมข้อมูล ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้แน่ใจว่าการไหลเวียนของข้อมูลและความคิดเห็นจะช่วยรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศ ความเป็น

ปีกแผ่นทางสังคม และตำแหน่งแกนกลางของพรรคในการปกครองประเทศ นโยบายนี้เสริมสร้างการควบคุมอุดมการณ์ของพรรคอย่างเด่นชัด แต่ก็เผชิญกับการวิจารณ์จากภายนอกเกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและความหลากหลายของข้อมูล สี่เน้นย้ำเรื่องการ “เล่าเรื่องจีนให้ดี” (讲好中国故事) และส่งเสริมให้สื่อจีนมีบทบาทในการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกในกระแสความคิดเห็นระดับนานาชาติ (Ji 2023) ในด้านการสื่อสารระหว่างประเทศ เขาเสนอแผนกลยุทธ์ในการสร้างความสามารถในการสื่อสารระหว่างประเทศ โดยกระตุ้นให้สื่อจีนเสริมสร้างอิทธิพลของตนเอง เพื่อถ่ายทอดเสียงของจีนไปยังโลกภายนอก โดยเฉพาะในบริบทของโลกาภิวัตน์ การสร้างภาพลักษณ์เชิงบวก และการตอบสนองต่อคำวิจารณ์และความเข้าใจผิดจากสื่อต่างชาติ

ทัศนคติต่อสื่อต่างประเทศของสี่จิ้นผิงสะท้อนจุดยืนที่มีในด้านกลยุทธ์การต่างประเทศและการจัดการอุดมการณ์ภายในประเทศ ตั้งแต่ขึ้นสู่อำนาจ สี่ได้เพิ่มการวิจารณ์และการป้องกันต่อสื่อต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านนโยบายต่างประเทศ การเผยแพร่วัฒนธรรม และความมั่นคงปลอดภัยทางข้อมูล เขามองว่าจีนต้องรับมือกับการรายงานเชิงลบของสื่อต่างประเทศ การแทรกแซงทางการเมือง และการโจมตีในเชิงอุดมการณ์ต่อจีน การวิเคราะห์การส่งออกของสี่จิ้นผิงต่อสื่อต่างประเทศสามารถพิจารณาได้จากหลายแง่มุม ดังนี้

การวิจารณ์ความลำเอียงและมาตรฐานสองมาตรฐานของสื่อต่างประเทศ

สี่จิ้นผิงวิจารณ์สื่อต่างประเทศหลายครั้งเกี่ยวกับการรายงานที่มีความลำเอียง โดยเฉพาะในเรื่องของระบบการเมืองของจีน การพัฒนาสังคม และปัญหาความเป็นอยู่ของประชาชน เขามองว่าสื่อต่างประเทศมักจะกล่าวหาจีนอย่างไม่เป็นธรรม ใช้มาตรฐานสองมาตรฐานในการประเมินสถานการณ์ภายในและการต่างประเทศของจีน เช่น สิทธิมนุษยชน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการจำกัดการนำเสนอข่าว สี่มองว่าการวิจารณ์เหล่านี้มักขาดความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและภูมิหลังการพัฒนาของจีน และเป็นการวิจารณ์ที่มีพื้นฐานจากอคติและความเข้าใจผิดอันเป็นผลจากค่านิยมของตะวันตก ทัศนคติของสี่

สะท้อนความสงสัยที่มีต่อสื่อต่างประเทศ โดยเฉพาะในกรณีที่การวิจารณ์ของสื่อเหล่านี้อาจเข้าข่ายเป็น “การเผชิญหน้าทางอุดมการณ์” เช่น ในกรณีที่สื่อต่างประเทศโดยเฉพาะสื่อตะวันตกรายงานเกี่ยวกับการปฏิรูปภายในประเทศระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนปัญหาทิเบตและซินเจียง ซึ่งมักนำเสนอว่าจีนมีปัญหาทางการเมืองและสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรง รัฐบาลจีนมักวิจารณ์รายงานเหล่านี้ว่าไม่เป็นธรรม ไม่ยุติธรรม หรือแม้กระทั่งเป็นการโจมตีทางการเมือง ผู้นำจีนไม่ต้องการให้ประเทศอื่นแทรกแซงกิจการภายในของตน เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน

การเสริมสร้างความสามารถในการสื่อสารระหว่างประเทศของสื่อจีน

สีจิ้นผิงเน้นย้ำว่า จีนต้องเสริมสร้างการต่อสู้ในเชิงความคิดกับสื่อต่างประเทศ และเพิ่มพลังในการแสดงความคิดเห็นและอิทธิพลในด้านการสื่อสารระหว่างประเทศ โดยการเสริมสร้างระดับความเป็นสากลของสื่อจีนและเผยแพร่เสียงของจีนอย่างแน่วแน่ เพื่อได้ตอบกับความเข้าใจผิดและการวิจารณ์ของสื่อต่างประเทศ รัฐบาลสนับสนุนสื่ออย่างสำนักข่าวซินหัว (Xinhua) สถานีโทรทัศน์กลางแห่งประเทศจีน (CCTV) และสถานีโทรทัศน์ China Global Television Network (CGTN) ในการขยายอิทธิพลในระดับนานาชาติ ตลอดจนส่งเสริมการเผยแพร่วัฒนธรรมและค่านิยมของจีนไปทั่วโลก สียังสนับสนุนให้จีนเป็นฝ่ายเริ่มต้นในสงครามความคิดเห็นระดับนานาชาติ ไม่เพียงแต่ผ่านสื่อแบบดั้งเดิม แต่ยังต้องใช้สื่อสังคมออนไลน์ การสื่อสารดิจิทัล และรูปแบบใหม่ๆ ในการสร้างสภาพแวดล้อมความคิดเห็นระหว่างประเทศที่เอื้อต่อจีนมากขึ้น ในบริบทนี้ รัฐบาลมักมองการรายงานข่าวของสื่อต่างประเทศว่าเป็นการทำลายสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของจีน และจีนพยายามใช้การเผยแพร่ข้อมูล การส่งออกวัฒนธรรม และเครื่องมืออื่นๆ เพื่อการแสดงความคิดเห็นในระดับโลก

การป้องกันการแทรกซึมทางอุดมการณ์ของสื่อต่างประเทศ

สีจิ้นผิงมองว่าสื่อต่างประเทศจำนวนหนึ่งไม่เพียงแค่รายงานข่าว แต่ยังมียุทธศาสตร์การแทรกซึมทางอุดมการณ์ในระดับหนึ่ง สื่อของประเทศตะวันตกมีเจตนา

ทางการเมืองที่ชัดเจน โดยเฉพาะการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย เสรีภาพ และสิทธิมนุษยชนซึ่งมุงจะมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนจีน และแม้กระทั่งแทรกแซงกิจการภายในของจีน เขาเน้นย้ำหลายครั้งว่า จีนต้องป้องกันการแทรกซึมของค่านิยมตะวันตก โดยเฉพาะในด้านการรายงานข่าว ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และการเผยแพร่ข้อมูลทางออนไลน์ ซึ่งอิทธิพลจากสื่อของตะวันตกอาจแพร่กระจายเข้าสู่สังคมจีนผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อรับมือกับการแทรกซึมดังกล่าว สีเรียกร้องให้จีนเสริมการควบคุมพื้นที่ไซเบอร์และการบริหารจัดการเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างเข้มงวด เพื่อไม่ให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากตะวันตกมีอิทธิพลต่อมติมหาชนและค่านิยมของจีนได้ง่ายๆ ทางการเงินไม่เพียงแต่ตรวจสอบการรายงานของสื่อต่างประเทศในจีน แต่ยังใช้การส่งออกวัฒนธรรมและการเผยแพร่ความคิดเห็นเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการต่อต้านมุมมองหรือความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกับรัฐบาลจีนของสื่อต่างประเทศ

การเพิ่มการควบคุมและจำกัดสื่อต่างประเทศ

รัฐบาลจีนเพิ่มความเข้มงวดในการตรวจสอบและจำกัดการรายงานข่าวของสื่อต่างประเทศในจีน โดยเฉพาะสื่อตะวันตกซึ่งมักมีข้อจำกัดในการทำงานเมื่อรายงานปัญหาทางการเมือง สังคม หรือเหตุการณ์ที่มีความอ่อนไหวในจีน มีการขับนักข่าวต่างชาติที่รายงานข่าวในประเทศที่ละเอียดอ่อนออกจากประเทศหรือจำกัดการสัมภาษณ์ เช่น ใน ค.ศ. 2018 รัฐบาลจีนวิจารณ์หนังสือพิมพ์ *The Wall Street Journal* ในกรณีที่ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับสถานการณ์การเมืองในจีน โดยรัฐบาลจีนเรียกร้องให้ผู้สื่อข่าวขอโทษ และสั่งระงับกิจกรรมของหนังสือพิมพ์นั้นในจีน (Ministry of Foreign Affairs 2020) เหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งและแสดงให้เห็นถึงการควบคุมและการจำกัดการนำเสนอข่าวของสื่อต่างประเทศอย่างเข้มงวด

การตอบโต้การวิจารณ์และการโจมตีจากสื่อต่างประเทศ

รัฐบาลจีนในยุคสีจิ้นผิงมักใช้กลยุทธ์ตอบโต้ที่เข้มแข็งจุดเน้นเมื่อเผชิญกับการวิจารณ์ของสื่อต่างประเทศ รัฐบาลจีนจะใช้ช่องทางต่างๆ ตอบโต้ข้อกล่าวหา

จากสื่อต่างประเทศ และบางครั้งก็ปฏิเสธการรายงานที่ไม่เป็นความจริงอย่างเปิดเผย เช่น เมื่อสื่อต่างประเทศวิจารณ์ปัญหาสิทธิมนุษยชนในฮ่องกงและจีนเจียง รัฐบาลตอบโต้ทันทีผ่านสื่อประชาสัมพันธ์และสื่อสังคมออนไลน์ โดยอ้างว่าการรายงานของสื่อต่างประเทศเกี่ยวกับจีนไม่ยุติธรรม มีอคติทางการเมือง และบางครั้งยังแทรกแซงกิจการภายในของจีน ในการตอบโต้เหล่านี้ รัฐบาลจีนมักเน้นย้ำถึงจุดยืนและนโยบายของตนเอง โดยชี้ว่าจีนมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเส้นทางการพัฒนาที่เป็นเอกลักษณ์และไม่จำเป็นต้องให้ประเทศตะวันตกมาคอยแนะนำหรือแทรกแซง

การเสริมสร้าง “สงครามความคิดเห็น” และการตอบโต้ทางวัฒนธรรม

แนวคิด “สงครามความคิดเห็น” (舆论战) ของสีจิ้นผิงเสนอว่า สื่อตะวันตกเป็นเครื่องมือวิจารณ์ระบบของจีน ซึ่งจีนต้องรับมือด้วยการเสริมสร้างความสามารถในการเผยแพร่ความคิดเห็นระหว่างประเทศและอำนาจโน้มน้าวทางวัฒนธรรม สีเน้นย้ำว่าต้องเสริมการจัดการด้านวัฒนธรรมเพื่อป้องกันไม่ให้ค่านิยมตะวันตกแพร่กระจายเข้าสู่จีน โดยอาศัยหลายช่องทาง อาทิ ภาพยนตร์ หนังสือ สื่อมวลชน พร้อมทั้งสนับสนุนให้วัฒนธรรมจีนมีบทบาทโดดเด่นในเวทีระดับนานาชาติ รวมถึงสร้าง “การตอบโต้ทางวัฒนธรรม” อย่างมีประสิทธิภาพ (Zhong guo ji xie wang 2020) รัฐบาลจีนเพิ่มการลงทุนในกิจกรรมประชาสัมพันธ์ต่างประเทศทั่วโลก รวมถึงการสนับสนุนการเผยแพร่ผลงานภาพยนตร์และโทรทัศน์จีนในต่างประเทศ การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับนักวิชาการและสื่อของต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมข้อมูลเชิงบวกเกี่ยวกับจีนและสร้างภาพลักษณ์ของประเทศจีนในระดับโลก

ในทางกลับกัน แม้สีจิ้นผิงจะเน้นย้ำการสร้างภาพลักษณ์อันดีในฐานะที่ผู้ใหญ่ดีเพียงใด แต่การตอบโต้ของสีมักแสดงออกในลักษณะของคำพูดการไม่จับมือ หรือการไม่เข้าร่วมประชุม นอกจากสีแล้ว ผู้นำจีนคนอื่นๆ ก็แสดงท่าทีที่เข้มแข็งคัดค้านต่อหน้าสื่อต่างชาติอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งสะท้อนว่าการผงาดขึ้นมาของจีนนั้นเป็นฐานแห่งความมั่นใจเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งของจีนใน

เวทีโลก แต่ผู้นำจีนเองก็ตระหนักดีว่าท่าทีที่เข้มแข็งดุคั้นนั้นแม้จะเป็นไปเพื่อแสดงจุดยืนของตน แต่ก็สร้างภาพลักษณ์ทางลบไปด้วย ในระยะหลังหลัง ผู้นำจีนจึงปรับยุทธศาสตร์และท่าทีของตนเพื่อสร้างภาพลักษณ์อันดีในฐานะประเทศมหาอำนาจผู้มองการณ์ไกลและใจกว้าง

จากความเข้มแข็งแบบดุคั้นสู่ความเข้มแข็งแบบนุ่มนวล

นับตั้งแต่สี่จีนผิงขึ้นสู่ตำแหน่งเมื่อ ค.ศ. 2012 จีนต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ซับซ้อนทั้งภายในและต่างประเทศ เขาเลือกใช้กลยุทธ์การทูตและสื่อที่ค่อนข้างเข้มแข็งดุคั้นในช่วงแรกเพื่อเน้นย้ำว่าจีนต้องปกป้องผลประโยชน์ของประเทศและรักษาภาพลักษณ์ของพรรค โดยมองว่าสื่อต่างประเทศเป็นพลังหลักที่พยายาม “กีดกันทางการเมือง” และ “โจมตีทางอุดมการณ์” ต่อจีน ผู้นำจีนจึงใช้จุดยืนที่ค่อนข้างเข้มแข็งดุคั้นในการเผยแพร่ข้อมูลออกสู่ภายนอก โดยเน้นย้ำว่าจีนจะยืนหยัดในเส้นทางสังคมนิยมที่มีลักษณะเฉพาะของจีน และไม่ยอมให้ประเทศตะวันตกเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของจีน โดยเฉพาะในประเด็นสิทธิมนุษยชน ฮองกง จีนเจียง และได้หวนการวิจารณ์จากสื่อต่างประเทศมักจะได้รับการโต้ตอบอย่างรุนแรงจากรัฐบาลจีน

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปีหลังๆ ทิศนคติของสี่จีนผิงและผู้นำจีนคนอื่นๆ ต่อสื่อต่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่นุ่มนวลมากขึ้น โดยเฉพาะหลัง ค.ศ. 2017 สี่กล่าวถึงการเสริมสร้าง “อำนาจโน้มนำทางวัฒนธรรม” ของจีนในหลายโอกาส ซึ่งหมายความว่าจีนไม่เพียงแต่ต้องการมี “อำนาจในการแสดงความคิดเห็น” ในเวทีสื่อและการทูตทุกระดับโลก แต่ยังต้องเสริมสร้างความดึงดูดในด้านวัฒนธรรมด้วย (Shi 2024) การปรับกลยุทธ์นี้ทำให้จีนไม่เพียงแต่ตอบโต้กับการวิจารณ์จากต่างประเทศ แต่ยังพยายามใช้การเผยแพร่วัฒนธรรมและการแข่งขันประชันการแข่งของจีนเพื่อแสดงจุดยืนและคุณค่าของจีน ในช่วงหลังมานี้จีนลงทุนมากขึ้นในการทูตสาธารณะและการแลกเปลี่ยนสื่อกับประเทศตะวันตก โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของจีน เพื่อเพิ่มอำนาจในการแสดงความคิดเห็น สื่อของรัฐบาลจีนขยายอิทธิพลในระดับโลกมากขึ้น โดยเฉพาะในตลาดภาษาอังกฤษและภาษาตะวันตก

อื่นๆ ผู้นำจีนให้ความสำคัญต่อการใช้ช่องทางเหล่านี้ได้ตอบกับความคิดเห็นของตะวันตก มากกว่าการปิดกั้นหรือการเผชิญหน้าโดยตรง

รัฐบาลจีนมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในประเด็นสำคัญระดับโลกมากขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สุขภาพโลก การค้าโลก เป็นต้น สีจิ้นผิงพยายามฉายภาพลักษณ์ของจีนในฐานะประเทศใหญ่ที่รับผิดชอบต่อโลก ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งกับสื่อต่างประเทศได้ระดับหนึ่ง นอกจากนี้ ความผันผวนของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาทำให้ทัศนคติของสื่อต่อสื่อต่างประเทศมีการปรับเปลี่ยนบางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามการค้าและการแข่งขันทางยุทธศาสตร์อื่นๆ แม้จีนยังคงยึดมั่นในการปกป้องผลประโยชน์สำคัญของชาติ แต่ก็เริ่มตอบสนองต่อการรายงานข่าวเชิงลบของสื่อต่างประเทศผ่านช่องทางการทูตที่โปร่งใสและเปิดเผยมากขึ้น ขณะเดียวกัน จีนยังใช้ช่องทางสื่ออื่นๆ ในการอธิบายและชี้แจงจุดยืนของจีนต่อสังคมระหว่างประเทศ เพื่อหวังว่าจะได้รับความเข้าใจและการสนับสนุนมากขึ้น

อาจสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงมุมมองของสีจิ้นผิงและผู้นำจีนต่อสื่อต่างประเทศสะท้อนถึงความเป็นผู้ใหญ่และความยืดหยุ่นของนโยบายการทูตและกลยุทธ์สื่อของจีน รัฐบาลของเขาแม้จะยังคงยึดมั่นในการปกป้องผลประโยชน์สำคัญของจีน แต่ก็ตระหนักว่าการแลกเปลี่ยนสื่อและข้อมูลเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มีการเสริมสร้างอำนาจโน้มนำทางวัฒนธรรม การขยายอำนาจในการแสดงความคิดเห็นระหว่างประเทศ และการเพิ่มความโปร่งใสในการสื่อสารกับต่างประเทศ รัฐบาลจีนได้เลือกใช้ท่าทีที่นุ่มนวลและมีกลยุทธ์มากขึ้น พยายามหาจุดสมดุลระหว่างการร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ในกรณีที่สื่อต่างชาติวิจารณ์ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในระดับนานาชาติ แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงระหว่างจีนกับสื่อต่างประเทศและสังคมระหว่างประเทศอีกด้วย

ภาพที่ 10.1

โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ของศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หนึ่งในหน่วยงานสำคัญที่ถ่ายทอดทัศนะ
ของนักวิชาการไทยที่มีต่อจีน

ที่มา: facebook fanpage ของศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
<https://www.facebook.com/ChineseStudiesCenterChula>

ไทยมองจีน

ผู้กำหนดนโยบายของไทยมองการผงาดของจีนในเชิงบวกและมีพลวัต ด้วยเห็นว่าปฏิสัมพันธ์กับจีนเป็นทั้งพื้นฐานผลประโยชน์แห่งชาติและโอกาสของไทย (Anuson 2015; Narut 2024) ในส่วนของนักวิชาการไทย มุมมองหรือความรู้ต่อการผงาดของจีนอาจพิจารณาได้เป็น 3 เรื่อง ได้แก่ มุมมองต่อสถานะและอำนาจของจีน มุมมองต่อปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับไทยและอาเซียน และมุมมองต่อการรักษาสภาพประโยชน์ของจีนผ่านกรอบความร่วมมือต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคของเอเชีย

1. มุมมองต่อสถานะและอำนาจของจีน

ในภาพรวม นักวิชาการไทยตระหนักถึงสถานะและอำนาจของจีนในฐานะมหาอำนาจที่มีทั้งอำนาจบังคับ (hard power) ซึ่งมาจากกำลังอำนาจทางการทหารและเศรษฐกิจ และอำนาจโน้มนำ (soft power) ซึ่งมาจากการมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ในด้านการต่างประเทศ เสน่ห์ในด้านวัฒนธรรม และประสบการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถเป็นกรณีศึกษาสำหรับการพัฒนาประเทศของไทย ยก สันตสมบัติ (2566, 65) กล่าวถึงอำนาจของจีนอย่างน่าสนใจว่า “ไม่เป็นที่ต้องสงสัยอีกต่อไปว่าจีนได้ขึ้นสู่สถานะมหาอำนาจของโลกอย่างเต็มภาคภูมิ แต่จีนประสบความสำเร็จเพียงใดในการใช้ ‘อำนาจ’ (ทรัพยากรและแสนยานุภาพทางการทหาร) และ ‘อิทธิพล’ เพื่อบรรลุเป้าหมายของตน”

ในด้านการทหาร จุลชีพ ชินวรรณ (2560) กล่าวถึงการปฏิรูปโครงสร้างกองทัพของจีนใน ค.ศ. 2016 ที่เน้นการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ได้แก่ การปรับโครงสร้างและขนาดของกำลังพล การปรับโครงสร้างและองค์กรบัญชาการในระดับหน่วยรบ การปรับแนวทางการศึกษาทางทหารในระดับต่างๆ และการปรับขีดความสามารถด้านการรบให้ทันสมัยมากขึ้นโดยการจัดกำลังผสมรูปแบบใหม่ โดยเพิ่มขีดความสามารถทางทหารในประเด็นความมั่นคงร่วมสมัยอื่นๆ

อาทิ ไฮเบอร์และอวกาศ การปฏิรูปโครงสร้างกองทัพนี้ในด้านหนึ่งเป็นการเสริมสร้างเสถียรภาพภายในประเทศ โดยกำหนดให้คณะกรรมการกลางการทหารแห่งรัฐมีสี่จีนผิงเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถเพื่อรับมือภัยคุกคามและตอบสนองเป้าหมายด้านความมั่นคง 3 ประการ ได้แก่ (1) การขยายอำนาจควบคุมไปทั่ว “ทะเลใกล้” อันประกอบด้วยช่องแคบไต้หวัน ทะเลจีนตะวันออก และทะเลจีนใต้ (2) การปกป้องและขยายอำนาจอิทธิพลของจีนเหนือพื้นที่พิพาท และ (3) การส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการบูรณาการทางเศรษฐกิจที่มีจีนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลของจีน โดยตั้งข้อสังเกตอย่างน่าสนใจเกี่ยวกับการแสดงอำนาจของจีนในทางการทหารว่า

จีนน่าจะใช้กำลังทหารเพียงเพื่อสนับสนุนเป้าหมายด้านการต่างประเทศด้วย “การสาธิตอำนาจ” (Power Demonstration) มากกว่าการปฏิบัติการใช้กำลัง (Arms Operation) ในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ การใช้กำลังทางทหารของจีนจะเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการหรือทางอ้อม มากกว่าทางตรง และถ้าจำเป็นต้องใช้ก็คงใช้อย่างจำกัดทั้งเวลาและพื้นที่ (จุลชีพ ชินวรโรณ 2560, 145)

ในด้านอำนาจโน้มนำ สมปอง สงวนบรรพ์ เสนอว่า อำนาจดังกล่าวของจีนมาจาก 2 แหล่งสำคัญ ได้แก่ (1) ความสำเร็จของจีนในการพัฒนาเศรษฐกิจและการลดความยากจน แนวทางของจีนอาจเป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเดินตามแนวทางของโลกตะวันตก และน่าเงื่อนไขเฉพาะของท้องถิ่นมาร่วมพิจารณาด้วย และ (2) บทบาทของจีนในกลไกหรือสถาบันระหว่างประเทศที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้สถานะและบทบาทของจีนทั้งในระดับโลกและภูมิภาคผ่านการทูตพหุภาคี ปฏิบัติการรักษาสันติภาพ การให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ และเสียงสนับสนุนข้อดีที่จีนริเริ่มหรือผลักดันในเวทีสหประชาชาติ บทความเดียวกันนี้กล่าวถึงมุมมองของนักวิชาการและนักวิเคราะห์ชาวจีนด้วยว่า สิ่งที่จะเป็นข้อจำกัดในการสร้างและขยายอำนาจโน้มนำของจีนมี 4 ประการ ได้แก่ ระบอบการปกครองของจีน การขาด

ภาคประชาสังคมที่จะมีบทบาทหนุนเสริมการทำงานของรัฐบาล ขัดจำกัดในการนำเสนอนโยบายด้านต่างๆ ของจีนโดยสื่อจีน และหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในที่อาจจำกัดบทบาทของจีนในกิจการระหว่างประเทศ (Sompong 2015)

ประสบการณ์การพัฒนาของจีนเป็นประเด็นหนึ่งที่นักวิชาการไทยมักศึกษาในเชิงเปรียบเทียบหรือถอดบทเรียน โดยเฉพาะการลดความยากจนแบบครอบคลุมและตรงจุด มีการวิเคราะห์แนวทางของจีนและสรุปว่า จีนลดระดับความยากจนได้ด้วยการกำหนดเกณฑ์ครอบครัวยากจน โดยกำหนดเส้นแบ่งความยากจนจากรายได้ต่อคนต่อปีตามสภาพเศรษฐกิจแต่ละมณฑลโดยให้อาจารย์มหาวิทยาลัยในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะพี่เลี้ยงชุมชน และการช่วยเหลืออย่างตรงจุดโดยมีแผนจากส่วนกลางและปรับใช้ในบริบทของแต่ละมณฑล มีการกำหนดโครงการ 2 ประเภทคือ การพัฒนาอาชีพ สวัสดิการ และผลผลิตในภาคเกษตรและการพัฒนาอาชีพนอกภาคเกษตร แต่ส่วนที่สำคัญกว่าคือการป้องกันการกลัมายากจนซ้ำโดยการยกระดับการผลิตเป็นอุตสาหกรรม การประกันค่าครองชีพขั้นต่ำ และการให้หลักประกันด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และที่อยู่อาศัย (ลั่นทม จอนจวบทรง และคณะ 2567) และเมื่อศูนย์วิจัยยุทธศาสตร์ไทย-จีน ร่วมกับสถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ และ Institute for International and Area Studies (IIAS) มหาวิทยาลัยชิงหวาจัดกิจกรรม Thailand-China Forum ในหัวข้อ “กระบวนทัศน์การพัฒนาใหม่: บูรณาการเมืองกับชนบท” เมื่อวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 2023 โดยมีนักวิชาการไทยและจีนเข้าร่วมแลกเปลี่ยนมุมมองและความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ในการพัฒนาชนบทและเศรษฐกิจฐานรากของจีน นักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งที่เข้าร่วมงานก็แสดงความเห็นว่า บทบาทนำของภาครัฐ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่นำการพัฒนาไปสู่ระดับชนบทและครัวเรือน และการทำงานร่วมกันกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ (ยุวดี คาคการณ์ไกล 2566ก; 2566ข)

ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ อักษรศรี พานิชสาส์น (2566ก) ชื่นชมการบริหารประเทศของสีจิ้นผิงโดยเรียกว่าเป็น “ผู้มาเปลี่ยนเกม” (game changer) ด้วยการ “แก้จนแบบตรงจุด” และใช้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ วงจรคู่ (dual

circulation) ที่เน้นการหมุนเวียนภายในประเทศควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจภายนอก เพื่อให้ “จีนลดการพึ่งพาโลก” โดยหันกลับมาเน้นการบริโภคภายใน สร้างพลังผู้บริโภคระลอกใหม่ สร้างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีระดับสูง และยกระดับการผลิตและการบริการให้มีคุณภาพมากขึ้น รวมทั้งทำให้ “โลกต้องพึ่งพาจีน” อักษรศรีเรียกจีนว่า “คอมมิวนิสต์ไฮเทค” ที่นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการกำหนดนโยบาย มีนโยบายพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ชัดเจน เน้นการ “ส่งออกแพลตฟอร์ม” ไปสู่โลก ไม่หยุดพัฒนาตนเอง และแก้ปัญหาอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

ไชยสิทธิ์ ตันตยกุล (2565) พิจารณาการผงาดของจีนในยุคสีจิ้นผิงจากมุมมองเชิงยุทธศาสตร์ว่า จีนกำหนดเป้าหมาย (ends) ที่ชัดเจนว่าจะเป็นสังคมที่มีกินมีใช้พอประมาณ เป็นสังคมนิยมสมัยใหม่ที่เข้มแข็ง มีอารยธรรม ด้วยวิถีทาง (ways) สังคมนิยมแบบอัตลักษณ์จีนที่บูรณาการงานด้านความมั่นคงกับการต่างประเทศ ปฏิรูปอย่างถึงแก่นและรอบด้าน ปรับปรามการทุจริต และส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษา มีรายได้จากงานที่มั่นคง และได้รับการดูแลยามเกษรา โดยใช้เครื่องมือ (means) ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และการต่างประเทศ และสรุปบทเรียนของความสำเร็จจากการจัดการโรคติดต่อไวรัสโคโรนา 2019 ในจีนว่าเกิดจากการจัดการที่มีเอกภาพและความเชื่อมั่นและความร่วมมือร่วมใจของชาวจีน โดยยึดหลักการ “โดยเร็ว” 4 คำ นั่นคือ พบโดยเร็ว รายงานโดยเร็ว กักบริเวณโดยเร็ว และรักษาโดยเร็ว อาจกล่าวได้ว่า บทบาทนาของรัฐบาลในกระบวนการพัฒนาเป็น “เสนห์” ที่นักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งสนใจเรียนรู้และมองเป็น “บทเรียน” หรือ “กรณีศึกษา” สำหรับไทย

นอกจากการเป็นกรณีศึกษาของความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการแก้ไขวิกฤตแล้ว นักวิชาการไทยบางส่วนมองอำนาจโน้มนำของจีนจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน ใน 2 เรื่อง ได้แก่ (1) จำนวนนักท่องเที่ยวจีนในไทยที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากความนิยมสินค้าทางวัฒนธรรมของไทย ผลที่ตามมาคือ จีนจะมีน้ำหนักในการเจรจาและอำนาจต่อรองมากขึ้นในไทย ร้านค้าบางแห่งปรับบรรยากาศและภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวจีน

บางพื้นที่รับนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนขีดความสามารถของสถานที่ มีการถกเถียงในโลกออนไลน์ถึงการจ้างงานชาวไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่อาจสะท้อนความรู้สึกว่าชาวไทยเสียเปรียบ รวมถึงการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวจีนในไทย (Kornphanat 2016) และ (2) บทบาทของสถาบันขงจื่อในไทยซึ่งเป็นความพยายามของจีนในการใช้การทูตเชิงวัฒนธรรมเพื่อปรับภาพลักษณ์และสร้างความเข้าใจที่เหมาะสมเกี่ยวกับจีนในประเทศต่างๆ มีการประเมินว่า จีนค่อนข้างประสบความสำเร็จจากการใช้สถาบันขงจื่อเพื่อขยายอำนาจโน้มนำในไทย (Siripetch 2020) พื้นฐานของความสัมพันธ์ทวิภาคีที่ทั้งสองประเทศมีร่วมกันทำให้การดำเนินงานและการประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีข้อสังเกตจากงานวิชาการและประสบการณ์ของหลายประเทศในโลกว่า ข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากสถาบันขงจื่อนั้นไม่ได้อยู่ที่นโยบาย แต่อยู่ที่ระดับปฏิบัติการว่าจะช่วยสร้างความเชื่อใจให้ประเทศที่เป็นที่ตั้งและช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในประเทศนั้นได้เพียงใด บางประเทศอาจมองสถาบันขงจื่อเป็นการแทรกซึมทางสังคมที่เข้ามากำหนดวาระหรือขับเคลื่อนประเด็นบางอย่าง (พรภวิชัย หล้าพิระกุล และปารมिता แซ่เตียว 2564) และมีข้อจำกัด 3 ประการในการดำเนินงานของสถาบันขงจื่อในไทย ได้แก่ วัฒนธรรมการเรียนรู้และการทำงานที่แตกต่างกันระหว่างชาวไทยกับชาวจีน นโยบายของมหาวิทยาลัยที่อาจเป็นข้อจำกัดในการทำงานของอาจารย์ชาวจีน และช่องทางหรือโอกาสในการเข้าถึงสถาบันขงจื่อของชาวไทย (ธีรดิษฐ์ บรรเทึง และพร้อมพรรณ แจ่มการดี 2567)

นอกจากสถาบันขงจื่อแล้ว นักวิชาการไทยยังเสนอว่า ความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนด้านการศึกษาโดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอาจเป็นทรัพยากรที่ช่วยเสริมสร้างอำนาจโน้มนำของจีนต่อไทยในอนาคต โดยมีหน่วยงานของไทยสนับสนุน ได้แก่ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ตัวอย่างความร่วมมือ เช่น วิทยาลัยการอาชีพบ้านไผ่มีความร่วมมือกับวิทยาลัยเทคนิคอาชีวศึกษารถไฟฟ้ายู่อัน สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (GISTDA) ร่วมกับมหาวิทยาลัยบูรพาและ

มหาวิทยาลัยอยู่อันเปิดหลักสูตรปริญญาโทนานาชาติสาขาวิชามิซึซึนเทศ
และมีการก่อตั้งคณะทำงานส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการศึกษาใน
สาธารณรัฐประชาชนจีน (Zhong Tai Education: ZTED) สมาคมศิษย์เก่า
มหาวิทยาลัยประเทศจีน (Thai Alumni Association of Chinese Univer-
sities: TACU) สมาคมนักเรียนไทย-จีน (Thai-Chinese Students Associa-
tion: TCSA) ซึ่งเป็นกลไกที่ไม่ใช่ภาครัฐในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่าง
ประชาชนกับประชาชน ข้อค้นพบที่น่าสนใจในการสำรวจมุมมองต่อจีนของ
ผู้ที่เคยศึกษาและทำงานในจีนคือ ผู้เคยพำนักรอยู่ในจีนเป็นเวลา 2-5 ปีมีมุมมอง
เชิงบวกต่อจีนมากกว่าผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในจีนมาก่อนโดยเปรียบเทียบ
เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว นักเรียนเก่าจีนจำนวนหนึ่งมีมุมมองและความคิดใน
ทิศทางเดียวกันกับจีน (Sivarin 2024)

กล่าวโดยสรุป นักวิชาการไทยตระหนักถึงสถานะและอำนาจของจีนตาม
สภาพจริง และมองจีนเป็นมหาอำนาจ ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า อำนาจที่ปรากฏ
ในความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยส่วนมากเป็นการใช้หรือแสดงอำนาจทางอ้อม
ในการโน้มน้าวหรือสร้างอิทธิพลต่อการตัดสินใจผ่านสถาบันหรือตัวกระทำทั้งที่
อยู่ในภาครัฐและไม่ใช่ภาครัฐ มากกว่าจะเป็นการใช้อำนาจบังคับโดยตรง
ความสำเร็จของจีนในฐานะมหาอำนาจในอนาคตส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่จีน
ทำว่าสอดคล้องกับเงื่อนไขเชิงสถาบันของประเทศและความต้องการของ
ประชาชนในประเทศนั้นๆ หรือไม่เพียงใด

2. มุมมองต่อปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระหว่างจีนกับไทยและอาเซียน

การผงาดของจีนมีผลกระทบต่องังมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์
ของอาเซียน ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับจีนมีพื้นฐานที่ดีจากความไว้นื้อ
เชื่อใจและความตระหนักถึงประโยชน์ร่วมกัน จีนเป็นประเทศคู่เจรจาแรกที่ได้
รับสถานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partner) ของอาเซียน และเป็น
ประเทศที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ประเทศแรกทีแสดงความร่วมมือในการ

ลงนามพิธีสารต่อท้ายสนธิสัญญาเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค.ศ. 1995 (Treaty on Southeast Asia Nuclear-Weapon-Free Zone: SEANWFZ) ในด้านเศรษฐกิจ ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความใกล้ชิดทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับจีนที่เป็นทั้งโอกาสให้อาเซียนสร้างความเชื่อมโยงทางกายภาพและเป็นความท้าทายในการรับมือ “คลื่นจีน” ซึ่งหมายถึง ทุน คน และสินค้าจีนที่จะหลั่งไหลเข้ามาในภูมิภาค ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน และนโยบาย “ออกไปข้างนอก” (Going-out Policy) ของจีน (พิทยา สุวพันธ์ 2561)

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า แม้จีนจะเป็นผู้ส่งสินค้าออกรายใหญ่ที่สุดของโลก แต่กลับมีสินค้าที่มีศักยภาพสูงจริงเพียงไม่กี่รายการ สินค้าเหล่านั้นเป็นสินค้ามูลค่าสูงและจีนครองส่วนแบ่งในตลาดโลกสูงมาก สินค้าที่ไทยมีศักยภาพส่งออกไปยังจีน ได้แก่ อัญมณี ผักและผลไม้ พลาสติกและยาง ไม้และของที่ทำด้วยไม้ และยานยนต์ ในขณะที่สินค้าที่จีนมีศักยภาพส่งออกมายังไทย ได้แก่ หอมและรองเท้า สิ่งทอเครื่องนุ่งห่ม โลหะและผลิตภัณฑ์ และเครื่องหนัง นอกจากนี้ เขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนยังเป็นโอกาสของภาคบริการของไทย อย่างการศึกษา โรงพยาบาล ค่าปลีก โรงแรม นำเที่ยว อาหารไทย และสปาซึ่งมีศักยภาพในการแข่งขันและมีแนวโน้มที่จะเติบโตอย่างต่อเนื่องในตลาดจีน อันเป็นผลจากความเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้บริโภคชาวจีนมีกำลังซื้อสูง (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา 2559; 2560)

ในบรรดาโครงการความร่วมมือด้านเศรษฐกิจของจีนกับต่างประเทศ ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจมากที่สุด เนื่องจากเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับการผงาดของจีน เป็นวิสัยทัศน์หนึ่งในด้านภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ที่ทะเยอทะยานที่สุดในประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของจีน และเป็นโอกาสของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการยกระดับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ รายได้ โครงสร้างพื้นฐานทั้งด้านโลจิสติกส์และกฎระเบียบ ขีดความสามารถทางเทคโนโลยี และทรัพยากรมนุษย์ มีข้อสังเกตว่า อาเซียนจับตาและประเมินข้อริเริ่มนี้อย่างใกล้ชิด แต่การประเมินส่วนใหญ่เป็นเพียงการตั้งรับแบบชั่วคราว ไม่มีการประสานงานกัน และไม่ตระหนักถึง “คลื่นลูกใหญ่”

(high tide) ของสิ่งที่จะตามมา ทั้งนี้ระเบียงเศรษฐกิจจีน-คาบสมุทรอินโดจีน (China-Indochina Peninsula Economic Corridor) เป็นพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุดในบรรดา 6 ระเบียงเศรษฐกิจของจีน (Suthiphand et al. 2022)

นักวิชาการไทยมองปฏิสัมพันธ์กับจีนในข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทางว่าเป็นทั้งโอกาสและความท้าทาย ในด้านโอกาส อาเซียนมีทางเลือกมากขึ้นในการหาแหล่งเงินทุนและการสนับสนุนทางเทคนิคในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity) ค.ศ. 2025 (Suthiphand et al. 2022) และอาจได้รับประโยชน์จากการมีนักลงทุนจีนเข้ามาในภูมิภาคมากขึ้น (พิทยา สุวคันธ์ 2564) ในกรณีของไทย ข้อริเริ่มนี้จะเป็นโอกาสของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) โดยเชื่อมโยงอุตสาหกรรมศักยภาพของไทยที่สอดคล้องกับนโยบาย Made in China 2025 ของจีนใน 6 รายการ ได้แก่ อุตสาหกรรมดิจิทัล อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ที่ใช้ในอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมการบินและขนส่ง อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่ อุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร และอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ (อักษรศรี พานิชสาส์น 2562, 153) และเป็นโอกาสในการเชื่อมโยงด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และความเชื่อมโยงด้านโลจิสติกส์กับมณฑลยูนนานของจีน (กัญญณัฐฐา อธิธินิตวุฒิ 2567; Piratorn and Jiranuwat 2019; 2020)

อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาจีนในทางเศรษฐกิจมากเกินไปเป็นความท้าทายที่สำคัญของอาเซียนด้วยเช่นกัน สินค้าจีนราคาถูกที่ทะลักเข้ามาในภูมิภาคส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน การทำธุรกิจของชาวจีนมักใช้เครือข่ายทางธุรกิจและแรงงานที่เป็นชาวจีนด้วยตนเอง ผลที่ตามมาคือมีโอกาสน้อยที่ธุรกิจในพื้นที่จะเติบโตไปพร้อมกับจีน (พิทยา สุวคันธ์ 2564; Sineenat 2022) การดำเนินโครงการในบางประเทศมีความเสี่ยงในการติด “กับดักหนี้” (debt trap) ที่ส่วนมากมาจากความไม่โปร่งใสในการบริหารโครงการ (วรศักดิ์ มหัทธโนบล 2564; อักษรศรี พานิชสาส์น 2562) และ

ข้อจำกัดด้านศักยภาพในการชำระหนี้ของประเทศผู้รับ ซึ่งเรื่องนี้โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์ (2565) เห็นว่า รัฐบาลจีนน่าจะเป็นผู้เสียหายนอกจากกับตักหนี้มากที่สุด เนื่องจากต้องรับภาระหนี้มหาศาลแต่ผลตอบแทนกลับไม่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน นอกจากนี้ การชะลอตัวทางเศรษฐกิจเป็นข้อกังวลสำคัญของนักวิชาการไทยเมื่อก้าวถึงศักยภาพในการเป็นมหาอำนาจของจีนในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาประสิทธิภาพในการผลิต ปัญหาการว่างงาน และปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนเป็นผลข้างเคียงจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม (จุลชีพ ชินวรรณ 2565; อาร์ม ตั้งนิรันดร 2567)

เสกสรรค์ อานนทศิริเกียรติ (2564) ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอำนาจของจีนด้านเศรษฐกิจจากกรณีรถไฟความเร็วสูง โดยสรุปประเด็นจากหนังสือ *Rivers of Iron: Railroads and Chinese Power in Southeast Asia* ของ David M. Lampton, Selina Ho และ Cheng-Chwee Kuik ซึ่งจัดพิมพ์โดย University of California Press เมื่อ ค.ศ. 2020 ไว้ว่า แม้อำนาจของจีนจะมีมากตามศักยภาพทางเศรษฐกิจ แต่อาจมีข้อจำกัดเช่นกันในการบริหารอำนาจในบางกรณี การพัฒนารถไฟความเร็วสูงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จในการดำเนินโครงการของจีนต้องสอดคล้องกับความต้องการและเงื่อนไขของประเทศเป้าหมายด้วย มติมหาชนของจีนในประเด็นการลงทุนในรถไฟความเร็วสูงนั้นก็มีความแตกต่างหลากหลาย ประเทศในภูมิภาคที่เป็นเป้าหมายเองมี “อำนาจต่อรอง” ในหลากหลายรูปแบบ บางประเทศมีขนาด ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ และที่ตั้งเป็นเครื่องต่อรอง บางประเทศมีเงื่อนไขเชิงสถาบัน กฎเกณฑ์ หรือระเบียบต่างๆ เป็นเครื่องต่อรอง และในบางประเทศ มติมหาชนกลายเป็น “แต้มต่อ” ให้รัฐบาลใช้อ้างเป็นเหตุผลประกอบการเจรจา เช่นในกรณีของไทย หนังสือเล่มนี้วิเคราะห์ว่า “มีข้อเรียกร้องต่อจีนทั้งในเชิงเทคนิคและกฎหมาย วิศวกรชาวจีนจะได้รับใบอนุญาตในประเทศไทยอย่างไร จะเวนคืนที่ดิน (เพื่อใช้ก่อสร้างสถานี) อย่างไร จะศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอย่างไร และจะกำหนดชื่อยกเว้นต่างๆ อย่างไร” ซึ่งแสดงว่าเงื่อนไขเชิงสถาบัน กฎเกณฑ์ หรือระเบียบต่างๆ เป็นอำนาจต่อรองสำคัญของไทยต่อจีน

สำหรับการเข้ามาของชาวจีนข้ามชาติรุ่นใหม่ในอาเซียนและไทย ยศสันตสมบัติ (2565) เสนอว่า การเคลื่อนย้ายหรือการอพยพเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวจีนมานานแล้ว โดยยกตัวอย่างการออกสำรวจทางทะเลครั้งแรกของเจิ้งเหอ (Zheng He) เมื่อ ค.ศ. 1405 และนโยบาย “ออกไปข้างนอก” เมื่อ ค.ศ. 1999 ที่ผลักดันให้ชาวจีนออกไปลงทุนและประกอบกิจการนอกประเทศ และมองว่า “จีนเป็นรัฐชาติที่ส่งเสริมและจัดรูปแบบการเคลื่อนย้ายของประชากรจีนทั้งภายในและภายนอกประเทศ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อน “สภาวะข้ามชาติ” แบบเต็มรูปแบบที่เป็นพื้นฐานของการสร้างเครือข่ายการค้าและการลงทุนทั่วโลก และการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เป็นพลเมืองโลกและมีความรักชาติจีนในเวลาเดียวกัน ชาวจีนรุ่นใหม่เหล่านี้ “พูดได้หลายภาษา มีเครือข่ายสังคม อาชีพ และการลงทุนในหลายประเทศ” โดยที่การเคลื่อนย้ายเพื่อแสวงหาที่พักพิงชั่วคราวกลายเป็นเรื่องปกติ ที่สำคัญคือ พวกเขาเหล่านี้เปลี่ยนรูปแบบจากแรงงานเพศชายจากชนบทในตอนใต้ของจีนมาเป็น “คนหนุ่มสาวที่มีความกล้าได้กล้าเสีย” มีผู้หญิงเดินทางข้ามชาติเป็นจำนวนมากในฐานะนักศึกษา ครูสอนภาษาจีน นักธุรกิจ และแม่ที่ติดตามมาเลี้ยงดูบุตร จึงเป็นโอกาสของธุรกิจการศึกษาทั้งในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ชาวจีนที่มีศักยภาพเหล่านี้เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจของอาเซียน หากรัฐบาลในภูมิภาคนี้มันนโยบายหรือมาตรการที่ส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อสร้างความยืดหยุ่นกับสังคมไปพร้อมกับการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศที่พำนักอาศัย

ในกรณีของไทย ศิวริน เลิศภูษิต (Sivarin 2023) จำแนกชาวจีนข้ามชาติรุ่นใหม่ออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ ผู้ประกอบการหรือนักธุรกิจ ผู้รับจ้าง นักศึกษา ผู้ติดตามสมาชิกในครอบครัว และผู้ที่ต้องการเปลี่ยนบรรยากาศในการใช้ชีวิต อย่างไรก็ตาม มีชาวจีนจำนวนหนึ่งทำงานโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือใช้วีซ่านักเรียนในการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะพื้นที่เยาวราชและห้วยขวาง บางคนมีบัตรประจำตัวประชาชนไทยที่ได้มาอย่างไม่ถูกต้อง พบในจังหวัดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในการะบวนการขอสัญชาติไทย และยังมีกรณีที่คนไทยหรือธุรกิจไทยเป็นนอมินีให้ชาวจีนประกอบธุรกิจ พบในรูปแบบสถานบันเทิงในกรุงเทพฯ และ

ชลบุรีซึ่งมีรายงานเกี่ยวกับการพนันและการค้ายาเสพติดด้วย ปัญหานี้ในด้านหนึ่งมาจากการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐและท้องถิ่นของไทยในบางส่วนด้วย

ทั้งนี้ มุมมองของชาวไทยต่อชาวจีนรุ่นใหม่มีทั้งโอกาสและข้อกังวล ในภาพรวม ร้อยละ 63.3 ของผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยมองว่าจีนเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 80 เห็นว่าจีนเป็นโอกาสสำหรับไทย ในสถานการณ์การค้าโลกในปัจจุบัน โดยประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นศักยภาพของจีนมากที่สุด ได้แก่ เศรษฐกิจดิจิทัล ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการพัฒนาเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการไทยที่อยู่ในการสำรวจมักมีข้อกังวลต่อการขยายตลาดของไทยในจีนมากกว่าการปรากฏของชาวจีนใหม่ในไทย ทศนคติเชิงบวกต่อชาวจีนใหม่มีหลายประการ เช่น มีความเข้าใจตลาดและผู้บริโภคจีนมากกว่าไทย ชาวจีนใหม่ที่มาทำธุรกิจช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและสร้างงานให้คนไทย เป็นอุปทานแรงงานที่ต้องใช้ภาษาจีน สร้างโอกาสในการถ่ายทอดเทคโนโลยี และสุดท้าย การเข้ามาของชาวจีนใหม่ช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์ภาคประชาชน ตัวอย่างเช่น อาสาสมัครสอนภาษาจีนที่สามารถมีบทบาทเป็นทูตวัฒนธรรมจีนในไทยได้ แต่ข้อกังวลก็ยังคงมีอยู่ เช่น พฤติกรรมในที่สาธารณะที่อาจไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติของสังคม ความกังวลว่าชาวจีนจะมาแย่งงาน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าปลัก และการศึกษา การแข่งขันกับบริษัทจีนที่มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น อำนาจของทุนจีนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผลไม้ และอสังหาริมทรัพย์ และทัวร์ศูนย์เหรียญที่ชาวจีนดำเนินการตลอดห่วงโซ่ธุรกิจที่ด้านหนึ่งเป็นความกังวลเรื่องการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย และด้านหนึ่งเป็นเรื่องมาตรฐานความปลอดภัยในการท่องเที่ยว (Sivarin 2023)

นักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งแสดงความกังวลในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนว่า จำนวนนักท่องเที่ยวของจีนที่มีจำนวนมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาคพื้นทวีปอาจไม่ได้สะท้อนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแท้จริงที่ประเทศเหล่านี้ได้รับ (Rugphong 2019) เช่นเดียวกับการลงทุนด้านอื่นๆ ของจีนในไทย การเปิดบริษัทแปรรูปยางพาราของจีนในนิคมอุตสาหกรรมช่วยเพิ่มการจ้างงานคนไทย แต่ไม่เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี และยังมีข้อจำกัดด้านสวัสดิการและสวัสดิภาพของผู้ปฏิบัติงานชาวไทย (รมเย็น โกไศยกานนท์ 2562) นักธุรกิจและ

พ่อค้าคนกลางชาวจีนมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในห่วงโซ่อุปทานการส่งผลไม้
ออกไปยังตลาดจีนซึ่งด้านหนึ่งอาจเป็นโอกาสในการเข้าถึงตลาดจีน แต่ด้านหนึ่ง
อาจเพิ่มอำนาจในการกำหนดและต่อรองราคาเหนือผู้ประกอบการชาวไทย
โดยเฉพาะलगองและทุเรียน (Supawan and Sompong 2022; Wannarat
2019) ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจจีนกล่าวถึงทิศทางของความสัมพันธ์ทาง
เศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีนไว้อย่างน่าสนใจว่า

ขณะนี้เศรษฐกิจไทยมีความโยเยผูกพันกับจีนสูงมาก จีนเป็นตลาดส่งออก
หลักของไทย จีนเป็นนักลงทุนอันดับต้นที่เข้ามาในไทย และก่อนเกิดวิกฤต
โควิด-19 จีนเป็นนักท่องเที่ยวหลักของไทย...ในเชิงเศรษฐกิจ จีนจึงมีอิทธิพล
ต่อไทยสูงมาก และทำให้ไทยต้องพึ่งพารายได้หลักจากจีน หลังเกิดวิกฤต
โควิด-19 ไม่มีนักท่องเที่ยวจีนมาไทย อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย
ก็ถูกกระทบหนัก...บทเรียนจากนี้ไป ประเทศไทยควรกระจายความเสี่ยงให้
มากกว่านี้ ไม่ควรไปผูกติดกับเศรษฐกิจจีนมากเกินไป...ประเทศไทยควรใช้
นโยบาย “แปลงจีนให้เป็นโอกาส” หากเป็นประเด็นที่จะเป็นประโยชน์
กับไทย และเป็นจุดแข็งของจีน เช่น ด้านเทคโนโลยีที่ล้ำหน้า รัฐบาลไทย
ก็ควรที่จะแสวงหาความร่วมมือทางเทคโนโลยีขั้นสูงกับจีน เป็นต้น
(อักษรศรี พานิชสาส์น 2566ก, 181-182)

ในมุมมองของนักวิชาการไทย จีนเป็นโอกาสของไทยเนื่องจากมีศักยภาพ
ทางเศรษฐกิจที่แท้จริงทั้งขนาดตลาด ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ศักยภาพ
ของทุนมนุษย์ จำนวนเงินลงทุนในต่างประเทศ และโอกาสจากที่ตั้งทาง
ภูมิศาสตร์ในการสร้างความเชื่อมโยงทางโลจิสติกส์ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีความ
กังวลเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่แท้จริงที่ไทยจะได้รับจาก “คลื่นจีน” และการ
จัดการความเสี่ยงหรือผลกระทบจากปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน เงื่อนไข
เชิงสถาบันของประเทศที่จีนมีปฏิสัมพันธ์จึงมีความสำคัญในการกำหนดทิศทาง
ความสัมพันธ์ในอนาคตด้วยเช่นกัน

3. มุมมองต่อการขยายและรักษาผลประโยชน์ของเงินผ่านกรอบความร่วมมือต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคของเอเชีย

เงินในคริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นเงินที่ทันสมัย เชื่อมโยงกับโลก และมีอำนาจ การผงาดของเงินจึงมีความสำคัญ ซับซ้อนและลุ่มลึกไปด้วย เทคโนโลยีใหม่ การสื่อสารในรูปแบบใหม่ และภูมิทัศน์ใหม่ที่ทำให้อาเซียนเชื่อมโยงกับเงิน ลึกซึ้งมากขึ้น ขณะที่หลายประเทศในภูมิภาคเองก็ยังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับเจตนา หรือความตั้งใจที่แท้จริงของเงินในการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ (Suthiphand et al. 2022) ในภาพรวม อาเซียนมีมุมมองต่อสหรัฐอเมริกาและจีนค่อนข้างสมดุล การสำรวจกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาค ประชาสังคม และนักวิชาการอาเซียนจำนวน 1,722 คน โดย FPCI ร่วมกับ ERIA แสดงให้เห็นว่า สหรัฐฯ เป็น “หุ้นส่วนทางความมั่นคงที่เชื่อถือได้มากที่สุด” ขณะที่จีนเป็น “หุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่เชื่อถือได้มากที่สุด” และเมื่อกล่าวถึงกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างอาเซียนกับทั้งสองประเทศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากตอบว่า ไม่มีความเห็น (no opinion) หรือ เป็นกลาง (neutral) อีกหนึ่งจุดรวมที่สำคัญของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ พวกเขายินดีที่เห็นความริเริ่มหรือโครงการในด้านเศรษฐกิจและการ เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของมหาอำนาจทั้งสอง อย่างไรก็ตาม ก็น่าผิดหวังที่ผู้ตอบแบบสอบถามกล่าวถึงความท้าทายสำหรับทั้งสองประเทศด้วยว่า สหรัฐฯ “มีแนวโน้มจะเป็นประเทศที่แทรกแซงการเมืองภายในของภูมิภาค” และมองจีนว่า “มีแนวโน้มใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจเพื่อบรรลุเป้าหมายทาง การเมืองในการมีความสัมพันธ์กับอาเซียน” และมีข้อกังวลต่อกระแสชาตินิยม และความปรารถนาในการครองอำนาจนำของเงิน (Seksan 2024)

ในการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน ต่างฝ่ายต่าง มีความได้เปรียบและข้อจำกัดแตกต่างกันไป อาร์ม ตั้งนิรันดร (2561; 2563; 2565) เปรียบเทียบการเดินเกมของเงินว่าเป็นหมากล้อมที่มองภาพรวมของเกม ทั้งกระดาน เน้นชัยชนะระยะยาว และหลีกเลี่ยงการรบแตกหักโดยใช้เกมการ พูต การหลอกล่อ และการต่อสู้อยู่ใต้โต๊ะเป็นสำคัญ โดย “ไฟต์เดด” ของเงินก็คือ

ความสามารถของรัฐในการควบคุมเงินทุนขนาดใหญ่ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม การครอบครองเทคโนโลยีแห่งอนาคต และอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศที่เพิ่มมากขึ้น “พลังลมปราณภายใน” จึงเป็นสิ่งสำคัญในความอยู่รอดของจีนในอนาคต จีนจึงพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งภายนอกที่จะบั่นทอนเสถียรภาพของจีน

บทบาทของจีนในภูมิภาคเอเชียเป็นประเด็นที่นักวิชาการไทยสนใจ เรื่องแรกคือ องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organization: SCO) ที่อาจเป็นตัวแปรสำคัญที่จะผลักดันให้จีนก้าวขึ้นมาคานอำนาจหรือแข่งหน้าสหรัฐอเมริกา ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกเดิม องค์การนี้ขยายตัวทั้งในเชิงกว้าง ซึ่งหมายถึงการขยายจำนวนพันธมิตรและผู้สังเกตการณ์ และในเชิงลึกที่หมายถึงการเพิ่มภารกิจจากเดิมที่เน้นด้านความมั่นคงไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และเป็นกลไกที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัสเซียให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น องค์การนี้จึงมี “ศักยภาพเชิงยุทธศาสตร์” ที่จะท้าทายมหาอำนาจเดิมอย่างสหรัฐฯ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์ 2557) เรื่องต่อมาก็คือ ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย ซึ่งอาจเป็น “ธนาคารที่เปลี่ยนโลก” เนื่องจากมีหลายประเทศเข้าเป็นสมาชิก และจะเป็นคู่แข่งกับกลไกสนับสนุนเงินทุนของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรอย่างธนาคารโลก และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) อย่างไรก็ตาม ธนาคารที่จีนตั้งขึ้นมีความท้าทายที่ต้องเผชิญ 2 ประการคือ (1) การที่สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นไม่ได้เป็นสมาชิกอาจทำให้เกิดคำถามด้านความน่าเชื่อถือ และ (2) สถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ในโลกที่อาจเป็นข้อจำกัดของจีนในการติดตามและประเมินความเสี่ยงในการลงทุนและความสามารถในการใช้หนี้ อีกทั้งบางประเทศในเอเชียที่เป็นผู้รับเงินลงทุนเองไม่ได้มีความน่าเชื่อถือมากนัก (จุฬารพร ขอบใจกลาง และคณะ 2561)

ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้เป็นอีกประเด็นสำคัญที่นักวิชาการไทยมองว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในอาเซียน โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์ (2565) มองว่า ความขัดแย้งมีแนวโน้มปะทุขึ้นอย่างมีนัยสำคัญหลังสงครามเย็นในภูมิภาคนี้สิ้นสุด เนื่องจากสหรัฐอเมริกาถอนกำลังออกไป

ส่วนจีนและประเทศที่อ้างสิทธิต่างต้องการมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่
ขณะที่กมล มหาภิรมย์ (2557) แม้จะตระหนักถึงผลประโยชน์แห่งชาติของจีน
ในการรักษาบูรณภาพแห่งดินแดนและความมั่นคงทางทหาร แต่ก็มองว่าการ
เปลี่ยนแปลงนโยบายและพฤติกรรมของจีนในประเด็นนี้ส่งผลกระทบต่อความ
สัมพันธ์กับอาเซียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะจะสร้างความหวาดระแวง
และลดความน่าเชื่อถือต่อ “การผงาดอย่างสันติ” ของจีน เช่นเดียวกับวิศรา
ไกรวัฒนพงศ์ และวรศักดิ์ มหัทธโนบล (2559) ที่มองว่า จีนขยายอำนาจใน
ทะเลจีนใต้ด้วยการสร้างสิ่งปลูกสร้างและเสริมสร้างความสัมพันธ์กับประเทศ
อาเซียนบางประเทศในระดับทวิภาคีซึ่งลดทอนพลังการเจรจาต่อรองของอาเซียน
ส่วนเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ (2559) ใช้คำว่า “ทั้งปิ่นเกลียวทั้งเกี่ยวก้อย” เพื่อ
อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับจีน และมองว่าความมั่นคงในพื้นที่
ทะเลจีนใต้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความพยายาม ความอดทนอดกลั้น และความ
มุ่งมั่นของทุกฝ่ายเพื่อบรรลุสันติภาพแบบแก้ไขเป็นเรื่อยๆ (peace by pieces)
ในมุมมองทางกฎหมายระหว่างประเทศ แนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการระงับ
ข้อพิพาทในประเด็นนี้ก็คือ การเจรจาเพื่อจัดทำประมวลการปฏิบัติ (code of
conduct) ในทะเลจีนใต้ (จันตรี สันตุภฤกษ์ 2561)

กวี จงกิจถาวร (Kavi 2025) เห็นว่า ความต้องการสูงสุดของไทยใน
ประเด็นทะเลจีนใต้คือเสถียรภาพและความสงบสุขของภูมิภาค โดยทาง
หลักการ ไทยสนับสนุนความพยายามร่วมกันของอาเซียนในการดำเนินการตาม
อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ความขัดแย้งหรือ
ความไม่เข้าใจกันในระดับทวิภาคีระหว่างประเทศของสมาชิกอาเซียนกับจีน
ไม่ควรเป็นอุปสรรคขัดขวางการส่งเสริมความสัมพันธ์ในกรอบความร่วมมือ
อาเซียน-จีน และไทยสามารถมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ในประเด็นนี้ได้ด้วยเหตุที่
ไทยไม่ใช่ประเทศที่มีผลประโยชน์โดยตรงหรืออ้างสิทธิเหนือพื้นที่และเป็น
ประเทศที่มีความสัมพันธ์อันดีกับจีน และสามารถทำงานร่วมกับจีนด้วยความ
สบายใจและความเชื่อมั่น ดังตัวอย่างในช่วง ค.ศ. 2011-2014 ที่ไทยรับหน้าที่
ผู้ประสานงานความสัมพันธ์อาเซียน-จีน สอดคล้องกับความเห็นของธาราทิพย์
พ่วงเสียง (2559) ที่มองว่า นอกจากการใช้กลไกระหว่างประเทศที่มีอยู่แล้ว

การสร้างควมไว้เนื้อเชื่อใจเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหา และไทยสามารถมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ได้

ในประเด็นอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง พงศ์พิสุทธิ์ บุขบารัตน์ และคณะ (Pongphisoot et al. 2021) มองว่า แรงผลักดันของจีนในการขับเคลื่อนความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงมาจากความต้องการขยายอิทธิพลในอนุภูมิภาค โดยที่ไม่มีคู่แข่ง สอดคล้องกับแนวทางของสีจิ้นผิงที่ต้องการสื่อสารกับกลุ่มผู้ฟังชาวต่างประเทศในฐานะมหาอำนาจ เป็นการส่งสัญญาณว่าจีนมีสถานะที่เหนือกว่า ส่วนสุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ (Suthiphand 2022) มองว่า จีนได้ประโยชน์ในการส่งเสริมการค้าและการพัฒนาจากโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) ที่ ADB เป็นผู้สนับสนุน ขณะที่ยังมีข้อกังวลจากประเทศในอนุภูมิภาคเกี่ยวกับแนวทางและโครงการจัดการน้ำของจีนและความสอดคล้องระหว่างยุทธศาสตร์การพัฒนาของจีนกับประเทศในอนุภูมิภาค ทั้งนี้ประเด็นสิ่งแวดล้อมและผลกระทบทางสังคมเป็นข้อกังวลหลักต่อบทบาทของจีนของภาคประชาสังคมไทยด้วยเช่นกัน (Narut 2024)

เช่นเดียวกับสถานะของจีนและปฏิสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ นักวิชาการไทยเห็นทั้งโอกาสและความท้าทายในปฏิสัมพันธ์กับจีน และมุมมองของไทยในที่นี้บางส่วนใกล้เคียงกับมุมมองของประเทศอื่นๆ ในอาเซียน ความสำเร็จของการอบความร่วมมือและความริเริ่มของจีนในอนาคตด้านหนึ่งเป็นเรื่องของการลงมือทำ (action) ซึ่งจีนแข่งขันมาโดยตลอด แต่อีกด้านหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ การสร้างความรับรู้ (perception) ว่าสิ่งที่จีนทำจะเป็นประโยชน์ต่อภูมิภาคและอนุภูมิภาคอย่างแท้จริง

สรุป: ไทย-จีนร่วมกันมองอนาคต

ในภาพรวม การแสดงความมั่นใจและท่าทียืนกรานของจีนในประเด็นต่างๆ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้และมีที่มาจากปัจจัยระหว่างประเทศโดยเฉพาะการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ และปัจจัยภายในประเทศโดยเฉพาะ

อำนาจทางเศรษฐกิจและการทหาร นักวิชาการไทยมองการผงาดของจีนอย่าง
สมดุลง เห็นทั้งโอกาสและความท้าทาย โดยตระหนักถึงสถานะของจีนว่าเป็น
มหาอำนาจที่มีศักยภาพแท้จริงในทางการทหารและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม
อำนาจของจีนไม่ได้เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ แต่มีข้อจำกัดในการแสดงและ
ใช้อำนาจด้วยเช่นกัน ในด้านปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ นักวิชาการไทยตระหนัก
ถึงโอกาสจากศักยภาพแท้จริงที่จีนมีอยู่จริง แต่ก็ตระหนักถึงข้อจำกัดที่เป็น
“ผลข้างเคียง” จากการดำเนินนโยบายที่มาจากการทำงานจริงในระดับปฏิบัติ
และข้อจำกัดเชิงสถาบันของประเทศผู้รับ ทั้งนี้มุมมองและประสบการณ์ของ
ไทยส่วนหนึ่งก็สอดคล้องกับประเทศอื่นๆ ในอาเซียน

จีนมีศักยภาพเป็นมหาอำนาจของโลกแม้จะต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่ง
ในระหว่างนี้ จีนควรใช้คำแนะนำด้านการต่างประเทศของต๋องเสี่ยวผิงเมื่อ
ค.ศ. 1990 ให้เป็นประโยชน์ นั่นคือ “เฝ้ามองไม่ตระหนก มั่นคงในจุดยืน เผชิญ
สถานการณ์อย่างสงบ จำปรายเตรียมรอโอกาส อย่าออกหน้า ไม่แสวงหา
ความเป็นใหญ่” (静静观察，稳住阵脚，沉着应付，韬光养晦，善于守拙，决不当头。) หรือที่จุลชีพ ชินวรโรณ (2560) เรียกว่า “พยัคฆ์
ข่ม มังกรซ่อน” เพื่อเสริมสร้างศักยภาพที่แท้จริง โดยให้ความสำคัญต่อการ
สร้าง “ความรู้” ที่ติดต่อกับจีน ขณะที่ไทยเองก็ควรหันกลับมาเสริมสร้างศักยภาพ
ภายในของตนเองด้วยเช่นกัน เพื่อรับประโยชน์และลดความเสี่ยง ดังที่มี
นักวิชาการแนะนำไว้ว่า ไทยควร “เจรจากับฝ่ายจีนด้วยความรอบคอบ และ
สร้างสมดุลในการต่อรองกับจีนในประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ของไทย รวมทั้ง
วางตัวอย่างเหมาะสมและมีศักดิ์ศรี เพื่อให้ฝ่ายจีนเคารพเท่าที่ของไทยเรา”
(อักษรศรี พานิชสาส์น และ อาร์ม ตั้งนิรันดร 2557, 44) ทั้งหมดนี้เพื่อให้ความ
สัมพันธ์ระหว่างสองประเทศพัฒนาไปอย่างมั่นคงและได้ประโยชน์ร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมล มหาภิรมย์, ร้อยเอก. 2557. นโยบายด้านความมั่นคงของจีนในทะเลจีนใต้.
กรุงเทพฯ: โครงการความมั่นคงศึกษา.
- กัญญณัฐฐา อธิธินิตฺตม. 2567. “สัมพันธ์ภาพไทย-จีน ระหว่าง พ.ศ. 2557-2566:
สำรวจจากสื่อออนไลน์.” *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์* 15(2):
161-184.
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. 2559. อาเซียน-จีน ทั้งปีนเกลียว ทั้งเกี่ยวก้อย. กรุงเทพฯ:
แสงดาว.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และ วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. 2557. *องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้:
การก่อตัวของอภิมหาอำนาจใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงาน
วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และ วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. 2565. *ประวัติศาสตร์จีนหลังเหมา*.
กรุงเทพฯ: ชิลด์เวอร์ม.
- จันทร์ สีนุสฤกษ์. 2561. *กรณีพิพาททะเลจีนใต้*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- จุลชีพ ชินวรรณ. 2560. *กรงเล็บมังกร: แสหายานุภาพและบทบาทของกองทัพจีน*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลชีพ ชินวรรณ. 2565. *มังกรผงาด: 70 ปี การเมืองสาธารณรัฐประชาชนจีน
(ค.ศ. 1949-2019)*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุฬาร ขอบใจกลาง ประยงค์ เต็มขวลา หลี่ เหวินเหลียง ธฤชญ์ แสงจันทร์ อภิมุข
สดมพฤกษ์ และ นิศพล รักษาธรรม. 2561. *บทบาทจีนต่ออาเซียนใน
ทศวรรษหน้า การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม*. กรุงเทพฯ:
ศูนย์อาเซียนและเอเชียศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไชยสิทธิ์ ดันตยกุล, พลโท. 2565. *ยุทธศาสตร์จีนบนเวทีโลก เล่ม 3*. กรุงเทพฯ:
ธนอรุณการพิมพ์.
- ธาราทิพย์ พ่วงเซียง. 2559. *เอกสารศึกษาเฉพาะกรณี บริบทและทิศทางการเสริมสร้าง
ความมั่นคงร่วมทะเลจีนใต้*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบัน
วิชาการป้องกันประเทศ.

- ธีรดีร์ บรรเทิง และ พร้อมพรรณ แจ่มการดี. 2567. “การขยายอำนาจโน้มนำ (Soft Power) ของจีนต่อไทย: บทสำรวจแนวความคิด.” *วิเทศวารสาร, ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ*.
- พรวิชัย หล้าพิระกุล และ ปารมิตา แซ่เตียว. 2564. “การเปลี่ยนผ่านนโยบาย “อำนาจอ่อน” สู่ “อำนาจแหลมคม” ของจีนในศตวรรษที่ 21.” *MFU Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences* 10(2): 79-92.
- พิทยา สุวคันธ์. 2561. *จีนในอาเซียน: ผลกระทบต่อยุทธศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิทยา สุวคันธ์. 2564. *ยุทธศาสตร์การลงทุนของจีนในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้นโยบายสีจิ้นผิงในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2565. “บทนำ: จีนข้ามชาติในอุษาคเนย์.” ใน *จีนข้ามชาติรุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์*, บรรณาธิการโดย ยศ สันตสมบัติ, 1-34. เชียงใหม่: ศูนย์จีน-อุษาคเนย์ศึกษา.
- ยศ สันตสมบัติ. 2566. *ใต้เงามังกร: การขยายอิทธิพลทุนจีนในไทยและอุษาคเนย์ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ยุวดี คาคการณ์ไกล (บก.). 2566ก. *กระบวนทัศน์การพัฒนาใหม่: บูรณาการเมืองกับชนบท*. เข้าถึงได้จาก <https://www.klangpanya.in.th/post/newparadiamdevelopment>.
- ยุวดี คาคการณ์ไกล (บก.). 2566ข. *ประสบการณ์การพัฒนาใหม่ในชนบทจีนและไทย*. เข้าถึงได้จาก <https://www.klangpanya.in.th/post/chinaandthairuldevelopment>.
- รมเย็น โกสยกันนท. 2564. “ความฝันของจีน การเปิดปฏิรูป และการออกไปลงทุนต่างประเทศเป็นกลุ่ม: กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมระยองไทย-จีน.” ใน *ทุนนิยมจีนในอุษาคเนย์*, บรรณาธิการโดย ยศ สันตสมบัติ, 303-342. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และศูนย์จีน-อุษาคเนย์ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ล้นทม จอนจบพทง อัญชลี สมบูรณ์ อโศก พลบำรุง ถนอมสิน พลลาภ และ เอกชัย ปิ่นแก้ว. 2567. “ประสบการณ์การจัดความยากจนแบบครอบคลุมและตรงจุดของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขความยากจนแบบเบ็ดเสร็จแม่นยำในประเทศไทย.” *วารสารบริหารธุรกิจและการจัดการปริทัศน์* 16(1): 252-271.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2564. *ครองแผ่นดินจีน: พรรค ผู้นำ อำนาจอธิรัฐ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิศรา ไกรวัฒนพงศ์ และ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2559. *ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้*. กรุงเทพฯ: โครงการความมั่นคงศึกษา.
- สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน). 2559. *เขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน และการเข้าสู่ตลาดจีนของภาคบริการไทย*. เข้าถึงได้จาก https://www.itd.or.th/itd-data-center/research-report_asean-china-free-trade-area/.
- สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน). 2560. *การประเมินผลกระทบจากนโยบายการค้าการลงทุนของกลุ่มประเทศ BRICS ต่อประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ทันใจ.
- เสกสรร อานันทศิริเกียรติ. 2565. รถไฟความเร็วสูงกับอำนาจของเงินในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. *วิเทศปริทัศน์*, ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ. เข้าถึงได้จาก <https://isc.mfa.go.th/en/content/รถไฟความเร็วสูงกับอำนาจของเงิน>.
- อักษรศรี พานิชสาส์น. 2562. *The Rise of China: จีนคิดใหญ่ มองไกล*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- อักษรศรี พานิชสาส์น. 2566. *โมเดลเศรษฐกิจสีเงินผิง: Xinomics*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- อักษรศรี พานิชสาส์น และ อาร์ม ตั้งนิรันดร. 2557. *Eyes on China มองจีนหลากหลายมิติ*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพธุรกิจ.
- อาร์ม ตั้งนิรันดร. 2561. *China 5.0: สีเงินผิง เศรษฐกิจยุคใหม่ และแผนการใหญ่ AI*. กรุงเทพฯ: บั๊คสเคป.
- อาร์ม ตั้งนิรันดร. 2563. *China Next Normal: วิฤตและโอกาสของจีนในโลกหลังโควิด*. กรุงเทพฯ: บั๊คสเคป.

อาร์ม ตั้งนิรันดร. 2565. *China Endgame: อ่านเกมสามก๊ก จีน สหรัฐฯ รัสเซีย*.
กรุงเทพฯ: บุกสเคป.

อาร์ม ตั้งนิรันดร. 2567. *China Shock: วิฤตของจีนในเกมเศรษฐกิจโลกใหม่*.
กรุงเทพฯ: บุกสเคป.

ภาษาอังกฤษ

- Anuson Chinvanno. 2015. ““Rise of China”: A Perceptual Challenge for Thailand.” *Rangsit Journal of Social Sciences and Humanities* 2(2): 13-18.
- Chu, Yun-Han, Liu Kang, and Min-Hua Huang. 2014. “How East Asians View the Rise of China.” *Journal of Contemporary China* 24(93): 398-420.
- Kavi Chongkittavorn. 2025. “The DOC at 20: A Thai Perspective.” In *Sustainable Peace of the South China Sea*, edited by Guo Yanjun and Pou Sothirak, 245-251. World Scientific Publishing.
- Kornphanat Tungkeunkunt. 2016. “Culture and Commerce: China’s Soft Power in Thailand.” *International Journal of China Studies* 7(2): 151-173.
- Narut Charoensri. 2024. “The Clashes Within: How do Thai Government Agencies and NGOs View China’s Rise?.” *Asian Perspective* 48(3): 459-478.
- Piratorn Punyaratabandhu and Jiranuwat Swaspitchayaskun. 2020. “Thailand’s Perception and Strategy toward China’s BRI Expansion: Hedging with Cooperating.” *The Chinese Economy* (54): 69-77.
- Piratorn Punyaratabandhu and Jiranuwat Swaspitchayaskun. 2019. “The Political Economy of China–Thailand Development Under the One Belt One Road Initiative: Challenges and Opportunities.” *The Chinese Economy* (51): 333-341.

- Pongphisoot Busbarat, Poowin Bunyavejchewin, and Thapiporn Suporn. 2021. "China and Mekong regionalism: A reappraisal of the formation of Lancang-Mekong Cooperation." *Asian Politics and Policy* 13(2): 193-211.
- Rugphong Vongsaroj. 2019. "Rising China and Tourism of Five Mainland ASEAN Countries." In *China's Rise in Mainland ASEAN: New Dynamics and Changing Landscape*, edited by Suthiphand Chirathivat, Buddhagarn Rutchatorn, and Anupama Devendrakumar, 149-194. Singapore: World Scientific Publishing.
- Seksan Anantasirikiat. 2024. "ASEAN's Balancing Act: Views from the FPCI-ERIA Perception Survey 2023." *Points of View*, International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs, Thailand.
- Sineenat Sermcheep. 2022. "China's BRI and FDI in Mainland ASEAN." In *China's Belt and Road Initiative in ASEAN: Growing Presence, Recent Progress and Future Challenges*, edited by Suthiphand Chirathivat, Buddhagarn Rutchatorn, and Anupama Devendrakumar, 199-220. Singapore: World Scientific Publishing.
- Siripetch Trisanawadee. 2020. "Chinese Cultural Diplomacy towards ASEAN Countries: Case Study of Confucius Institutes in Thailand." *Manutsayarat Wichakan* 27(2): 416-450.
- Sivarin Lertpusit. 2024. "Chinese Soft Power in Thailand: The Influence of Chinese Education." In *Rising China's Soft Power in Southeast Asia: Impact on Population and Popular Culture*, edited by Leo Suryadinata, 61-75. Singapore: ISEAS-Yusof Ishak Institute.
- Sivarin Lertpusit. 2023. *New Chinese Migrants in Thailand and the Perceived Impact on Thai People*. Singapore: ISEAS Publishing.
- Sompong Sanguanbun. 2015. "China's Soft Power Policy: Lessons and Implications." *Rangsit Journal of Social Sciences and Humanities* 2(2): 19-26.

- Supawan Visetnoi and Sompong Sirisoponsilp. 2022. “Benefit Imbalance and Market Domination in Cross-Border Fruit Value Chain: The Case of Thai Longans.” *China’s Belt and Road Initiative in ASEAN: Growing Presence, Recent Progress and Future Challenges*, edited by Suthiphand Chirathivat, Buddhagarn Rutchatorn, and Anupama Devendrakumar, 381-398. Singapore: World Scientific Publishing.
- Suthiphand Chirathivat. 2022. “China’s Belt and Road Initiative and ASEAN Connectivity in Development: Can Both Bring Synergy and Opportunities Together?.” In *China’s Belt and Road Initiative in ASEAN: Growing Presence, Recent Progress and Future Challenges*, edited by Suthiphand Chirathivat, Buddhagarn Rutchatorn, and Anupama Devendrakumar, 153-182. Singapore: World Scientific Publishing.
- Suthiphand Chirathivat, Buddhagarn Rutchatorn, and Anupama Devendrakumar. 2022. “China’s Belt and Road Initiative and Implications for ASEAN: An Introduction.” In *China’s Belt and Road Initiative in ASEAN: Growing Presence, Recent Progress and Future Challenges*, edited by Suthiphand Chirathivat, Buddhagarn Rutchatorn, and Anupama Devendrakumar, 1-22. Singapore: World Scientific Publishing.

ภาษาจีน

- Cao, Zhi etc. 曹智等. 2013. “Jianshe yizhi tingdang zhahui nengda sheng-zhang de renmin jundui: xiangei renmin jiefangjun 建设一支听党指挥能打胜仗作风优良的人民军队：献给走过 86 年光辉历程的人民解放军” [สร้างกองทัพประชาชนที่ฟังคำสั่งพรรค กล้าต่อสู้ชนะ มีรูปแบบการทำงานที่ดี: มอบให้กองทัพปลดปล่อยประชาชนจีน

ที่ผ่านพ้นช่วง 86 ปีแห่งประวัติศาสตร์อันรุ่งโรจน์]. *Zhongguo zhengfu-wang*. เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2024. https://www.gov.cn/jrzq/2013-07/30/content_2458137.htm.

Ji, Weimin etc. 季为民等. 2023. “Jianghao xinshidai Zhongguo gushi: lilun luoji shijianzhikun yu gaijinzhidao讲好新时代中国故事:理论逻辑、实践之困与改进之道” [การเล่าเรื่องจีนในยุคใหม่: ตรรกะทางทฤษฎี ปัญหาในการปฏิบัติ และแนวทางแก้ไข]. *Institute of industrial economics of CASS*. เข้าถึงเมื่อ 11 ธันวาคม 2024. http://gjs.cssn.cn/kydt/kydt_kycg/202311/t20231102_5694528.shtml.

Ministry of Foreign Affairs, People's Republic of China 中国外交部. 2020. “2020-2-20 Waijiaobu fayanren Gengshuang zhuchi wangshang lixing jizhehui 2020-2-20 外交部发言人耿爽主持 网上例行记者会” [2020-2-20 เกิงซวงโหมะกกระทรวงการต่างประเทศจีนเป็นประธานในการแถลงข่าวออนไลน์ประจำวัน]. *Waijiaobu*. เข้าถึงเมื่อ 11 ธันวาคม 2024. https://www.mfa.gov.cn/fyrbt_673021/jzhs_673025/202002/t20200220_5418630.shtml.

Shi, Jingnan etc. 史竞男等. 2024. “Goujian Zhongguo huayu he Zhongguo xushi tixi tishen guojia wenhua ruanshili: shenru xuexi guanche Xijinning wenhua sixiang xilie shupingzhishi 构建中国话语和中国叙事体系 提升国家文化软实力:深入学习贯彻习近平文化思想系列述评之十” [การสร้างวาทกรรมจีนและระบบการเล่าเรื่องจีน ยกระดับพลังอ่อนทางวัฒนธรรมแห่งชาติ]. *Jiaoyu guangwang*. เข้าถึงเมื่อ 11 ธันวาคม 2024. <http://ztjy.people.cn/n1/2024/0201/c457340-40170743.html>.

Wang, Xiaodong etc. 汪晓东等. 2021. “Renminribao shuming wenzhang: sh xian Zhonghua minzu weida fuxing Zhongguomeng de guanjian yibu: Xijinning zongshuji guanyu quanmian jiancheng xiaokangshehui zhongyao lunshu zongshu人民日报署名文章: 实现中华民族伟大复兴中国梦的关键一步: 习近平总书记

关于全面建成小康社会重要论述综述” [บทความที่ลงนามในหนังสือพิมพ์เหรินหมินรื่อเป้า: ขั้นตอนสำคัญในการทำให้ความฝันของจีนในการฟื้นฟูความรุ่งโรจน์ของชาติเป็นจริง: สรุปข้อคิดเห็นสำคัญของประธานาธิบดีสีจิ้นผิงเกี่ยวกับการสร้างสังคมกินดีอยู่ดีถ้วนหน้าแบบเสร็จสมบูรณ์]. *Zhongguo zhengfuwang*. เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2024. https://www.gov.cn/xinwen/2021-07/03/content_5622084.htm.

Wang, Yiwei 王义桅. 2016. ““ Yidaiyilu”: chong su jing ji quan qiu hua hua yu quan “一带一路”:重塑经济全球化话语权” [สายแถบและเส้นทาง: การปรับเปลี่ยนอำนาจในการแสดงความคิดเห็นของโลก-ภวัตน์ทางเศรษฐกิจ]. *Zhongguo Gongchandang xinwenwang*. เข้าถึงเมื่อ 15 มกราคม 2025. <http://theory.people.com.cn/n1/2016/1109/c143844-28847161.html>.

Zhang, Penghui etc. 张朋辉等. 2023. “Kaichuang Zhongguo tese daguowaijiao xinjumian 开创中国特色大国外交新局面” [สรรค์สร้างการทูตมหาอำนาจเอกลักษณ์จีนรูปแบบใหม่]. *Renminwang*. เข้าถึงเมื่อ 16 มกราคม 2025. http://paper.people.com.cn/rmrb/html/2023-12/30/nw.D110000renmrb_20231230_1-05.htm.

Zhong guo ji xie wang 中国记协网. 2020. “Ruhe lijie “Hulianwang yijing chengwei yulun douzheng de zhuzhanchang”? 如何理解“互联网已经成为舆论斗争的主战场”” [ทำความเข้าใจ “อินเทอร์เน็ตกลายเป็นสนามรบหลักแห่งการต่อสู้ทางความคิดเห็นของมวลชน” อย่างไร]. *Zhongguo jixiewang*. เข้าถึงเมื่อ 11 ธันวาคม 2024. http://www.zgjx.cn/2020-04/08/c_138956790.htm.

Zhu, Jichai etc. 朱基钗等. 2024. “Yongyuan zai lushang: yi Xijiping tongzhi wei hexin de dangzhongyang yinling quanmian congyan-zhidang xiang zongshen tuijin 永远在路上:以习近平总书记为核心的党中央引领全面从严治党向纵深推进” [อยู่บนเส้นทางตลอดไป: คณะกรรมาธิการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของสหยาจี้จิ้นผิง นำการบริหารพรรคอย่างเข้มงวดในทุกมิติก้าวไปข้างหน้าอย่าง

ลี้กซิ่ง]. *Zhongguo zhengfuwang*. เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2024.
[https://www.gov.cn/yaowen/liebiao/202401/content_6924739.](https://www.gov.cn/yaowen/liebiao/202401/content_6924739.htm)
htm.

ภาค

2

**เอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการสถาปนา
ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน**

11

“การทูตริมระเบียง”
(Corridor Diplomacy)
ในความสัมพันธ์ทางการทูต
ไทย-จีน

เฑช บุณนาค

เมื่อปลาย ค.ศ. 2023 ท่านทูต ดร.อนุสนธิ์ ชินวรรโณ ผู้อำนวยการศูนย์
ศึกษาการต่างประเทศ ได้เชิญผมให้เขียนบทความในหนังสือ *ไทยมองจีน* ที่จะ
จัดพิมพ์ขึ้นใน ค.ศ. 2025 เนื่องในโอกาสที่ราชอาณาจักรไทยสถาปนาความ
สัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975
ครบ 50 ปี ซึ่งจะครอบคลุมมิติทางประวัติศาสตร์ด้วย

ผมได้ตอบรับ ดร.อนุสนธิ์ ทันทีว่าอยากจะเขียนอะไรเกี่ยวกับการเจรจา
ครั้งแรกระหว่างกระทรวงการต่างประเทศไทยกับกระทรวงการต่างประเทศ
สาธารณรัฐประชาชนจีน จากเอกสารส่วนตัวตั้งแต่เป็นหัวหน้ากองเอเชีย
ตะวันออก กรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศเมื่อ ค.ศ. 1972 ผมสะสม
เอกสารเหล่านี้ไว้เพราะตระหนักดีว่า ผมได้รับเกียรติอย่างสูงเมื่ออายุน้อย
จากผู้ใหญ่ คือ คุณแผน วรณเมธี อธิบดีกรมการเมืองในขณะนั้น ให้มีส่วนใน
เหตุการณ์สำคัญแห่งยุคเปลี่ยนผ่านในการต่างประเทศของไทย

คำถามที่ตามมาคือ การเจรจาครั้งแรกระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ
ไทยกับกระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเกิดขึ้นเมื่อใด ถ้ากลับ
ไปอ่านหนังสือของศาสตราจารย์ ดร.จุลชีพ ชินวรรโณ เรื่อง *30 ปีความสัมพันธ์
ทางการทูตไทย-จีน: ความร่วมมือระหว่างกัลยาณมิตร 2518-2548* ที่กรม
เอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ พิมพ์เมื่อ ค.ศ. 2005 ในหน้า 22-26
จะเห็นว่า เมื่อรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเชิญรัฐบาลไทยให้ส่งคณะนักกีฬา

ป้องกันไปแข่งขันชิงชนะเลิศแห่งเอเชียที่กรุงปักกิ่ง ซึ่งจัดโดยสหภาพเทเบิลเทนนิสแห่งเอเชีย ระหว่างวันที่ 2-7 กันยายน ค.ศ. 1972 รัฐบาลไทยได้ส่งคณะไปร่วมโดยมีพลตำรวจโท ชุมพล โลหะชาละ (ยศในขณะนั้น) เป็นหัวหน้าคณะ และนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ รองผู้อำนวยการฝ่ายเศรษฐกิจ การคลังและอุตสาหกรรมของคณะปฎิวัติ เป็นที่ปรึกษา ในโอกาสนั้น นายเฉิงรุ่ยเซิง (Cheng Ruisheng) ผู้อำนวยการกองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมเอเชีย กระทรวงการต่างประเทศจีน นำนายประสิทธิ์ไปพักที่โรงแรมปักกิ่ง และนายประสิทธิ์ได้พบผู้นำจีนหลายคน กล่าวคือ นายเลี่ยวเฉิงจื่อ (Liao Chengzhi) กรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนและที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศจีน และนายหานเนียนหลง (Han Nianlong) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศจีน นายเฉิงรุ่ยเซิงเคยกล่าวว่า “การทูตป้องกัน” เมื่อ ค.ศ. 1972 “เป็นการโหมโรงในการดำเนินการเจรจาเพื่อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน”

ต่อมาเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1972 ผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ฮ่องกงได้ติดต่อนายประชา คุณะเกษม กงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง ในนามของสภาเพื่อการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศของจีน เพื่อเชิญคณะผู้แทนไทยไปชมงานแสดงสินค้าครั้งที่ 32 ที่นครกวางเจา ซึ่งจะเริ่มขึ้นในวันที่ 15 ของเดือนนั้นเป็นเวลา 1 เดือน ฝ่ายไทยรับเชิญโดยคณะผู้แทนการค้าไทยมีนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นหัวหน้าคณะ และนายประชา คุณะเกษม เป็นที่ปรึกษา เดินทางไปชมการแสดงสินค้าดังกล่าวและได้เข้าพบนายหลี่เซียนเนียน (Li Xiannian) รองนายกรัฐมนตรีจีน โดยมีนายลู่เหว่ยเจา (Lu Weizhao) อธิบดีกรมเอเชีย กระทรวงการต่างประเทศจีน เข้าร่วมสนทนาด้วย นับเป็นคณะผู้แทนไทยคณะที่ 2 ที่เยือนจีน

ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญที่ 27 เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1972 ซึ่งไทยเป็นประธานกลุ่มประเทศเอเชีย นายพจน์ สารสิน หัวหน้าคณะผู้แทนไทย และนายอานันท์ ปันยารชุน เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรไทยประจำสหประชาชาติ ได้พบกับนายเฉียวกวันหว่า (Qiao Guanhua) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศจีน หัวหน้าคณะผู้แทนจีน ซึ่งอาจารย์จุลชีพถือว่าการพบปะครั้งนี้ “เป็นการพบปะเจรจาอย่างเป็นทางการครั้งแรก” ระหว่างไทยกับจีน

ระหว่างวันที่ 11-23 เมษายน ค.ศ. 1973 ได้มีการประชุมคณะกรรมการ
เศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (Economic Commission for Asia
and the Far East: ECAFE) ของสหประชาชาติ ที่กรุงโตเกียว ในโอกาสนั้น
นายเฉิงรู่เซิง ผู้อำนวยการกองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมเอเชีย กระทรวงการ
ต่างประเทศจีน ซึ่งร่วมไปกับคณะผู้แทนจีน ได้เข้ามาแนะนำตนกับผม ขณะนั้น
เป็นหัวหน้ากองเอเชียตะวันออก กรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศที่ร่วมอยู่
ในคณะผู้แทนไทย ภายหลังเฉิงรู่เซิง ให้สัมภาษณ์อาจารย์จุลชีพว่า “การทูต
ริมระเบียง” (corridor diplomacy) ที่โตเกียวครั้งนั้น “เป็นจุดเริ่มต้นที่นำไป
สู่การเจรจาเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ไทย-จีน ระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ
ทั้งสอง”

เมื่อผมได้รับข้อมูลจากอาจารย์จุลชีพว่า อาจารย์ถือว่าการพบปะระหว่าง
นายพจน์ สารสิน กับนายเฉียวกวันหั่ว ที่นครนิวยอร์กเมื่อเดือนตุลาคม
ค.ศ. 1972 ถือว่าเป็น “การพบปะเจรจาอย่างเป็นทางการครั้งแรก” ระหว่าง
ไทยกับจีน ทำให้งานของผมต้องสะดุด เพราะผมกำลังจะเสนอว่า การเจรจากับ
จีนที่กรุงปักกิ่งเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1973 ระหว่างการเดินทางของ
คณะนักกีฬาแบดมินตันไทยไปแข่งขันในจีน ซึ่งพลตำรวจโท ชุมพล โลหะชาละ
เป็นหัวหน้าคณะ และนายแผน วรรณเมธี อธิบดีกรมการเมือง กระทรวงการ
ต่างประเทศ ร่วมเดินทางไปด้วย โดยได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการจาก
คณะรัฐมนตรีให้เจรจากับฝ่ายจีนและได้พบกับนายหลู่เหว่ยเจา อธิบดีกรมเอเชีย
กระทรวงการต่างประเทศจีน คือการเจรจาอย่างเป็นทางการครั้งแรกระหว่าง
สองประเทศ

ผมจึงต้องกลับไปค้นเอกสารส่วนตัวของผมใหม่ และพบร่างหนังสือ
เรื่อง “ท่าทีและความเคลื่อนไหวของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุม
คณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE) สมัยที่
29 ณ กรุงโตเกียว และการติดต่อกับหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชน
จีนระหว่างการประชุมดังกล่าวอย่างเป็นทางการ” ซึ่งผมได้ยกร่างให้หัวหน้า
คณะผู้แทนไทยในการประชุม คือ นายบุญรอด บิณฑสันต์ รัฐมนตรีว่าการทบวง
มหาวิทยาลัยของรัฐในขณะนั้น โดยผมได้ออกหมายเลขหนังสือจากทบวง

มหาวิทยาลัยของรัฐ ฉะนั้น สำเนาหนังสือฉบับนี้ควรจะยังอยู่ที่กระทรวงที่รับช่วงต่อจากทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ เพราะผมไม่ทราบว่ามันรัฐมนตรีบุรุษอดได้แก่ใครของผมหรือไม่ และผมก็ไม่มีสำเนาสิ่งที่ส่งไปด้วยกับหนังสือหรือสำเนาหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่อ้างถึง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับเอกสารฉบับนี้คือ ผมได้บันทึกไว้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็น “การติดต่อกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการครั้งที่ 3”

คำถามที่ตามมาคือ แล้วเมื่อ ค.ศ. 1973 ผมคิดว่าการติดต่อกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เกิดขึ้นเมื่อใด ผมคาดว่าผมอาจจะนับว่าการเดินทางไปสาธารณรัฐประชาชนจีนของคุณประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ ครั้งที่ 2 เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1972 โดยคุณประชา คุณะเกษม กงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง เป็นที่ปรึกษา ซึ่งได้พบกับรองนายกรัฐมนตรีจีนและอธิบดีกรมเอเชีย กระทรวงการต่างประเทศจีน เป็นการติดต่อกันอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกที่มีข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศร่วมอยู่ด้วย และการพบปะระหว่างคุณพจน์ สารสิน กับนายเฉียวกวันหั่ว ที่นครนิวยอร์ก เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1972 โดยมีคุณอานันท์ ปันยารชุน ร่วมอยู่ด้วย (ซึ่งอาจารย์จุลชีพถือว่าเป็น “การพบปะเจรจาอย่างเป็นทางการครั้งแรก”) เป็นการติดต่อกันอย่างเป็นทางการครั้งที่ 2 แต่ผมไม่เคยเห็นรายงานการพบกันครั้งนี้ซึ่งคุณอานันท์ ปันยารชุน น่าจะได้รายงานกระทรวงการต่างประเทศอย่างเป็นทางการ ผมมีแต่สำเนารายงานของคุณประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ และคุณประชา คุณะเกษม

อย่างไรก็ตาม “การติดต่อกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการครั้งที่ 3” ที่ผมนำมาเสนอ ณ ที่นี้ ยังไม่มีสารัตถะของการเจรจาอย่างเป็นทางการที่ลึกซึ้งและกว้างขวาง ที่จะปรากฏในการสนทนาระหว่างนายแผน วรรณเมธี อธิบดีกรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ กับนายลู่เหว่ยเจา อธิบดีกรมเอเชีย กระทรวงการต่างประเทศจีน เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1973 ซึ่งผมจะนำเสนอในโอกาสต่อไป

(ร่าง)

ที่ ส.ร.ท.ม. ๑๐๐/๒๖๙๗

ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ

เรื่อง ท่าทีและความเคลื่อนไหวของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุม
คณะกรรมการวิชาการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE)
สมัยที่ ๒๙ ณ กรุงโตเกียว และการติดต่อกับหัวหน้าคณะผู้แทน
สาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างการประชุมดังกล่าวอย่างเป็นทางการ

กราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

อ้างถึง หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ด่วนมาก ที่ สร.๐๒๐๑/
๔๒๖๗ ลงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๖

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. รายชื่อคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน
๒. คำแปลคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน ในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๖ เป็นภาษา
อังกฤษ
๓. คำแปลคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน ในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๖ เป็นภาษาไทย
๔. บันทึกการสนทนาระหว่างรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย
แห่งรัฐกับหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน
ในวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๑๖

ตามหนังสือที่อ้างถึงแจ้งว่า ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี มีคำสั่งให้ผู้แทนใน
คณะที่เดินทางไปประชุมคณะกรรมการวิชาการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและ
ตะวันออกไกล สมัยที่ ๒๙ ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ ๑๑-๒๓
เมษายน ๒๕๑๖ สังเกตท่าทีและความเคลื่อนไหวต่างๆ ของสาธารณรัฐ
ประชาชนจีนในการประชุมดังกล่าว ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

บัดนี้ คณะผู้แทนในการประชุมคณะกรรมการการเศรษฐกิจสำหรับเอเชีย และตะวันออกไกล สมัยที่ ๒๙ ณ กรุงโตเกียว ใคร่ขอกราบเรียนรายงานท่าที และความเคลื่อนไหวต่างๆ ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุมดังกล่าว ตลอดจนการติดต่อกับหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างการประชุม ดังต่อไปนี้

๑. คณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน

การประชุมคณะกรรมการการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล สมัยที่ ๒๙ ณ กรุงโตเกียว นี้ เป็นครั้งแรกที่สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ส่งคณะผู้แทนเข้าร่วมประชุม คณะผู้แทนจีนประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ ๑๔ คน และเป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าหน้าที่ที่ดังกล่าวมาจาก ๓ หน่วยงานด้วยกัน กล่าวคือ กระทรวงการต่างประเทศ คณะกรรมการวางแผนแห่งชาติ และกระทรวงความสัมพันธ์เศรษฐกิจกับต่างประเทศ ซึ่งหมายความว่า คณะผู้แทนจีนประกอบด้วยผู้แทนในระดับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศและเศรษฐกิจเท่านั้น ไม่มีผู้แทนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนโดยตรง

หัวหน้าคณะผู้แทน คือ นาย An Chih-Yuan เป็นอธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ การประชุม สนธิสัญญา และกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ จีน และปรากฏตามกระแสข่าวในวงการประชุมว่า เพิ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนี้ภายในระยะ ๓-๔ เดือนนี้เอง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่น่าสังเกตว่ายังมีความชำนาญในการประชุมระหว่างประเทศน้อยมาก ผิดกับหัวหน้าคณะผู้แทนสหภาพโซเวียตหรือสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

เจ้าหน้าที่ที่ทำงานในการประชุมมากที่สุดได้แก่ นาย Tien Chin ลำดับอาวุโสที่ ๔ และนาย Cheng Jui-sheng ลำดับอาวุโสที่ ๕ สำหรับนาย Cheng นั้น ปรากฏว่าเป็นผู้อำนวยการกองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระทรวงการต่างประเทศจีน เคยประจำสถานเอกอัครราชทูตจีน ณ กรุงย่างกุ้ง และเคยประจำฯ พณฯ ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เมื่อเดินทางไปยังกรุงปักกิ่ง เมื่อเดือนสิงหาคม-กันยายน ๒๕๑๕ ในฐานะที่ปรึกษาคณะนักกีฬาป้องกันไทย นาย Cheng ได้ฝากความระลึกถึงมายัง ฯพณฯ ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ ด้วย

๒. การต้อนรับคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน

รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้การต้อนรับแก่คณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความปลอดภัย กล่าวกันว่า มีตำรวจทั้งในและนอกเครื่องแบบพลัดเวรกันเข้าเฝ้าที่ประชุมถึง ๑๐๐ คน แต่ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะมีคณะผู้แทนจากอิสราเอลเข้าร่วมประชุมในฐานะผู้สังเกตการณ์ด้วยก็ได้ อย่างไรก็ตามก็ดี คณะผู้แทนจีนเป็นคณะเดียวที่มีรถตำรวจนำ

นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นก็ได้ให้ความสนใจแก่คณะผู้แทนจีนเป็นอย่างมาก มีการรายงานคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนจีนทุกครั้งโดยละเอียด และมีบทบรรณาธิการและบทวิจารณ์เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและท่าทีของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุมในหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นไม่เว้นแต่ละวัน

ในวันเปิดประชุม เลขานุการ U Nyun นายกรัฐมนตรีทานากะแห่งญี่ปุ่น หัวหน้าคณะผู้แทนประเทศ เนปาล อินเดีย ปากีสถาน ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา และอัฟกานิสถาน ได้กล่าวคำแถลงต้อนรับจีนอย่างอบอุ่น ฝ่ายจีนเองก็ได้ตอบรับว่าจะร่วมมือกับคณะผู้แทนอื่นๆ และมีส่วนอย่างแข็งขันในการประชุม มีฝ่ายสหภาพโซเวียตเท่านั้นที่ต้อนรับจีนอย่างไม่เต็มใจนัก โดยแสดงความหวังว่าสมาชิกภาพของจีนจะเป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของคณะกรรมาธิการอย่างแท้จริง

๓. คำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน

คำแถลงครั้งสำคัญของคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุมได้แก่คำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทน ในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๖ ภายใต้หัวข้อที่ ๔ ของระเบียบวาระการประชุมว่าด้วยสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๓.๑ ในด้านการเมืองระหว่างประเทศโดยทั่วไป จีนประณามระบบจักรวรรดินิยม อาณานิคมนิยม และลัทธิการเป็นผู้นำของมหาอำนาจ (hegemonism) หลายครั้ง ตามนโยบายที่แถลงอยู่เสมอในสื่อมวลชนของจีนและในการประชุมระหว่างประเทศ แต่การประณามที่รุนแรงที่สุดนั้น จีนได้สงวนไว้สำหรับสหภาพโซเวียต ซึ่งจีนอ้างว่าเป็น “มหาอำนาจประเทศหนึ่ง” ที่ “เริ่ม

สงครามเพื่อแบ่งแยกอีกประเทศหนึ่ง” และมี “ระบบความมั่นคงแห่งเอเชีย” ซึ่งมีจุดประสงค์ “ที่จะควบคุมและแบ่งแยกประเทศในเอเชียและค่อยๆ ดึงดูดประเทศเหล่านั้นเข้าไปไว้ในเขตอิทธิพลของตน”

๓.๒ ในส่วนที่เกี่ยวกับสมาชิกภาพของคณะกรรมการธิการโดยตรง จีนไม่รับรองรัฐบาลสาธารณรัฐเขมรชุดปัจจุบันในทางใดทั้งสิ้น เพราะรับรองแต่รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอแห่งสยามแต่ฝ่ายเดียว

สำหรับกรณีเวียดนาม จีนถือว่า รัฐบาลปฏิวัติชั่วคราวของสาธารณรัฐเวียดนามใต้ (เวียดกง) เป็นผู้แทนที่แท้จริงของประชาชนเวียดนามใต้ และเห็นว่า “ไม่ถูกต้องที่ฝ่ายที่มีอำนาจที่โชงอนเป็นผู้แทนแต่ฝ่ายเดียวใน ECAFE” ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า จีนหาได้ไม่รับรองรัฐบาลสาธารณรัฐเวียดนามเสียทีเดียว เพียงแต่ต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเป็นผู้แทนด้วยเท่านั้น โดยอาศัยข้ออ้างว่าการตกลงที่ปารีสได้ให้การรับรองแก่ฝ่ายเวียดกงโดยพฤตินัยแล้ว

อนึ่ง จีนมิได้เอ่ยถึงเวียดนามเหนือเลยในคำแถลงครั้งสำคัญนี้

สำหรับกรณีเกาหลี จีนถือว่า “ไม่สมเหตุผลและผิดปกติที่ฝ่ายที่มีอำนาจทางเกาหลีใต้มีผู้แทนแต่ฝ่ายเดียวใน ECAFE” ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นการสนับสนุนให้มี “สองเกาหลี” โดยปริยาย

๓.๓ ในด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ จีนถือว่าตน “เป็นประเทศหนึ่งที่กำลังพัฒนา” และแสดงความยินดีที่ “บางประเทศค่อยๆ ยึดธุรกิจซึ่งลงทุนโดยต่างประเทศเป็นของรัฐเพื่อให้ประชาชนของตนสามารถพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของตนเอง” จีนประณามนโยบาย “ความช่วยเหลือ” และ “การใช้ประโยชน์ร่วมกัน” ของมหาอำนาจ เพราะถือว่าเป็นการ “ฉกชิงทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศที่กำลังพัฒนา ควบคุมเส้นชีวิตทางเศรษฐกิจ กดดันให้ประเทศอื่นกลายเป็นลูกน้องและผู้ติดตามทางเศรษฐกิจ และทำให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมทางการเมืองของตนต่อไปอีก” นอกจากนี้จีนประณามความ “เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว” ของประเทศมหาอำนาจที่ “โยนภาระความยากลำบากทางเศรษฐกิจและการเงินมาให้ประเทศที่กำลังพัฒนา” อีกด้วย

๓.๔ ในส่วนที่สร้างสรรค์ทางการเมืองระหว่างประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่าจีนมิได้ประณามสหรัฐฯ อย่างรุนแรง เพียงแต่เอ่ยว่า “ชาวอินโดจีนผู้

กล่าวหาญได้ชัยชนะอย่างยิ่งใหญ่ในการต่อสู้การรุกรานของสหรัฐฯ” เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน จีนเน้นถึงความสำคัญของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ซึ่ง “ได้ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในเอเชียและตะวันออกไกล”

จีนมิได้เอ่ยถึง “สงครามประชาชน” โดยตรง และเน้นถึงการที่จีนยึดถือหลักปรัชญาสี่ล กล่าวคือ ความเคารพซึ่งกันและกันในอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดน ไม่รุกรานซึ่งกันและกัน ไม่แทรกแซงในกิจการภายในของกันและกัน ความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกัน และการอยู่ร่วมกันโดยสันติ นอกจากนี้ สิ่งที่น่าสนใจอีกก็คือ การที่จีนแถลงความ “ยึดมั่นว่าประชาชนของแต่ละประเทศมีสิทธิที่จะเลือกระบบสังคมสำหรับประเทศของตนตามเจตนารมณ์ของตนเอง”

๓.๕ ในส่วนที่สร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่า จีนพร้อมที่จะรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศและทรัพยากรจากต่างประเทศ “ในฐานะสิ่งสนับสนุนบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกัน” อีกทั้งแถลงว่า “การพึ่งพาอาศัยตนเองมิได้ห้ามการมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศบนพื้นฐานของความเสมอภาค การได้ผลประโยชน์ร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อกัน” นอกจากนี้ จีนยังได้กล่าวว่า ตน “พร้อมที่จะศึกษาประสบการณ์ที่ก้าวหน้าของชาติอื่นเพื่อแก้ไขความไม่พอเพียงของเราเอง” อีกด้วย ทั้งนี้ถึงความละเอียดปรากฏในคำแปลคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนจีน ที่ได้แนบมา ณ ที่นี้

๔. การโต้ตอบคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน

๔.๑ หัวหน้าคณะผู้แทนสหภาพโซเวียตได้ตอบคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนจีนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “ระบบความมั่นคงแห่งเอเชีย” โดยกล่าวว่า การที่มีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า “ระบบ” นี้มีจุดประสงค์ที่จะล้อมจีนไว้ นั้น เป็นผลของ “มโนภาพที่พิการ” และไม่มีมูลฐานใดๆ ทั้งสิ้น เพราะเป้าหมายที่แท้จริงของ “ระบบ” นี้มิใช่การแบ่งแยก แต่เป็นการเคารพอธิปไตยและเอกราชซึ่งกันและกันในเอเชีย ซึ่งใน “ระบบ” ดังกล่าวนี้นั่นเองก็จะเป็นสมาชิกอย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า สหภาพโซเวียตมีท่าที

เดียวกับจีนเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสาธารณรัฐเวียดนามและสาธารณรัฐเกาหลี แต่ไม่ได้เอ่ยถึงเวียดนามเหนือหรือสาธารณรัฐเขมรแต่ประการใด

อนึ่ง สหภาพโซเวียตตกเตือนจีนว่า “ผู้ที่ลมน้ำลายรดฟ้าอาจจะต้อง เช็ดหน้าตนเอง”

๔.๒ หัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐเขมรและสาธารณรัฐเวียดนาม ได้โต้ตอบหัวหน้าคณะผู้แทนจีนในนัยเดียวกันว่า รัฐบาลของประเทศทั้งสอง เป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเยาะเย้ยจีนว่าไม่ทำตามสิ่งที่ตนพูด กล่าวคือ แถลงว่ายึดถือหลักปรัชญาสีล่ออย่างเคร่งครัดแล้ว กลับแทรกแซงในกิจการ ภายในของสาธารณรัฐเขมรและสาธารณรัฐเวียดนาม นอกจากนี้หัวหน้าคณะ ผู้แทนของประเทศทั้งสองยังได้ประณามจีนอีกด้วยในการที่ยกเรื่องการเมืองขึ้น มาพูดอย่างผิดกาลเทศะในการประชุมเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคม

๔.๓ เป็นที่น่าสังเกตว่า หัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐเกาหลีก็อาจจะ มิได้โต้ตอบคำแถลงของหัวหน้าคณะผู้แทนจีน แต่ในคำแถลงมุ่งพูดถึงปัญหา ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ประเทศกำลังพัฒนาประสบอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ ส่อให้เห็นว่า สาธารณรัฐเกาหลีกำลังดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวังต่อ สาธารณรัฐประชาชนจีน

๕. การปฏิบัติของคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุม

คณะผู้แทนจีนได้เดินออกจากที่ประชุมใหญ่ ๒ ครั้งด้วยกัน กล่าวคือ เมื่อหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐเขมรและหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐเกาหลี กล่าวคำแถลงครั้งสำคัญต่อที่ประชุม ภายหลังที่หัวหน้าคณะผู้แทนจีนได้กล่าว คำแถลงของตนเองแล้ว สำหรับในกรณีสาธารณรัฐเวียดนามนั้น จีนมิได้เดิน ออกจากที่ประชุม เพราะหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐเวียดนามเป็นผู้กล่าว คำแถลงคนแรกตอนเช้าวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๑๖ คณะผู้แทนจีนจึงคอยอยู่ข้าง นอกห้องประชุมใหญ่จนกระทั่งหัวหน้าคณะผู้แทนสาธารณรัฐเวียดนามกล่าว คำแถลงเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้เดินเข้าไป

หลังจากการเดินออก ๒ ครั้ง และการไม่เข้าห้องประชุมครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการย่ำว่าเงินประท้วงการเป็นผู้แทนของคณะผู้แทนทั้ง ๓ นี้แล้ว จีนก็ได้เดินออกไปอีก และเข้าร่วมประชุมกับคณะผู้แทนอื่นๆ ในทุกระดับโดยตลอด อย่างไรก็ตาม จีนประท้วงการเป็นผู้แทนของสาธารณรัฐเขมร สาธารณรัฐเวียดนาม และสาธารณรัฐเกาหลีอีกครั้งหนึ่งในที่ประชุมใหญ่โดยไม่ยอมมีส่วนในการรับรองสารสันติร่างตั้งของคณะผู้แทนดังกล่าวนี้ และในการประชุมคณะกรรมการของคณะผู้แทนทั้งหมด (Committee of the Whole) และในการประชุมคณะกรรมการร่างรายงาน (Drafting Committee) จีนได้ขอให้คณะกรรมการบันทึกข้อขัดแย้งของตนเกี่ยวกับสมาชิกภาพของคณะผู้แทนทั้ง ๓ ดังกล่าวไว้ทุกโอกาสด้วย

๖. คณะผู้แทนจีนเสนอให้ขับสาธารณรัฐจีนออกจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank)

ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๖ นาย Lin Chi-Tsai รองหัวหน้าคณะผู้แทนจีนลำดับอาวุโสที่ ๓ ได้แถลงต่อที่ประชุมใหญ่ว่า จีนไม่สามารถที่จะรับสถานการณ์เกี่ยวกับธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) เพราะ “พวกเขียงไคเซ็คยังคงเป็นสมาชิกขององค์กรนี้อยู่” ฉะนั้น จึงขอให้คณะกรรมการเรียกร้องธนาคารให้ขับ “พวกเขียงไคเซ็ค” ออกไปเสีย

เลขาธิการ U Nyun ได้ตอบว่า ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียเป็นองค์กรอิสระที่คณะกรรมการสิทธิสนับสนุนให้มีการสถาปนาขึ้นเท่านั้น ฉะนั้น คณะกรรมการจึงไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ธนาคารขับสมาชิกประเทศหนึ่งใดออกไปได้

๗. คณะผู้แทนจีนเสนอให้ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาทำงานของคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล

ในระหว่างการประชุม หัวหน้าคณะผู้แทนจีนได้เสนอญัตติให้ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาทำงาน (working language) ของคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล โดยมีปากีสถานเป็นผู้สนับสนุน เมื่อหัวหน้าคณะ

ผู้แทนจีนได้เสนอญัตติดังกล่าวด้วยวาจาในที่ประชุมใหญ่แล้ว ในวันรุ่งขึ้นก็ได้เขียนร่างญัตติดังกล่าวให้ที่ประชุมพิจารณา

ผลปรากฏว่า หัวหน้าคณะผู้แทนสหภาพโซเวียตได้โจมตีคณะผู้แทนจีนอย่างรุนแรงเกี่ยวกับร่างญัตตินี้ ทั้งในวิธีการและในหลักการ กล่าวคือ หัวหน้าคณะผู้แทนสหภาพโซเวียตได้สั่งสอนคณะผู้แทนจีนว่า ที่ประชุมใหญ่ไม่ได้เป็นที่สำหรับการพิจารณาร่างญัตติใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งกรณีนี้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการร่างรายงานการประชุม นอกจากนั้นคณะผู้แทนสหภาพโซเวียตยังไม่เห็นด้วยกับหลักการของร่างญัตตินี้อีกด้วย ทั้งนี้เพราะได้มีการตกลงกันมาแต่แรกเริ่มแล้วว่า ภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสเท่านั้นเป็นภาษาทำงานของคณะกรรมการธิการ ส่วนภาษารัสเซียเป็นภาษาทางการ (official language) การที่คณะกรรมการจัดให้มีล่ามแปลภาษาจีนให้ทันทีครั้งนี้ก็เป็นการยกอภิสิทธิ์ให้แก่คณะผู้แทนจีนเป็นพิเศษอยู่แล้ว และหากจีนยังคงยืนยันที่จะเสนอให้ใช้ภาษาของตนเป็นภาษาทำงาน ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณอีกมาก ฝ่ายสหภาพโซเวียตจะเสนอให้คณะกรรมการใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาทำงานบ้างเพื่อให้ทัดเทียมกัน

เนื่องจากการคัดค้านของคณะผู้แทนสหภาพโซเวียต คณะผู้แทนจีนและปากีสถานจึงถอนร่างญัตติเดิมและไปยกร่างขึ้นใหม่ โดยมีใจความว่า ขอให้เลขาธิการศึกษาว่ามีทางจะใช้จีนเป็นภาษาทำงานภาษาหนึ่งของคณะกรรมการได้หรือไม่ และดำเนินการที่จำเป็นโดยคำนึงถึงงบประมาณในอันที่จะค่อยๆ ยังให้เป็นไปได้ โดยเริ่มด้วยการมีล่ามที่แปลภาษาจีนได้ทันที นอกจากนี้ร่างญัตติใหม่เสนอให้มีการแก้ไขกฎของกรรมการเกี่ยวกับภาษาในการประชุมครั้งต่อไปในปี ๒๕๑๗ ด้วย ร่างญัตตินี้ที่ประชุมรับเป็นมติของคณะกรรมการในวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นวันปิดประชุมโดยมีผู้แทนสหภาพโซเวียตสงวนท่าทีไว้ว่าจะเสนอให้คณะกรรมการใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาทำงานบ้างในการประชุมครั้งต่อไป

๘. การติดต่องระหว่างคณะผู้แทนไทยกับคณะผู้แทนสาธารณรัฐประชาชนจีน

๘.๑ การติดต่อในงานสังคม

๘.๑.๑ การติดต่อในระดับเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ในคณะผู้แทนไทยได้พบปะสังสรรค์ในงานสังคมกับเจ้าหน้าที่ในคณะผู้แทนจีนตั้งแต่วันแรกของการประชุม ทั้งนี้เพราะผู้แทนจีนมิได้ติดตัวออกจากผู้แทนประเทศอื่น ตรงกันข้ามกับท่าทีของคณะผู้แทนสหภาพโซเวียตซึ่งมักจะจับกลุ่มคุยกันเองเสมอ เมื่อผู้แทนจีนไปถึงงานสังคมใด ก็จะแยกกันเดินพบปะกับผู้แทนประเทศอื่นตามธรรมดา ยกเว้นหัวหน้าคณะผู้แทนและรองหัวหน้าคณะผู้แทนสองคนซึ่งไม่พูดภาษาต่างประเทศ ต้องมีล่ามคอยแปลให้ นอกจากนั้น ผู้แทนจีนใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสได้ดีเกินคาดของผู้แทนประเทศอื่น และแม้จะพูดไม่คล่องก็เข้าใจได้ดี

สำหรับการติดต่อระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายจีนนั้น โดยบังเอิญเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้พบกับนาย Cheng Jui-sheng ผู้อำนวยการกองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระทรวงการต่างประเทศจีน ตั้งแต่วันแรกในงานเลี้ยงรับรองของนายกรัฐมนตรีทานากะ นาย Cheng ได้แสดงความยินดีที่ได้พบกับเจ้าหน้าที่ไทยอีกครั้งหนึ่ง เพราะเคยประจำคณะของ ฯพณฯ ประสทิธิ ภาณุพันธุ์ ณังที่กล่าวมาแล้ว และกล่าวว่าในฐานะที่ไทยกับจีนเกี่ยวข้องกันมาช้านานจึงยินดีที่บัดนี้ความสัมพันธ์กำลังดีขึ้น และปัญหาที่มีอยู่จะค่อยๆ หมดยุติไปเอง

เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและฝ่ายจีนได้พบปะสังสรรค์ในงานสังคมตามธรรมดาตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของการประชุม และฝ่ายจีนได้เชิญเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยบางคนไปในงานเลี้ยงรับรองรับประทานอาหารกลางวัน ในวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๑๖ ด้วย

๘.๑.๒ การติดต่อในระดับหัวหน้าคณะ

หัวหน้าคณะผู้แทนจีน นาย An Chih-Yuan ได้เดินทางมาทักทายและจับมือกับหัวหน้าคณะผู้แทนไทยเป็นครั้งแรก เมื่อเช้าวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๖

ในการเลี้ยงรับรองรับประทานอาหารเย็นที่คณะผู้แทนออสเตรเลียจัดขึ้นในเย็นวันเดียวกันนั้น หัวหน้าคณะผู้แทนจีนนั่งติดกับหัวหน้าคณะผู้แทนไทย และได้มีการสนทนากันปรากฏสาระสำคัญสรุปได้ดังต่อไปนี้

ฝ่ายจีนได้ถามว่า หากจีนจะส่งคณะผู้แทนถาวรมาประจำคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ กรุงเทพฯ ควรจะมีจำนวนเท่าไร ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ตอบว่า ไม่จำเป็นต้องมีมาก อาจมีเพียงคนเดียวก็พอ แล้วหาเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นช่วยทำงานที่กรุงเทพฯ

ครั้นหัวหน้าคณะผู้แทนจีนแสดงความวิตกในคำตอบของหัวหน้าคณะผู้แทนไทย หัวหน้าคณะผู้แทนไทยจึงเสริมว่า คณะผู้แทนถาวรของจีนอาจเพิ่มขึ้นได้เมื่อประมาณแล้วว่ามีงานมากเพียงไร อย่างไรก็ตามก็ดี ขอให้จีนส่งผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการค้า เกษตรกรรม อุตสาหกรรม คมนาคม และสาธารณสุขมาประจำคณะผู้แทนถาวร เพราะคณะกรรมการทำงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคมไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ถามว่าจีนจะส่งคณะผู้แทนถาวรมาประจำคณะกรรมการ ณ กรุงเทพฯ เมื่อไร ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนจีนได้ตอบว่าอย่างรวดเร็วที่สุดก็คงจะเป็นหลังจากเดือนกันยายน ๒๕๑๖

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ถามหัวหน้าคณะผู้แทนจีนว่า จีนมีความสนใจในโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงบ้างหรือไม่ และได้รับคำตอบว่า จีนสนใจในโครงการที่เป็นระยะสั้น แต่รู้สึกว่าการพิจารณาการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้จะมุ่งทำโครงการระยะยาว ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ชี้แจงให้ทราบถึงข้อเท็จจริงว่า โครงการแม่น้ำโขงมีทั้งระยะสั้นและระยะยาว และโครงการระยะสั้นเพื่อผลลัพธ์ระยะยาวก็มี เช่น โครงการเขื่อนฝามองในประเทศไทย เป็นต้น

หลังจากงานเลี้ยงรับรองที่คณะผู้แทนออสเตรเลียจัดขึ้นนี้แล้ว หัวหน้าคณะผู้แทนจีนได้ทักทายปราศรัยกับหัวหน้าคณะผู้แทนไทยอีกในงานสังคมอื่นๆ เมื่อโอกาสอำนวย

๘.๒ การติดต่อเป็นทางการ

๘.๒.๑. บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น

นับตั้งแต่วันแรกของการประชุม กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้ส่งเจ้าหน้าที่มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ไทย เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้แก่ นาย Ogura รองหัวหน้ากองจีน และเจ้าหน้าที่ไทยได้แก่หัวหน้า

กองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งได้รับคำสั่งจาก ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีให้ไปสังเกตท่าทีและความเคลื่อนไหวต่างๆ ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการประชุมครั้งนี้

นาย Ogura แจ้งว่าได้รับคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศ ญี่ปุ่นให้ช่วยติดต่อกับฝ่ายจีนให้แก่ฝ่ายไทย ตามที่ฝ่ายไทยได้ขอฝ่ายญี่ปุ่นไว้ที่กรุงเทพฯ ซึ่งไม่เป็นความจริง เพราะฝ่ายญี่ปุ่นต่างหากที่เคยเสนอไว้ที่กรุงเทพฯ ว่าจะพยายามให้มีการติดต่อระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายจีนในการประชุมครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อหัวหน้ากองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รายงานให้พิจารณาแล้ว หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเห็นว่า ควรปล่อยให้ฝ่ายญี่ปุ่นดำเนินการต่อไป มิฉะนั้นจะทำให้เขาเสียหน้าโดยไม่จำเป็น

นาย Ogura ได้ติดต่อกับฝ่ายจีนสำเร็จในวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๑๖ และเช้าวันรุ่งขึ้น วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๑๖ นาย Cheng Jui-sheng ผู้แทนจีนได้พบกับหัวหน้ากองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อกำหนดการเข้าเยี่ยมคำนับ หัวหน้าคณะผู้แทนไทยอย่างเป็นทางการโดยหัวหน้าคณะผู้แทนจีน

๘.๒.๒ การเข้าเยี่ยมคำนับอย่างเป็นทางการของหัวหน้าคณะผู้แทนจีน

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้จัดให้หัวหน้าคณะผู้แทนจีนเข้าเยี่ยมคำนับในวันจันทร์ที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๑๖ เวลา ๐๘.๓๐ น. ที่จัดให้เข้าพบตอนเช้าตรู่นี้ก็เพราะจะได้ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน แรกทีเดียว จ้องมอง สถานที่ที่จัดให้เข้าพบคือห้องประชุมของคณะกรรมการโครงการแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นที่มืดชิดและในตอนเช้ายังไม่มีเจ้าหน้าที่มาทำงาน ในการกำหนดการเข้าพบ ฝ่ายไทยและฝ่ายจีนได้ตกลงกันล่วงหน้าแล้วว่า จะไม่มีการบอกกล่าวให้สื่อมวลชนทราบ อีกทั้งได้กำชับให้กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นถือเรื่องนี้เป็นการณ์ลับอีกด้วย

หัวหน้าคณะผู้แทนจีนและผู้ติดตามมาถึงตรงเวลา และในการสนทนากับหัวหน้าคณะผู้แทนไทย ปรากฏสาระสำคัญสรุปได้ดังต่อไปนี้

หัวหน้าคณะผู้แทนจีนถามว่า ฝ่ายไทยมีความคิดเห็นเช่นไรเกี่ยวกับการที่เลขาธิการ U Nyun ขอให้จีนมาตั้งสำนักงานผู้แทนถาวรประจำ ECAFE ที่กรุงเทพฯ ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ตอบไปว่า รัฐบาลไทยจะไม่

ขัดข้องเลย เพราะประเทศไทยเคารพนับถือกฎบัตรและหลักการทั้งมวลของ องค์การสหประชาชาติ ในเมื่อจีนเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเหมือนกัน ฝ่ายไทยก็พร้อมที่จะต้อนรับผู้แทนถาวรของจีนประจำ ECAFE ที่กรุงเทพฯ ทุกเมื่อ

หัวหน้าคณะผู้แทนจีนกล่าวว่า จีนเตรียมที่จะส่งคณะผู้แทนถาวร มาตั้งสำนักงานประจำ ECAFE ที่กรุงเทพฯ แต่การเลือกเจ้าหน้าที่ที่เหมาะสม มิได้เป็นเรื่องง่าย และถามว่าเจ้าหน้าที่จีนจะได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกัน ทาง การทูตตลอดจนอำนวยความสะดวกโดยทั่วไปหรือไม่ ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทน ไทยได้ตอบว่า รัฐบาลไทยย่อมจะอำนวยความสะดวกให้แก่คณะผู้แทนถาวร ของจีนเท่ากับคณะผู้แทนอื่นๆ และคณะผู้แทนจีนย่อมได้รับเอกสิทธิ์และความ คุ้มกันทางการทูต

หัวหน้าคณะผู้แทนจีนกล่าวว่า ก่อนที่จีนจะส่งผู้แทนถาวรมาตั้ง สำนักงานที่กรุงเทพฯ จีนจะส่งคณะผู้แทนมาดูงานและสังเกตสภาพความเป็น อยู่เสียก่อน ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับทราบ และขอให้ฝ่ายจีนแจ้งให้ ECAFE ทราบล่วงหน้า ฝ่ายไทยจะได้เตรียมการรับรองให้

หัวหน้าคณะผู้แทนจีนถามถึงสถานภาพต่างๆ ของผู้แทนถาวร ประจำ ECAFE ที่กรุงเทพฯ ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ชี้แจงว่าโดยปกติอาจ แบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท กล่าวคือ (๑) เป็นเอกอัครราชทูต หรือที่ปรึกษา หรือเจ้าหน้าที่ประจำสถานเอกอัครราชทูตที่ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ มีสำนักงาน อยู่ในสถานเอกอัครราชทูต (๒) เป็นผู้แทนถาวรประจำ ECAFE ซึ่งมีสำนักงาน แยกออกจากสถานเอกอัครราชทูต และ (๓) เป็นผู้แทนถาวรประจำ ECAFE มีสำนักงานทั้งที่ไม่มีสถานเอกอัครราชทูต เพราะประเทศของตนไม่ได้มีความ สัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ซึ่งย่อมหมายความว่า ผู้แทนถาวรของจีน ประจำ ECAFE จะมีสถานภาพตามประเภทที่ ๓ นี้

หัวหน้าคณะผู้แทนจีนกล่าวว่า จีนถือว่าการติดต่อกับฝ่ายไทย ทุกครั้งอำนวยความสะดวกให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งย่อมเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการ พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง ในขณะที่สถานการณ์กำลัง เปลี่ยนแปลงไปในโลกและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเมื่อจีนตั้ง สำนักงานผู้แทนถาวรประจำ ECAFE ที่กรุงเทพฯ ขึ้นแล้ว สถานการณ์ก็จะยิ่ง

ดีขึ้นอีก ซึ่งหัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้กล่าวตอบว่า ฝ่ายไทยเข้าใจท่าทีของฝ่ายจีนและมีความยินดีเช่นกันที่ได้มีโอกาสพบปะกับฝ่ายจีน ทั้งนี้ เพราะเมื่อการพบปะกันแล้ว ก็อาจช่วยกันหาหนทางแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้โดยปราศจากการไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน สำหรับปัจจุบันนี้นั้น เป็นที่ทราบกันดีว่ายังมีปัญหาอยู่ ซึ่งอาจปล่อยให้กาลเวลาช่วยแก้ไขให้ก็ได้

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยและหัวหน้าคณะผู้แทนจีนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอีกด้วยว่า เอกอัครราชทูตของประเทศทั้งสอง ณ กรุงโตเกียวอาจติดต่อกันได้ทุกเมื่อ และต่างรับว่าจะรายงานสาระสำคัญของการสนทนาให้รัฐบาลของตนทราบ ทั้งนี้ตั้งความละเอียดปรากรณในบันทึกการสนทนากับหัวหน้าคณะผู้แทนจีนที่ได้แนบมา ณ ที่นี้

๙. ปฏิกริยาของคณะผู้แทนอื่นต่อการติดต่อเป็นทางการระหว่างหัวหน้าคณะผู้แทนไทยกับหัวหน้าคณะผู้แทนจีน

ภายหลังที่หัวหน้าคณะผู้แทนจีนได้มาเยี่ยมคำนับหัวหน้าคณะผู้แทนไทยอย่างเป็นทางการแล้ว คณะผู้แทนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะผู้แทนสาธารณรัฐเขมรและสาธารณรัฐเวียดนาม ได้มาถามถึงผลของการติดต่อดังกล่าว ทั้งนี้ เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นการณ์ลับ แต่ก็มิผู้รู้เห็นในเมื่อหัวหน้าคณะผู้แทนจีนมาเยี่ยมคำนับในโรงแรมซึ่งเป็นที่สาธารณะจะปกปิดให้มืดชิดโดยเด็ดขาดมิได้

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ชี้แจงให้คลายความวิตกกังวลว่า การที่ฝ่ายไทยสามารถติดต่อกับฝ่ายจีนได้นั้น ย่อมเป็นการชักนำจีนให้เข้ามามีบทบาทอันสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจะเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในภูมิภาคนี้อีกด้วย

๑๐. สรุป

๑๐.๑ คณะผู้แทนจีนเป็นคณะผู้แทนในระดับเจ้าหน้าที่ ไม่มีเจ้าหน้าที่จากพรรคคอมมิวนิสต์จีนโดยตรง ซึ่งสื่อให้เห็นว่า จีนตั้งใจจะไปศึกษางานของคณะกรรมการธิการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกลเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าจะใช้การประชุมเป็นเวทีการเมืองโจมตีมหาอำนาจ สาธารณรัฐเขมร สาธารณรัฐเวียดนาม และสาธารณรัฐเกาหลีก็ตาม

๑๐.๒ จีนสงวนการโจมตีและการประณามอย่างหนักหน่วงที่สุดไว้สำหรับสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นคู่ปรับของจีนตลอดการประชุม

๑๐.๓ จีนยังขาดความชำนาญในการประชุมระหว่างประเทศ ยกตัวอย่างในกรณีร่างญัตติเรื่องภาษา ซึ่งในการประชุมร่วมกับฝ่ายสหภาพโซเวียต จีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทั้งในแง่วิธีการเสนอเรื่องและหลักการ

๑๐.๔ ในคำแถลงครั้งสำคัญของจีน นอกเหนือไปจากการแถลงย้ำแนวนโยบายเก่าและโจมตีคู่อริแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าจีนมีแนวที่สร้างสรรค์ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ จีนพร้อมที่จะได้รับความช่วยเหลือและทรัพยากรจากต่างประเทศ ค้าขายกับต่างประเทศ ตลอดจนศึกษาความก้าวหน้าของต่างประเทศ ทั้งนี้โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องมีพื้นฐานบนความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกัน

๑๐.๕ จีนมีท่าทีที่เป็นมิตรกับไทยพอสมควร และเป็นฝ่ายที่มากักตักกับฝ่ายไทยก่อน ในการเข้าเยี่ยมคำนับหัวหน้าคณะผู้แทนไทยเป็นทางการของหัวหน้าคณะผู้แทนจีน จีนกล่าวว่าการตั้งสำนักงานผู้แทนถาวรของจีนประจำ ECAFE ที่กรุงเทพฯ จะยังให้สถานการณ์ระหว่างประเทศไทยกับจีนดีขึ้นอีก ส่วนปัญหาว่าจีนจะมาเปิดสำนักงานดังกล่าวเมื่อไรนั้น จีนจะส่งคณะผู้แทนมาดูงาน ECAFE และสังเกตสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นเสียก่อน ซึ่งคาดว่าจะคณะผู้แทนดังกล่าวคงจะเดินทางมาดูงานที่กรุงเทพฯ หลังจากเดือนกันยายน ศกนี้ เป็นอย่างรวดเร็วที่สุด

จึงขอกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายบุญรอด บิณฑสันต์)

รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการประชุมคณะกรรมการวิชาการเศรษฐกิจ

สำหรับเอเชียและตะวันออกไกล สมัยที่ ๒๙ ณ กรุงโตเกียว

12

บันทึกการสนทนา
ระหว่างโจวเอินไหลกับ
หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช
วันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1975*

สิทธิพล เครือรัฐติกาล ผู้แปล

* แปลจาก “Transcript of Conversation between Zhou Enlai and Kukrit Pramoj”, June 30, 1975, Wilson Center Digital Archive, Zhou Enlai Waijiao Wenxuan [Selected Diplomatic Papers of Zhou Enlai] (Beijing: Zhongyang Wenxian, 1990), pp. 500-505. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/26052>.
[เชิงอรรถของผู้แปล]

คำอธิบายจากต้นฉบับ

หลังเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1974 โจวเอนไหลยังคงเดินทางไปทำงาน นับจากนั้นจนถึงต้นเดือนกันยายน ค.ศ. 1975 เขาพบแขกต่างประเทศจาก 5 ทวีปใหญ่ทั่วโลก รวม 50 กว่าคณะ นี่คือนันทนาการสนทนาโดยสังเขประหว่างเขากับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีของไทย

บทสนทนา

โจวเอนไหล: ขอภัยอย่างยิ่งที่วันนี้ต้องพบกับ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีในโรงพยาบาล เนื่องจากสุขภาพของผมไม่ดี ล้มป่วยมานานมาก การลงนาม (สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต) ในวันพรุ่งนี้ก็ต้องทำที่โรงพยาบาลนี้เช่นกัน ส่วนปัญหาอื่นๆ นั้น รองนายกรัฐมนตรี! จะเป็นผู้รับผิดชอบในการเจรจากับท่าน

คิกฤทธิ: ทั้งหมดนี้ผมเข้าใจดี

โจวเอนไหล: เพื่อนทั้งหลายจากไทยสบายดีหรือไม่

คิกฤทธิ: ทุกคนสบายดี

โจวเอนไหล: บางคนในคณะของท่านเคยมาเยือนตอนที่ผมยังไม่เข้าโรงพยาบาล ปีที่แล้วหลังลงนามสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับมาเลเซีย วันรุ่งขึ้นคือ 1 มิถุนายน ผมก็เข้าโรงพยาบาล จนถึงวันนี้ก็ยังไม่ได้ออก เมื่อประธานาธิบดีมาร์กอสมาเยือน การลงนามสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับฟิลิปปินส์ก็จัดที่โรงพยาบาลเช่นกัน

คิกฤทธิ: พวกเรารับทราบมาก่อนแล้ว

โจวเอนไหล: ดังนั้น คราวนี้ก็ต้องเชิญ ฯพณฯ มาที่โรงพยาบาลเช่นกัน ซึ่งดูจะเสียมารยาท

คิกฤทธิ: ฯพณฯ กรุณาให้ผมเข้าพบ ถือเป็นพระคุณยิ่ง ผมชื่นชม ฯพณฯ มาอย่างยาวนาน ชีวิตของผมมีความปรารถนาเพียงไม่กี่อย่าง การได้เข้าพบท่านด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ผมรอคอยมานาน วันนี้ความปรารถนาเป็นจริงแล้ว ผมดีใจมาก

โจวเอนไหล: ขอบคุณ ฯพณฯ เป็นอย่างยิ่งที่เชื่อมั่นในตัวผม

¹ หมายถึง เติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) [เชิงอรรถจากต้นฉบับ]

คิกฤทธิ: ผมในฐานะหัวหน้ารัฐบาลไทยขอนำมิตรภาพจากใจจริงของประชาชนไทยมามอบให้

โจวเอนไหหล: ได้ยินประโยคนี้แล้วผมมีความสุขมาก ประเทศของเราทั้งสองมีการติดต่อกันนานก็ศตวรรษแล้ว

เฉียวกวันหัว (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ): หลายสิบศตวรรษแล้ว

คิกฤทธิ: ถูกต้อง หลายสิบศตวรรษแล้ว

โจวเอนไหหล: ใช่ หลายสิบศตวรรษก่อนประเทศของเราทั้งสองก็ติดต่อกันแล้ว สองประเทศอยู่ใกล้กันมาก การเดินทางไปมาทางทะเลก็สะดวก จึงเรียกได้ว่าพวกเรามีความสัมพันธ์แบบญาติ

คิกฤทธิ: เรื่องนี้ผมยืนยันได้จริงๆ ผมเคยบอกรองนายกรัฐมนตรีไปแล้วว่า หากค้นพงศาวลีของทุกคนที่นั่งกันอยู่ที่นี่ก็จะพบว่า เมื่อหลายชั่วคนก่อนพวกเขา มีบรรพชนมากกว่า 1 คนที่เป็นคนจีน และถ้าสืบย้อนไปมากกว่านั้นเป็นสิบศตวรรษ ความสัมพันธ์ก็จะยิ่งแนบแน่น ดังนั้นระหว่างเราก็คือเป็นความสัมพันธ์แบบญาติ เนื่องจากสองประเทศติดต่อกันอย่างใกล้ชิด

โจวเอนไหหล: ใช่ หลังจากสถาปนาจีนใหม่ พวกเราก็ไม่สนับสนุนการถือสองสัญชาติ เรื่องนี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเราประเทศอื่นๆ ดีขึ้น โดยเฉพาะกับประเทศจำนวนหนึ่งในเอเชีย พวกเขาคือเพื่อนบ้านของเรา

คิกฤทธิ: พวกเราก็มียุทธวิธีแบบเดียวกัน

โจวเอนไหหล: ตอนนี้อย่างน้อยก็ยังมีคนสัญชาติจีนอยู่ 3 แสนกว่าคนใช่หรือไม่

คิกฤทธิ: ใช่

โจวเอนไหหล: ถ้าพวกเขาแปลงสัญชาติเป็นไทย พวกเราจะดีใจมาก

คิกฤทธิ: ผมคิดว่าการแปลงสัญชาติอาจไม่เป็นประโยชน์ต่อพวกเขามากนัก พวกเขาส่วนใหญ่ชราแล้ว ลูกหลานที่เกิดในไทยก็กลายเป็นพลเมืองไทย พวกเรามอง

พวกเขาเป็นมิตร พวกเรายู่ร่วมกับพวกเขามานาน ผ่านร้อนผ่านหนาวมาด้วยกันจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของพวกเรา ผมเชื่อว่าพวกเขาสามารถแปลงสัญชาติเป็นไทยได้

โจวเอนไหล: ใช่ แม้ว่าพวกเขาจะเป็นคนจีนโพ้นทะเล แต่ก็ใช้ชีวิตร่วมกับคนไทยได้เป็นอย่างดี ผมซาบซึ้งกับคำประกาศของ ฯพณฯ ที่กรุงเทพฯ และฮอว์กิงที่ว่า คนจีนโพ้นทะเลในไทยมีสองทางเลือก ถ้าไม่แปลงสัญชาติเป็นไทยก็ต้องถือสัญชาติสาธารณรัฐประชาชนจีน ไม่มีการถือสัญชาติได้หวั่น ท่านพูดได้อย่างหนักแน่น ผมเชื่อว่าพวกเขาจะไตร่ตรองและเลือกสัญชาติไทย

ผมมีเพื่อนคนหนึ่งซึ่งพบกันเมื่อ 20 ปีที่แล้วคือ พระองค์เจ้าวรณไวยา-กร² พระองค์สบายดีหรือไม่

คิกฤทธิ: สบายดี ก่อนออกเดินทางจากกรุงเทพฯ 5 วัน ผมก็ได้เข้าเฝ้า พระองค์ยังจำท่านได้และฝากความเคารพอย่างสูงมายังท่าน พระองค์มีพระชันษา 85 ปีแล้ว

โจวเอนไหล: ทรงมีพระพลานามัยดีใช่หรือไม่

คิกฤทธิ: ดีมากในทุกด้าน ทุกวันนี้ยังทรงกระฉับกระเฉง

โจวเอนไหล: ผมอิจฉาพระองค์ ผมอายุน้อยกว่าพระองค์เสียอีก

คิกฤทธิ: พระองค์ไม่ลำบากเหมือนท่าน

โจวเอนไหล: ผมเคยพบพระองค์สองครั้ง ครั้งก่อนทรงพระกรุณาประทานนามบัตรแก่ผม ครั้งนี้ผมเตรียมลงลายมือชื่อ (บนนามบัตร) เพื่อถวายแด่พระองค์

² พระองค์เจ้าวรณไวยากร (เดิมคือหม่อมเจ้าวรณไวยากร วรวรณ) หรืออีกพระนามหนึ่งว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (ค.ศ. 1891-1976) นักการทูตมืออาชีพอังกฤษ ทรงเป็นอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและผู้แทนของไทยในการประชุมเอเชียและแอฟริกา [เชิงอรรถจากต้นฉบับ]

คิกฤทธิ: พระองค์ต้องดีพระทัยมาก ผมเองมีเรื่องจะขอสักเรื่อง ขอท่านกรุณา
ลงลายมือชื่อบนนามบัตรเพื่อที่ผมจะเก็บไว้เป็นที่ระลึกตลอดชีวิต ผมจะนำ
กลับไปใส่กรอบ

โจวเอนไหหล: ได้สิ พรุ่งนี้ลงนามแล้วจะมอบให้ท่าน ตอนนี้อหิวใจผมไม่ดี เขียน
แล้วมือสั่น ต้องอยู่ในที่เงียบสงบถึงจะเขียนได้ดีหน่อย ผมไม่เหมือนรองนายกรัฐมนตรี
ที่ลีลาการเขียนมีพลัง ๆ พณฯ ไม่เหมือนคนอายุ 60 กว่าเลยนะ ยังคง
แข็งแรงมาก

คิกฤทธิ: ขอบคุณท่านนายกรัฐมนตรี เพราะผมไม่มีศัตรู

โจวเอนไหหล: พวกท่านพบความยุ่งยากน้อยหน่อย ประเทศยังมีขนาดใหญ่ก็ยิ่ง
ยุ่งยาก แต่พวกเรายึดมั่นหลักการหนึ่งอย่างแน่วแน่ นั่นคือ ไม่แสวงหาความ
เป็นใหญ่ ไม่ว่าจีนในอนาคตจะพัฒนาและเติบโตเพียงใด

คิกฤทธิ: ผมสัญญากับรองนายกรัฐมนตรีของพวกท่านแล้วว่า พวกเราจะนำ
เรื่องนี้กลับไปบอกลูกหลาน

โจวเอนไหหล: ผมจะเขียนคำที่ว่านี้

คิกฤทธิ: ดีเหลือเกิน

โจวเอนไหหล: รองนายกรัฐมนตรีของพวกเรานำเรื่องนี้ไปพูดที่สหประชาชาติ
มาแล้ว³

คิกฤทธิ: ผมดีใจมากที่ท่านนายกรัฐมนตรีเขียนคำพวกนี้ ผมจะทำสำเนาแล้วให้
เด็กๆ นำไปคล้องคอเพื่อให้พวกเขาจำได้

โจวเอนไหหล: ครั้งนั้นรองนายกรัฐมนตรีของเรากล่าวสุนทรพจน์ไว้ว่า ประธาน
เหมากล่าวว่า หากจีนในยุคถัดไปแสวงหาความเป็นใหญ่ ประชาชนทั่วโลกก็ควร
รวมพลังกันเพื่อโค่นล้มจีน พวกเราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

³ เติ้งเสี่ยวผิงเป็นผู้แทนรัฐบาลจีนไปประชุมสมัชชาสหประชาชาติเมื่อ ค.ศ. 1974 [เชิงอรรถ
ของผู้แปล]

จะเป็นเขตสันติภาพ เรื่องนี้ไม่ง่าย ต้องต่อสู้กันไปอีกนาน แต่พวกเราสนับสนุนข้อเสนอของพวกท่าน นั่นคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะต้องเป็นเขตสันติภาพ และเป็นกลาง⁴ หาก “พวกฯ” มีโอกาสพบนายกรัฐมนตรีลีควินยิว ฝากบอกเขาด้วยว่า พวกเราสนับสนุนการมีอยู่ของสิงคโปร์ในฐานะประเทศเอกราชอย่างเต็มที่ โลกนี้มีหลายประเทศที่ผู้คนมีสายเลือดและชาติพันธุ์เดียวกันกับประเทศอื่น มีเหตุผลอะไรที่พวกเราต้องเข้าไปก่อความไม่สงบในสิงคโปร์ เพราะจะเท่ากับละเมิดหลักปัญจศีลข้อแรกเลยนะ⁵ เราหวังว่าคนจีนโพ้นทะเลในสิงคโปร์จะแปลงสัญชาติเป็นสิงคโปร์ให้หมด แน่ใจว่ามีส่วนน้อยที่ไม่ยอมและยังคงเดินทางกลับจีนเพื่อเยี่ยมบ้านเกิดทุกปี แนวคิดอนุรักษนิยมและการยึดมั่นในประเพณีของพวกเขายังคงฝังรากลึก

คิกฤทธิ์: ไม่ใช่แค่แนวคิดอนุรักษนิยม แต่ยังเป็นปัญหาเรื่องอารมณ์ซึ่งห้ามยาก

⁴ ในการประชุมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่กรุงลู่ซากา ประเทศแซมเบีย เมื่อวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 1970 อับดุล ราซิก ฮุซเซน (Abdul Razak Hussein) รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของมาเลเซียในเวลานั้นได้เสนอเรื่องความเป็นกลางของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นครั้งแรก ต่อมาในช่วงวันที่ 26-27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1971 มีการประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสมาชิกอาเซียน 5 ประเทศที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ที่ประชุมได้รับฟังคำอธิบายเพิ่มเติมจากราซิกแล้วอภิปรายกันเป็นพิเศษ จนนำไปสู่การออก “ปฏิญญากัวลาลัมเปอร์” หรือ “ปฏิญญาว่าด้วยเขตสันติภาพ เสรีภาพ และความเป็นกลาง” (Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality: ZOPFAN) ซึ่งระบุว่า “อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทยตั้งใจแสดงความพยายามอันจำเป็นตั้งแต่แรก ในการได้มาซึ่งการรับรองและเคารพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะเขตสันติภาพ เสรีภาพ และความเป็นกลาง โดยปราศจากรูปแบบหรือลักษณะใดๆ ของการแทรกแซงจากอำนาจภายนอก” [เชิงอรรถจากต้นฉบับ]

⁵ ปัญจศีล (Five Principles of Peaceful Coexistence) เป็นหลักการที่จีนประกาศใช้มาตั้งแต่ ค.ศ. 1954 ประกอบด้วยหลักการพอธิปไตยเหนือดินแดนของกันและกัน การไม่รุกรานกัน การไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน ความเสมอภาคและเอื้อประโยชน์ต่อกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ [เชิงอรรถของผู้แปล]

โจวเอนไหล: ใช่ ตอนนี้แนวคิดอนุรักษนิยมเจือจางลงกว่าแต่ก่อน เมื่อก่อนทุกคนที่ออกจากจีนล้วนไม่ยอมเรียนภาษาท้องถิ่น เมื่อชราแล้วยังพูดภาษาจีนตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ซือเถิงเหมยถัง⁶ ชาวจีนโพ้นทะเลในสหรัฐอเมริกาซึ่งกลับประเทศหลังปลดแอก อายุ 90 กว่าแล้ว [sic] แต่ไม่รู้ภาษาอังกฤษเลยสักนิด เฉินเจียเกิง⁷ ชาวจีนโพ้นทะเลในมาลายาพูดภาษาอังกฤษได้บ้างแต่ก็ไม่คล่อง บางคนคิดเสมอว่าเมื่อตายแล้วจะต้องนำโลงศพกลับมาฝังจีน พวกเราหวังว่าพวกท่านจะทำงานเพิ่มอีกหน่อย พวกเราเมื่อตั้งสถานทูตแล้วก็ต้องทำงานเพิ่มขึ้นเช่นกัน รัฐบาลของพวกท่านปฏิบัติต่อคนจีนโพ้นทะเลอย่างเท่าเทียม พวกเขาก็ดีใจมาก แลกเปลี่ยนการค้าถึงประเด็นนี้อย่างชัดเจน⁸ และกล่าวถึงอีกหลายประเด็นอย่างชัดเจนมาก ผมขอแนะนำให้ ฯพณฯ ส่งแถลงการณ์นี้ให้ลี้กวนยิวอ่าน

คิกฤทธิ: ผมจะทำเช่นนั้นอย่างแน่นอน ผมจะช่วยพูดให้เขาเปลี่ยนมุมมองและยอมรับทัศนคติของเรา

⁶ ซือเถิงเหมยถัง (Situ Meitang ค.ศ. 1868-1955) ชาวเมืองไคผิง มณฑลกว่างตุง ผู้นำชาวจีนโพ้นทะเลเลริกชาติ เคยเป็นประธานพรรคจี้กงประจำสหรัฐอเมริกา ต่อมาใน ค.ศ. 1949 ได้รับคำเชิญให้กลับประเทศเพื่อมาประชุมสภาที่ปรึกษาการเมืองประชาชนจีนแบบเต็มคณะครั้งที่ 1 และหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน เขาได้เป็นกรรมการรัฐบาลกลางประชาชน กรรมการสภาที่ปรึกษาการเมือง และกรรมการประจำสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติ [เชิงอรรถจากต้นฉบับ]

⁷ เฉินเจียเกิง (Chen Jiageng ค.ศ. 1874-1961) ชาวเมืองถงอันจีเหมย (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเซี่ยเหมิน) มณฑลฝูเจี้ยน ผู้นำชาวจีนโพ้นทะเลเลริกชาติ เดินทางข้ามทะเลลงใต้ไปทำธุรกิจในสิงคโปร์ตั้งแต่อายุยังน้อย จนกระทั่ง ค.ศ. 1949 จึงได้รับคำเชิญให้กลับประเทศเพื่อมาประชุมสภาที่ปรึกษาการเมืองประชาชนจีนแบบเต็มคณะครั้งที่ 1 และหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน เขาได้เป็นกรรมการรัฐบาลกลางประชาชน รองประธานคณะกรรมการประจำสภาที่ปรึกษาการเมือง กรรมการประจำสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติ และประธานปวงสหพันธ์ชาวจีนโพ้นทะเลผู้กลับคืนสู่มาตุภูมิ [เชิงอรรถจากต้นฉบับ]

⁸ หมายถึง แถลงการณ์ร่วมเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งนายกรัฐมนตรีของไทยและจีนจะลงนามกันในวันรุ่งขึ้นคือ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 [เชิงอรรถของผู้แปล]

โจวเอนไหล: พวกเราได้พูดกับเพื่อนชาวกำพูชาคือสมเด็จสีหนุ⁹ แล้ว พวกเขา
น่าจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยได้ในเร็ววันนี้

คิกฤทธิ: พวกเราจะดีใจมาก

โจวเอนไหล: เรื่องนี้เป็นผลดีต่อการที่สองประเทศจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
พวกท่านสองประเทศล้วนแต่เป็นเมืองพุทธที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมากเลยนะ

คิกฤทธิ: วัฒนธรรมใกล้เคียงกันมาก

โจวเอนไหล: สมเด็จสีหนุตอนนี้ประทับอยู่ที่เกาะหลีเหวื่อ หากเสด็จกลับมาแล้ว
ผมขออนุญาตนำความจากนายกรัฐมนตรีกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบจะ
ได้หรือไม่

คิกฤทธิ: โปรดทำเช่นนั้นด้วยเถิด เมื่อก่อนสีหนุขัดแย้งกับบางคน[ในไทย]
ปัจจุบันไม่มีความขัดแย้งแล้ว เพราะบางคนตายไปแล้ว บางคนก็หนีไปอยู่ที่อื่น
แล้ว หาก ๗๗ นายกรัฐมนตรีช่วยกราบทูล ผมก็จะดีใจมาก ผมหวังเป็นอย่าง
ยิ่งว่าจะได้พบพระองค์ ผมเคารพพระองค์ โปรดแจ้งให้ทรงทราบถึงความเคารพ
ของผมด้วย

โจวเอนไหล: การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับกำพูชาจะ
เป็นผลดีต่อสันติภาพในอ่าวไทย

คิกฤทธิ: เป็นเช่นนั้นอย่างแน่นอน

⁹ หมายถึง นโรดม สีหนุ ประสูติเมื่อ ค.ศ. 1922 ทรงเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศของราชอาณาจักรกำพูชาเมื่อ ค.ศ. 1955 ก่อนได้รับเลือกเป็น
ประมุขของรัฐกำพูชาเมื่อ ค.ศ. 1960 ต่อมาหลังเกิดการรัฐประหารของนายพลลอนนอล
(Lon Nol) เมื่อ ค.ศ. 1970 พระองค์ได้ตั้งรัฐบาลผสมระหว่างแนวร่วมรวบรวมชาติกำพูชา
(Khmer United National Front) กับราชรัฐฐานาภิบาลรวบรวมชาติกำพูชา (Royal Gov-
ernment of National Union of Kampuchea) ขึ้นที่กรุงปักกิ่ง โดยทรงเป็นประธาน
แนวร่วมและประมุขแห่งรัฐ พระองค์เสด็จกลับกำพูชาหลังจากประเทศได้รับการปลดปล่อย
เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 [เชิงอรรถจากต้นฉบับ]

ประวัติผู้เขียน

กัญญรัตน์ เวชชาชีวะ

ได้รับทุนรัฐบาลตามความต้องการของกระทรวงการต่างประเทศ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และเศรษฐมิติ จาก University of Nottingham ต่อด้วยปริญญาโทและเอก สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จาก St Antony's College, University of Oxford เคยประจำการที่สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง เมื่อช่วง ค.ศ. 2008-2012 และคณะผู้แทนถาวรไทยประจำสหประชาชาติ ณ นครเจนีวา เมื่อช่วง ค.ศ. 2016-2020 ปัจจุบันเป็นข้าราชการลาติดตาม ประจำการที่สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว

ตฤณ ไอยะรา

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนา จาก University of East Anglia และปริญญาเอก สาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ จาก National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) โดยทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองของโครงการรถไฟความเร็วสูงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสนใจประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์การเมือง เคยเป็นอาจารย์หลักสูตรรัฐศาสตร์ สำนักวิชารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ก่อนย้ายเข้ามาสังกัดที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปัจจุบัน

เดช บุญนาค

สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จาก St Antony's College, University of Oxford รับราชการในกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1969 เคยเป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง นครเจนีวา กรุงปารีส กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. และปลัดกระทรวงการต่างประเทศ รวมทั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเมื่อ ค.ศ. 2008 ปัจจุบันเป็นเลขาธิการสภาอากาศไทย

ธนเดช เวชสุรักษ์

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จาก University of Michigan และปริญญาเอก สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จาก University of Utah ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ University of Rhode Island สหรัฐอเมริกา

นภนต์ ภูมมา

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ ค.ศ. 2005 ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จาก University of Missouri-Kansas City เมื่อ ค.ศ. 2008 และปริญญาเอก สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จาก University of Utah เมื่อ ค.ศ. 2013 โดยทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับบัญชีการชำระเงิน การเคลื่อนย้ายเงินทุน และอัตรากำไร ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พงศ์พิสุทธิ์ บุษบาร์ตัน

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ค.ศ. 1997 ปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนการศึกษา จาก University of Cambridge เมื่อ ค.ศ. 1998 และสาขาวิชาการระหว่างประเทศ จาก Columbia University เมื่อ ค.ศ. 2001 และ

ปริญญาเอก สาขาวิชารัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จาก Australian National University เมื่อ ค.ศ. 2010 รวมทั้งเป็น Dorothy Borg Scholar in Southeast Asian Studies, Columbia University เมื่อช่วง ค.ศ. 2015-2016 และ Visiting Research Fellow, ISEAS Yusuf-Ishak Institute เมื่อช่วง ค.ศ. 2016-2018 โดยทำวิจัยและสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับสหรัฐอเมริกาและจีน เคยเป็นเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักความมั่นคงระหว่างประเทศ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ เมื่อช่วง ค.ศ. 2001-2007 ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ผู้ช่วยคณบดี และผู้อำนวยการสถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ จาก St Antony's College, University of Oxford เมื่อ ค.ศ. 2007 และทำวิจัยหลังปริญญาเอกที่ Asia Research Institute (ARI), National University of Singapore (NUS) และ Faculty of Humanities, Hong Kong Polytechnic University ปัจจุบันเป็นรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิลาสินี พิบูลย์เศรษฐ์

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาจีน จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ ค.ศ. 2006 ปริญญาโท สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ค.ศ. 2010 และปริญญาเอก สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จาก Institute of International Relations, Yunnan University เมื่อ ค.ศ. 2015 ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ศิวริน เลิศภูษิต

สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก สาขานานาชาติศึกษา (เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ศึกษา) จาก Graduate School of Asia-Pacific Studies, Waseda University และเคยเป็น Research Fellow, ISEAS-Yusof Ishak Institute เมื่อ ค.ศ. 2022 มีความเชี่ยวชาญและความสนใจในประเด็นด้านสังคมและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในระดับองค์กรและปัจเจกบุคคล ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ค.ศ. 2007 ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ ค.ศ. 2010 และปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จาก National University of Singapore เมื่อ ค.ศ. 2018 รวมทั้งเป็น Research Fellow, Harvard-Yenching Institute ช่วง ค.ศ. 2015-2016 เคยเป็นหัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ช่วง ค.ศ. 2022-2023 ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรนานาชาติ BA in Humanities and Sustainability หัวหน้าศูนย์บูรณาการมนุษยชาติ และศูนย์บริการวิชาการมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สิทธิพล เครือรัฐติกาล

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ค.ศ. 2002 ปริญญาโท สาขาวิชาเอเชียแปซิฟิกศึกษา จาก School of Oriental and African Studies (SOAS), University of London เมื่อ ค.ศ. 2003 และปริญญาเอก สาขาวิชาสหวิทยาการ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ ค.ศ. 2011 เคยเป็น Visiting Fellow (Taiwan Fellowship), College of International Affairs,

National Chengchi University เมื่อ ค.ศ. 2017 และผู้อำนวยการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อช่วง ค.ศ. 2018-2021 ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ และประธานสภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สุธาณี พรสกุลไพศาล

สำเร็จการศึกษาปริญญาเอกสาขาวิชาการเมืองระหว่างประเทศ จาก School of International Studies, Peking University มีความเชี่ยวชาญและความสนใจทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ การเมืองการปกครองจีน และชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในประเทศไทย ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เสกสรร อานันท์ศิริเกียรติ

สำเร็จการศึกษาปริญญาโทจาก Graduate School of International Studies (GSIS), Seoul National University มีผลงานและความสนใจทางวิชาการด้านการทูตสาธารณะ ยุทธศาสตร์ความมั่นคงและการต่างประเทศของประเทศไทย การศึกษานานาชาติ อาเซียนศึกษา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันเป็นนักวิจัยอาวุโสของศูนย์ศึกษากาต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ อนุกรรมการฝ่ายต่างประเทศของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และอนุกรรมการฝ่ายกิจการระหว่างประเทศของสภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ

อรสา รัตนอมรภิรมย์

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปริญญาโท สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จาก Yunnan University และปริญญาเอก สาขาวิชาการเมืองระหว่างประเทศ จาก Fudan University เคยเป็นนักวิจัยประจำศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย และผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์อาเซียน-จีนศึกษา สถาบันการจัดการ
ปัญญาภิวัฒน์ ปัจจุบันเป็นประธานเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการ (COO) สำนักงาน
นวัตกรรมและความร่วมมือ สถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์จีน

ไทยมองจีน

สิทธิพล เครือรัฐติกา (บรรณาธิการ)

•

China through Thai Eyes

Sitthiphon Kruarattikan (editor)

ISBN 978-616-341-169-3

ปกแข็ง 500 เล่ม

ปกอ่อน 700 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ไทยมองจีน.-- กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC) กระทรวง
การต่างประเทศ, 2568.

384 หน้า.

1. ไทย -- ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ -- จีน. 2. จีน -- ความสัมพันธ์กับ
ต่างประเทศ -- ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

327.593051

ISBN 978-616-341-169-3

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

Email: isc@mfa.go.th

มีนาคม 2568

ออกแบบปก

กรมัยพล สิริมงคลจุฑกุล

จัดรูปเล่ม

พรเจลิม รัตนไทรภพ

ตรวจทาน

กษิตศ อ้นนันทนาร และภารวี ชิวพันธุ์ศรี

พิมพ์ที่

บริษัทภาพพิมพ์ จำกัด

Email: contact@parbpim.com

ไทยกับจีนมีการติดต่อกันมายาวนาน ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ เริ่มต้นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 และนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าต่อมาไทยยุติความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ลง หลัง ค.ศ. 1853 พร้อมกับการมาถึงของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก แต่ การขาดช่วงของความสัมพันธ์ทางการเมืองก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ด้านอื่น สิ้นสุดไปด้วย

ในทางตรงกันข้าม หลังจากไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) กับ จักรวรรดิบริติชเมื่อ ค.ศ. 1855 เศรษฐกิจไทยก็ขยายตัวและเกิดความต้องการ แรงงานมากขึ้น จนดึงดูดชาวจีนระลอกใหญ่นับล้านคนให้อพยพเข้ามาอยู่ใน ประเทศ สถานะของจีนในเวทีโลกที่สูงขึ้นเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลก๊กมินตั๋งเมื่อ ค.ศ. 1946 และยังคงรับรองรัฐบาลนี้ที่ย้ายไปไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1949 ก่อนจะหันมาเปิด ความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1975 จึงกล่าวได้ว่า ในช่วง หลายศตวรรษที่ผ่านมา จีนไม่ใช่เรื่องไกลตัวสำหรับคนไทย

